

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ГОГОША ОРЕСТ ІГОРОВИЧ

УДК 341.123:327.56:355.4

ДИСЕРТАЦІЯ
**ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ
МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ ООН**

23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем
та глобального розвитку

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

О. І. Гогоша

Науковий керівник: Кучик Олександр Сергійович
Кандидат історичних наук, доцент

АНОТАЦІЯ

Гогоша О. І. Гуманітарні аспекти миротворчих операцій ООН.

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук зі спеціальності 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2026.

Дисертаційна робота присвячена ґрунтовному дослідженню гуманітарного виміру миротворчої діяльності ООН з урахуванням сучасних трендів розвитку міжнародного середовища – актуалізації конвенційних конфліктів та зумовленого цим зростання попиту на ефективну протидію викликам гуманітарного характеру з боку міжнародного співтовариства.

Актуальність дослідження посилюється масштабною реконфігурацією архітектури безпеки внаслідок російської агресії проти України, що актуалізує питання дієвості міжнародно-правових принципів та меж гуманітарного втручання. Поглиблене розуміння нормативного та прикладного вимірів миротворчості ООН сприяє формуванню цілісного уявлення про роль гуманітарних імперативів у процесах кризового управління, що має стратегічне значення для української науки та зовнішньополітичної практики.

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, наукову мету та завдання, висвітлено методологічну основу роботи, наведено наукову гіпотезу, розкрито наукову новизну, відображено попередню апробацію дослідження та подано структуру роботи.

У першому розділі *«Теоретико-методологічні засади дослідження миротворчості в міжнародних відносинах»* концептуалізовано стан вивчення миротворчої діяльності в політичній науці, систематизовано її нормативно-правове підґрунтя та визначено специфіку гуманітарної складової операцій ООН. Особливу увагу приділено дефініції гуманітарної складової як невід'ємного елемента сучасної архітектури безпеки.

У другому розділі «*Реалізація гуманітарних цілей у межах миротворчих операцій ООН*» досліджено інституційну логіку та механізми прийняття політичних рішень у системі ООН. Розкрито динаміку співпраці Організації з іншими міжнародними суб'єктами та визначено роль неурядового сектору в реалізації гуманітарних місій, що дало змогу виявити складну взаємодію між формальними процедурами та неформальними практиками врегулювання конфліктів.

У третьому розділі «*Потенціал миротворчих операцій ООН: актуалізація гуманітарних завдань*» виявлено ключові тренди реформування гуманітарного виміру миротворчості, запропоновано шляхи оптимізації її ефективності та окреслено трансформацію взаємодії України з ООН в умовах російсько-української війни.

У висновках узагальнено основні результати дослідження.

Цілісне (пере)осмислення засадничих принципів та інституційних механізмів реалізації гуманітарної складової миротворчої діяльності ООН у сучасному міжнародному середовищі закладає необхідне підґрунтя для оптимізації зовнішньополітичних і безпекових стратегій України. Збалансоване поєднання національних безпекових інтересів із міжнародними гуманітарними зобов'язаннями у динамічній світовій кон'юктурі сприятиме консолідації суб'єктності України. Такий підхід забезпечить формування стабільної правової держави, яка діє як надійний партнер та невід'ємний елемент механізму підтримання міжнародного миру і стабільності.

Уперше гуманітарну складову миротворчих операцій ООН концептуалізовано як самостійний структурний вимір миробудівництва, причому доведено, що в умовах посилення комплексності надзвичайних гуманітарних ситуацій та якісної трансформації конфліктності з огляду на «гібридизацію» збройних конфліктів, технологічну трансформацію поля бою й зростання ролі недержавних збройних акторів, гуманітарний вимір набуває системного характеру, що охоплює не лише екстрену допомогу, а й функції захисту цивільного населення, моніторингу, попередження та постконфліктного

відновлення. Обґрунтовано, що ефективність гуманітарної складової іманентно залежить від збереження її функціональної автономії щодо військово-політичних інструментів, позаяк змішування гуманітарних і силових практик призводить до делегітимації гуманітарних акторів. Окрім того, розкрито феномен «дуальної суб'єктності» України у взаємодії з ООН після початку повномасштабної російсько-української війни, що полягає в унікальному поєднанні ролей реципієнта міжнародної допомоги та донора глобальної стабільності, та доведено, що Україна здійснила перехід від моделі пасивного бенефіціара до моделі проактивного лідерства, формуючи нові функціональні стандарти гуманітарної діяльності, насамперед, через локалізацію управління, цифровізацію процесів надання допомоги та концептуалізацію екоциду як складової гуманітарного порядку денного.

Уточнено нормативно-правову базу миротворчої діяльності ООН як багаторівневу систему фрагментарного й еволюційного характеру, що поєднує положення Статуту ООН (зокрема Глави VIII, статті 52–54), акти органів ООН (Декларація ГА ООН від 9 грудня 1991 р., резолюції РБ 1170 та 1197 1998 р., резолюція 2719 2023 р.), норми міжнародного гуманітарного права (чотири Женевські конвенції 1949 р. та Додаткові протоколи 1977 р.) і міжнародні стандарти захисту прав людини, причому з'ясовано, що відсутність чітко кодифікованої системи норм, що безпосередньо регулюють миротворчість, зумовлює зростання ролі прецедентів і ситуативних рішень та потребує подальшої (ре)концептуалізації. У контексті вивчення взаємодії ООН з іншими міжнародними акторами виявлено та систематизовано суперечність між доктринальною моделлю «взаємодоповнюваності» ООН і регіональних організацій (закладеною Главою VIII Статуту ООН) та реальною практикою міжнародного миробудівництва 1990–2026 рр., причому доведено, що миротворчі механізми, в яких одна держава є водночас і панівним актором, і основним джерелом загроз (СНД, ОДКБ), іманентно суперечать самій ідеї миротворення, перетворюючись на інструмент інструменталізації конфліктів. На основі українського досвіду вказано на кризу принципу нейтральності у

гуманітарному реагуванні, що проявилася у несприйнятті з боку частини українського суспільства легітимності дій МКЧХ в Україні, – як наслідок епістемологічної неспроможності «дискретної дипломатії» цієї організації в умовах, коли одна зі сторін конфлікту систематично ігнорує норми міжнародного гуманітарного права;

Наголошено на перспективних шляхах вдосконалення миротворчої діяльності ООН, що полягають, з одного боку, в інституціоналізації контрольованої фрагментації (концепція «керування межами»/boundary management) як альтернативи примусовій уніфікації гуманітарного та військово-політичного компонентів, а з іншого, – у переході до людиноцентричної парадигми безпеки, впровадженні концепції nexus (зв'язок між гуманітарною допомогою, розвитком та миробудівництвом) та подоланні мандатної інфляції через стратегічну селективність завдань.

Набуло подальшого розвитку вивчення миротворчої діяльності у сучасній політичній науці, зокрема крізь призму виокремлення чотирьох ключових трендів трансформації конфліктності 2010–2026 рр. – повернення суперництва могутніх акторів (формування «осі авторитаризму» Росія–Китай–Іран–КНДР), «гібридизації» конфліктів, технологічної трансформації поля бою та зростання ролі недержавних збройних акторів, що дало змогу обґрунтувати необхідність «кроспарадигмального» підходу до миробудівництва, який поєднує стримування та колективну оборону (НАТО), «м'яку» та «жорстку» безпеку (ЄС), моніторинг та превентивну дипломатію (ОБСЄ), гуманітарний захист (МКЧХ, ООН), регіональне реагування (АС), а також кіберзахист, протидію дезінформації та контроль за новітніми технологіями ведення війни. Обґрунтовано уявлення про роль України як каталізатора трансформації міжнародної безпекової архітектури, що полягає у безпосереднього зв'язку між повномасштабною агресією Росії проти нашої держави та безпрецедентними безпековими зрушеннями – від скасування Данією opt-out із СБОП ЄС (червень 2022 р.), вступу Фінляндії та Швеції до НАТО (2023–2024 рр.), ухвалення плану ReArm Europe/Readiness 2030, зобов'язання союзників по НАТО інвестувати 5% ВВП на

оборону до 2035 р., до виділення з боку ЄС через Європейський фонд миру значних асигнувань на підтримку ЗСУ та навчання українських військовослужбовців у межах місії EUMAM Ukraine.

Запропоновані концептуальні підходи до аналізу гуманітарних аспектів миротворчої діяльності ООН формують підґрунтя для системного розуміння ролі гуманітарного виміру в сучасних міжнародних безпекових процесах і можуть слугувати теоретичною базою для подальших наукових розвідок у межах політичної науки та теорії міжнародних відносин.

Прикладний потенціал висновків і рекомендацій розкривається у можливості їхнього застосування при формуванні та реалізації зовнішньополітичних пріоритетів України, зокрема в царині міжнародної безпеки та взаємодії з глобальними організаціями. В умовах поствоєнної реконструкції нашої держави ці напрацювання набувають особливої ваги, оскільки сприяють інтеграції гуманітарної компоненти у національні стратегії безпеки та відновлення.

Результати дослідження можуть бути використані при підготовці навчально-методичного забезпечення, розробці лекційних курсів і семінарських занять із проблем міжнародної безпеки, кризового менеджменту та гуманітарних аспектів міжнародних відносин. Матеріали роботи доцільно інтегрувати у навчальні програми з підготовки фахівців за спеціальностями «Політологія» та «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Ключові слова: ООН, миротворча діяльність, гуманітарний вимір, міжнародна безпека, врегулювання конфліктів, захист цивільного населення, інституційне забезпечення, міжнародне гуманітарне право.

SUMMARY

Hohosha O. I. Humanitarian Aspects of UN Peacekeeping Operations.

Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis for the Ph.D. (Candidate of Sciences) in Political Sciences, speciality 23.00.04 – Political Problems of International Systems and Global Development. Yuriy Fedkovych National University of Chernivci, Chernivci, 2026.

This dissertation examines in depth the humanitarian dimension of UN peacekeeping operations, considering current trends in the international environment—namely, the resurgence of conventional conflicts and the resulting increase in demand from the international community for effective responses to humanitarian challenges.

The relevance of the study is heightened by the large-scale reconfiguration of the security architecture resulting from Russian aggression against Ukraine, which underscores the effectiveness of international legal principles and the limits of humanitarian intervention. A deeper understanding of the normative and practical dimensions of UN peacekeeping contributes to a comprehensive grasp of the role of humanitarian imperatives in crisis management processes, which is of strategic importance for Ukrainian academia and foreign policy practice.

The *introduction* substantiates the relevance of the topic; defines the object and subject of the study; sets out the scientific aim and objectives; presents the methodological foundations of the work; advances the research hypothesis; elucidates the scientific novelty; reflects the preliminary testing of the findings; and outlines the structure of the work.

The first chapter, “*Theoretical and Methodological Foundations of Research on Peacemaking in International Relations*,” conceptualizes the state of research on peacekeeping activities in political science, systematizes its legal framework, and defines the specifics of the humanitarian component of UN operations. Particular attention is paid to defining the humanitarian component as an integral element of the modern security architecture.

The second chapter, “*The Implementation of Humanitarian Goals within the Framework of UN Peacekeeping Operations*,” examines the institutional logic and

mechanisms of policy-making within the UN system. It reveals the dynamics of the Organization's cooperation with other international actors and identifies the role of the non-governmental sector in the implementation of humanitarian missions, which allows for the identification of the complex interaction between formal procedures and informal conflict resolution practices.

In the third chapter, "*The Potential of UN Peacekeeping Operations: Actualizing Humanitarian Tasks*," key trends in reforming the humanitarian dimension of peacekeeping are identified, ways to optimize its effectiveness are proposed, and the transformation of Ukraine's interaction with the UN in the context of the Russo-Ukrainian war is outlined.

The *conclusions* summarize the main findings of the study. A comprehensive (re)examination of the fundamental principles and institutional mechanisms for implementing the humanitarian component of UN peacekeeping activities in the contemporary international environment lays the necessary foundation for optimizing Ukraine's foreign policy and security strategies. A balanced combination of national security interests with international humanitarian obligations in a dynamic global context will contribute to the consolidation of Ukraine's agency. This approach will ensure the establishment of a stable rule-of-law state that acts as a reliable partner and an integral part of the mechanism for maintaining international peace and stability.

For the first time, the humanitarian component of UN peacekeeping operations has been conceptualized as an independent structural dimension of peacebuilding. Moreover, it has been demonstrated that, given the increasing complexity of humanitarian emergencies and the qualitative transformation of conflict dynamics—due to the “hybridization” of armed conflicts, the technological transformation of the battlefield, and the growing role of non-state armed actors—the humanitarian dimension is assuming a systemic character. This encompasses not only emergency aid but also the functions of civilian protection, monitoring, prevention, and post-conflict recovery. It is argued that the effectiveness of the humanitarian component is intrinsically dependent on preserving its functional autonomy from military-political instruments,

as the conflation of humanitarian and coercive practices leads to the delegitimization of humanitarian actors.

In addition, the study examines the phenomenon of Ukraine's "dual agency" in its interactions with the UN following the outbreak of the full-scale Russo-Ukrainian war, which consists of a unique combination of roles as both a recipient of international aid and a contributor to global stability. It is demonstrated that Ukraine has transitioned from a model of passive beneficiary to a model of proactive leadership, shaping new functional standards for humanitarian activities—primarily through the localization of management, the digitization of aid delivery processes, and the conceptualization of ecocide as a component of the humanitarian agenda.

The legal framework for UN peacekeeping activities has been clarified as a multi-level system of a fragmentary and evolutionary nature, combining provisions of the UN Charter (in particular Chapter VIII, Articles 52–54), acts of UN bodies (the UN General Assembly Declaration of December 9, 1991; Security Council Resolutions 1170 and 1197 of 1998; and Resolution 2719 of 2023), norms of international humanitarian law (the four Geneva Conventions of 1949 and the Additional Protocols of 1977), and international human rights standards. The study finds that the absence of a clearly codified system of norms directly regulating peacekeeping leads to an increased role for precedents and situational decisions, requiring further (re)conceptualization.

In the context of studying the UN's interaction with other international actors, a contradiction has been identified and systematized between the doctrinal model of "complementarity" between the UN and regional organizations (as enshrined in Chapter VIII of the UN Charter) and the actual practice of international peacebuilding from 1990 to 2026. It has been demonstrated that peacekeeping mechanisms in which a single state is simultaneously the dominant actor and the primary source of threats (e.g., CIS, CSTO) are inherently contradictory to the very idea of peacekeeping, transforming instead into an instrument for the instrumentalization of conflicts. Based on the Ukrainian experience, the crisis of the principle of neutrality in humanitarian response is highlighted, manifested in the rejection by segments of Ukrainian society

of the legitimacy of the ICRC's actions in Ukraine—a consequence of the epistemological inadequacy of the organization's "discrete diplomacy" in conditions where one party to the conflict systematically ignores the norms of international humanitarian law.

The discussion highlights promising avenues for improving UN peacekeeping operations, involving, on the one hand, the institutionalization of controlled fragmentation (the concept of "boundary management") as an alternative to the forced unification of humanitarian and military-political components. On the other hand, it emphasizes the transition to a human-centered security paradigm, the implementation of the "nexus" concept (the link between humanitarian aid, development, and peacebuilding), and the overcoming of mandate inflation through strategic selectivity of tasks.

The study of peacekeeping activities in contemporary political science has been further developed, particularly through the lens of identifying four key trends in conflict transformation for 2010–2026: the return of rivalry among great powers (the formation of the "axis of authoritarianism" comprising Russia, China, Iran, and North Korea), the "hybridization" of conflicts, the technological transformation of the battlefield, and the growing role of non-state armed actors. This has made it possible to justify the need for a "cross-paradigmatic" approach to peacebuilding that combines deterrence and collective defense (NATO), "soft" and "hard" security (EU), monitoring and preventive diplomacy (OSCE), humanitarian protection (ICRC, UN), regional response (AU), as well as cyber defense, countering disinformation, and control over emerging technologies of warfare.

The view that Ukraine serves as a catalyst for the transformation of the international security architecture is well-founded, as evidenced by the direct link between Russia's full-scale aggression and unprecedented security developments: from Denmark's withdrawal of its opt-out from the EU's Common Security and Defence Policy (June 2022) to Finland and Sweden's accession to NATO (2023–2024), the adoption of the ReArm Europe/Readiness 2030 plan, the commitment by NATO allies to invest up to 2% (or higher, per specific recent targets) of GDP in defense, and

the EU's allocation of significant funds through the European Peace Facility to support the Armed Forces of Ukraine and train personnel via the EUMAM Ukraine mission.

The proposed conceptual approaches to analyzing the humanitarian aspects of UN peacekeeping form the foundation for a systematic understanding of the role of the humanitarian dimension in contemporary international security and can serve as a theoretical basis for further research in political science and international relations theory.

The practical potential of the conclusions and recommendations lies in their applicability to the formulation and implementation of Ukraine's foreign policy priorities, particularly in international security and cooperation with global organizations. In the context of post-war reconstruction, these findings take on particular significance, as they contribute to the integration of the humanitarian component into national security and recovery strategies.

The findings of this study can be utilized in the preparation of teaching materials and the development of courses on international security, crisis management, and the humanitarian aspects of international relations. It is advisable to integrate these materials into educational programs for training specialists in "Political Science" and "International Relations, Public Communications, and Regional Studies."

Key words: UN, peacekeeping, humanitarian dimension, international security, conflict resolution, protection of civilians, institutional framework, international humanitarian law

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Гогоша О. Трансформація гуманітарної взаємодії України з ООН в умовах російсько-української війни. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. Вип. 22. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19969590>
2. Гогоша О., Хімяк А. Розміщення миротворців ООН на сході України: проблеми і перспективи. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2017. Вип. 43. С. 171–182. DOI: <https://doi.org/10.30970/vir.2017.43.0.9413>
3. Гогоша О., Хімяк А. Роль ФРН у врегулюванні російсько-українського конфлікту. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2017. Вип. 41. С. 171–182. DOI: <https://doi.org/10.30970/vir.2017.41.0.7633>
4. Гогоша О., Кучик О. Геополітичні виміри військово-політичних інтересів РФ у російсько-українському конфлікті. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2016. Вип. 39. С. 46–52. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vir.2016.39.0.6347>
5. Гогоша О. І. Гуманітарна складова миротворчих операцій ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2013. Вип. 32. С. 104–109.
6. Гогоша О. І. Участь МКЧХ у гуманітарних місіях та операціях ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2012. Вип. 31. С. 95–103.
7. Гогоша О. І. Формування поняття і принципів миротворчої діяльності ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2012. Вип. 30. С. 121–127.
8. Гогоша О. І. Діалектика миротворчості у міжнародних відносинах. *Дослідження світової політики : зб. наук. пр.* Київ : ІСЕМВ, 2011. Вип. 3 (56). С. 162–168.
9. Гогоша О. І. Фінансове, матеріально-технічне та соціальне забезпечення

- діяльності українських миротворчих контингентів. *Міжнародні відносини: теорія і практика* : зб. наук. пр. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2011. Вип. 1. С. 54–60.
10. Гогоша О., Кучик О. Участь неурядових організацій у гуманітарних місіях та операціях ООН. *Дослідження світової політики* : зб. наук. пр. Київ : ІСЕМВ, 2010. Вип. 3 (52). С. 163–169.
 11. Гогоша О. І. Дипломатичні аспекти миротворчої діяльності ООН. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : зб. наук. пр. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, ІМВ, 2008. Вип. 74, ч. І. С. 88–94.
 12. Гогоша О., Кучик О. Вплив глобалізаційних процесів на трансформацію механізмів здійснення миротворчих операцій ООН в 1990-х рр. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2007. Вип. 20. С. 28–36.
 13. Гогоша О. І. Політико-правові аспекти миротворчих операцій ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2007. Вип. 21. С. 9–17.
 14. Гогоша О. І. Участь Збройних сил України у миротворчих операціях ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2007. Вип. 22. С. 16–27.
 15. Гогоша О. І. Миротворча діяльність українсько-польського батальйону. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2007. Вип. 23. С. 16–24.

Статті в закордонних періодичних виданнях

16. Kuchyk O., Hohosha O., Hud B., Malyk I., Hud R. UN-NATO partnership in peacekeeping missions: Joint reform prospects for global security. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, 4/2025, P. 191–206. DOI: 10.33067/SE.4.2025.9
17. Гогоша О., Кучик О. Політико-правові елементи участі ОБСЄ у системі миротворчості Організації Об'єднаних Націй. *European Political and Law*

Discourse. 2014. Vol. 1 (6). P. 161–169.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

18. Гогоша О., Харченко Н. Кризовий менеджмент як механізм гарантування національної безпеки України: роль державних органів в умовах гібридної війни. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 16 трав. 2025 р.) / упоряд.: М. З. Мальський, Л. В. Лещенко, О. С. Кучик, Р. В. Вовк, Н. М. Стручок. Львів : Факультет міжнародних відносин ЛНУ імені Івана Франка, 2025. С. 62–67.
19. Гогоша О., Харченко Н. Переосмислення безпекових викликів сучасності й нова архітектура європейської безпеки в контексті російської агресії проти України. *Криза сучасної системи міжнародної безпеки: уроки російської агресії проти України : матеріали міжнар. наук. конф.* (Львів, 12 квіт. 2024 р.) / упоряд.: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2024. С. 173–179.
20. Гогоша О., Поліщук К. Вплив розвитку системи штучного інтелекту на цифрову дипломатію та міжнародні політичні процеси. *Криза сучасної системи міжнародної безпеки: українська формула миру : матеріали міжнар. наук. конф.* (Львів, 21 квіт. 2023 р.) / упоряд.: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2023. С. 98–102.
21. Гогоша О., Іжнін І., Харченко Н. Безпекові тренди першої чверті ХХІ століття. *Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва : матеріали міжнар. наук. конф.* (Львів, 16 груд. 2022 р.) / упоряд.: М. З. Мальський, О. С. Кучик, Р. В. Вовк. Львів : Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2022. С. 46–49.

22. Blazii A., Hohosha O. Military factor in the foreign policy of the Russian Federation. *Back to the future: a chance for global leadership in today's world : collection of scientific materials* (Lviv – Olsztyn, 23 April 2021) / Faculty of International Relations, Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2021. P. 18–22.
23. Гогоша О. Виклики та загрози цифрової дипломатії. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 13–14 трав. 2021 р.) / упоряд.: М. З. Мальський, Л. В. Лещенко, О. С. Кучик, Р. В. Вовк. Львів : Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2021. С. 34–39.
24. Гогоша О., Шаленна Н. Особливості становлення цифрової дипломатії України. *Криза сучасної системи безпеки: нова карта геополітичних протистоянь : матеріали міжнар. наук. конф.* (Львів, 16 квіт. 2021 р.) / упоряд.: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик, П. Байор. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. С. 35–40.
25. Гогоша О., Шаленна Н. Російсько-турецькі відносини у військово-політичній сфері. *Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва : матеріали міжнар. наук. конф.* (Львів, 3 груд. 2021 р.) / упоряд.: М. З. Мальський, Л. В. Лещенко, О. С. Кучик, Р. В. Вовк. Львів : Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2021. С. 37–40.
26. Блазій А., Гогоша О. Роль військового чинника у сучасній зовнішній політиці РФ. *Сучасні міжнародні конфлікти: від регіонального протистояння до глобального суперництва : матеріали міжнар. наук. конф.* (Львів, 18–19 груд. 2020 р.) / упоряд.: М. З. Мальський, Р. В. Вовк, О. С. Кучик. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 13–17.
27. Блазій А., Гогоша О. Російська тактика і стратегія інформаційної війни в Україні. *Україна-Європа: між політичними деклараціями та*

- експертними оцінками : матеріали I міжнар. експерт. форуму (Львів, 13 верес. 2019 р.). Львів, 2019. С. 66–68.*
28. Гогоша О., Шаленна Н. Приватні військові компанії як інструмент міжнародного впливу Російської Федерації. *Криза сучасної системи безпеки: у пошуках нового міжнародного порядку : матеріали міжнар. наук. конф.* (Львів, 4–5 квіт. 2019 р.) / упоряд.: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик, П. Байор. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. С. 36–42.
 29. Гогоша О., Шаленна Н. Сучасні тенденції військового співробітництва держав СНД. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 15–16 трав. 2019 р.) / упоряд.: М. З. Мальський, Л. В. Лещенко, Р. В. Вовк, О. С. Кучик. Львів : Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2019. С. 12–24.
 30. Гогоша О. І. Взаємини України з НАТО в умовах російської агресії. *Безпекові виклики у геополітиці XXI століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 23–24 листоп. 2017 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2017. С. 17–21.
 31. Гогоша О. І. Безпекова ситуація у Європі в контексті надання Україні безвізового режиму. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 23–24 трав. 2017 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2017. С. 105–106.
 32. Гогоша О. І. Україна-НАТО: перспектива взаємовигідної співпраці. *Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний, гуманітарний та екологічний вимір : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 21 квіт. 2017 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2017. С. 48–51.
 33. Гогоша О. І. Військово-політична стратегія РФ в контексті російсько-українського конфлікту. *Україна в умовах трансформації міжнародної*

- системи безпеки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 19 трав. 2016 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. С. 69–72.
34. Гогоша О. І. Російсько-український конфлікт як фактор транскордонної безпеки. *Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний та гуманітарний виміри : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 14 квіт. 2016 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. С. 74–77.
 35. Гогоша О. І. Механізм прийняття рішень в Раді Безпеки ООН: проблеми та перспективи. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 15 трав. 2015 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. С. 74–77.
 36. Гогоша О. І. Регламентація акцій гуманітарного характеру в діяльності ООН. *Міжнародні відносини: політичні, правові, економічні, лінгвокраїнознавчі аспекти : матеріали звіт. наук. конф. ф-ту міжнар. відносин ЛНУ ім. І. Франка* (Львів, 5–8 лют. 2010 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2010. С. 20–23.

Праці, що додатково відображають результати дослідження

37. Crisis Management: Practical Skills : handbook / O. Kuchyk, M. Titko, R. Urban et al. ; transl. by I. Byk, H. Kuchyk ; ed. by O. Kuchyk, N. Struchok. Electronic version. Lviv : Ivan Franko National University of Lviv, 2026. P. 105–137.
38. Kuchyk O., Hohosha O., Shalenna N., Kut M., Kushta O. Effectiveness of the Decision-Making Process in International Security Organizations in the Context of International Crises. *Pakistan Journal of Criminology*. 2024. Vol. 16 (2). P. 231–246. DOI: <https://doi.org/10.62271/pjc.16.2.231.246>
39. Hohosha O., Shalenna N. Military and Political Cooperation of the CIS States in 2004–2018. *Global and Regional Dimensions of International Security* / eds.

M. Malskyy, R. Vovk, P. Bajor. Lviv : Ivan Franko National University of Lviv, 2020. P. 86–113.

40. Гогоша О., Кучик О. Концепція «гуманітарної операції» в теорії міжнародних відносин. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2015. Вип. 37 (3). С. 28–34. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vir.2015.37-3.3.151>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР	20
ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МИРОТВОРЧОСТІ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ	34
1.1. Стан вивчення й концептуалізація миротворчої діяльності в науці про міжнародні відносини	34
1.2. Нормативно-правова база миротворчості ООН	59
1.3. Гуманітарна складова миротворчих операцій ООН	81
Висновки до розділу 1	101
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІТАРНИХ ЦІЛЕЙ У МЕЖАХ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ ООН	103
2.1. Інституційне забезпечення та механізми прийняття рішень з питань миротворчої діяльності ООН	103
2.2. Співробітництво ООН з іншими міжнародними організаціями з питань миротворчості	119
2.3. Участь міжнародних неурядових організацій у гуманітарних місіях та операціях під егідою ООН	147
Висновки до розділу 2	162
РОЗДІЛ 3. ПОТЕНЦІАЛ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ ООН: АКТУАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІТАРНИХ ЗАВДАНЬ	165
3.1. Оптимізація ефективності гуманітарної діяльності ООН	165
3.2. Виклики та тренди у реформуванні гуманітарного виміру миротворчих операцій ООН	188
3.3. Трансформація гуманітарних аспектів взаємодії України з ООН в умовах російсько-української війни	212
Висновки до розділу 3	227
ВИСНОВКИ	230
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	239
ДОДАТКИ	259

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР

АС	– Африканський Союз
ВШК (КВШ)	– Військово-штабний комітет.
ГА (ГА ООН)	– Генеральна Асамблея ООН.
ДГП (ОСНА)	– Департамент (Управління) з координації гуманітарних питань.
ДМО (ДРКО)	– Департамент операцій з підтримання миру Секретаріату ООН.
ДПП	– Департамент з політичних питань Секретаріату ООН.
ЄС	– Європейський Союз.
ЗЄС	– Західноєвропейський союз.
КРМ	– Комісія з розбудови миру (<i>Peacebuilding Commission</i>).
МГМГ	– Міжнародна громадська місія в Гаїті (спільна операція ООН та ОАД).
МГП	– Міжнародне гуманітарне право.
МКЧХ	– Міжнародний Комітет Червоного Хреста.
МНУО	– Міжнародні неурядові організації
НАТО	– Організація Північноатлантичного договору (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>).
НБСЄ	– Нарада з безпеки і співробітництва в Європі (попередниця ОБСЄ).
ОАД	– Організація Американських Держав.
ОБСЄ	– Організація з безпеки і співробітництва в Європі.

ООН	– Організація Об'єднаних Націй.
ОПМ	– Операції з підтримання миру.
ОСВУП (UNTSO)	– Орган ООН зі спостереження за виконанням умов перемир'я на Близькому Сході (перша місія ООН, 1948 р.).
РБ (РБ ООН)	– Рада Безпеки ООН.
СММ (СММ ОБСЄ)	– Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні.
УВКБ (УВКБ ООН)	– Управління Верховного комісара ООН у справах біженців.
«Формула Арріан»	– Неформальний механізм конфіденційних консультацій членів РБ ООН.
EPF	– Європейський фонд миру (<i>European Peace Facility</i>).
EUMAM Ukraine	– Місія ЄС з надання військової допомоги Україні.
PESCO	– Постійне структуроване співробітництво ЄС (<i>Permanent Structured Cooperation</i>).
ROE	– Правила застосування сили (<i>Rules of Engagement</i>).
SOFA	– Угода про статус сил (<i>Status of Forces Agreement</i>).
UNPROFOR	– Сили Організації Об'єднаних Націй з охорони (на території колишньої Югославії).

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Завершення холодної війни, яке часто визначали як початок становлення передбачуваного й стабільного мирного глобального порядку, сприяло насправді лише короткочасному зменшенню ризику масштабного воєнного протистояння. Фактично відбулася структурна переорієнтація, в межах якої конфліктність продовжила функціонувати через інші виміри (громадянські війни, етнополітичні зіткнення, практики геноциду), що, у свою чергу, зумовило інтенсифікацію наукового та політичного інтересу до проблематики інституційної спроможності міжнародного співтовариства впливати на такі негативні процеси. У цьому контексті питання ефективності втручання дедалі більше пов'язується не лише з операційними можливостями, а й із самим визначенням меж допустимого гуманітарного впливу, який конститується водночас як нормативна вимога і політична технологія.

Можливість становлення нової архітектури міжнародної безпеки пов'язується з переорієнтацією аналітичного фокусу на роль Організації Об'єднаних Націй (ООН) як центрального механізму кризового управління, у межах якого миротворчість набула статусу одного з ключових інструментів міжнародної координації. Водночас дискусійність результатів миротворчих операцій, особливо у площині їхніх гуманітарних ефектів, виявила внутрішню складність процесів врегулювання конфліктів, де імперативи стабілізації, легітимації та захисту цивільного населення взаємодіють у напруженому і часто суперечливому поєднанні. Така конфігурація актуалізує проблематику співвідношення між нормативними орієнтирами миротворчості та практиками їхньої реалізації, у межах якої питання пропорційності, своєчасності, легітимності та інституційної узгодженості набувають не лише прикладного, а й епістемологічного значення, оскільки вказують на відсутність усталених критеріїв оцінювання результативності цієї діяльності.

Інтенсифікація конфліктогенних процесів упродовж другого десятиліття XXI ст. репрезентує подальше ускладнення глобальної безпекової конфігурації, за якого локальні протистояння дедалі частіше формують багаторівневі

структури затяжної конфронтації. У цьому контексті російська агресія проти України є подією, що не лише трансформує регіональний баланс сил, а й актуалізує питання про дієвість міжнародно-правових принципів та межі їхнього інституційного забезпечення. Масштабність порушень гуманітарних норм, що супроводжують російсько-українську війну, виводить на передній план проблему колективної спроможності міжнародного співтовариства до координації дій, спрямованих на припинення насильства, забезпечення відповідальності та відновлення нормативного порядку.

Окреслена проблематика визначає аналітичну релевантність дослідження гуманітарних аспектів миротворчих операцій ООН, які в сучасних умовах функціонують як складний інструмент поєднання політичних, правових і моральних імперативів. Зростання вимог до ефективності миротворчості супроводжується необхідністю переоцінки її концептуальних засад, зокрема у площині співвідношення між універсалістськими уявленнями про міжнародний порядок та конкретними практиками їхньої інституціоналізації. У цьому вимірі діяльність ООН набуває значення не лише як механізму з підтримання миру і безпеки, а й як середовища, у межах якого відбувається постійна реконфігурація принципів міжнародного співіснування. Така перспектива відкриває можливість розглядати гуманітарний вимір миротворчості як аналітичну категорію, що відображає і проблематизує сучасний стан міжнародного порядку, поглиблюючи питання про детермінанти його відтворення та особливості майбутньої динаміки.

Сьогодні вкотре назріла потреба замислитися над принципами формування безпечного й прогнозованого мирного світу, існування якого не можна уявити поза беззастережним дотриманням міжнародно-правових принципів співіснування та без широкого задоволення гуманітарних потреб у межах всього людства. Імператив єдності міжнародного співтовариства та вимога рішучості при гарантуванні прогресивних стабільних умов світового розвитку, змушує по-новому оцінити проблематику миротворчості ООН. Тому цілісне й ґрунтовне дослідження гуманітарних аспектів, невіддільних від ключових принципів реалізації миротворчої діяльності ООН, слід розглядати як винятково актуальне

й важливе з погляду української політичної теорії та практики. Воно відкриває нові аналітичні перспективи для (пере)осмислення і належного оновлення дієвих підходів України до розв'язання питань гуманітарного характеру та поствоєнної відбудови нашої держави, з залученням потенціалу усього міжнародного співтовариства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах комплексної наукової теми, яку розробляє кафедра стратегічних і безпекових студій факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка – «Безпекова політика України як елемент нової архітектури міжнародної системи безпеки» (номер державної реєстрації 0123U101476). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої Ради Львівського національного університету імені Івана Франка 28 березня 2007 р. (протокол № 11/3).

Мета дослідження полягає у всебічному вивченні гуманітарних аспектів миротворчої діяльності ООН з урахуванням сучасних трендів світового розвитку, зокрема, актуалізації конвенційних конфліктів та зумовленого цим зростання попиту з боку міжнародного співтовариства на ефективну протидію викликам гуманітарного характеру.

Досягнення поставленої мети передбачає **розв'язання наступних завдань:**

- з'ясувати стан вивчення миротворчості у сучасній політичній науці й розкрити концептуальні межі миротворчої діяльності;
- здійснити аналіз нормативно-правової бази миротворчої діяльності;
- окреслити зміст гуманітарного виміру миротворчості ООН;
- дослідити особливості втілення гуманітарних цілей у миротворчій діяльності ООН, зокрема через взаємодію з іншими міжнародними акторами;
- визначити перспективні шляхи вдосконалення миротворчої діяльності ООН з огляду на ключові аспекти її ефективності;

- розглянути головні детермінанти співпраці України з ООН після початку російсько-української війни.

Об’єктом дослідження є миротворча діяльність колективних міжнародних акторів.

Предметом дослідження є гуманітарна складова миротворчої діяльності ООН.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від заснування ООН у 1945 р. до початку 2026 р. *Нижня межа* визначається початком інституціоналізації архітектури колективної безпеки, у межах якої формувалися базові принципи міжнародного реагування на конфлікти та закладалися передумови для подальшого розвитку миротворчості як специфічного інструменту впливу. Гуманітарний компонент миротворчих практик на цьому етапі лише набував первинної конфігурації, функціонуючи радше як імпліцитний елемент ширших безпекових підходів.

Верхня межа дослідження окреслюється сучасним етапом розвитку міжнародного середовища, який характеризується ускладненням конфліктності, гібридизацією форм насильства та зростанням ролі гуманітарних імперативів у структурі миротворчих операцій. Це дає змогу зосередитися на актуальному стані миротворчості, в якій гуманітарні аспекти набувають концептуально визначального значення, піддаючись тим не менше постійній ревізії у зв’язку з новими викликами на глобальному та регіональному рівнях.

Логіка дослідження передбачає також звернення до окремих фактів і процесів попередніх історичних періодів, які використовуються як контекстуальні орієнтири з метою розкриття довготривалих тенденцій у розвитку миротворчості та її гуманітарного виміру. Такі ретроспективні акценти не формують самостійного об’єкта аналізу, проте виконують допоміжну функцію, забезпечуючи глибше розуміння трансформацій, що визначають сучасний стан і перспективи миротворчих операцій ООН.

Територіальні рамки дослідження визначаються специфікою розгортання та реалізації миротворчих операцій ООН і охоплюють передусім ті

регіони світу, які характеризуються підвищеним рівнем конфліктогенності та стикаються з потребою в міжнародному втручанні з метою стабілізації ситуації. Йдеться, зокрема, про окремі держави та субрегіони Африки, Близького Сходу, Балканського півострова, Південної та Південно-Східної Азії, де миротворчі місії ООН набули найбільшої інтенсивності та різноманітності, а гуманітарний компонент проявився найбільш виразно.

Водночас територіальні рамки дослідження не обмежуються виключно просторовими параметрами безпосереднього розгортання миротворчих операцій. З огляду на глобальний характер діяльності ООН, а також транснаціональну природу сучасних викликів безпеці, гуманітарні аспекти миротворчості розглядаються у ширшому, глобальному контексті. Це передбачає врахування впливу рішень, як прийнятих у межах міжнародних інституцій, так і позицій держав-донорів та ключових акторів міжнародної політики у процесі реагування на кризові ситуації.

Тому територіальні межі дослідження мають багаторівневий характер: з одного боку, вони включають конкретні простори реалізації миротворчих операцій, а з іншого, – охоплюють глобальний вимір функціонування архітектури міжнародної безпеки, в якій гуманітарний компонент є невід'ємною складовою сучасних підходів до врегулювання конфліктів.

Методологічна основа дослідження гуманітарних аспектів миротворчих операцій ООН є багаторівневою структурою наукових підходів, принципів і методів, що забезпечують комплексне осмислення предмета вивчення у межах сучасної політичної науки та теорії міжнародних відносин. Її специфіка зумовлена міждисциплінарним характером проблематики, яка поєднує політичні, правові, гуманітарні та безпекові виміри аналізу.

На рівні загальнонаукових підходів дослідження спирається на системний підхід, що дає змогу розглядати миротворчу діяльність ООН як складну багатокомпонентну систему, в якій гуманітарний вимір функціонує у взаємозв'язку з політичними, військовими та правовими елементами. Застосування системного підходу дає змогу виявити внутрішню структуру

миротворчих операцій, логіку їхнього функціонування та взаємодію між різними акторами, залученими до процесу врегулювання конфліктів. Доповнює його структурно-функціональний підхід, орієнтований на визначення ролі гуманітарної складової у забезпеченні ефективності миротворчих місій, а також на з'ясування її функціонального навантаження у контексті досягнення стратегічних цілей ООН.

Важливе місце у методологічній структурі роботи посідає інституціональний підхід, який дає змогу дослідити діяльність ООН як ключового міжнародного інституту, що формує правила, норми та практики миротворчості. У межах цього підходу аналізується нормативно-правова база миротворчих операцій, включаючи міжнародні договори, резолюції Ради Безпеки (РБ), мандати місій та інші регулятивні інструменти, що визначають параметри гуманітарної діяльності. Нормативний (правовий) підхід, у свою чергу, спрямований на оцінку відповідності миротворчих практик принципам міжнародного гуманітарного права, прав людини та стандартам гуманітарного реагування.

З огляду на необхідність урахування динаміки трансформацій міжнародного середовища, у дослідженні використовується історичний підхід, який дає змогу простежити еволюцію миротворчої діяльності ООН і поступове інституціональне оформлення її гуманітарного виміру. Це сприяє виявленню закономірностей змін у підходах до реалізації миротворчих операцій, а також визначити ключові етапи їхнього розвитку – від класичних місій із підтримання миру до сучасних комплексних операцій із багатовимірним мандатом.

Суттєву аналітичну роль відіграє порівняльний підхід, який застосовується для зіставлення різних миротворчих операцій ООН у регіональному та функціональному аспектах з метою з'ясувати спільні та відмінні риси у реалізації гуманітарних компонентів. Це дає змогу узагальнити практичний досвід і визначити чинники, що впливають на ефективність гуманітарної діяльності у різних конфліктних контекстах. Водночас підхід кейс-стаді забезпечує

поглиблений аналіз окремих миротворчих місій як емпіричних прикладів, що ілюструють специфіку взаємодії між гуманітарними та безпековими завданнями.

Для розв'язання поставлених у роботі завдань також застосовується комплекс конкретно-наукових методів. Зокрема, метод аналізу і синтезу використовується для опрацювання наукових джерел і формування цілісного уявлення про гуманітарні аспекти миротворчості; метод індукції та дедукції – для переходу від окремих емпіричних спостережень до теоретичних узагальнень і навпаки. Контент-аналіз дає змогу дослідити офіційні документи ООН, включаючи резолюції, доповіді та мандати миротворчих операцій, з метою виявити зміст гуманітарних пріоритетів і трансформацію у відповідній риторичі. Елементи дискурс-аналізу застосовуються для інтерпретації того, як гуманітарна проблематика репрезентується у міжнародному політичному дискурсі та як вона впливає на легітимацію миротворчих практик. Окрему увагу приділено прогностичному підходу, який використовується для визначення перспектив розвитку миротворчої діяльності ООН з урахуванням сучасних тенденцій у сфері міжнародної безпеки та гуманітарного реагування. Це дає змогу сформулювати обґрунтовані висновки щодо можливих напрямів підвищення ефективності миротворчих операцій та вдосконалення їхньої гуманітарної складової.

Таким чином, обрана методологічна основа забезпечує цілісність і ґрунтовність дослідження через поєднання теоретичного аналізу із емпіричним вивченням практики миротворчих операцій ООН, та завдяки врахуванню як нормативного, так і прикладного вимірів гуманітарної проблематики у сучасних міжнародних відносинах.

Гіпотеза наукового дослідження. Автор виходить із припущення про те, що гуманітарний вимір миротворчих операцій ООН у сучасних умовах набуває системного характеру і функціональної автономії, через що його ефективність детермінується щораз меншою мірою операційними спроможностями місій і дедалі більшою – здатністю міжнародного співтовариства концептуально розмежовувати гуманітарні та військово-політичні інструменти впливу.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертаційна робота є першим у вітчизняній політичній науці всебічним й цілісним дослідженням гуманітарних аспектів миротворчості міжнародного співтовариства, об'єднаного в ООН, реалізованим з урахуванням актуалізації викликів та масштабування загроз у сучасному безпековому середовищі.

Найвагоміші **результати наукового дослідження** полягають у тому, що:

Уперше:

- розкрито феномен «дуальної суб'єктності» України у взаємодії з ООН після початку повномасштабної російсько-української війни, що полягає в унікальному поєднанні ролей реципієнта міжнародної допомоги та донора глобальної стабільності, та доведено, що Україна здійснила перехід від моделі пасивного бенефіціара до моделі проактивного лідерства, формуючи нові функціональні стандарти гуманітарної діяльності, насамперед, через локалізацію управління, цифровізацію процесів надання допомоги та концептуалізацію екоциду як складової гуманітарного порядку денного.
- доведено, що в умовах посилення комплексності надзвичайних гуманітарних ситуацій та якісної трансформації конфліктності з огляду на «гібридизацію» збройних конфліктів, технологічну трансформацію поля бою й зростання ролі недержавних збройних акторів, гуманітарний вимір миротворчих операцій ООН набуває системного характеру, що охоплює не лише екстрену допомогу, а й функції захисту цивільного населення, моніторингу, попередження та постконфліктного відновлення. Обґрунтовано, що ефективність гуманітарної складової іманентно залежить від збереження її функціональної автономії щодо військово-політичних інструментів, позаяк змішування гуманітарних і силових практик призводить до делегітимації гуманітарних акторів;

Уточнено:

- нормативно-правову базу миротворчої діяльності ООН як багаторівневу систему фрагментарного й еволюційного характеру, що поєднує положення Статуту ООН (зокрема Глави VIII, статті 52–54), акти органів ООН (Декларація ГА ООН від 9 грудня 1991 р., резолюції РБ 1170 та 1197 1998 р., резолюція 2719 2023 р.), норми міжнародного гуманітарного права (чотири Женевські конвенції 1949 р. та Додаткові протоколи 1977 р.) і міжнародні стандарти захисту прав людини, причому з'ясовано, що відсутність чітко кодифікованої системи норм, що безпосередньо регулюють миротворчість, зумовлює зростання ролі прецедентів і ситуативних рішень та потребує подальшої (ре)концептуалізації;
- виявлено та систематизовано суперечність між доктринальною моделлю «взаємодоповнюваності» ООН і регіональних організацій, закладеною Главою VIII Статуту ООН, та реальною практикою міжнародного миробудівництва 1990–2026 рр., причому доведено, що миротворчі механізми, в яких одна держава є водночас і панівним актором, і основним джерелом загроз (СНД, ОДКБ), іманентно суперечать самій ідеї миротворення, перетворюючись на інструмент інструменталізації конфліктів. На основі українського досвіду вказано на кризу принципу нейтральності у гуманітарному реагуванні, що проявилася у несприйнятті з боку частини українського суспільства легітимності дій МКЧХ в Україні, – як наслідок епістемологічної неспроможності «дискретної дипломатії» цієї організації в умовах, коли одна зі сторін конфлікту систематично ігнорує норми міжнародного гуманітарного права;
- перспективні шляхи вдосконалення миротворчої діяльності ООН, що полягають, з одного боку, в інституціоналізації контрольованої фрагментації (концепція «керування межами»/boundary management) як альтернативі примусовій уніфікації гуманітарного та військово-політичного компонентів, а з іншого, – у переході до людиноцентричної парадигми безпеки, впровадженні концепції nexus (зв'язок між

гуманітарною допомогою, розвитком та миробудівництвом) та подоланні мандатної інфляції через стратегічну селективність завдань.

Набуло подальшого розвитку:

- вивчення миротворчої діяльності у сучасній політичній науці, зокрема крізь призму виокремлення чотирьох ключових трендів трансформації конфліктності 2010–2026 рр. – повернення суперництва могутніх акторів (формування «осі авторитаризму» Росія–Китай–Іран–КНДР), «гібридизації» конфліктів, технологічної трансформації поля бою та зростання ролі недержавних збройних акторів, що дало змогу обґрунтувати необхідність «кроспарадигмального» підходу до миробудівництва, який поєднує стримування та колективну оборону (НАТО), «м'яку» та «жорстку» безпеку (ЄС), моніторинг та превентивну дипломатію (ОБСЄ), гуманітарний захист (МКЧХ, ООН), регіональне реагування (АС), а також кіберзахист, протидію дезінформації та контроль за новітніми технологіями ведення війни;
- уявлення про роль України як каталізатора трансформації міжнародної безпекової архітектури, що полягає у безпосередньому зв'язку між повномасштабною агресією Росії проти нашої держави та безпрецедентними безпековими зрушеннями – від скасування Данією opt-out із СБОП ЄС (червень 2022 р.), вступу Фінляндії та Швеції до НАТО (2023–2024 рр.), ухвалення плану ReArm Europe/Readiness 2030, зобов'язання союзників по НАТО інвестувати 5% ВВП на оборону до 2035 р., до виділення з боку ЄС через Європейський фонд миру значних асигнувань на підтримку ЗСУ та навчання українських військовослужбовців у межах місії EUMAM Ukraine.

Практичне значення одержаних результатів визначається їхньою концептуальною новизною, актуальністю та прикладною спрямованістю і полягає у можливості використання в науково-дослідній, аналітичній, освітній та управлінській практиці. Запропоновані у роботі підходи до осмислення

гуманітарних аспектів миротворчої діяльності ООН формують засади системного розуміння ролі гуманітарного виміру у сучасних міжнародних безпекових процесах і можуть слугувати основою для подальших наукових розвідок у межах політичної науки та теорії міжнародних відносин.

Практична цінність дослідження як самостійного внеску в українську політичну науку полягає у впорядкуванні та поглибленні наукових знань про гуманітарну складову миротворчих операцій ООН, а також у розширенні аналітичних можливостей її інтерпретації з урахуванням сучасної трансформації міжнародного середовища. Отримані результати дають змогу уточнити концептуальні межі гуманітарного виміру миротворчості, виявити його функціональні особливості та окреслити ключові чинники ефективності, що має значення для формування нових дослідницьких підходів у вивченні діяльності колективних міжнародних акторів.

Застосовний потенціал одержаних висновків і рекомендацій проявляється у можливості їхнього використання при формуванні та реалізації зовнішньої політики України, зокрема у сфері міжнародної безпеки та співпраці з міжнародними організаціями. Узагальнення досвіду миротворчої діяльності ООН і аналіз гуманітарних компонентів її операцій можуть бути використані державними органами влади, аналітичними центрами та профільними недержавними організаціями з метою вироблення ефективних механізмів взаємодії з міжнародними партнерами та для підвищення результативності міжнародних миротворчих ініціатив. В умовах післявоєнної відбудови України такі напрацювання набувають особливої ваги, оскільки сприяють інтеграції гуманітарного виміру у стратегії національної безпеки та відновлення.

Окреме значення результати дослідження мають для освітньої сфери. Матеріали роботи можуть бути використані у процесі підготовки навчально-методичного забезпечення, розробки лекційних курсів та семінарських занять, присвячених діяльності ООН, міжнародній безпеці, кризовому менеджменту та гуманітарним аспектам міжнародних відносин. Вони можуть бути інтегровані у навчальні програми галузь знань С «Соціальні науки, журналістика, інформація

та міжнародні відносини», сприяючи формуванню у них цілісного розуміння сучасних тенденцій розвитку миротворчості та ролі гуманітарного чинника у глобальній політиці.

Особистий внесок здобувача. Основні наукові положення та висновки дисертаційного дослідження, зокрема ті, що характеризують наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дисертаційної роботи представлено на 30 наукових заходах, серед яких – міжнародні науково-практичні конференції за останні 5 років: Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. (м. Львів, 16 травня 2025 р.); Криза сучасної системи міжнародної безпеки: уроки російської агресії проти України. (м. Львів, 12 квітня 2024 р.); Криза сучасної системи міжнародної безпеки: українська формула миру. (м. Львів, 21 квітня 2023 р.); Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва. (м. Львів, 16 грудня 2022 р.); Back to the future: a chance for global leadership in today's world (м. Львів – Ольштин (РП), 23 квітня 2021 р.). Окрім того, результати дослідження апробовано на засіданнях кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби й кафедри міжнародної безпеки та стратегічних студій, а також на щорічних звітних конференціях факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано низку наукових праць, з яких 15 – у наукових фахових виданнях України, 2 – в іноземних наукових виданнях, 4 – в інших виданнях, а також 19 тез доповідей на міжнародних наукових конференціях.

Структура дисертації. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (227 найменування українською, англійською й польською мовами) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок, з яких 219 сторінок – основна частина роботи, та 22 сторінки – список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МИРОТВОРЧОСТІ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

1.1. Стан вивчення й концептуалізація миротворчої діяльності в науці про міжнародні відносини

Мир та безпека займають найважливіше місце в співіснуванні держав та народів, формуючи стабільні та дружні відносини між ними. Уся історія ООН є історією пошуків форм і методів боротьби за збереження та зміцнення миру. В сучасному світі спостерігаємо щораз нові виклики для міжнародного миру і безпеки, тому потреба у миротворчості ООН істотно зростає.

Хоча підтримання міжнародного миру та безпеки в основному покладено на ООН, проте вагоме місце в цій діяльності займає також інститут колективної безпеки. На теоретичному рівні логічність колективної безпеки базується на припущеннях, що інтереси незалежних держав полягають у забезпеченні миру та їхній здатності колективно реагувати на загрози його порушення. У випадках, коли з'являється загроза миру, держави мусять діяти організовано і колективно, для того щоб гарантувати збереження чи відновлення миру.

Від найдавніших часів формувалися різні концепції миру між народами. Ця проблематика була присутня у філософській думці Платона, Арістотеля і багатьох інших мислителів минулого. У XV ст. чеський король Георгій запропонував утворення коаліції для захисту християнського світу від турецької експансії. Ідея спільних багатонаціональних сил була присутньою і в думці Я. А. Коменського, який запропонував утворення «постійної охорони» для збереження миру. Ж.-Ж. Руссо пропонував скликання загальної «ліги», яка могла б застосовувати санкції проти агресора. Натомість І. Кант стверджував, що досягти миру можна завдяки людській гуманності [227, с.11].

У 1815 р., Франція і переможені країни в Наполеонівських війнах (Австро-Угорщина, Великобританія, Пруссія і Росія) зібрали у Відні конгрес і погодились створити так званий Європейський концерт. Його метою був контроль над

конфліктами між державами і визначення спільних дій проти загрози з боку національних рухів по всій Європі. Могутні держави не мали наміру усунути конкуренцію між собою, але погодились здійснювати контроль за конфліктами та їхніми сторонами з метою захисту від війн. Паризька угода (1815 р.) сформувала Четвертний союз між цими чотирма державами, діяльність якого зводилася до спільної відповідальності за підтримання миру в Європі. Таким чином, Європейський концерт був створений для захисту інтересів великих держав [68, с.60].

У травні 1899 р. в Гаазі відбулась I Гаазька конференція миру, скликана за ініціативою царського уряду Росії. 109 представників з 26 держав – Росії, Франції, Німеччини, Великої Британії, США, Австро-Угорщини, Італії, Іспанії, Бельгії, Нідерландів, Данії, Швеції, Норвегії, Греції, Туреччини, Пруссії, Японії, Китаю та ін. обговорили питання скорочення та обмеження озброєнь; міжнародної кодифікації законів і звичаїв війни; міжнародного арбітражу та третейського суду тощо. Результатом конференції стали спільно вироблені декларації та резолюції про бажане скорочення військових витрат; про обмеження сухопутних озброєнь, зокрема, про заборону особливо руйнівних і жорстоких видів зброї, таких як отруйні гази, оболонкові кулі та ін. Були також прийняті «Положення про закони і звичаї сухопутної війни» і «Конвенція про мирне вирішення міжнародних суперечок». Головним підсумком конференції стало створення постійного міжнародного арбітражу [110].

У жовтні 1907 р. відбулася II Гаазька конференція миру, яка прийняла рішення про створення судової третейської палати для розгляду міжнародних конфліктів; про збереження можливих торговельних і промислових відносин між населенням країн, що воюють між собою і нейтральних країн; про розповсюдження обмежень, прийнятих для сухопутних війн тощо [68, с.63-64].

Спроби закріплення колективної безпеки були також зроблені і у Статуті Ліги Націй, зокрема у статтях 10 і 11 йшлося про те, що:

- члени Ліги Націй зобов'язуються поважати і оберігати від зовнішніх посягань існуючу політичну незалежність та територіальну цілісність;

- у випадку будь-якої війни чи загрози війни, яка несе небезпеку будь-кому із членів Ліги, Ліга Націй зобов'язується вживати будь-яких заходів, які буде вважати доцільними і ефективними щоб гарантувати мир для націй [82].

Ці положення були підкріплені можливістю застосовувати санкції, хоча на практиці вони не діяли. Так, санкції не були застосовані у випадку вторгнення Японії у Маньчжурію, але були застосовані лише в обмеженому вигляді стосовно Італії після інтервенції в Ефіопію у 1935–1936 рр., і взагалі не застосовувались у 1936 р. проти Німеччини.

Беручи до уваги ці приклади, зобов'язання щодо колективної безпеки закріплені у Статуті ООН навряд чи могли забезпечити надійну базу для гарантування миру. У першій статті Статуту ООН задекларовано, що основними цілями організації є забезпечувати міжнародний мир і безпеку, і вживати ефективних колективних заходів для запобігання і усунення загроз миру, для придушення актів агресії чи інших порушень миру, а також здійснювати, за допомогою мирних засобів і у відповідності до принципів правосуддя і міжнародного права, погодження і розв'язання міжнародних спорів і ситуацій, котрі можуть призвести до порушення миру [52].

У Статуті ООН основна відповідальність за забезпечення миру покладається на Раду Безпеки (стаття 24). Вона може діяти за двома напрямками, визначеними у розділах 6 та 7. Зокрема, у розділі 6 наголошено на принципі «мирного вирішення спорів», а у розділі 7 згадано про «дії у зв'язку із загрозою миру, порушенням миру та актами агресії». На практиці бачення миротворчого процесу, закріплене у 6 розділі і 7 розділах, значно відрізняється від ідеї колективної безпеки. Адже мета останньої полягала не у тому, щоб перемогти агресора, а передбачала спільні зусилля для того, щоби запобігти силовому розв'язанню, підтримати припинення вогню і розмежувати сторони конфлікту. У багатьох випадках ООН виходила за межі принципів закріплених у 6 розділі, порушуючи принцип збереження миру (Розділ 6.5 Статуту ООН) [189, с.5].

Після Другої світової війни події в світі розвивалися стрімко та суперечливо і не завжди так, як цього б бажали під час утворення ООН. Холодна війна серйозно обмежила діяльність Ради Безпеки і перешкодила втіленню механізму колективної безпеки, передбаченого Статутом ООН. Водночас, життя породжувало конфлікти, які не можна було вирішити лише шляхом переговорів, на основі розділу 6 Статуту. Це спонукало до здійснення кроків, які не були передбачені Статутом, але відповідали основному духу і змісту головного правового документа організації. Так було запропоновано миротворчу діяльність, як операції ООН з підтримання миру, котрі, як відомо, Статутом не передбачені й істотно відрізняються від дій, про які йдеться у розділі 7 [70, с.145].

Новий етап миротворчої діяльності ООН розпочався із закінченням холодної війни. Тогочасне оздоровлення політичної атмосфери у світі і в ООН створило умови для перегляду підходів до проблем дотримання міжнародного миру і безпеки. Виникли сприятливі умови для реалізації положень розділу 7 у повному обсязі. А еволюція змісту і характеру конфліктів вимагала відповідних змін у формах і методах операцій з підтримання миру [6].

Утім, якісні зміни в світі на краще, аж ніяк не означали усунення всіх фундаментальних суперечностей міжнародного розвитку. Загроза глобального конфлікту поступилася місцем загрозі національних і регіональних конфліктів. Після розпаду СРСР і розпуску Організації Варшавського Договору (ОВД) в Центральній і Східній Європі виникла зона нестабільності, спричинена низкою економічних, політичних та соціальних чинників і непередбаченим розвитком подій у нових стратегічних умовах.

Історичні зміни у сучасному світі супроводжуються вельми суперечливими тенденціями. З одного боку, відбуваються інтеграційні процеси, що особливо рельєфно проявляється в розвитку Європейського Союзу (ЄС), з іншого – спостерігаємо пожвавлення етнічних, соціальних та інших суперечностей, що поставили під загрозу міжнародний мир і безпеку (події в колишній Югославії, у Придністров'ї, Нагірному Карабаху, Грузії, Україні). Окрім цього, з початку 1990-х рр. серйозну загрозу міжнародному миру й

стабільності створило загострення глобальних проблем і, насамперед, злидні, хвороби, голод, екологічна небезпека, порушення прав людини, утворення багатомільйонних мас біженців. Актуалізувалася також складна й небезпечна проблема, пов'язана зі спробами паралельної реалізації двох суперечливих принципів – принципу суверенітету й територіальної цілісності держав та принципу самовизначення народів [69, с.10].

ООН незмінно підтримує обидва принципи, але життя вимагає вдумливого, зваженого ставлення щодо їхнього здійснення. Як цілком правомірно підкреслив Генеральний секретар ООН Б. Бутрос-Галі у своїй доповіді «Порядок денний для миру», – якщо кожна етнічна, релігійна або мовна група буде претендувати на державність, то «не буде межі дробленню, а мета досягнути загального миру, безпеки, економічного добробуту стане ще складніше» [186]. Тому курс ООН полягає в тому, щоби всебічно поліпшувати становище національних меншин, не порушуючи територіальної цілісності демократичних держав.

До кінця XX ст. людство створило своєрідну модель розуміння миру. Воно виявилось спроможним синтезувати найкращі досягнення попередніх епох, але так і не змогло виробити універсальної схеми самої проблеми війни і миру. Остання залишається найбільш актуальною для багатьох держав і народів планети, оскільки суперечності між Заходом та іншими країнами збільшуються, а шанс на втілення глобального (наднаціонального) управління (Global Governance) так і не було використано.

Фактично проблема війни і миру визначає суть стратегії життя будь-якого суспільства, апелюючи до гуманності, раціоналізму й універсального еволюціонізму, тобто процесу самоорганізації як основного механізму, що визначає ускладнення «картини» світу.

Як складне соціальне явище, війна еволюціонує разом з розвитком суспільства, набуваючи нових якісних характеристик і масштабів. При цьому її політичний аспект набуває щораз більшого значення, у той час, як філософія

миру сьогодні є достатньо універсальною, адже в умовах взаємозалежності багатьом стало зрозуміло, що мир аж ніяк не тотожний простій відсутності війни.

Сучасна миротворчість є спільним мегапроектом великих держав, впливових міжнародних організацій, окремих соціальних груп і особистостей, що здійснюється в глобальному контексті протягом досить тривалого часу. Уособлюючи колективну ініціативу мас, політичних еліт, народів і держав, спрямовану на запобігання війні та досягнення миру, воно фактично є своєрідним варіантом кризового управління, представленим на різних рівнях: локальному, регіональному, глобальному, спрямованого на контроль за «анархією» народів.

Проблематика миротворчості, збереження миру, гарантування безпеки та врегулювання конфліктів вивчається у межах багатьох наукових дисциплін і теоретичних напрямів. Лише у міжнародних відносинах можна виокремити такі сфери як стратегічні студії, вивчення миру, дослідження безпеки, теорії інтеграції, міжнародне право, міжнародна політична економія тощо. Межі між предметами їхнього розгляду часто є досить умовні. Інші суспільні науки, такі, як соціологія, антропологія, етнологія, психологія, політологія, економіка також займаються аналізом конфліктів, зокрема міжнародних, використовуючи властиві їм інструменти і методи.

До початку 1930-х рр. з'являються емпіричні дослідження та історико-політична аналітика причин світових воєн. У 1950–1960-х рр. формуються самостійні теоретичні підходи та наукові школи, що вивчають конфлікти і шляхи досягнення миру з власними інститутами, науковими організаціями і специфічними завданнями.

Серед найбільш відомих вчених можна виокремити американських дослідників К. Боулдінга і А. Рапопорта, які застосували теорію ігор з метою теоретизування конфліктів. У 1970-і рр. американський професор у сфері державного управління Е. Азар вивчав динаміку затяжних соціальних конфліктів, а дипломат Дж. Бертон розробив теорію фрустрації основних людських потреб як головного джерела конфліктів. Надалі вивчення конфліктів

і шляхів їхнього врегулювання і управління ними, здійснювалося багатьма відомими ученими і практиками, як з погляду окремих аспектів (наприклад, переговорного процесу), так і з позицій багатофакторного аналізу та економічних кореляцій [137, с.1-8].

Дослідження ж миротворчих операцій зародилися відносно нещодавно, якщо порівнювати з вивченням іншої подібної чи супутньої тематики конфліктів, воєн, альянсів. Перша миротворча операція (щодо якої спостерігається консенсус у наукових колах) датується лише 1948 р. Це була операція ООН з нагляду за перемир'ям (UNTSO). Під час холодної війни було здійснено невелику кількість операцій, причому більшість з них стосувалася регіону Близького Сходу.

Першими роботами з проблем миротворчості були, насамперед, спогади та аналітика офіційних осіб ООН, а також командувачів миротворчими силами [155]. Утім розглядалися й окремі приклади уже реалізованих операцій [55]. Їхньою метою було, як правило, «з'ясувати конкретні проблеми» [150, с.27-44], а не запропонувати емпіричні чи теоретичні узагальнення.

Професор політичних наук Коледжу Сара Лоренц (США) Р. Зайдельман порівняв свого часу стан досліджень конфліктів і миру з космічною фізикою: «багато накопичених знань, однак бракує систематизованої відповіді на конкретні запитання» [167]. Такого ж погляду дотримувався у 1990 р. й американський дослідник А. Джеймс, який наголосив, що «у нас немає чіткого уявлення про миротворчість, адже миротворчість це частина міжнародної політики» [129, с.13-14]. Фактично існувала значна кількість літератури з питань підтримки миру, зміцнення миру, миротворчості і врегулювання конфліктів, проте вона зосереджувалася, здебільшого, на виявленні причин й природи конфлікту, оцінці ефективності стратегій в інтересах досягнення миру чи розгляді досвіду конкретних операцій [81, с.21]. З іншого боку, вчені в межах міжнародних відносин і міжнародного права вивчали законність і легітимність втручання, взаємовідносини між операціями на користь миру і національних

інтересів, а також розробки нових норм і понять, суверенітету держав та прав людини [160, с.19].

Такі підходи пропонують обмежений і частковий аналіз миротворчості. Проблема полягає не в тому, що дослідження питань миротворчості позбавлені теоретичного підґрунтя, а в тому, що «в літературі занадто багато уваги приділяється «політиці», з метою надання консультативної допомоги та рекомендацій для виконавчих органів» [150, с.27].

Власне миротворчість в теорії міжнародних відносин на сьогоднішній день ще не привернула до себе достатньої уваги [154, с.104-112]. Це можна пояснити перш за все міждисциплінарним характером проблеми. Серед дослідників можна відзначити К. Даазе, який концептуалізував миротворчі операції як «спонтанні інститути», засновані на міжнародних конвенціональних (неформальних) нормах і процедурах, [84, с.92-94] що, по суті, веде до формування ще одного, «миротворчого» міжнародного режиму.

Емпіричні дослідження миротворчої діяльності були започатковані відносно нещодавно. Це частково пояснюється обмеженістю даних [90]. При цьому вчені зосереджувалися, переважно, на динаміці конфліктів (наприклад, на перебігу громадянських, чи на особливостях міждержавних воєн) й поведінці їхніх учасників, а не на управлінні конфліктами. Виняток становлять об'ємні роботи з питань посередництва та переговорів [108].

Однією з перших спроб концептуально осмислити операції з підтримання миру було визначення ролі, яку миротворці повинні відігравати, а вже згодом ефективно виконувати свої безпосередні функції. Відомий індійський генерал, діяч ООН та протагоніст миротворчості І. Дж. Рік'є (Indarjit Rikhye) був переконаний, що операції з підтримання миру виконують три ключові функції. По-перше, вони забезпечують механізм для врегулювання конфліктів без прямого втручання з боку наддержав холодної війни, тим самим знижуючи ризик трагічних ескалацій. По-друге, операції з підтримання миру повинні були мобілізувати міжнародну спільноту взяти на себе зобов'язання з підтримання миру. По-третє, за умови «знаходження дипломатичного ключа», відкрити шлях

до подальших переговорів щодо мирного врегулювання конфліктів [155, с.221, 234, 245]. І. Дж. Рік'є згодом оцінив, наскільки ефективно ООН виконувала свою роль, в основному на Близькому Сході, а також звернув увагу на більш дієві прийоми, за допомогою яких вона може ефективніше вирішувати конфлікти [112, с.36]. Цей підхід є характерним для теоретизувань 1990-х рр. і пов'язаний із поширенням операцій з підтримання миру у цей час.

Основні роботи, які з'явилися упродовж першої чверті 2000-х рр. [100] стосувалися підтримання миру на основі аналізу даних. Тим не менше, більшість наступних робіт наголошували на єдиному результаті миротворчих операцій – їхній здатності пом'якшити розгортання або запобігти насильницькому конфлікту, що найчастіше вимірюється «тривалістю миру» (час до наступної війни) або кількістю супутніх жертв.

Упродовж останніх десятиліть поняття «конфлікт» поступово витісняє з політичного дискурсу поняття «війни», причому війна визначається як особливий різновид конфлікту. Війни, як у трактуванні К. фон Клаузевіца, стають надбанням історії, а збройний конфлікт може охоплювати сьогодні не тільки державних, а й недержавних акторів, зокрема нерегулярні воєнізовані формування – загони міліції, партизан, злочинні і терористичні угруповання, найманців тощо. Поряд із державами у міжнародному середовищі функціонують міжнародні урядові і неурядові організації, транснаціональні корпорації, етнічні співтовариства, діаспора, релігійні організації, групи громадян, окремі політичні і громадські діячі. Конфлікти набувають асиметричного характеру, а мережеві форми організації їхніх учасників вкрай ускладнюють прогнозування, раннє виявлення, локалізацію дифузних бойових операцій і утруднюють протидію їм. За відсутності класичної лінії фронтального протистояння між ворогуючими сторонами, традиційні методи застосування миротворчих сил стають неможливими, їхня підготовка і функції вимагають докорінних змін, а ефективність операцій може бути досягнута лише завдяки комплексній взаємодії миротворців з множинними місцевими і міжнародними «гравцями».

Конфлікти стають складнішими з погляду численності і різноманітності їхніх учасників, а структура конфліктів «розмивається», що утрудняє визначення стійких конфігурацій ворогуючих акторів. Більше того, замість реальних бойових дій між собою, ворогуючі сторони можуть вдаватися до силових дій і терору проти мирного цивільного населення (Сомалі, Ліберія, Руанда). Метою «нових воєн» може бути не стільки безпосередня військова перемога, а політична мобілізація, продовження конфлікту і військових дій та отримання за рахунок цього конкретних політичних і фінансово-економічних переваг. Ці та інші особливості сучасних конфліктів дають змогу дійти висновку про те, що ми маємо справу з абсолютно новими явищами, які вимагають розробки нетрадиційних підходів до їхнього вивчення.

Остання хвиля досліджень миротворчості демонструє істотні зміни в фокусі і обсягах даних. Вбивства та пов'язане з ними насильство більше не зводяться лише до результатів конфронтації між організованими військовими силами, розділеними визначеними лініями припинення вогню. Адже розширення мандатів миротворчих операцій охопили також вартість цивільного захисту. Сучасні дослідження з підтримання миру зосереджують увагу на різних видах і жертвах збройних конфліктів та іншого насильства. Роль миротворчих операцій у припиненні вогню між сторонами конфлікту, як і динаміка поширення традиційного конфлікту, хоч і не втратили свого первинного значення, однак дослідження впливу миротворчої діяльності на цивільне населення набуло першорядної ваги, через врахування жертв серед цивільного населення як чинника, що визначає успіх миротворчої діяльності. Крім того, сексуальне насильство, скоєне під час миротворчих операцій, у тому числі самими миротворцями, викликає істотне занепокоєння за межами сторін конфлікту та їхніх дій. Іншими об'єктами насильства, безпосередньо пов'язаними з операціями, є самі миротворці, тому все більше досліджень порушують питання про втрати миротворців [139, с.300-313]. Нарешті розглядаються й так звані вторинні ефекти або окремі форми насильства, як насильство у містах та

злочинність [89, с.286-299], а також «структурне насильство», як безробіття [133, с.327-342].

Загалом, еволюція теоретичних підходів до миротворчості (універсальної загальновизнаної теорії на сьогоднішній день, як уже йшлося, не існує) відбувалася через взаємодію таких основних чинників:

1. Практичних – накопичення і узагальнення досвіду миротворчих операцій, розробка в системі ООН концептуальних політико-правових і організаційних принципів їхнього здійснення.
2. Історичних (системних і структурних) – еволюція міжнародної системи і її інститутів, зростання чисельності транснаціональних корпорацій і міжнародних організацій, а також їхньої ролі в 60-70-і рр. ХХ ст., закінчення холодної війни, процеси глобалізації, зміна ролі держав і різке збільшення кількості міжнародних акторів, поява нових транснаціональних викликів та загроз національній і міжнародній безпеці, виникнення нових типів конфліктів і воєн.
3. Теоретичних – розвиток і взаємне збагачення соціальних наук, зокрема теорії міжнародних відносин і конфліктології, спроби побудови загальної теорії конфліктів.

Однією з характерних особливостей миротворчих студій тривалий час була концептуальна плутанина. Зокрема, під «миротворчими операціями» найчастіше мали на увазі загальні миротворчі зусилля, які здійснюються протягом визначеного часу. «Місії» ж, – розглядалися як складові операцій, що охоплюють узгоджені категорії завдань, розроблених для досягнення визначених цілей, як наприклад, нагляд за виборами чи сприяння демократії. У 2018 р. американські науковці П. Діль та Д. Друкман [91, с.28-51] на підставі вивчення таксономії із 11 різних місій (наприклад, сприяння верховенству права, гуманітарна допомога тощо) довели, що хоча у 80% випадків миротворчі операції реалізували традиційні завдання (тобто запобігання насильству), однак насправді миротворці ООН виконували набагато ширший обсяг функцій.

Зауважимо, що П. Діль та Д. Друкман неодноразово зосереджувалися на розгляді багатьох змінних та дослідженні функцій миротворчої діяльності.

Зокрема, значний інтерес становить запропонована ними спільно з Дж. Воллом досить детальна класифікація миротворчої діяльності [92, с.35-55], яка охоплює 12 різновидів операцій з підтримання миру:

1. Традиційна миротворчість (Traditional peacekeeping) – розміщення нейтральних, легко озброєних військ з дозволу приймаючої держави (держав), які відповідають за роз'єднання сил після припинення вогню, відокремлення комбатантів і сприяння створенню умов для врегулювання конфлікту.¹
2. Спостереження (Observation) – розгортання невеликого числа неозброєного нейтрального персоналу за згодою держави перебування, щоби збирати інформацію і здійснювати моніторинг діяльності (припинення вогню, права людини тощо) в межах району розгортання.²
3. Колективне виконання зобов'язань (Collective enforcement) – великомасштабна військова операція, спрямована на захист жертв агресії та відновлення миру і безпеки шляхом завдання поразки агресору силами низки держав.³
4. Спостереження за виборами (Election supervision) – спостереження і контроль за припиненням вогню, роззброєнням і дотриманням демократичних виборів після укладення мирної угоди, що може також включати в себе допомогу місцевим силам безпеки.⁴
5. Гуманітарна допомога під час конфлікту (Humanitarian assistance during conflict) – транспортування і розподіл життєво важливого продовольства та медикаментів, що здійснюється у співпраці з місцевими та міжнародними неурядовими організаціями (НУО), котрі перебувають під загрозою під час громадянської чи міждержавної війни.⁵
6. Відбудова держави/нації (State/nation building) – відновлення законності й порядку за відсутності державної влади, відновлення інфраструктури та сил

¹ Примітка. Прикладом є розгортання військ ООН на Кіпрі в 1964 р. і на півдні Лівану, починаючи з 1978 р.

² Примітка. Прикладом є місія спостерігачів ООН на Близькому Сході (ОНВУП – UNTSO), розгорнута в 1948 р.

³ Примітка. Прикладом є багатонаціональні операції у Кореї в 1950-і рр та в Кувейті в 1991 р.

⁴ Примітка. Прикладом є операція ООН в Намібії в кінці 1980-х рр. та Камбоджі на початку 1990-х рр.

⁵ Примітка. Прикладом є операції в Сомалі та Боснії у 1990-х рр.

безпеки, а також сприяння переходу влади від тимчасового органу до легітимного уряду.⁶

7. Умиротворення (Pacification) – придушення громадянських заворушень, ліквідація місцевих збройних формувань, насильницьке розмежування воюючих сторін і підтримання законності та порядку, особливо в умовах значних людських втрат та порушення прав людини.⁷

8. Превентивне розгортання (Preventive deployment) – розміщення військ між двома комбатантами для стримування наступу або запобігання поширенню війни.⁸

9. Перевірка контролю над озброєнням (Arms control verification) – інспектування військових об'єктів, спостереження за виведенням військ у поєднанні з комплексом заходів, якими зазвичай опікуються національні органи у межах угод про контроль над озброєннями.⁹

10. Захисні послуги (Protective Services) – створення безпечних притулків, «без польотних» зон і гарантування права безпечного проходу цивільному населенню через територію ворожої сторони.¹⁰

11. Заходи з підтримки демократії (Intervention in support of democracy) – військові операції, спрямовані на повалення існуючого режиму та підтримку вільно обраного уряду; операції спрямовані на захист наявного демократичного уряду, який знаходиться під загрозою повалення. Заходи можуть охоплювати військові дії проти антидемократичних сил і допомогу з підтримки порядку та демократичних режимів.¹¹

12. Дотримання санкцій (Sanctions enforcement) – використання військ для охорони пунктів транзиту, перехоплення контрабандних товарів (зброя,

⁶ Примітка. Прикладом є операції ООН в Конго на початку 1960-х рр. та неспроможність виконання цієї функції в Сомалі після розгортання сил на початку 1990-х рр.

⁷ Примітка. Міжнародне співтовариство не бажає здійснювати таку діяльність після боснійського конфлікту на початку 1990-х рр.

⁸ Примітка. Прикладом є розгорнута для запобігання поширенню війни на території колишньої Югославії операція під егідою ООН на початку 1990-х р. в Македонії.

⁹ Примітка. Прикладом є виконання багатонаціональними миротворчими силами окремих з цих функцій в Синаї, що стало наслідком підписання в 1979 р. єгипетсько-ізраїльської мирної угоди.

¹⁰ Примітка. Прикладом можуть слугувати заходи, здійснені міжнародним співтовариством для захисту курдів в Іраку і мусульман в Боснії (1990-х рр.)

¹¹ Примітка. Прикладами є вторгнення США в Панаму (1980 р.) та вторгнення на Гаїті (1994 р.)

наркотики) або покарання за порушення з боку держави (наприклад, недотримання прав людини), яке санкціонується з боку міжнародної спільноти.¹²

Підкреслимо, що запропонована класифікація акцентує, по-перше, на військових аспектах місій з підтримання миру, та, значною мірою, залишає поза увагою їхні цивільні аспекти. По-друге, вона не охоплює усіх можливих місій (такий перелік може бути значно ширшим), а зосереджується лише на тих, що відбулися у минулому й на яких концентрувалася особлива увага з боку міжнародного суспільства.

Справді, у той час як минулі дослідження в основному ігнорували інші завдання/місії, сучасні роботи зосереджують більше уваги на мандатах і пов'язаних із ними завданнях, які миротворці мають виконувати [72, с.126-150]. Новіші місії охоплюють проблеми роззброєння, демобілізації та реінтеграції, верховенства права, нагляду за виборами, прав людини тощо. Окрім того, увагу науковців привернули такі аспекти як реформування сектору безпеки (РСБ) та примирення (справедливість і трансформація конфлікту) [162, с.214-230].

Загалом підтримання миру (Peacekeeping) є загальним терміном, який охоплює різні аспекти діяльності, що здійснюється з метою: врегулювання конфлікту; запобігання ескалації конфлікту; припинення або недопущення військових дій; підтримання законності та порядку в зоні конфлікту, реалізації гуманітарних заходів; відновлення функціонування соціальних та політичних інститутів, а також для відновлення умов повсякденного життя [214]. Відмінною особливістю миротворчих операцій є те, що вони проводяться під мандатом ООН або регіональних організацій, до функцій яких належать підтримання миру і міжнародної безпеки.

У Статуті ООН немає чіткого визначення концепції миротворчих операцій, адже під час «холодної війни» співробітництво постійних членів РБ було доволі обмеженим. Тим не менше ООН поділяє операції з підтримання миру на дві основні категорії [212]:

¹² Примітка. Прикладами є американська блокада Куби в 1962 р.; блокада Північної Кореї або інших держав, що прагнуть набути ядерну зброю.

- Місії спостереження – війська виконують моніторинг над припиненням бойових дій, виведенням військ, здійснюють патрулювання кордонів та демілітаризованих зон.
- Миротворчі місії – формуються за квотами із контингентів держав-членів та виступають в якості сил розмежування сторін у конфлікті.

Водночас цікавою і доволі різноманітною є типологія НАТО. У всіх офіційних документах й інструкціях Північноатлантичний Альянс використовує термін «операції з підтримання миру» (так звані Peace support operations), які часто визнаються відмінними від звичайних бойових дій, як «не військові операції» (так звані Operations other than war). Такі операції виходять за межі статті 5 (non-article 5 operations) Вашингтонського договору, на відміну від військових дій, які можуть здійснюватися з метою відбиття агресії проти держави-члена. Згідно з визначеннями, що містяться в рішеннях Військового комітету НАТО, такі «не військові операції» можуть передбачати наступні заходи:

- запобігання конфліктам (Conflict prevention);
- встановлення миру (Peacemaking);
- підтримання миру (Peacekeeping);
- примус до миру (Peace enforcement);
- розбудову миру (Peacebuilding);
- гуманітарну допомогу (Humanitarian aid). [101, с.60-62]

Які відзначають польські дослідники Ф. Гонгор та К. Пашковські, класифікація миротворчості у межах Співдружності Незалежних Держав (СНД) є схожою із класифікацією британських військових та містить такі категорії: встановлення миру; підтримання миру; примус до миру [102, с.44-45].

Інший метод, який використовують для класифікації операцій з підтримання миру, полягає в тому, щоби відобразити різні види цієї діяльності в хронологічному порядку. З цих перспектив розрізняють, зокрема, «традиційну» миротворчість під час холодної війни і «нові» операції з підтримання миру періоду після завершення холодної війни [166, с.65-79]. Однак існують також

більш детальні класифікації, як, для прикладу, обґрунтовані американським науковцем та дипломатом Д. Джетом сім поколінь миротворчих операцій [130, с.21-34]:

1. Період виникнення (1946–1956 рр.), пов'язаний з реалізацією двох операцій, що тривають до сьогодні. У межах цих операцій була започаткована Місія ООН зі спостереження за виконанням умов перемир'я, метою якої був моніторинг за припиненням вогню між Ізраїлем та його арабськими сусідами в 1948 р. (UNTSO), а також створена в 1949 р. група військових спостерігачів ООН в Індії та Пакистані (UNMOGIP), покликана здійснювати нагляд за лінією розмежування між двома державами в Кашмірі. На цьому етапі вперше були апробовані підходи щодо започаткування місій зі спостереження за припиненням вогню, які мали експериментальний характер.

2. Період утвердження (1956–1967 рр.), контекстом якого було загострення напруженості у відносинах між двома основними військово-політичними блоками – ОВД і НАТО. Політика ядерного стримування обох наддержав (СРСР і США) змушувала їхні уряди шукати взаємоприйнятні компроміси, покликані запобігти розвитку ситуацій, що потенційно могли перерости у глобальний конфлікт. У цей період вперше були сформовані миротворчі сили ООН з метою припинення вогню і підтримки міжнародного миру. Було розпочато вісім нових миротворчих операцій, які включали не лише місії спостерігачів: в Лівані (UNOGIL), Ємені (UNYOM), Домініканській Республіці (DOMREP), Індія-Пакистан (UNIPOM), і три багатофункціональні операції: в Єгипті (UNEF I), Конго (ONUC), Західній Новій Гвінеї (UNSF) і на Кіпрі (UNFICYP). Миротворчість отримала нові можливості, вперше реалізувавши тимчасові повноваження з управління територією при переході держави до незалежності, додала цивільну поліцію до арсеналу миротворчих операцій, долучилась до громадянської війни, збільшила оперативні масштаби й санкціонувала зброю для миротворців.

3. Період бездіяльності (1967–1973 рр.), як наслідок гіркого досвіду миротворчої діяльності у Конго (ONUC). Так, упродовж семи років не було

розпочато жодної нової миротворчої операції, а діяти продовжували лише три з раніше започаткованих. У цей час з'явилися також пропозиції спрямувати зусилля на підтримку новоствореної Організації Африканської Єдності (ОАЄ) задля використання її власних регіональних можливостей у сфері безпеки. Паралельне посилення суперництва між Заходом і Сходом призвело до поступового згортання миротворчій діяльності під егідою ООН.

4. Період відродження (1973–1978 рр.), пов'язаний з поновленням інтересу до миротворчої діяльності як до засобу, здатного забезпечити контроль (моніторинг) за розвитком кризових ситуацій. Цей період характеризувався тим, що миротворчі операції започатковувалися за згодою залучених до конфлікту сторін, а миротворчі сили складалися з військових контингентів невеликих держав, нейтральних щодо предмета спору. Цілями таких миротворчих операцій були, здебільшого, відновлення спокою, сприяння припиненню бойових дій у поєднанні зі здійсненням заходів, спрямованих на розбудову довіри між сторонами конфлікту. Так були започатковані три масштабні миротворчі операції на Середньому Сході: на Сінаї (UNEF II), на Голанських Висотах (UNDOF), і в Лівані (UNIFIL).

5. Період підтримки (1978–1988 рр.), який став десятиліттям чергової стагнації, під час якого не було започатковано жодної нової миротворчої операції. Діяльність миротворців обмежувалася підтримкою вже розпочатих операцій на Середньому Сході (UNTSO, UNDOF, UNIFIL), а також на Кіпрі і в Кашмірі.

6. Період розширення (1988–1993 рр.), каталізований розвитком подій, які відбувалися безпосередньо після завершення холодної війни: протягом п'яти років було розпочато більше операцій ніж за весь попередній час. Таке стрімке зростання миротворчої діяльності відбулася завдяки конвергенції трьох чинників. По-перше, завершення холодної війни означало, що СРСР і США більше не потрібно використовувати ООН лише як форум для гострих дискусій і блокування ініціатив суперника. Після розпаду радянського табору, а згодом – СРСР, виникли нові можливості для співпраці держав з проблем миру. Другим

чинником стала зміна характеру та числа конфліктів, які перетворилися у війни між етнічними та релігійними групами [218, с.60]. Водночас, для підтримки миру істотно доклався і третій чинник, який називають «ефектом CNN». Він привернув громадську думку до гуманітарних катастроф та не дав змоги політикам й світовій громадськості ігнорувати події, які відбувалися у конфліктних точках планети.

За період з 1988 р. до 1993 р. кількість миротворчого контингенту у всьому світі зросла із 9 до 80 тис. осіб. Були розпочаті миротворчі операції в Афганістані та Пакистані (UNGOMAP), Ірані та Іраку (UNIIMOG), Іраку і Кувейті (UNIKOM), Уганді і Руанді (UNOMUR), Західній Сахарі (MINURSO), в колишній Югославії (UNPROFOR), Грузії (UNOMIG), Ліберії (UNOMIL), Гаїті (UNMIH), Руанді (UNAMIR), Анголі (UN-AVEM), Центральній Америці (ONUCA), Камбоджі (UNAMIC та UNTAC), Сомалі (UNISOM) і Мозамбіку (ONUMOZ). Неспроможність реалізувати у межах цих місій визначені для них цілі, призвела до започаткування наступного етапу, під час якого ентузіазм з боку міжнародного співтовариства до нових ініціатив, пов'язаних з активною миротворчістю значно зменшився.

7. Період скорочення (1993– наш час) позначився розчаруванням, зумовленим неефективністю миротворчості в Сомалі, Боснії чи Руанді. Часто миротворці виявлялися неспроможними захистити навіть самих себе, й не могли ефективно запобігати етнічним чисткам чи збройним сутичкам. Упродовж цього періоду продовжували діяти місії на Близькому Сході, в колишній Югославії і Анголі, а для деяких навіть були визначені нові завдання (місії спостерігачів): Сомалі, Таджикистан, Чад, Гватемала. Водночас в Албанії і на Гаїті миротворчі операції зазнали розширення та було збільшено кількість контингентів [143, с.34-37]. Загалом, миротворчі операції цього періоду характеризуються багатофункціональністю та превентивною діяльністю.

Попри власну евристичну цінність як інструменту систематизації еволюції миротворчості ООН, періодизація Д. Джета потребує суттєвого доповнення з позицій сучасного дослідника. Зокрема, сьомий період, який виокремив цей

вчений, об'єднує щонайменше три якісно різні фази розвитку миротворчої діяльності, кожна з яких характеризується власною інституційною логікою, специфічними мандатами та відмінними конфігураціями політичної волі міжнародного співтовариства. Відтак, узагальнюючи і до певної міри спрощуючи, наголосимо на необхідності концептуалізації додаткових періодів, що дасть змогу деталізувати розвиток миротворчості ООН на зламі XX та XXI ст.:

8. Період «другого відродження» та становлення багатовимірних стабілізаційних місій (1999–2010 рр.). Після трагічних невдач у Сомалі, Руанді та Сребрениці, миротворчість ООН пережила масштабне «друге відродження», каталізатором якого стали Доповідь Брахімі (2000 р.) – на концептуальному рівні, та гостра потреба у відповіді на ескалацію збройних конфліктів в Африці та Азії – у практичній площині [27]. Доповідь Брахімі, зокрема, артикулювала принцип «жорсткої» (robust) миротворчості, наголошуючи, що ООН повинна бути готовою застосовувати силу для захисту мандату, а не лише обмежуватися пасивним спостереженням. Ця концептуальна зміна, хоча й не була цілковито реалізована на практиці, стала тим не менш нормативним підґрунтям для наступного розширення повноважень із захисту цивільних (protection of civilians, РОС), закріпленого РБ (з 1999 р.) у мандатах шістнадцяти операцій.

Саме у цей період було розпочато низку масштабних багатовимірних місій, що суттєво розширили функціональний діапазон миротворчості: Місія ООН у Демократичній Республіці Конго (МОНУК, 1999, згодом трансформована у МОНУСКО), місії у Сьєрра-Леоне (UNAMSIL, 1999), Ефіопії та Еритреї (UNMEE, 2000), Ліберії (UNMIL, 2003), Кот-д'Івуарі (UNOCI, 2004), Гаїті (МІНУСТАХ, 2004), Судані (UNMIS, 2005) та Дарфурі (ЮНАМІД, 2007). Водночас було створено гібридні формати, передусім спільну місію ООН–АС у Дарфурі, що стала безпрецедентною інституційною новацією.

Кількість миротворчого персоналу зросла з приблизно 20 тис. осіб у 1999 р. до рекордних понад 100 тис. на початку 2010 р., розгорнутих на чотирьох континентах. Мандати місій цього періоду характеризувалися включенням

завдань з розбудови держави (state-building), реформи сектору безпеки (SSR), роззброєння, демобілізації та реінтеграції (DDR), захисту цивільного населення, а також сприяння виборчим процесам.

9. Період «стабілізаційного максималізму» та нарощування кризових тенденцій (2010–2020 рр.). Це десятиліття характеризувалося, з одного боку, безпрецедентним ускладненням мандатів та посиленням амбіцій миротворчих операцій, а з іншого – наростанням невідповідності між намірами та реальними можливостями. Ключовою інституційною новацією цього етапу було створення у 2013 р. Бригади сил втручання (Force Intervention Brigade, FIB) у складі МОНУСКО – першого у практиці ООН підрозділу з мандатом на наступальне застосування сили проти озброєних груп. Цей крок, санкціонований резолюцією РБ 2098 (2013), позірно подолав «дихотомійний» поділ між операціями з підтримання миру (Глава VI) та операціями з примушення до миру (Глава VII), створивши гібридну модель, яку дослідники кваліфікують як «стабілізаційна миротворчість». Паралельно було розгорнуто масштабну Багатовимірну інтегровану стабілізаційну місію ООН у Малі (МІНУСМА, 2013), яка діяла в умовах активної контртерористичної боротьби, ставши однією з найбільш небезпечних місій в історії ООН. Водночас у цей період з'явилися системні ознаки ерозії «класичних» принципів миротворчості: згода приймаючої держави щораз частіше виявлялася умовною або інструменталізованою; неупередженість піддавалася сумніву з боку сторін конфлікту; а обмежене застосування сили перетворювалося на норму, а не було винятком. Ініціатива Генерального секретаря «Дія заради миротворчості» (Action for Peacekeeping, A4P), схвалена державами-членами у 2018 р., стала спробою «генералізації» набутого досвіду та оновлення принципів, зокрема щодо пріоритету політичних рішень, реалістичності мандатів та ефективних стратегій переходу і виходу. Натомість фактична динаміка вже демонструвала тенденцію до скорочення: з 2014 р. РБ ООН не уповноважила жодної нової миротворчої місії, а з 2015 р. чисельність миротворчого персоналу почала стабільно знижуватися.

10. Період пошуку нових моделей (2020–2026 рр.). Сучасний етап, на нашу думку, є якісно новим періодом у хронології миротворчості ООН, що заслуговує на виокремлення як самостійна фаза, позначена конвергенцією кількох кризових тенденцій. По-перше, відбувається стрімке згорання великих багатовимірних місій: у 2023 р. МІНУСМА була вимушено виведена з Малі на вимогу військової хунти, що стало, за оцінками експертів, «шоком» для усієї системи ООН; у лютому 2024 р. завершила мандат місія ООН у Судані (ЮНІТАМС); місія ООН зі сприяння Іраку (ЮНАМІ) закрила свою діяльність у 2025 р.; МОНУСКО у Демократичній Республіці Конго реалізує план виведення, погоджений з конголезьким урядом у листопаді 2024 р. Супровідним явищем стало скорочення кількості миротворчого персоналу до приблизно 67 700 осіб в 11 місіях (2024 р.).

По-друге, аналізований період позначився безпрецедентною фінансовою кризою миротворчої діяльності ООН: попри затвердження бюджету на 2025–2026 фінансовий рік у розмірі 5,38 млрд дол., фактичний дефіцит, спричинений несплаченими внесками, сягнув близько 2 млрд дол. Вирішальним дестабілізуючим чинником стала позиція адміністрації Д. Трампа, яка у 2025 р. скоротила вже погоджене фінансування та ініціювала повну відмову від подальшої підтримки миротворчих операцій, що, з огляду на роль США як ключового донора, надало кризі не лише функціонального, а й системного виміру.

По-третє, паралельно відбувається доктринальна та інституційна трансформація миротворчості: документи «A New Agenda for Peace» (2023) і «Pact for the Future» (2024) зафіксували перехід до більш гнучких, адаптивних моделей операцій та концептуалізували їх як єдиний континуум із політичними місіями, тоді як Резолюція РБ 2719 (2023) започаткувала механізм фінансування операцій під проводом Африканського Союзу за рахунок бюджету ООН. Водночас практична реалізація цих новацій наштовхується на брак консенсусу серед постійних членів Ради Безпеки, що виявляє розрив між нормативними амбіціями та операційною спроможністю системи, тоді як міжнародні форуми,

зокрема Берлінська конференція 2025 р., радше підтверджують символічну, ніж гарантовану політичну підтримку миротворчості.

Ці фази, хоча й перебувають у генетичному зв'язку з попередніми етапами, мають власну іманентну логіку, що не зводиться до простого «скорочення», а інкорпорують складний процес трансформації, в якому миротворчість ООН поступово втрачає монопольний статус у царині міжнародної безпеки і перетворюючись на один із елементів гетерогенної архітектури глобального врядування у сфері миру.

На відміну від класифікації Д. Джета, американський військовий соціолог Д. Сігал (David Segal) визначив лише п'ять етапів у розвитку миротворчості: перший етап (з 1948 по 1956 рр.); другий етап (з 1956 по 1967 рр.); третій етап (з 1967 по 1973 рр. між 2-ю і 3-ю арабо-ізраїльськими війнами); четвертий етап (хронологічно пов'язаний із закінченням «Жовтневої» війни 1973 р. на Близькому Сході і до кінця 1980-х рр.); п'ятий етап (після закінчення холодної війни) [166, с.65-79]. Цікавою і оригінальною є класифікація миротворчості канадського вченого Г. Вайзмана (Henry Wiseman), у якій він розмежовує шість поколінь миротворчих операцій, з притаманними їм рисами: перше покоління – традиційна миротворчість; друге покоління – «не оонівські» миротворчі операції; третє покоління – розширена миротворчість та зміцнення миру; четверте покоління – примус до миру; п'яте покоління – відновлення миру в партнерстві; шосте покоління – багатонаціональне відновлення миру та відбудова держави [225, с.65-71].

Вітчизняні дослідники (О. Бодрук, В. Бруз, Г. Перепелиця), загалом притримуються класичної класифікації миротворчості: превентивна дипломатія (preventive diplomacy); зміцнення миру (peacemaking); підтримання миру (peacekeeping); та миробудівництво у постконфронтаційний період (peacebuilding). Проте О. Бодрук виділяє два різновиди миротворчих операцій ООН: перший – операції з підтримання миру, що сприяють обмеженню конфліктів, врегулюванню та ліквідації їхніх наслідків; другий – операції примусу до миру. Окрім цього, він виокремлює три періоди у миротворчості:

перший (1956–1973 рр.) – коли проведення операцій спрямовувалося на недопущення поновлення конфлікту після укладення перемир'я між ворогуючими сторонами; Другий (1973–1988 рр.) – пов'язаний із врегулюванням регіональних конфліктів у період холодної війни, що хоч і був багатофункціональним, проте не вирізнявся систематичним і продуманим підходом до реалізації операцій; Третій етап (після завершення холодної війни), що полягав у зосередженні уваги на внутрішніх конфліктах. Операції цього етапу виявилися найсуперечливішими за метою і головними мотивами застосування сили.

Станом на сьогодні існують дві ключові проблеми, пов'язані з класифікацією операцій з підтримання миру та концепцією «миротворчості». По-перше, це поділ на велику кількість різновидів миротворчої діяльності та їхні «покоління», що є досить контроверсійним через відсутність чітких меж між теорією і практикою; і, по-друге, – суперечливість аргументів при обґрунтуванні ролі та ефективності миротворчих операцій. З метою подолання цих проблем ми визначаємо чотири основні види діяльності, залежно від їхньої ролі (а не функціональної складової) для світової політики, зокрема:

- Традиційні операції з підтримання миру: діяльність спрямована на створення умов для політичного врегулювання спорів між державами чи узгодження позицій між сторонами в конфлікті.
- Примус до миру: діяльність, метою якої є нав'язати волю РБ ООН сторонам конфлікту, шляхом прямого військового або економічного втручання міжнародного співтовариства.
- Операції на підтримку миру: діяльність, спрямована на становлення ліберальної демократії в колишніх військових диктатурах. Вона поєднує значний військовий і цивільний компоненти, й широко опирається на «згоду», «неупередженість» за «мінімального використання сили».
- Гуманітарні місії та операції: діяльність з метою надання допомоги та підтримки цивільному населенню, яке стало жертвою воєнних дій. Вона здійснюється незалежно від інших зусиль, спрямованих на припинення

конфлікту і відновлення миру, не потребує спеціального мандату й реалізується під керівництвом цивільних осіб.

Типологізація різних форм діяльності відповідно до їхньої ролі у світовій політиці дає змогу виокремити два засадничі аспекти, що потребують урахування в аналізі миротворчих операцій. По-перше, у міжнародній спільноті бракує консенсусу стосовно функціонального призначення таких місій. У той час як певні актори вбачають завдання операцій із підтримання миру в утвердженні глобального ладу через інституційну розбудову ліберально-демократичних держав, інші наполягають на їхній спрямованості виключно на врегулювання міждержавних конфліктів. По-друге, на сьогодні відсутні уніфіковані критерії для об'єктивної оцінки ефективності чи результативності миротворчих заходів. Альтернативний спосіб вирішення цієї проблеми полягає в тому, щоби розглядати їх як форму вирішення конфліктів, а також те, що терміни проведення таких операцій і методи, які використовуються миротворцями могли б бути більш ефективними та дієвішими шляхом участі у врегулюванні конфліктів теоретичних аспектів у дослідженні миротворчих операцій.

Підсумовуючи зауважимо, що для розвитку досліджень у сфері миротворчості критично важливим є забезпечити перехід від накопичення емпіричних даних до системної теоретизації цього явища. Фактом є те, що сучасні операції з розбудови миру демонструють складнішу динаміку, ніж традиційні місії з моніторингу припинення вогню, що робить пошук універсальних теоретичних експланативних програм малоефективним. Ускладнення завдань місій, специфіка їхньої авторизації та аналіз довгострокових наслідків зумовлюють потребу в гетерогенних наукових узагальненнях, здатних охопити нові реалії міжнародної безпеки.

Аналіз показує, що «великі теорії» міжнародних відносин не забезпечують належних основ у поясненні миротворчої діяльності. Адже політичний реалізм виявляється обмеженим через властивий йому етатизм та нездатність охопити процеси миробудівництва, а ліберальні підходи частіше описують набір бажаних результатів, ніж пропонують механізми їхнього пояснення. Відтак пошук

релевантної теорії у короткостроковій перспективі має зосереджуватися на моделях середнього рівня та субстантивних підходах, які формують переконливий фундамент для майбутніх широких концептуалізацій.

Ключовою траєкторією трансформації сучасних студій є зміна базової одиниці аналізу – від окремої миротворчої операції до конфлікту в цілому. Традиційне вивчення окремих випадків як незалежних між собою часто ігнорує внутрішню логіку та взаємозалежність місій у межах одного протистояння. Перенесення фокуса на конфлікт дає змогу інтерпретувати миротворчість як послідовний етап його еволюції, що забезпечує науковцям можливість здійснювати коректні порівняння ситуації до, під час та після завершення міжнародного втручання.

Цілісний розгляд конфлікту також відкриває можливості для аналізу миротворчості на перетині з іншими методами управління кризами, зокрема посередництвом. Це актуалізує питання синергетичних ефектів, де координація різних інструментів може суттєво впливати на результативність врегулювання. Дослідження оптимальної послідовності розгортання місій та їхнього поєднання з ширшим набором безпекових опцій дає змогу аналітикам вийти за межі спрощеної парадигми вивчення миротворчості.

Додатковим аспектом досліджень є множинність суб'єктів, що взаємодіють у межах миротворчих процесів. Сучасні місії передбачають залучення не лише військових сил, а й цивільної поліції, профільних агенцій ООН, неурядових організацій та транснаціональних фінансових інституцій [116]. Концептуалізація цих взаємозв'язків у форматі «мережі» [74] дає змогу точніше оцінювати інтерактивні ефекти координації, оскільки вплив суміжних акторів на результати розбудови миру часто виявляється вагомим за безпосередню діяльність миротворчих сил.

Еволюція дослідницьких програм останніх десятиліть демонструє перехід від описових методів до поглибленого причинно-наслідкового аналізу [79, с.1-62]. Попри значне вдосконалення методології збору даних та створення специфічних баз, які дають змогу уникати спекулятивних висновків, галузь все

ще стикається з дефіцитом ґрунтовних теоретичних пояснень. Подолання розриву між накопиченим емпіричним матеріалом та необхідністю системного теоретичного обґрунтування залишається головним викликом для сучасної науки про міжнародні відносини у сфері вивчення гуманітарних аспектів реалізації миротворчої діяльності.

1.2. Нормативно-правова база миротворчості ООН

Нормативно-правова база миротворчості ООН формується у тісному взаємозв'язку з еволюцією миротворчих практик та їхнього функціонального наповнення. Якщо на ранніх етапах миротворчі операції обмежувалися переважно моніторингом припинення вогню та стримуванням конфліктів, то сучасний етап характеризується істотним розширенням мандатів, які охоплюють роззброєння, демобілізацію та реінтеграцію, реформу сектору безпеки, утвердження верховенства права, захист прав людини та сприяння виборчим процесам.

Водночас розвиток нормативно-правового забезпечення миротворчості відбувається не лише як реакція на зміну практичних завдань, але й як наслідок переосмислення процесів авторизації та реалізації миротворчих місій. Центральне місце у цьому контексті займають рішення РБ ООН, які визначають мандати операцій і водночас відображають політичні компроміси між державами-членами. Суттєвим елементом нормативно-правової архітектури миротворчості є також інститут згоди сторін конфлікту та пов'язані з ним принципи неупередженості й обмеженого застосування сили. Однак у сучасних умовах ці засади зазнають концептуальної трансформації. Зростання кількості внутрішньодержавних конфліктів, поява численних недержавних акторів та реалізація стабілізаційних операцій у «крихких» державах актуалізують питання варіативності та умовності згоди як передумови для розгортання місій.

Окремого значення набуває проблема узгодженості та взаємодії різних компонентів миротворчої діяльності, що безпосередньо відображається у нормативних документах. Розширення функціоналу операцій і їхня

взаємопов'язаність з іншими інструментами врегулювання конфліктів зумовлюють потребу у формуванні більш цілісного нормативного підходу до визначення послідовності та пріоритизації завдань. Це актуалізує необхідність теоретичного осмислення нормативно-правових засад миротворчості як інтегрованого елементу глобального врядування, здатного забезпечити ефективне поєднання правових, політичних і практичних вимірів діяльності ООН.

Роль ООН у кодифікації і розвитку норм міжнародного права в значній мірі є унікальною. Завдяки універсальності свого складу, розвинутій системі підготовки міжнародно-правових актів і надзвичайно широкій сфері діяльності, ООН змогла зайняти особливе місце серед інших організацій – джерел міжнародного права, ставши важливим механізмом міжнародної нормотворчості. Варто підкреслити той факт, що основні принципи міжнародного права закріплені, перш за все, в Статуті ООН. Принципи Статуту ООН є найвищими зобов'язаннями, які не можуть бути скасовані державами ні індивідуально, ні за угодою між собою.

Міжнародне право не є системою раз і назавжди встановлених норм, воно змінюється і розвивається водночас зі світовим співтовариством. Характер взаємодії цих норм та їхній взаємозв'язок зумовлюють не тільки теоретичні суперечки, а й стають причиною багатьох збройних конфліктів. Сам Статут ООН, прийнятий більше ніж 80 років тому, навряд чи може слугувати сьогодні практичним керівництвом з проведення миротворчих операцій. Відповідно, постає завдання належної інтерпретації його базових положень, з метою знайти відповіді на нові питання, що виникають у сучасній світовій практиці.

Окрім того, необхідно, враховувати і той факт, що низку положень Статуту сформульовано так, що їх можна розглядати як сукупність двох принципів міжнародного права. Для прикладу, принцип рівноправності і самовизначення народів можна розділити на два принципи. Деякі принципи закріплені в Статуті імпліцитно, наприклад принцип поваги прав людини. Зазначення у пункті 4 статті 2 Статуту ООН принципу територіальної цілісності держав у контексті

формулювання принципу незастосування сили доцільно інтерпретувати як його опосередковане нормативне закріплення. У подальшому цей принцип набув концептуального та правового розвитку в положеннях Гельсінського заключного акту, у якому він був інституціоналізований як один із ключових елементів європейської архітектури безпеки.

Статичність Статуту ООН, відсутність гнучкого механізму внесення до нього поправок та доповнень в якійсь мірі компенсується нормотворчою діяльністю Генеральної Асамблеї ООН (ГА). Наприклад, в тому, що стосується миротворчих операцій, важлива роль у розвитку окремих принципів належить таким Деклараціям ГА, як Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам 1960 р., [194] Декларація про неприпустимість інтервенції і втручання у внутрішні справи держав 1981 р. [195], Манільська декларація про мирне вирішення міжнародних спорів 1982 р. [201] і іншим деклараціям ГА. Варто згадати про резолюції Ради Безпеки ООН (РБ), які також можна розглядати як джерело міжнародного права. При цьому, звичайно, слід мати на увазі, що і декларації ГА ООН, і резолюції Ради Безпеки несуть на собі явний відбиток гострої політичної боротьби та зіткнення різних інтересів. Документи, що приймалися цими органами ООН протягом півстоліття, часом суперечать один одному або, у всякому разі, допускають протилежні інтерпретації. Про проблеми РБ часів «холодної війни» говорить хоча б резолюція 377 Генеральної Асамблеї від 3 листопада 1950 р. («Єдність на користь миру») [211], що дозволяє їй у разі неможливості Радою Безпеки виконати свої обов'язки, через відсутність згоди між його постійними членами, давати відповідні рекомендації країнам-членам ООН з приводу необхідних заходів для відновлення міжнародного миру і безпеки, включаючи і рекомендації щодо застосування збройних сил. Резолюція 377 розцінюється багатьма експертами як пряме порушення Статуту ООН.

Обмеженість власне правової бази міжнародної миротворчості змушує уважніше ставитися до наявних прецедентів. Миротворчі операції з'явилися як надзвичайні заходи і своєрідні форми міжнародного контролю у сфері міжнародної безпеки з реагування на нагальні завдання, що постали перед ООН

у зв'язку з зростанням кількості внутрішніх конфліктів. Ідея використання ООН, як буферу між сторонами в конфлікті міжнародних збройних сил виникла під час Суецької кризи 1956 р. Тоді концепцію «операцій з підтримки миру» сформулювали Генеральний секретар ООН Д. Хаммаршельд і міністр закордонних справ Канади Л. Пірсон, з ініціативи якого потім було зроблено дуже багато для її практичного розвитку.

Посилаючись на міжнародно-правову базу міжнародного контролю у сфері безпеки, ми маємо на увазі перш за все Статут ООН; декларації ГА і резолюції РБ; а також наявні документи миротворчих операцій різних типів, що проводилися під егідою ООН.

З набуттям чинності, 24 жовтня 1945 р., Статуту ООН виникли правові підстави для проведення, за необхідності, заходів щодо врегулювання конфліктів. Їх юридичним обґрунтуванням є рішення РБ ООН на підставі вимог Глав VI-VIII Статуту ООН. Ідея колективної безпеки знайшла своє втілення в ряді статей Статуту ООН [52]. Їй присвячена вже перша стаття, де в п.1 сформульована одна з найважливіших цілей ООН: підтримувати міжнародний мир та безпеку і з цією метою вживати ефективних колективних заходів для відвернення і усунення загрози миру та придушення актів агресії або інших порушень миру і проводити мирними засобами, у погодженні з принципами справедливості і міжнародного права, врегулювання або розв'язання міжнародних спорів або ситуацій, які можуть призвести до порушення миру.

Статут зобов'язує всіх членів організації «утримуватися в їхніх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканості або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим шляхом, несумісним із цілями Об'єднаних Націй» [52]. Ця стаття по суті забороняє війну, і її порушення є правовою основою для вжиття необхідних дій з метою відновлення і підтримання миру.

Важливо зазначити, що зобов'язання утримуватися від загрози силою або її застосування, на якому базується архітектура колективної безпеки, стосується не тільки членів ООН, а й усіх інших держав.

Статут зобов'язує надавати ООН всіляку допомогу у всіх діях, що здійснюються у відповідності зі Статутом, і утримуватися від надання допомоги будь-якій державі, проти якої ООН вживає заходів превентивного або примусового характеру. Таким чином держава повинна допомагати жертві агресії й утримуватися від допомоги агресору. У разі коли не було вжито превентивних заходів або вони не дали позитивних результатів і конфлікт вибухнув, передбачені два шляхи врегулювання: не примусовими засобами (глава 6 Статуту) і примусовими (глава 7).

Початковим елементом мирного врегулювання є зобов'язання сторін-учасників конфлікту, розвиток якого міг би загрожувати міжнародному миру і безпеці, насамперед, спробувати розв'язати спір мирними засобами. Стаття 33 глави 6 перелічує їх: переговори, обстеження, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд, звернення до регіональних органів або інші заходи за вибором самих учасників конфлікту. Всі ці методи врегулювання конфліктів не є винаходом ООН. Вони застосовувалися у міжнародній практиці задовго до створення Організації. Статут ООН лише визнає ці методи і рекомендує їх до використання.

Аналізуючи зміст ст.33 слід звернути увагу на деякі важливі нюанси. Мова в ній іде не про будь-які скарги, а лише про ті, нерозв'язання яких могло б загрожувати підтриманню міжнародного миру й безпеки. Статут надає державам право вибору засобів врегулювання, як тих, що фігурують у ст.33, так і інших. Проте в разі необхідності РБ може рекомендувати учасникам конфлікту використання певних засобів з-поміж вище перелічених з метою розв'язання спору [36, с.237]. Щодо спорів юридичного характеру, то Рада може запропонувати передати їх до Міжнародного Суду ООН.

Відповідно до ст. 34 РБ уповноважена розглянути будь-який спір або ситуацію, котра загрожує міжнародним конфліктом, з'ясувати, чи може продовження цього конфлікту стати на перешкоді міжнародному миру й безпеці.

Будь-який член ООН може сповістити РБ або ГА про небезпечний спір чи ситуацію. Це може зробити і держава, яка не є членом ООН, стосовно будь-якого

спору, в якому вона бере участь. Але в такому разі ця держава повинна взяти на себе зобов'язання щодо методів мирного розв'язання, передбачених Статутом.

У випадку, коли сторони не дійдуть згоди щодо врегулювання спору засобами, рекомендованими в ст.33, вони повинні передати його РБ, яка визначає засоби розв'язання конфлікту.

Статут ООН, покладаючи головну відповідальність за підтримання миру на РБ, передбачає її співробітництво з регіональними організаціями, яким відведена також суттєва, але все ж другорядна роль. Стаття 51 проголошує невід'ємне право держав на індивідуальну й колективну самооборону в разі збройного нападу, але підкреслюється, що це право чинне до того часу, поки РБ не ухвалить заходи, необхідні для підтримання миру й міжнародної безпеки. Підкреслюється також, що про заходи, вжиті при здійсненні права на самооборону, РБ має бути негайно повідомлена.

Стаття 52 передбачає, що держави мають докласти всіх своїх зусиль для досягнення мирного розв'язання місцевих конфліктів за допомогою регіональних організацій до передання цих спорів РБ [52].

РБ повинна бути завжди вичерпно поінформована про дії, вжиті або заплановані регіональними організаціями для підтримання міжнародного миру і безпеки. РБ, відповідно до Статуту, може використовувати за своєю ініціативою регіональні організації з метою врегулювання конфліктів.

Спільне питання може бути передане також на розгляд ГА. Але компетенція ГА відрізняється від компетенції РБ. ГА уповноважена обговорювати питання і робити рекомендації заінтересованим державам або РБ. Однак, згідно із ст.12, якщо РБ займається певними конфліктами, то ГА може давати рекомендації з цього питання тільки на прохання Ради. Іноді, якщо РБ не може вирішити питання, вона передає його ГА для додаткових пошуків шляхів з врегулювання конфлікту. Слід пам'ятати, що як рішення РБ на основі положень глави 6, так і рішення ГА щодо мирного врегулювання конфліктів мають характер рекомендацій тобто не є обов'язковими.

В інтересах забезпечення ефективності колективних дій ООН Статут передбачає, що організація докладає всіх зусиль, щоб держави, які не є її членами, діяли у відповідності з викладеними вище принципами [52].

Слід враховувати, однак, істотні нюанси втілення в життя цих принципів. Якщо зобов'язання щодо утримання від допомоги агресору має абсолютний характер, то характер і масштаби допомоги жертві агресії визначаються РБ за участю кожної країни. Передбачені зобов'язання надавати допомогу і вступити у переговори з РБ про укладання відповідної угоди, але її умови за цілковитої згоди тієї чи іншої країни, з урахуванням її можливостей. До того ж у кожному випадку РБ вирішує всі чи лише окремі держави братимуть участь у діях з підтримання миру [2, с.14].

Відповідно до ст.43 всі члени ООН зобов'язані виділити в розпорядження РБ на її вимогу і на основі спеціальної угоди необхідні збройні сили, надати допомогу і відповідні засоби обслуговування. Ці угоди, укладені між РБ і членами ООН, мають бути ратифіковані відповідними державами. Статутним положенням щодо введення в дію архітектури колективної безпеки властиві риси, які зумовлюють істотні труднощі й реалізації. Для того щоб ввести санкції, необхідно: 1) досягти угоди в питанні про наявність агресії або загрози миру; 2) визнати певного учасника конфлікту агресором; 3) забезпечити єдність у позиціях усіх постійних членів РБ; 4) мати гарантії готовності членів ООН виступити проти будь-якого порушника миру, можливо, проти своїх союзників або торговельних партнерів [1, с.57].

Серйозні труднощі становить і формування збройних контингентів ООН, оскільки воно вимагає погодження низки складних питань, зокрема визначення того, які держави мають брати участь у санкціях та які саме сили повинні бути виділені державами.

Основою для будь-якої місії з врегулювання конфліктів є чіткий і точний мандат ООН, розроблений шляхом консультацій з державами учасницями або зацікавленими сторонами, який охоплює всі основні елементи наступної операції. Винятком є ситуації, передбачені Главою VII Статуту ООН (про

примусові заходи для відновлення миру). Визначальним критерієм є те, що держава, військовий контингент якої бере участь в операції з підтримання миру, повинна бути абсолютно нейтральною до кожної з воюючих сторін і переслідувати при цьому лише одну мету – врегулювання конфлікту.

Відомо також, що багато країн мають свої законодавчі норми на участь у миротворчих операціях, які не завжди відповідають міжнародним. Безумовно, при розходженні міжнародних та національних юридичних основ, важко виконувати резолюції РБ. Наприклад, шведське національне законодавство (Шведський закон 1992 р.) дозволяє уряду направляти війська для служби за кордоном у миротворчих операціях без попередньої згоди парламенту. Для виконання рішень ОБСЄ шведське законодавство чітко передбачає виділення військ для миротворчих операцій за кордоном. Це досить широке формулювання закону у порівнянні із законом 1974 р., який передбачав виконання лише рішень ООН. Але формулювання виключає участь у насильницьких операціях. Якщо така ситуація виникає, уряд повинен отримати згоду парламенту [131, с.452-455].

Питання про легітимність миротворчих операцій ООН виникло практично на самому початку цієї діяльності. Проблема розглядалася Міжнародним судом ООН в так званій «Справі про витрати». На початку 1960-х рр. вслід за операціями з підтримання миру на Середньому Сході (1956 р.) і в Конго (1960 р.), Франція і СРСР відмовилися платити свої внески на витрати, пов'язані із здійсненням цих операцій, посилаючись на те, що вони були незаконними. Основними доказами було те, що ГА, а не РБ відігравали основну роль в утворенні цих сил [127]. В обох випадках відповідальність і керівництво діями сил ООН взяла на себе ГА.

Міжнародний суд в своєму рішенні виходив з легітимності даних дій ООН, бо вони не малися на увазі, як примусові дії, і, отже, могли бути розпочаті без урахування процедури, передбаченою статтею 43 Статуту. Міжнародний суд підтвердив право ГА на рекомендації, що стосуються підтримки міжнародного миру і безпеки. Якщо ж РБ не розглядає дане питання, тоді ГА може рекомендувати державам дії, які не були б примусовими. Оскільки в обох

випадках дії робилися з відома запрошуючої сторони і держав, що брали участь в акції, вони не могли вважатися «примусовими або нав'язаними діями», що вимагали санкції РБ [168]. Таким чином, законність миротворчих операцій ґрунтується на наступних положеннях: якщо вони санкціоновані РБ і якщо вони відбуваються за рекомендацією з боку ГА; у випадках, коли РБ не може займатися конкретною проблемою, обов'язковою є згода держави, на території якої розміщуються війська ООН.

Документація щодо легітимності на проведення миротворчих операцій в системі ООН здійснюється наступним чином. Як правило, операції з підтримання миру встановлюються РБ – органом, який за Статутом несе головну відповідальність за підтримання миру та безпеки; фінансові аспекти операцій з підтримання миру – розглядаються ГА.

РБ обговорює політичні аспекти операцій з підтримки миру. За допомогою резолюцій РБ започатковує операції з підтримання миру, визначає їх мандат (включаючи всі необхідні зміни та продовження їх терміну дій) і уповноважує розгортання контингентів, а також будь-яке збільшення або скорочення чисельності військовослужбовців відповідно до вимог ситуації. Заяви голів Ради у порівнянні з резолюціями є менш офіційним викладом волі РБ. У цих заявах, Голова від імені Ради може закликати сторони в конфлікті до дій в напрямку його мирного врегулювання, висловити занепокоєння Радою погіршенням становища в галузі безпеки в регіоні, підтвердити важливість вироблених шляхом переговорів домовленостей або підкреслити обов'язок сторін забезпечити їх виконання. Резолюції і заяви голів приймаються і представляються на офіційних засіданнях РБ [215].

Щодо Генерального секретаря, то він подає доповіді РБ з питань операцій з підтримання миру, як це передбачено в резолюціях. Зазвичай доповіді містять фактологічний звіт про діяльність тієї чи іншої місії в даний період часу і до того ж містять зауваження та рекомендації Генерального секретаря щодо подальших дій, які потім створюють основу для дебатів Ради. Обмін листами між Генеральним секретарем і Головою РБ, стосуються призначення того чи іншого

Спеціального представника, Глави місії, Командувача Силами або Головного військового спостерігача, а також складу операцій з підтримки миру. Лист Генерального секретаря, який містить відповідні пропозиції, відкладається до розгляду цього питання РБ. Після цього обидва листи (пропозиція і відповідь) публікуються одночасно. Призначення тої чи іншої особи, в більшості випадків супроводжується підготовкою прес-релізу, в якому наводяться його біографічні відомості [103].

Щодо ГА, то як вже зазначалося, вона обговорює основні питання, що стосуються операцій з підтримки миру та їхнього фінансування, і затверджує бюджет окремих операцій. З 1965 р. загальні питання, що стосуються операцій з підтримки миру, розглядалися ГА за пунктом порядку денного «Всебічний розгляд питань операцій з підтримання миру в усіх їх аспектах». На кожній сесії починаючи з 1993 р. цей пункт порядку денного передавався на розгляд Четвертого комітету – одного з шести головних комітетів ГА (до 1993 р. він обговорювався Спеціальним політичним комітетом). Основним документом, що подається з порядку денного, є доповідь Спеціального комітету з операцій з підтримки миру, заснованого резолюцією 2006 (XIX) ГА від 18 лютого 1965 р. з мандатом проводити всеосяжний розгляд питань операції з підтримання миру в усіх їх аспектах [210].

Четвертий комітет представляє доповідь пленарного засідання, яка містить зведений виклад інформації, що відбулося в Комітеті і направляє остаточний варіант проектів резолюцій та рішень, ухвалених пленарним засіданням для прийняття. Пленарне засідання розглядає цю доповідь і голосує за проекти резолюцій та рішень. Основні питання фінансування, пов'язані з операціями з підтримання миру, розглядаються ГА за пунктом порядку денного «Адміністративні та бюджетні аспекти фінансування операцій ООН з підтримки миру». На кожній сесії цей пункт передається на розгляд П'ятого комітету – одного з шести головних комітетів ГА. Основними документами, що подаються як основа для дебатів, є доповіді Генерального секретаря, а також доповіді Консультативного комітету з адміністративних і бюджетних питань. Бюджети

окремих місій розглядаються ГА окремим пунктом порядку денного для кожної операції. На кожній сесії ці пункти передаються на розгляд П'ятого комітету. Основними документами, що представляються по цих пунктах, є доповіді Генерального секретаря, а також доповіді Консультативного комітету з адміністративних і бюджетних питань [207].

Генеральний секретар подає ГА доповіді з фінансових питань, що належать до операцій з підтримки миру. Доповіді з окремих місій, зазвичай містять інформацію про політичний мандат і оперативний план роботи місії, кошторис витрат і потреби в персоналі на певний період часу, а також рекомендації щодо тих рішень, які повинна прийняти ГА. Ці звіти, створюють основу для дебатів П'ятого комітету.

Консультативний комітет з адміністративних і бюджетних питань був заснований резолюцією 14 (I) А ГА від 13 лютого 1946 р. з мандатом розглядати всі адміністративні та бюджетні питання, передані на його розгляд, і представляти ГА висновки з цих питань. Комітет розглядає всі доповіді Генерального секретаря з фінансових питань, що належать до операцій з підтримки миру, і представляє свої висновки ГА. Доповіді Консультативного комітету також обговорюються П'ятим комітетом. П'ятий комітет представляє на пленарному засіданні окрему доповідь по кожному переданому йому на розгляд пункту порядку денного. У цих доповідях у зведеному вигляді викладається розгляд Комітетом цих пунктів і надсилається остаточний варіант проектів резолюцій та рішень, рекомендованих для прийняття пленарним засіданням. Пленарне засідання розглядає доповіді П'ятого комітету і проводить голосування по питаннях, що містяться в них, проектів резолюцій та рішень. Оскільки резолюції і рішення часто публікуються з значною затримкою після їхнього прийняття, остаточний проект, що міститься в доповіді Комітету (іноді з внесеними в нього усними змінами безпосередньо до прийняття) протягом довгого часу залишається єдиним джерелом тексту резолюції чи рішення. [198]

На сьогодні міжнародно-правова база всіх категорій миротворчих дій загалом досить умовна, адже у Статуті ООН відсутні відповідні терміни, які

визначали б зміст сучасної миротворчості. У Главі VII Статуту, яка присвячена діям Організації щодо загрози миру, порушень миру та актів агресії, на перше місце поставлено «заходи, не пов'язані з використанням збройних сил». А це – «повна чи часткова перерва економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо та інших засобів зв'язку, а також розрив дипломатичних відносин». А у статті 42 Статуту перелічено лише воєнно-технічні сторони таких дій: демонстрація, блокада, операції повітряних, морських чи сухопутних сил членів ООН, а у воєнно-теоретичному відношенні – заходи при загрозі миру, порушенні миру й агресивних діях невизначені. Тому міжнародно-правова база заходів щодо врегулювання воєнних конфліктів має бути чітко визначена [53, с.222].

Серед зарубіжних теоретиків миротворчих акцій (серед яких Дж. Л. Кларк) є поширеною думка, що Глава VI Статуту ООН умовно дає змогу проводити операції з підтримання миру (ОПМ), а Глава VII – операції примусу до миру (ОПДМ). Проблема міжнародно-правового забезпечення проведення ОПМ та ОПДМ полягає у відповідності миротворчих дій існуючій системі міжнародного права. Склалося кілька принципових позицій у розв'язанні цієї проблеми.

Перша позиція: ОПМ та ОПДМ – це насильницькі дії міжнародної спільноти, що ґрунтуються на сучасній інтерпретації відповідними інституціями Статуту ООН, який, по суті, є міжнародним багатостороннім договором конкретно-історичного характеру та допускає конкретні акції щодо запобігання загрозі міжнародній безпеці на підставі Глав VI та VII Статуту. А конкретне рішення РБ ООН надає легітимності миротворчим діям, встановлює країни та їх військові формування, що залучаються до цих дій, ступінь відповідальності командування тощо. Тим самим, Статут ООН забезпечує проведення ОМП та ОМПД.

Друга позиція: операції з врегулювання воєнних конфліктів невизначеного типу «гуманітарні миротворчі операції», «паралельні миротворчі акції з військовими діями проти міжнародного тероризму» та ін., які ще не достатньо поширені, є винятком із загальних міжнародних норм, в умовах, коли захист прав

людини, ідея запобігання гуманітарних криз превалює над міркуваннями пріоритету державного суверенітету. Тому їх правовий статус буде встановлено лише у майбутньому, синхронно зі змінами у системі міжнародного права у нових міжнародно-правових координатах.

Третя позиція: нові заходи щодо врегулювання конфліктів віддзеркалюють процес становлення нових норм міжнародного права, починаючи з другої половини ХХ ст., а тенденція щодо встановлення нових відносин між інтересами безпеки держави та правами людини, між державним суверенітетом та правом світової спільноти врегульовувати внутрішні кризи, які представляють загрозу миру, поступово набирає силу [53, с.222-224].

Посилання на Статут ООН як на міжнародно-правову основу прийняття рішення про проведення акцій врегулювання воєнних конфліктів має доповнюватися посиланнями й на інші документи міжнародного права (Женевські конвенції, Загальна декларація прав людини, Принципи на самовизначення народів, Європейська хартія меншин, Гаазькі конвенції та ін.), а необхідний фрагмент змісту кожної з міжнародно-правових угод повинен трактуватись у спільному контексті дотримання заснованих норм і принципів міжнародного права, взаємозв'язаних між собою. Є необхідність створення спеціальної міжнародно-правової бази проведення операцій з врегулювання криз. Але якщо наполягати на прийнятті «міжнародного законодавства» щодо миротворчих операцій, то при цьому допускається істотна помилка. У міжнародному праві відсутні закони, а взаємини держав та інших суб'єктів міжнародного права регулюють угоди. Якщо виходити із незмінності Статуту ООН, слід орієнтуватися на розробку та підписання країнами відповідних двох та багатосторонніх угод щодо ОПМ та ОПДМ.

Упродовж кількох десятиліть питання застосування міжнародного гуманітарного права залишалося в галузі теоретичній, оскільки операції були нечисленні й обмежувалися рамками свого мандата, сила в них практично не застосовувалася. Питання, пов'язані із застосуванням міжнародного гуманітарного права, стали більш актуальними на початку 90-х років минулого

століття. Це було викликано змінами в мандаті підтримання миру (інколи в цьому випадку вживається термін «операції другого покоління»). Останнім часом їхні функції розширилися і включають у себе процес сприяння примиренню та відновленню суспільної, економічної та адміністративної інфраструктури. Крім того, ці сили застосовуються тепер не тільки у випадку конфлікту між двома державами, якщо останні згодні на це, а й у внутрішніх конфліктах, в умовах падіння урядових установ і навіть тоді, коли немає згоди одного чи кількох учасників [53, с.225].

Сила стала застосовуватися частіше й відмінність між операціями ОПМ та ОПДМ поступово нівелювалася. Деякі з них, які розпочиналися відповідно до Глави VI Статуту ООН, згодом стали здійснюватися відповідно до Глави VII. Протягом багатьох років, ООН не зважувалася визнати застосування міжнародного гуманітарного права до операцій з підтримання миру. Посилаючись на перепони правового, політичного і практичного характеру, вона відкидала можливість безпосереднього застосування цього права. Зокрема, ООН стверджувала, що не є учасником Женевських конвенцій 1949 р., Додаткових протоколів 1977 р., які не передбачають можливість їхньої ратифікації міжнародними організаціями. Крім того, ООН не можна розглядати як сторону в конфлікті чи державу за змістом Женевських конвенцій [124].

Статут ООН зобов'язує держави сприяти в співробітництві з ООН, в загальній повазі та дотриманню прав і свобод людини. Величезне значення для виконання цього обов'язку має загальне розуміння характеру цих прав і свобод, що досягається регламентацією в Загальній декларації прав людини.

Відповідно до Загальної декларації прав людини, основним елементом, для визнання прав і свобод людини є гідність особистості. Вона кваліфікується як невід'ємна властивість, тому що притаманна «усім членам сім'ї від народження, визначає рівність їх прав і свобод, поведження у відношенні один до одного у дусі братерства» (ст. 1). Рівність прав і свобод означає, що кожна людина повинна володіти ними незалежно від раси, статі, мови, релігії, політичних переконань, соціального стану, національності, проживання на території

незалежної держави, або на підопічній чи території без самоврядування (ст. 2) [30].

У Декларації підкреслюється взаємозв'язок громадянських, політичних і соціально-економічних прав, необхідність встановлення такого соціального і міжнародного правопорядку, при якому вони можуть бути цілком здійснені (ст. 28). У Декларації встановлено, що «кожна людина має обов'язок перед суспільством» (п. 1 ст. 29). Взаємозумовленість прав особистості і обов'язками перед суспільством пояснюється тим, що тільки суспільство може забезпечити «вільний і повний розвиток особистості» (ст. 29). Відсутність детального трактування обов'язків особистості мотивується тим, що Статутом ООН була поставлена задача «знову затвердити віру в права людини», тому саме правам у Декларації приділяється першорядне значення. Трактуючи права і свободи людини як невід'ємну властивість особистості, Декларація закріплює їхнє домінуюче положення, зменшуючи цим виключну роль держави у визначенні статусу особистості. Це виявляється у встановленні конкретних вимог до правомірних обмежень прав і свобод людини з боку держави. Вони виражаються в такому: 1) ґрунтуються на законі; 2) здійснюються з метою «поваги прав і свобод інших, задоволення вимоги моралі, суспільного порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві» (ст. 29). Причому, допускаючи можливість обмеження прав і свобод у виняткових випадках, Декларація в імперативній формі забороняє «будь-якій державі, групі осіб або окремим особам займатися діяльністю або чинити дії, спрямовані до знищення прав і свобод» (ст. 30) [54].

Одним із прикладів використання положень Загальної декларації можна вважати статтю 3 загальну для всіх Женевських конвенцій 1949 р. Дана норма містить мінімальний перелік прав, які особа володіє в будь-якій ситуації. Причому цей мінімальний перелік досить чітко віддзеркалює положення Загальної декларації, а саме забороняє катування, жорстоке нелюдське або таке що принижує честь покарання і поведження, вимагає повагу до особистості, забороняє призначення покарання інакше як на підставі вироку, винесеного

належним судом створеним в належному порядку, при дотриманні всіх гарантій визнаних необхідними цивілізованими націями. Таким чином можна стверджувати, що той мінімальний перелік прав який проголошено в Загальній декларації захищається в будь-якій ситуації, в тому числі під час збройних конфліктів [109, с.299-301].

Таким чином, Загальна декларація прав людини не будучи загальнообов'язковим документом суттєво вплинула на розвиток гуманітарного права. Власне виходячи із її норм було сформовано мінімальний перелік прав, яким користується особа, як в мирний час так і під час збройних конфліктів.

У 1992 р. положення про безпосереднє зобов'язання ООН примушувати дотримуватися міжнародного гуманітарного права були включені до угод про статус сил ООН, що укладаються з державами, на території яких ці сили розміщуються. У зв'язку із збільшенням кількості нападів на персонал ООН, ГА у 1995 р. прийняла Конвенцію про безпеку персоналу ООН і пов'язаного з нею персоналу (набрала чинності в січні 1999 р.), де стаття 20 містить застереження щодо міжнародного гуманітарного права, яке передбачає: «Ніщо в теперішній Конвенції не впливає на застосування міжнародного гуманітарного права чи на обов'язок такого персоналу дотримуватися цього права і таких стандартів». З Конвенції випливає: персонал ООН, який залучається до операцій з підтримання миру, має правовий захист; Конвенція застосовується виключно для операцій ООН, що ведуться згідно з главою VI Статуту ООН (операцій з підтримки миру) та не має відношення до операцій ООН згідно з главою VII Статуту ООН (операцій з примушення до миру); Конвенція визначає персонал ООН як такий, що «діє або розгортається для дій за рішенням Генерального секретаря ООН»; сила Конвенції полягає в тому, що вона має справу як з державами, так і з фізичними особами, які представляють безпеку персоналу ООН. [193]

Конвенція про привілеї та імунітети ООН 1946 р. дозволяє персоналу ООН користуватися статусом «експерта Місії», що надає йому імунітети проти арешту, затримки тощо. Однак Генеральний секретар ООН має право позбавити імунітету будь-якого миротворця за винятком високих посадових осіб. Військові

спостерігачі ООН і представники цивільної поліції, у свою чергу, визначаються як експерти під час виконання службових обов'язків і мають умовно дипломатичний статус. Вони користуються функціональним імунітетом, імунітетом проти арешту та карної відповідальності [192].

Право збройного конфлікту поєднує в собі багато аспектів, що регулюють поведінку держав та їх збройних сил під час конфлікту. Це право застосовується в умовах міжнародного збройного конфлікту, а деякі з його принципів – до внутрішньодержавних збройних конфліктів. Операції з підтримки миру не відносяться до міжнародних збройних конфліктів, тому Женевська конвенція 1949 р. не може застосовуватися до них у повному обсязі [38].

Безумовна повага права кожного народу і нації вільно вибирати шляхи і форми свого розвитку є однією з принципових основ міжнародних відносин.

Принцип рівноправності та самовизначення народів і націй у якості обов'язкової норми сучасного міжнародного права одержав свій розвиток у Статуті ООН. Одна з найважливіших цілей ООН – «розвивати дружні відносини між націями на основі поваги принципу рівноправності і самовизначення народів» (п. 2 статті 1 Статуту).

Втілення принципу рівноправності і самовизначення народів у Статуті ООН вказує, що мова йде про міждержавні відносини, що повинні здійснюватися з урахуванням того, що всі народи рівноправні, і кожний із них має право розпоряджатися своєю долею. Тут також підкреслюється значення такого роду відносин для зміцнення загального миру.

Кожна держава зобов'язана утримуватися від будь-яких насильницьких дій, що позбавляють народи, про які йде мова, їхнього права на самовизначення. У своєму опорі таким діям народи мають право просити й отримувати підтримку відповідно до Статуту ООН.

Принцип самовизначення народів – це право народів, а не обов'язок, і здійснення цього права може бути різним. Самовизначення не повинно здійснюватися із сепаратистських позицій на шкоду територіальній цілісності і політичній єдності суверенних держав. З іншого боку, якщо народ створить

орган, що його офіційно представляє і виконує публічно-правові функції, то всякі насильницькі дії, що перешкоджають ззовні процесу самовизначення, можуть розглядатися як принципи невтручання і суверенної рівності держав, що порушуються.

Міжнародні пакти про права людини 1966 р. підтвердили зв'язок самовизначення з правами людини, закріпивши у своїх перших статтях положення про те, що «усі народи мають право на самовизначення» (стаття 1 Пакту про громадянські та політичні права 1966 р.). Що стосується етнічних, релігійних і мовних меншин, то приналежним до них особам не може бути відмовлено в праві разом з іншими членами тієї ж групи користуватися своєю культурою, своєю мовою, а також сповідати свою релігію (у відповідності зі статтею 27 Пакту про громадянські та політичні права 1966 р.) [200].

Ці положення одержали розвиток у Декларації Генеральної асамблеї ООН про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин 1992 р. Держави зобов'язані охороняти «на їхніх відповідних територіях існування і самобутність» таких меншин і заохочувати створення умов для розвитку цієї самобутності [196].

Таким чином, позиція ООН змінилася і поступово організація погодилася частково взяти на себе зобов'язання забезпечувати дотримання гуманітарного права військами, які ООН контролює. Цьому сприяла позиція Міжнародного комітету Червоного Хреста, який впродовж 1961–1996 рр. докладав відповідні зусилля, наслідком яких стало опублікування 6 серпня 1999 р. Бюлетеня Генерального секретаря ООН «Дотримання силами ООН норм міжнародного гуманітарного права» (набрав чинності 12 серпня 1999 р. у день 50-річчя прийняття чотирьох Женевських конвенцій про захист жертв війни) [204].

Необхідно зазначити, що миротворчі операції можуть відбуватися у різноманітних середовищах у всьому спектрі воєнних конфліктів. Різне право стосується різних видів конфлікту. Залежно від виду конфлікту та специфічної ситуації, миротворці зобов'язані керуватися кількома або всіма такими нормами внутрішнього права країни-перебування та країни відправника, прав людини,

міжнародного гуманітарного права, положень та мандатів регіональних організацій, угод про статус сил, інших галузей міжнародного права.

Підсумовуючи слід констатувати, що нормативно-правова база миротворчості ООН є складною, багаторівневою та еволюційною системою, ядром якої є Статут ООН, де закріплені фундаментальні принципи підтримання міжнародного миру і безпеки, однак не міститься вичерпна регламентація миротворчої діяльності. Це зумовлює необхідність її розширеного тлумачення та подальшого розвитку як через імпліцитне виведення окремих принципів, так і через їхню конкретизацію у вторинних джерелах міжнародного права, зокрема Гельсінському заключному акті та документах органів ООН.

Водночас, у першій чверті ХХІ ст. у нормативно-правовій архітектурі миротворчості ООН відбулася низка структурних трансформацій, як наслідок рецепції сучасної динаміки міжнародного середовища. Вони засвідчують перехід нормативно-правового забезпечення миротворчих операцій до якісно нового етапу, який характеризується одночасною «реконцептуалізацією» функціонального призначення миротворчих місій, поглибленням кризи фінансування та інституціоналізацією партнерства з регіональними організаціями, передусім із АС. Водночас ці зміни не є ізольованими, а відображають поступове руйнування постбіполярного консенсусу щодо ролі колективної безпеки, котре актуалізує діалектичну суперечність між нормативними засадами Статуту ООН та реаліями мультиполярного світу.

Наголосимо, що центральним нормативним орієнтиром у цей період стала доповідь Генерального секретаря ООН А. Гутерреша «Нова програма заради миру» («A New Agenda for Peace», липень 2023 р.), яка є спробою перегляду усталених уявлень про можливості класичного миротворчого інструментарію. Доповідь подає констатацію того, що постбіполярна ера завершилася, а з нею – і та конфігурація міжнародного порядку, в межах якої формувалася концепція багатовимірних миротворчих операцій. Натомість «Нова програма заради миру» закликає до «серйозної і широкої рефлексії щодо меж і майбутнього миротворчості», пропонуючи перехід до більш гнучких, адаптивних моделей

місій із чіткими стратегіями виходу, а також інституціоналізацію підтримки операцій з примусу до миру під проводом регіональних і субрегіональних організацій. Відтак, якщо попередні доктринальні документи – насамперед «Порядок денний заради миру» Б. Бутроса-Галі (1992 р.) та ініціатива «Дія заради миротворчості» (Action for Peacekeeping, A4P, 2018 р.), виходили з презумпції розширення мандатів і нарощування потенціалу, то «Нова програма заради миру» позірно імплікує стратегічне «стискання» миротворчого апарату ООН, його переорієнтацію з масштабних стабілізаційних місій на компактніші, політично орієнтовані розгортання.

Подальшу інституціоналізацію цього підходу забезпечив «Пакт заради майбутнього» («Pact for the Future»), ухвалений ГА ООН на Саміті майбутнього 22 вересня 2024 р. Цей документ, що є найбільш масштабною міжнародною угодою останніх десятиліть, у своїй Дії 21 (Action 21) [205] зобов'язав Генерального секретаря здійснити комплексний перспективний огляд всіх форм операцій ООН з підтримання миру. На виконання положень «Пакту» Департамент операцій з підтримання миру (DPO) та Департамент з політичних питань і питань миробудівництва (DPPA) розпочали спільний огляд, результати якого мали бути подані на початку 2026 р. у формі доповіді Генерального секретаря як РБ, так і ГА. Паралельно відбулась серія консультацій з державами-членами, регіональними організаціями, громадянським суспільством та академічним середовищем. Так, у листопаді 2024 р. DPO опублікував незалежне дослідження «Майбутнє миротворчості: нові моделі та відповідний потенціал» («Future of Peacekeeping, New Models, and Related Capabilities»), а у травні 2025 р. у Берліні відбулася Міністерська конференція з миротворчості (UN Peacekeeping Ministerial), яка зібрала представників близько 130 держав-членів ООН, серед яких 60 – на рівні міністрів. Примітно, що 74 країни взяли на себе зобов'язання щодо фінансової та іншої підтримки миротворчих можливостей, що є суттєвим зростанням порівняно з Міністерською конференцією 2023 р. в Аккрі (91 учасник, 33 з яких зробили заяви про внески).

Окремого аналізу заслуговує нормативне оформлення партнерства ООН з АС, що набуло інституціоналізованого характеру із прийняттям РБ резолюції 2719 від 21 грудня 2023 р. Зазначена резолюція, ухвалена одноголосно, встановила рамковий механізм фінансування операцій з підтримання миру під проводом АС за рахунок обов'язкових внесків ООН, що можуть покривати до 75% річного бюджету таких операцій, тоді як решту 25% мають спільно мобілізувати АС та ООН з міжнародної спільноти. Водночас слід зауважити, що станом на 2026 р. резолюція 2719 залишається значною мірою нереалізованою: спроби застосувати її механізм до фінансування Місії підтримки та стабілізації АС в Сомалі (AUSSOM), уповноваженої резолюцією РБ 2767 від 27 грудня 2024 р., не досягли успіху через відсутність консенсусу серед постійних членів РБ. Отож, маємо парадоксальну ситуацію, коли «проривний» нормативний інструмент *per se* існує, однак його практичне застосування блокується геополітичними розбіжностями, що наочно ілюструє латентну суперечність між нормотворчими амбіціями та реальною спроможністю РБ досягати операційного консенсусу.

Щораз більшої гостроти набуває проблема фінансової спроможності миротворчої діяльності ООН, яка з 2025 р. набула характеру системної кризи. Хоча Генеральна Асамблея ухвалила бюджет миротворчих операцій на 2025–2026 фінансовий рік у розмірі 5,38 млрд доларів, фактичний дефіцит внаслідок невиконаних внесків становить близько 2 млрд доларів. Ключовим чинником з дестабілізації ситуації стала позиція адміністрації Д. Трампа, яка у серпні 2025 р. скасувала близько 800 млн доларів раніше затверджених асигнувань на миротворчість за 2024–2025 рр., а в проєкті бюджету на 2026 фінансовий рік запропонувала повну ліквідацію американського фінансування миротворчих операцій ООН. Зважаючи на те, що Сполучені Штати традиційно є найбільшим фінансовим донором миротворчого бюджету ООН (із заборгованістю станом на 2025 р. приблизно 1,5 млрд доларів), цей «фінансовий демарш» набуває для нормативно-правової бази миротворчості не лише практичного, а й екзистенційного значення. Адже без належного фінансування навіть

найдосконаліші мандати РБ залишаються, фактично, декларативними, підриваючи іманентну легітимність архітектури колективної безпеки. Водночас було б неправильно зводити проблему виключно до позиції однієї держави (США): Китай також має заборгованість на суму 587 млн доларів, а Росія стикається з технічними труднощами при перерахуванні власних внесків.

На операційному рівні кризове «стискання» нормативної бази миротворчості проявляється у стрімкому скороченні кількості та масштабу місій. Якщо у 2015 р. миротворчий контингент ООН налічував 111 900 осіб у 14 місіях, то станом на 2024 р. ця цифра скоротилася до приблизно 67 700 осіб в 11 місіях. Хронологія згорання є виразною: у 2023 р. відбувся вимушений вихід Багатовимірної інтегрованої стабілізаційної місії ООН у Малі (МІНУСМА) на вимогу військової хунти; у лютому 2024 р. завершив мандат Інтегрована місія ООН з підтримки транзиту в Судані (ЮНІТАМС); місія ООН зі сприяння Іраку (ЮНАМІ) завершила діяльність у 2025 р.; а Місія ООН з перехідної допомоги в Сомалі (UNTMIS), що замінила UNSOM у листопаді 2024 р., має передати повноваження до жовтня 2026 р. Окрім того, одна з останніх великих багатовимірних місій – МОНУСКО у Демократичній Республіці Конго, реалізує план виведення, погоджений із конголезьким урядом, причому Південна Африка вже оголосила про скорочення свого внеску до Бригади сил швидкого реагування МОНУСКО до кінця 2026 р. Ці тенденції, з одного боку, засвідчують вичерпність моделі масштабних багатовимірних операцій, а з іншого – створюють «вакууми безпеки» в регіонах, де державна влада залишається фрагментарною або хиткою.

Заразом зауважимо, що РБ ООН не уповноважила жодної нової миротворчої місії з 2014 р., що є безпрецедентною паузою в історії миротворчості цієї організації. Вказана інституційна «інерція» контрастує зі зростанням інтенсивності збройних конфліктів: за даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру (SIPRI), глобальні військові видатки у 2024 р. сягнули 2,7 трлн доларів, що приблизно у 500 разів перевищує миротворчий бюджет ООН. Цей гетерогенний контекст (з одного боку, щоразу

більші безпекові виклики, а з іншого – щоразу менші можливості миротворчого інструментарію ООН) створює, на наше переконання, передумови для «реконцептуалізації» самої парадигми колективної безпеки, в якій миротворчість ООН перестає бути панівним інструментом і поступово набуває ролі одного з елементів «багатоукладної» архітектури, що охоплює операції АС, коаліції *ad hoc* та двосторонні безпекові угоди.

1.3. Гуманітарна складова миротворчих операцій

Відтоді, коли ООН вперше здійснила координацію операцій гуманітарної допомоги в Європі у зв'язку з руйнуваннями і масовим переміщенням людей після Другої Світової війни, світове суспільство поклало на організацію відповідальність за ліквідацію наслідків стихійних лих та антропогенних катастроф, з якими уряди країн не можуть самотійно впоратися. Сьогодні ООН є головним джерелом екстреної допомоги, довгострокової співпраці, каталізатором діяльності урядів країн і гуманітарних організацій, захисником потерпілого населення у надзвичайних ситуаціях. Там, де ООН і її партнери по гуманітарній діяльності мають можливість вживати заходи з реагування у зв'язку з виникненням цих важких надзвичайних ситуацій, вони ефективно надають вчасну допомогу постраждалому населенню.

Упродовж другої половини ХХ ст. поступово поширилося усвідомлення про наявність певного «мінімального» рівня прав людини, зазіхання на які перестають бути суто внутрішньою справою держави і виправдовують втручання ззовні, аби не допустити загрози розростання гуманітарної проблеми у вогнище міжнародної гуманітарної кризи чи катастрофи. У результаті у різноманітних сферах гуманітарних знань (політологія, соціологія, філософія, міжнародні відносини тощо) оформився інтерес до нового феномену – політики гуманітарної безпеки.

Використання терміну «гуманітарний» щодо безпеки, має подвійне змістовне навантаження – 1) соціологічне, тобто пов'язаність із людиною та суспільством, де такий термін використовується як базове поняття

міждисциплінарного характеру; та 2) політологічне – як антонім чи протиставлення техніко-технологічній галузі (подібно до того, як в англійській мові розведено поняття «security» та «safety») [149, с.203-213]. Разом із цим, гуманітарну безпеку можна визначити як систему способів та процедур забезпечення безпеки людини, структур її життєзабезпечення в умовах кризово-конфліктних ситуацій (надзвичайні ситуації, воєнні дії тощо), а також у період стабілізації та реабілітації після виходу з кризи (пост-конфліктне миробудівництво). Ця загальносвітова парадигма має декілька ключових вимірів, серед яких принципове місце займають політико-правовий (в аспекті гуманітарного права) та воєнно-політичний (в аспекті функціонального розширення гуманітарної складової воєнної діяльності).

Історичний досвід ООН свідчить, що правові основи архітектури колективної безпеки організації здатні забезпечити ефективні дії щодо підтримання миру і міжнародної безпеки. Недостатня результативність миротворчих зусиль в минулому багато в чому зумовлювалися не недоліками Статуту чи механізму колективної безпеки, а політикою держав, наслідками «холодної війни», ідеологічними конфронтаціями, які паралізували діяльність ООН, перешкоджали застосуванню принципів колективної безпеки, передбачених Статутом.

Однією з особливостей миротворчої діяльності ООН та регіональних організацій на даному етапі, є посилення значення гуманітарного аспекту і щораз частіше використання гуманітарної допомоги та механізмів в такій діяльності. Поняття «гуманітарна допомога» не має чітко визначеного значення, обсягу та змісту, хоча принципи, які діють і приймаються в рамках «допомоги», не вступають у протиріччя з міжнародним (гуманітарним) правом і досить часто представляються юридичними.

Заглиблюючись у питання міжнародно-політичного виміру гуманітарного права, слід зазначити, що його походження пов'язане з битвою під Сольферіно (1859 р.), внаслідок якої загинуло 60% поранених, які не отримали своєчасної медичної допомоги. В контексті цієї воєнно-гуманітарної трагедії завдяки

діяльності швейцарця А. Дюнана в 1864 р. була прийнята міжнародна Конвенція про поліпшення участі поранених у діючих арміях [123], створений Міжнародний Комітет Червоного Хреста (1880 р.), а пізніше (1919 р.) і неурядова організація – Міжнародна федерація суспільств Червоного Хреста. Гаазькі конвенції 1899 р. та 1907 р. поширили сферу гуманітарного права на військовополонених і ведення воєнних дій на суші. В 1949 р. в Женеві було прийнято вже чотири конвенції (про поліпшення участі поранених і хворих у діючих арміях; про поліпшення участі поранених і хворих, службовців у військово-морських силах; про поводження з військовополоненими; про захист цивільних осіб у період воєнних дій) [124]. В 1977 р. були прийняті додаткові протоколи: про заступництво жертвам міжнародних збройних конфліктів і про захист жертв неміжнародних збройних конфліктів [125; 126].

Паралельно в рамках реалізації загальних принципів міжнародного визнання та підтримки забезпечення прав людини (започаткованого прийняттям у грудні 1948 р. Загальної декларації прав людини, що продовжилося прийняттям похідних міжнародно-правових документів з окремих аспектів чи вимірів цих прав), в листопаді 1950 р. в Римі групою держав, що входили до Ради Європи, була прийнята Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод [178]. У листопаді 1969 р. була підписана Міжамериканська конвенція прав людини [148]. Відповідно до неї були створені Міжамериканська комісія з прав людини та Міжамериканський суд з прав людини. В 1981 р. в Бангі (Гамбія) була прийнята Африканська хартія прав людини та народів [58], відповідно до якої заснована Африканська комісія із прав людини та народів. У тому ж 1981 р. у рамках ЮНЕСКО була проголошена Ісламська загальна декларація прав людини [216].

Ці та інші механізми створили належне підґрунтя для утворення своєрідного «міжнародного режиму гуманітарної безпеки», який поступово набуває «силової» (воєнно-політичної) складової – через поступове визнання необхідності у крайніх випадках вдаватися до використання доволі жорстких заходів заради досягнення політико-гуманітарних цілей. Так, у доповіді

Генерального секретаря ООН Б. Бутроса-Галі «Нові підходи для підтримання миру» (1992 р.) концепт «гуманітарність» набув міжнародного політико-правового виміру. З цього моменту в міжнародну науково-теоретичний та політико-практичний дискурс увійшли такі категорії як «гуманітарна катастрофа», «гуманітарні операції ООН», «примус до миру в ім'я загальнолюдських (гуманітарних) цінностей» [149, с.203-213].

Крім того, Комісія з глобального управління (The Commission on Global Governance) у звіті за 1995 р. стверджувала, що «безпека людей має розцінюватися як ціль так само важлива, як безпека держав». Таким чином вона вважається «найбільшим безпековим викликом ХХІ ст.» [177, с.4].

Концептуально підхід «гуманітарності» як міжнародно-політична категорія отримав своє сучасне оформлення в Стамбульській Хартії європейської безпеки (1999 р.), де сучасні проблеми миру та безпеки було визначено через гуманітарно-політичні категорії довіри та співробітництва, що внесло гуманітарний вимір міжнародно-політичного та безпекового співробітництва до переліку найпріоритетніших [77].

У контексті даного дослідження, можна визначити дві ситуації, коли йдеться про звернення до гуманітарної допомоги. Перша ситуація зачіпає застосування Женевських конвенцій 1949 р. і Додаткових протоколів 1977 р. У даних договорах не присутній термін «гуманітарна допомога», однак у них відображені різні принципи з певними обмеженнями та різноманітними формулюваннями, і пов'язаними з регулюванням «гуманітарних акцій та операцій» (таких, як питання охорони здоров'я, постачання продуктів харчування або інших видів допомоги, зазначених у статті 23 Конвенції IV або статті 70 Протоколу I) з метою полегшення страждань жертв збройного конфлікту. Дані Конвенції та додаткові Протоколи адресовані як державам, так і «будь-яким іншим гуманітарним організаціям, що діють за згодою сторін, та брали участь в конфлікті» [124].

Згідно міжнародного гуманітарного права, закріпленого в цих міжнародних угодах, положення про те, що високі договірні сторони, відповідно

до Женевської конвенції, повинні «дотримуватися і ... забезпечувати дотримання справжніх конвенцій», не повинно інтерпретуватися як повноваження на збройне втручання, оскільки це виходить за рамки *jus in bello* [172, с.219]. З концептуальної точки зору, найбільш важливим є визнання того, що поняття «гуманітарна допомога», яке використовується в міжнародному гуманітарному праві, є, по суті, описом багатьох різноманітних правових принципів, що належать до міжнародного гуманітарного права (*jus in bello*) та загальним терміном без спеціальної правової конотації, обсягу і змісту, який не має нічого спільного з таким правовим поняттям, як «гуманітарна інтервенція».

Друга ситуація, це використання терміну «допомога», що може бути важливим при перерахуванні різних проявів «гуманітарної допомоги» в діяльності ООН та РБ. Поняття «гуманітарна допомога» використовувалося в різних проявах: деякі з резолюцій згадують поняття «гуманітарна допомога» без додаткових пояснень (резолюції РБ № 767 [44], 794 [45], 819 [47], 836 [48]), інші посилалися на «операції з надання надзвичайної допомоги» або «строкові операції/дії гуманітарного характеру» (резолюції № 794, 814 [46]), або просто «доставка гуманітарної допомоги» (Резолюція № 836) і «допомога» (Резолюція № 688 [43]). У деяких резолюціях, не прийнятих у рамках глави 7 Статуту, підкреслюється елемент «співпраці» держав (Резолюція РБ № 688 щодо Іраку) з ООН або різних сторін, з одного боку, та ООН і міждержавних і недержавних організацій та спеціальних органів, – з іншого (Резолюція № 767)¹³.

З огляду на досить часте використання РБ терміну загального характеру, можна розмежувати різні типи допомоги. У деяких резолюціях відзначаються проблеми, пов'язані з доступом та перешкодами на шляху доставки гуманітарної допомоги: Резолюція РБ № 688 («доступ де потребують допомоги»), Резолюція РБ № 824 («доступ в безпечні райони») і Резолюція № 836 («перешкоджання наданню гуманітарної допомоги»).

¹³ Примітка. Після військового втручання союзників 17 квітня 1991 р. спеціальний представник Генерального секретаря професор Е. Сай уклав Меморандум про взаєморозуміння з урядом Іраку з надання гуманітарної допомоги. Див.: [170, с.317-322].

Інші резолюції вимагали негайного надання гуманітарної допомоги цивільному населенню (Резолюція № 767) і вказували, що перешкоджання такої діяльності, особливо доставки продовольства і ліків, буде розглядатися як серйозне порушення міжнародного гуманітарного права (резолюції № № 794, 819).

Безпека персоналу, залученого до надання гуманітарної допомоги, співробітників ООН, міжурядових та неурядових організацій, зобов'язаного «вживати всі необхідні заходи» у даній державі не раз підкреслювалися РБ (резолюції № № 794, 814, 819, 824). Резолюція РБ № 836 вказала, що це положення поширюється на так звані «конвої, що знаходяться під охороною».

Три резолюції містять формулювання, які вказують на те, що поняття гуманітарної допомоги поширюється також на операції, що стосуються захисту і репатріації біженців і переселенню переміщених осіб (резолюції № № 688, 929, 814), у той час як три інші резолюції присвячені створенню «безпечних районів» (резолюції № № 819, 824, 836) у Боснії та Герцеговині. У них потрібно було дотримання діючими у війні сторонами безпеки на даних територіях, які повинні були охоронятися захисними силами ООН «за підтримки кількох урядів» (Резолюція № 836).

З цього переліку випливає, що обсяг і межі поняття «гуманітарної допомоги» чітко не визначені. Окремі «контури» гуманітарної допомоги з'явилися після проведення РБ примусових заходів; інші – вже існували раніше в міжнародному праві, ще інші – були невідомі. Тому формування поняття «гуманітарної допомоги» досі не завершене.

Розробка чіткої термінології та класифікації у галузі миротворчості є важливим та складним завданням. Внаслідок того, що в Статуті ООН взагалі ці поняття відсутні, у кожній країні були розпочаті спроби вирішення цього питання. У деяких випадках розбіжності з цих питань використовуються з метою обґрунтування власних інтересів або виправдання власних дій, що часто призводить до непорозумінь та навіть до погіршення воєнно-політичної обстановки у регіоні та у світі загалом. Міжнародне суспільство розвивається

дуже динамічно, але термінологія та класифікація у цій галузі залишається статичною системою. Це протиріччя в умовах швидких змін у військово-політичному становищі ще раз доводить необхідність ретельного аналізу питання з метою розробки загального підходу до класифікації миротворчої діяльності в цілому та міжнародних миротворчих операцій зокрема як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні [34].

Зміни в характері викликів та загроз регіональній безпеці та стабільності впродовж 1990-х рр. об'єднали в собі найнебезпечніші риси як міжнародних, так і внутрішньодержавних конфліктів, і в результаті призвели до істотного погіршення політико-гуманітарної ситуації в конфліктних зонах і зростання числа жертв серед цивільного населення. Найгостріші гуманітарно-політичні кризи та соціально-гуманітарні катастрофи 1990-х рр. в експертних колах отримали назву «комплексних гуманітарних надзвичайних ситуацій» [97]. Їхньою особливістю (в порівнянні зі «звичайними» надзвичайними ситуаціями або гуманітарними кризами) є комплексний характер – сполучення воєнних дій, масових переміщень людей, різкого погіршення епідеміологічної ситуації, голоду тощо, що супроводжується масовими порушеннями прав людини. Політична сторона «комплексних гуманітарних надзвичайних ситуацій» полягає в боротьбі різних сил і угруповань за розподіл економічних ресурсів і політичної влади усередині суспільства, охопленого кризою або громадянською війною.

У цих умовах одним з основних «зовнішніх» – тобто тих, що не є безпосередньо пов'язаними із «класичними» функціями («силового» захисту держави та її громадян) – завдань «сектору безпеки» (а передусім армійських, а також поліцейських структур) провідних світових держав, стало оперативне реагування на кризи, конфлікти та інші надзвичайні ситуації в різних регіонах світу. У ході регулювання таких конфліктів збройним силам дедалі частіше доводиться виконувати гуманітарні, поліцейські, адміністративні, технічні та інші завдання невоєнного характеру.

Головною особливістю сучасних миротворчих операцій є орієнтація на підтримку миру чи надання гуманітарної допомоги, а також на інші завдання

невоєнного типу, тобто їхній переважно соціально-політичний та гуманітарно-політичний (а не воєнно-політичний) зміст навіть у тих випадках, коли вони супроводжуються застосуванням збройної сили. Не менш характерною їхньою особливістю є також активна участь у них поряд зі збройними силами не тільки воєнізованих (поліцейських, антитерористичних), але й гуманітарних та інших цивільних організацій і служб – міжнародних, державних (національних) і неурядових.

Миротворчі операції, незважаючи на видозміну окремих підходів до них в останній період з боку ООН, не змінюють своєї сутності. Вони залишаються дієвим політичним інструментом врегулювання конфліктів, що забезпечує вирішення комплексу завдань, які не можуть бути вирішені жодною державою окремо і вносять значний внесок у підтримання миру і безпеки у всьому світі.

У деяких джерелах гуманітарні операції зараховані до міжнародних миротворчих операцій. Вони здійснюються з метою порятунку життів, надання допомоги та захисту жертв конфлікту або стихійного лиха. Вони не потребують наявності спеціального мандату та згоди воюючих сторін на надання такої допомоги. Керівництво гуманітарними операціями здійснює цивільна особа [226, с.125-126]. Ці операції по суті не намагаються досягти розв'язання конфлікту як такого, вони націлені на порятунок життя людей [34].

Гуманітарні операції здійснюються не тільки для порятунку життя людей шляхом надання різного роду допомоги, але і включають широкий діапазон зусиль з раннього виявлення, запобігання, надання надзвичайної допомоги, захист гуманітарних принципів і прав людини, а також жертв гуманітарних криз і моніторингу кризової ситуації з метою забезпечення плавного переходу до довгострокового розвитку.

Довгий час існувала певна передбачуваність шляхів можливого використання політичних і гуманітарних механізмів у відповідь на виникаючі кризи і конфлікти. Застосовувалися стандартні підходи до надання допомоги людям, які стали жертвами конфліктів або тим, хто шукає притулку за межами своєї країни. Допомога надавалася у відносно безпечних умовах таборів або

поселень поза зоною безпосередніх бойових дій. У випадках масового голоду не було недоліку в пропозиціях допомогти людям вирішити проблему нестачі продовольства, і про використання військових сил, практично не йшлося [222].

Становище докорінно змінилося в 90-і роки, коли все частіше почали використовуватися силові методи відповідно до глави VII Статуту ООН з метою створення безпечних умов для надання гуманітарної допомоги. Вперше в практиці ООН розділ VII Статуту ООН була задіяна при проведенні операції ООН в Сомалі (ЮНОСОМ-II) для створення безпечних умов з метою надання гуманітарної допомоги цій країні. Основний недолік цієї операції, яка закінчилася провалом, полягає в тому, що гуманітарна діяльність поєднувалася з проведенням прямої військової примусової операції. Важливими її уроками слід вважати те, що занадто тісна співпраця з військовими в ряді випадків служила серйозною перешкодою при здійсненні поставок гуманітарної допомоги і що гуманітарна допомога ніколи не повинна використовуватися для досягнення політичних цілей [45; 46].

Досвід проведення операцій в Сомалі та колишній Югославії (СООН) наочно показав: спроби розглядати гуманітарну допомогу як зміну військово-політичних заходів, а не як доповнення до них неприпустимі і такі що не приносять результату. Ще одним уроком є те, що багато дійових осіб, у тому числі неурядових організацій, і мандатів в рамках будь-якої гуманітарної кризи, а також нездатність часом забезпечити консенсус щодо методів функціонування або цілей діяльності може перешкоджати, а не сприяти вирішенню гуманітарних завдань. Цілком очевидно, що для забезпечення найбільшої ефективності гуманітарної допомоги необхідно налагодити співпрацю та координацію серед осіб, що займаються її наданням.

Внутрішньодержавний характер більшості криз накладає на надання допомоги чи втручання серйозні обмеження – як у випадку конфлікту або надзвичайної ситуації на території окремих національних держав, так і квазідержавних чи державоподібних утворень, влади яких у цілому

контролюють ситуацію на певних територіях (наприклад, курдська проблема в Туреччині або чеченська – в Росії).

У першому випадку слабкість або відсутність центрального уряду, а найчастіше й органів влади як таких у зоні, охопленій «гуманітарною катастрофою», не тільки серйозно ускладнює діяльність міжнародних гуманітарних організацій, але й найчастіше створює загрозу безпеки їх співробітників на місцях. Непоодиноким є практика використання конфліктуючими сторонами гуманітарної допомоги та ресурсів гуманітарних організацій з метою зміни ходу конфлікту на свою користь (колишня Югославія, Ангола, Сомалі, Ірак).

У другому випадку, в ситуації, коли місцеві влади найчастіше нездатні самостійно вирішити фінансово-економічні та соціальні проблеми, викликані загостренням соціально-гуманітарних проблем (біженців і переміщених осіб тощо), відмовляючись при цьому співробітничати з гуманітарними організаціями на умовах дотримання міжнародного гуманітарного права, на перший план виходить комплекс питань, пов'язаних з проблемою сучасного міжнародного гуманітарного втручання – визначенням «гуманітарних обмежень» державного суверенітету [37].

При проведенні миротворчих операцій військове прикриття гуманітарної допомоги (забезпечення безпечних умов транспортування та розподілу гуманітарних товарів, допомогу в евакуації біженців та переміщених осіб тощо) в окремих випадках ефективне і необхідне, але при цьому існує постійний ризик негативного впливу присутності військових на нейтральний і неупереджений імідж гуманітарних організацій. У випадку ж залучення миротворчих сил в бойові дії, діяльність гуманітарних організацій може виявитися паралізованою, а то й взагалі зведеною нанівець.

Під час планування і проведення миротворчих операцій з гуманітарною складовою, важливе значення має суворе дотримання положень Статуту ООН та загальновизнаних принципів і норм міжнародного гуманітарного права, а також

чітка координація політичного, військового, гуманітарного, цивільного, адміністративного компонентів операцій.

При організації взаємодії миротворчих операцій з гуманітарними організаціями необхідно враховувати, що гуманітарна діяльність повинна здійснюватися на основі загальновизнаних принципів гуманного ставлення до всіх постраждалих, неупередженого надання допомоги без будь-якої дискримінації і відмінності політичних чи ідеологічних переконань, раси, релігії, статі або національної приналежності, а також нейтрального підходу, тобто без будь-якого упередження або переваги стосовно однієї або декількох сторін у конфлікті [213].

Міжнародно-правову основу гуманітарних акцій в контексті операцій з підтримки миру складають Статут ООН, рішення Ради Безпеки ООН, Женевські конвенції 1949 р. і протоколи до них, Женевська конвенція про статус біженців 1951 р. та інші міжнародні угоди.

Основними загальновизнаними принципами надання гуманітарної допомоги є гуманність, неупередженість, політична нейтральність і незалежність гуманітарних установ, а також право держав та сторін у конфлікті просити і отримувати таку допомогу, які є також і частиною основоположних принципів Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Ці принципи все частіше використовуються в резолюціях ООН і в рамках ООН, гуманітарних і миротворчих операцій [149, с.203-213].

Гуманність. Цивільні особи мають право на захист від нападу, тортури та інші порушення їх фізичної та моральної недоторканості, право жертв конфлікту на отримання гуманітарної допомоги. Відповідні обов'язки покладені на державу, у якій відбувається конфлікт, яка зобов'язана в наданні допомоги, необхідних для виживання цивільного населення, таких як продовольство чи медикаменти. Ці положення спричиняють два основні наслідки: по-перше, гуманітарна допомога не повинна складатися з будь-яких елементів, які могли б сприяти військовим діям; і по-друге, розподіл допомоги, повинен бути реалізований єдиним критерієм необхідності. Іншими словами, гуманітарна

діяльність прагне полегшити страждання населення і запровадити основоположні цінності людства, такі як, повага до людського життя і людської гідності.

Неупередженість є наслідком принципу гуманності щодо людських страждань, і може бути визначена, як дії що не несуть в собі будь-якої дискримінації за расовою ознакою, національністю, релігією, політичними переконаннями або будь-яким іншими аналогічними критеріями. МКЧХ, разом з іншими гуманітарними організаціями, прагне полегшити страждання людей, приділяючи значну увагу нагальним потребам, намагаючись їх подолати.

Політична нейтральність аж ніяк не означає байдужості або пасивності, особливо коли мова йде про людські страждання. Нейтралітет є не самоціллю, а засобом досягнення мети. Його основна мета полягає у забезпеченні довіри всіх сторін у конфлікті, і таким чином, забезпечення безперешкодного доступу до всіх жертв та постраждалих у конфлікті. Нейтралітет також означає утримання від будь-якого втручання, прямого або непрямого, в поточних військових операціях. В принципі, Рада Безпеки ООН не може бути нейтральною, її основне завдання полягає в підтриманні або відновленні міжнародного миру і безпеки, і це завдання, по суті носить політичний характер. У той час, як гуманітарна допомога і захист, повинні бути забезпечені без будь-якої різниці, основаної на характері чи походженні збройного конфлікту або у причинах початку конфлікту, що висуваються.

Незалежність. Тільки залишаючись незалежними, організації можуть служити інтересам усіх потерпілих і досягти успіху у виконанні своєї ролі нейтрального посередника в гуманітарній сфері. Незалежність, не слід розуміти як відступ в ізоляцію.

Досвід показує, що рішенням гуманітарних і правозахисних завдань при проведенні багатофункціональних миротворчих операцій повинні займатися в першу чергу не миротворчі сили, а спеціалізовані організації та установи – Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Управління Верховного комісара у справах біженців (УВКБ), ЮНІСЕФ, Всесвітня продовольча програма

(ВПП), Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) та інші, що мають власні мандати і автономні в оперативному і фінансовому плані від військових.

До цього часу сформувалися загалом два типи операцій з підтримання миру, у межах яких військовий і гуманітарний компоненти покликані взаємодіяти:

- миротворчі операції, що проводяться з метою виконання укладених між сторонами угод про мирне врегулювання (Камбоджа, Намібія, Нікарагуа та ін.);
- миротворчі операції, які здійснюються за відсутності мирної угоди і передбачають розгортання миротворчих сил для підтримки гуманітарних дій та акцій (Сомалі, колишня Югославія до укладення Дейтонських угод тощо) [221].

В обох типах операцій ефективність гуманітарних акцій залежить насамперед від співпраці всіх сторін, залучених в конфлікт, від ступеня координації гуманітарної допомоги, від наявності матеріальних і фінансових коштів і від забезпечення консенсусу серед безлічі дійових осіб, у кожного з яких свій мандат, своє фінансування, свій підхід і свої пріоритети.

Крім зазначених двох типів операцій можливо і проведення самостійних гуманітарних операцій при виникненні складних гуманітарних ситуацій, стихійного лиха, великомасштабних гуманітарних криз у складній політичній і військовій обстановці, найчастіше в контексті внутрішніх конфліктів. Необхідно усвідомлювати різницю між багатофункціональними операціями з підтримання миру та операціями з надання гуманітарної допомоги у разі надзвичайних катастроф та стихійних лих.

У всіх зазначених випадках проведення гуманітарних акцій важливо звертати увагу на їхній взаємозв'язок із зусиллями військових, які можуть застосовувати силу лише як крайній захід у порядку самооборони, і ні в якій мірі не повинні завдавати шкоди неупередженому характеру надання гуманітарної допомоги [221].

Неупередженість гуманітарних організацій допомагає, як правило, встановлювати контакти між ворогуючими сторонами і полегшує здійснення завдань операцій щодо сприяння мирному врегулюванню конфлікту.

У контексті гуманітарної діяльності нині виникає ряд складних факторів морального, політичного, оперативного та іншого плану. Частково це пояснюється тим, що гуманітарна допомога має місце в надзвичайних ситуаціях, коли розглядаються лише симптоми конфлікту, а не його причини. Гуманітарна допомога не може зупинити конфлікт, а її використання в інших, ніж спочатку запланованих цілях, або зловживання нею можуть навіть затягувати його. Тому недопущення такої ситуації, коли зловживання гуманітарною допомогою сприяє продовженню конфлікту, є однією з головних цілей, що стоять перед діючими особами, які займаються наданням допомоги.

При координації, плануванні і здійсненні миротворчих операцій і діяльності гуманітарних організацій неодмінно повинні враховуватися нові реалії еволюції багатофункціональних операцій, зміни характеру та обсягу надання самої гуманітарної допомоги.

Важливе значення для здійснення гуманітарної діяльності має співпраця з ООН. Гуманітарна складова операцій повинна бути колективним зусиллям, які здійснюються в тісній взаємодії з ООН, організаціями та установами її системи, державами, регіональними та неурядовими організаціями.

При цьому на політичному рівні цивільно-військової координації необхідно, щоб РБ ООН надала політичну підтримку діяльності гуманітарних організацій. Це особливо важливо, коли багатофункціональна миротворча операція ООН має виражену гуманітарну складову, і коли РБ ООН виявляє зростаючий інтерес до гуманітарних питань, бере участь у їх вирішенні і через політичне керівництво миротворчих операцій координує діяльність усіх цих організацій. На стратегічному рівні цивільно-військової координації необхідно, щоб гуманітарна діяльність ООН здійснювалася у повній відповідності з характером більш широкої діяльності ООН, із забезпечення миру і безпеки та більш комплексним підходом РБ до вирішення конфліктів, при якому перелік

усіх аспектів – політичного, військового, правового, гуманітарного, прав людини – давав ефект їх взаємопосилення і практичної віддачі [190].

Важливе значення має цивільно-військова координація на оперативному рівні. Необхідно враховувати, що існує тісний зв'язок між гуманітарною допомогою і діяльністю з метою відновлення і постконфліктного миробудівництва. Звідси випливає, що поточна діяльність з надання гуманітарної допомоги та деякі заходи оперативного характеру, що здійснюються гуманітарним персоналом, повинні бути доповнені і переорієнтовані, щоб забезпечити зниження небезпеки відновлення конфлікту і сприяти створенню умов, найбільш сприятливих для примирення, відновлення й економічного підйому. При цьому роль миротворчих сил полягає в тому, щоб сприяти підтримці нормальних умов для функціонування гуманітарних агентств, а в складних умовах – надавати додаткові можливості для безпеки персоналу.

Заслуговує на увагу й пропозиція США – враховувати під час проведення операцій і здійснення цивільно-військової координації крім політичного, стратегічного та оперативного рівнів також і тактичний, коли наприклад, окремі підрозділи, які входять до складу миротворчих операцій, встановлюють контакти з неурядовими організаціями, які не задіяними «у полі бою». В цілому досвід показує, що для успіху операцій необхідна тісна цивільно-військова координація на всіх чотирьох рівнях серед безлічі дійових осіб і потрібні не просто дипломатичні і військові заходи, а комплексні миротворчі зусилля, спрямовані на врегулювання різних факторів, які стали або можуть стати причиною конфлікту [191].

Ще однією проблемою в теоретичних поняттях миротворчих операцій, залишається розмежування понять та правового статусу «гуманітарної інтервенції» та «гуманітарної допомоги» в рамках сучасних міжнародних відносин. Більша частина помилкового та непослідовного використання поняття «гуманітарна інтервенція» в якості правового поняття щодо «гуманітарної допомоги» випливає з ситуацій, в яких мають місце операції гуманітарного характеру з використанням збройної сили і / або при збройних конфліктах (*jus in*

bello). З цієї причини спроба створити дієві, ясні та чіткі концептуальні рамки обмежується певними ситуаціями [128, с.548-554].

Існує думка, що ці два поняття мають різний характер і тому їх не слід поєднувати, а також те, що вони як на практиці, так і в теорії мають дуже мало спільного [176, с.317-322]. Однак фактом залишається те, що практика як гуманітарної інтервенції, так і гуманітарної допомоги повинна здійснюватися згідно зі Статутом ООН який є основою, що здійснює ключовий вплив на концептуальні та правові рамки обох різновидів діяльності [219, с.357-358].

Окрім цього слід визнати, що гуманітарна інтервенція пов'язана з використанням військової сили і здійснюється без необхідності отримання згоди законного уряду на її проведення. Це означає, що принаймні п'ять ситуацій не підпадають під доктрину гуманітарної інтервенції, навіть у тому випадку, якщо зацікавленість гуманітарного плану присутня в контексті даних операцій:

1. Акції з використанням збройної сили на прохання законного уряду (включаючи акції, передбачені угодами). Акції, що підпадають під цю категорію, по суті не порушують територіальну цілісність, політичну незалежність або суверенітет держав, оскільки проводяться з дозволу уряду. Існують ситуації, за яких нелегко установити, що є законним урядом або справжньою згодою на втручання, однак цей аспект сам по собі не пов'язаний з поняттям гуманітарної інтервенції.

2. Акції, що відбуваються в рамках традиційних миротворчих операцій, що проводяться ООН. Дотепер миротворчі операції ООН завжди починалися за згодою і на території держави та на основі угоди з ООН. Тенденція, що існує в Секретаріаті ООН, полягає у введенні, наприклад, поняття «операції з припинення вогню або спостереження», не лише виходить за межі традиційної миротворчості, а й, більше того, може ґрунтуватися на попередніх угодах щодо припинення вогню, досягнутих відповідними сторонами [73, с.93-94].

3. Військові операції, що починаються державою з метою порятунку своїх громадян за кордоном від неминучої загрози для їх життя або здоров'я. Військові рятувальні операції, які проводяться з метою порятунку громадян країни за

кордоном, не підпадають під поняття гуманітарної інтервенції, тому що ґрунтуються на праві самооборони, як сформульовано у статті 51 Статуту ООН. Тут не розглядається ні питання про масштабність і правомірність подібних операцій відповідно до Статуту ООН, ні ситуація, коли розпочинаються військові операції, що включають як порятунок, так і заходи захисту громадян даної країни від неминучої загрози життю останніх [163, с.159].

4. Акції примусового характеру, що не включають використання збройної сили. Акції, що підпадають під цю категорію, включають примусові заходи невоєнного характеру. Це економічні та політичні заходи, не пов'язані з гуманітарною інтервенцією, оскільки даний аспект пов'язаний з положенням Статуту ООН про заборону на використання сили [86, с.1-50].

5. Операції, що включають використання збройної сили та починаються за відсутності згоди законного уряду на це, але не мають основних ознак гуманітарного характеру. Як показує практика держав, досить важко визначити акції, що підпадають під останню категорію, оскільки це залежить від (суб'єктивної) інтерпретації «політичних» фактів і дипломатичних декларацій, а також політичних відносин між державами-учасницями. Але в даному випадку ми маємо справу: а) з військовими операціями в контексті, приміром, сприяння народу шляхом реалізації права народу на самовизначення, проведення акцій із запобігання агресії або сприяння урядам у веденні внутрішньої війни (нерідко за відкритим запрошенням законного уряду); б) з військовими операціями, розпочатими без згоди законного уряду, але спрямованими на підтримку або зміцнення економічних чи політичних інтересів. Однак за своєю природою цей тип військових операцій і пов'язані з ними правові питання є абсолютно відмінними від питань, пов'язаних з гуманітарною інтервенцією.

Іноді «гуманітарна інтервенція» використовується у ситуаціях, коли терміново потрібна гуманітарна допомога населенню внаслідок великомасштабних природних лих або ж інших подібних ситуацій, які тягнуть за собою великі людські страждання і можуть призвести до людських втрат, руйнувань та масового переселення населення.

Ця проблема вперше на світовому рівні була порушена у 1988 р. в роботі III Комітету ГА (із соціальних, гуманітарних і культурних питань), що привело до прийняття Резолюції ГА № 43/131 від 8 грудня 1988 р. під назвою «Гуманітарна допомога жертвам природних лих і надзвичайних ситуацій» [42]. Після визнання відповідальності світового співтовариства щодо жертв подібних нещасть і надзвичайних ситуацій ГА відзначила той факт, що можливість безперешкодного доступу до цивільного населення, запасів продовольства, ліків, а також надання медичної допомоги поряд з іншими формами швидкого поліпшення ситуації можуть дозволити уникнути збільшення кількості жертв. Можливість доступу до таких жертв має бути відкрита як для урядових, так і неурядових організацій.

Таким чином, краще використовувати такий термін, як операції з надання гуманітарної допомоги, беручи до уваги їхні сформульовані правові рамки, і при цьому, зберігати термін «гуманітарна допомога», як один із аспектів багатофункціональних миротворчих операцій.

Ще однією особливістю конфліктних ситуацій стало те, що для досягнення політичних та інших переваг, комбатанти стали використовувати гуманітарну присутність і тим самим маніпулювати нею. Прямою мішенню комбатантів все частіше стає цивільне населення, а співробітники з надання гуманітарної допомоги піддаються домаганням, погрозам взяття в заручники, зґвалтуванню і навіть вбивства. Як відзначав Генеральний секретар ООН К. Аннан у своїй щорічній доповіді на 53-й сесії Генеральної Асамблеї, в 1998 р. вперше цивільний персонал ООН втратив убитими більше, ніж її військовий персонал [206].

Для вирішення проблеми зростання кількості посягань на життя і нехтування міжнародних норм, необхідна допомога держав і міжнародних організацій. Використання людської трагедії в політичних цілях неприпустимо. Будь-яке насильницьке або несанкціоноване повернення біженців або надання гуманітарної допомоги збройним елементам, що ховається під маскою біженців, не може бути підтримане ні РБ, ні миротворцями ООН. Неприпустимі також

спроби перетворення цивільного населення в інструмент досягнення військово-політичних цілей однієї зі сторін у конфлікті, як це наприклад було, у випадку з «безпечними районами» в Боснії.

РБ ООН неодноразово висловлювала серйозну заклопотаність у зв'язку з усіма випадками нападу чи застосування сили відносно персоналу ООН, а також персоналу гуманітарних організацій в порушення відповідних норм міжнародного права, у тому числі норм міжнародного гуманітарного права. РБ, розпочинаючи або санкціонуючи операцію для забезпечення захисту гуманітарної допомоги біженцям та іншим особам в ході конфліктів, підтверджує принципи повної поваги суверенітету, незалежності та територіальної цілісності відповідних держав.

Безпека є невід'ємним елементом планування та проведення миротворчих операцій, тому на початковому етапі необхідна розробка комплексного плану забезпечення безпеки та охорони її персоналу. Важливе значення має також забезпечення більш тісної координації між відповідними органами ООН та іншими міжнародними установами, що діють у відповідності зі своїми мандатами та статусом, з метою ефективного надання гуманітарної допомоги нужденним або забезпечення захисту щодо такої допомоги. Суттєву роль покликані відігравати і приймаючі країни й інші сторони, які повинні забезпечити всі належні заходи для охорони і безпеки персоналу ООН і пов'язаного з нею персоналу [193].

Аналіз співробітництва у сфері підтримання миру та здійснення гуманітарних операцій дає змогу виокремити низку концептуально взаємопов'язаних положень, що визначають логіку їхньої взаємодії та функціонального розмежування. Передусім, військові місії та операції ООН виступають важливим інструментом врегулювання конфліктів, оскільки забезпечують дотримання норм міжнародного гуманітарного права та формують базові безпекові передумови для реалізації гуманітарної діяльності; водночас операції з підтримання миру, особливо ті, що здійснюються на підставі примусу до миру, мають чітко відмежовуватися від гуманітарних практик як за змістом,

так і за інституційною природою, що виключає безпосередню участь військових контингентів у гуманітарній діяльності з огляду на ризик політизації сприйняття гуманітарних акторів. У цьому контексті гуманітарна діяльність є автономним напрямом, спрямованим не на врегулювання конфлікту як такого, а на захист людської гідності та збереження життя, функціонуючи паралельно з політичними процесами, орієнтованими на усунення причин конфлікту та досягнення сталого політичного врегулювання, і не може розглядатися як інструмент компенсації дефіциту політичної волі чи заміщення неефективних політичних рішень. Водночас визначальною умовою її ефективності є збереження гуманітарними установами неполітичного, неупередженого характеру своєї діяльності, що передбачає інституційне та перцептивне відокремлення гуманітарної допомоги від політичних переговорів і рішень, а також дотримання узгоджених стандартів поведінки з метою уникнення конкуренції та фрагментації підходів, здатних підірвати досягнення гуманітарних цілей.

Не менш важливим є забезпечення міжрівневої узгодженості дій у межах комплексних операцій, що передбачає поєднання повної інституційної незалежності гуманітарних акторів із системною взаємодією з миротворчими структурами на основі консультацій, які мають розпочинатися ще на етапі планування операцій і сприяти формуванню спільного розуміння безпекових та операційних параметрів, зокрема у питаннях створення гуманітарних коридорів. У цілому ефективність гуманітарної діяльності детермінується сукупністю взаємопов'язаних чинників, серед яких визначальне значення мають дотримання положень Статуту ООН, універсальних гуманітарних принципів і норм міжнародного права, наявність згоди приймаючої держави, налагоджена взаємодія зі сторонами конфлікту, а також інституційна спроможність РБ ООН здійснювати належний моніторинг і контроль за миротворчою діяльністю, включно з її гуманітарним виміром.

Висновки до розділу 1

Узагальнення історико-теоретичної еволюції уявлень про мир і механізми його забезпечення дає підстави розглядати сучасну миротворчість як результат тривалого процесу інституціоналізації колективних підходів до безпеки, що відображає поступовий перехід від нормативно-ціннісного осмислення миру до його практичного адміністрування. Від ранніх філософських концепцій до інституційного оформлення в межах Ліга Націй та ООН простежується еволюція, яка демонструє структурну обмеженість універсальних моделей гарантування миру в умовах конфліктних інтересів міжнародних акторів.

Аналіз функціонування ООН дає змогу констатувати амбівалентність її ролі як центрального інституту глобальної безпеки: з одного боку, вона забезпечує нормативно-правову основу підтримання миру, закріплену, зокрема, у своєму Статуті, а з іншого – стикається з політичними обмеженнями при реалізації цих принципів. Саме інституційна гнучкість організації, що проявилася у розвитку миротворчих операцій поза прямими нормами статуту, зумовила формування миротворчості як адаптивного інструменту, який функціонує на перетині міжнародного права, політичного компромісу та практичної необхідності реагування на конфлікти й зумовлені ними гуманітарні виклики.

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується трансформацією природи конфліктів, що визначає якісно нові параметри миротворчої діяльності. Асиметричність загроз, зростання ролі недержавних акторів та посилення гуманітарних і соціально-економічних чинників зумовлюють перехід до комплексного підходу з підтримання миру. У цьому контексті миротворчість є багатовимірним механізмом кризового управління, ефективність якого визначається не лише здатністю стримувати насильство, а й спроможністю забезпечувати захист цивільного населення, сприяти інституційному відновленню та формувати передумови для сталого миру.

Еволюція теоретико-методологічних підходів до дослідження миротворчості відображає міждисциплінарність цієї проблематики та, водночас,

засвідчує наявність концептуальної фрагментації. Брак універсальної теоретичної моделі, здатної інтегрувати безпекові, політичні та гуманітарні виміри миротворчості, зумовлює необхідність її осмислення як складного елементу глобального врядування. Це відкриває перспективи для розробки узгоджених аналітичних підходів до оцінки ефективності миротворчих практик і їхньої ролі у трансформації сучасної міжнародної системи.

Нормативно-правова база миротворчості формується як багаторівнева та динамічна система, ядром якої є положення Статуту ООН, доповнені актами органів ООН, нормами міжнародного гуманітарного права та стандартами прав людини. Характерною рисою цієї системи є поєднання експліцитного та імпліцитного закріплення принципів, що вимагає їхнього системного тлумачення та подальшого розвитку, як це мало місце, зокрема, у Гельсінському заключному акті. Водночас фрагментарність і еволюційність нормативної бази зумовлюють зростання ролі політико-правової інтерпретації та посилення практичної складової при застосуванні відповідних норм.

Важливим структурним виміром сучасної миротворчості є її гуманітарний аспект, що відображає перехід до антропоцентричного розуміння безпеки, в межах якого захист прав і свобод людини розглядається як ключова умова стабільності міжнародної системи. Інтеграція гуманітарного компоненту у багатовимірні мандати миротворчих операцій, поряд із необхідністю дотримання принципів гуманності, нейтральності та незалежності, визначає їхню ефективність у сучасних умовах. За цих обставин гуманітарна діяльність є не лише допоміжним елементом, а й самостійним інструментом миробудівництва, спроможним забезпечувати довгострокову стабілізацію в кризових умовах.

РОЗДІЛ 2.

РЕАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІТАРНИХ ЦІЛЕЙ У МЕЖАХ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ ООН

2.1. Інституційне забезпечення та механізми прийняття рішень з питань миротворчої діяльності ООН

Реалізація миротворчих операцій ООН значною мірою залежить від своєчасного та якісного ухвалення рішення про їх проведення. Механізм такого рішення охоплює низку процедур, що безпосередньо впливають на ефективність операцій; саме тому ухвалення рішень посідає особливе місце в миротворчій діяльності Організації, адже від його якості нерідко залежать долі багатьох країн і народів.

Прикметно, що концепція підтримання миру прямо не закріплена в Статуті ООН. Вона постала як прагматичне рішення в перші роки роботи Організації, коли стало очевидним, що окремі положення щодо підтримання міжнародного миру і безпеки не можуть реалізовуватися в передбачений спосіб. Першу операцію – Орган ООН зі спостереження за виконанням умов перемир'я на Близькому Сході (ОСВУП) – було розгорнуто 1948 р. для нагляду за дотриманням перемир'я в Палестині, до якого закликала Рада Безпеки [156, с.126].

Згідно зі Статутом ООН, головна політична роль у підтриманні миру та безпеки належить Раді Безпеки (РБ). Відповідно до усталеного в Організації розподілу обов'язків РБ здійснює загальне керівництво, тоді як Генеральний секретар разом із очолюваним ним Секретаріатом ООН, діючи від імені Організації, реалізує її рішення. Щоденну роботу Ради регламентують Тимчасові правила процедури РБ ООН [169, с.21].

Звернутися до РБ з проханням про введення миротворчих сил може будь-яка держава – член ООН, регіональна група або Секретаріат; Рада ж визначає, чи розглядатиме вона це питання і в якому форматі. Відкритий формат передбачає офіційне засідання РБ за участю її членів і в присутності всіх охочих

представників держав-членів (без преси та представників інших організацій); за Правилами процедури виступати на ньому можуть члени РБ і представники безпосередньо залучених у конфлікт країн, проте на практиці коло доповідачів звужується, а всі основні рішення ухвалюються саме на офіційних засіданнях. Закритий формат – це закрите засідання РБ, на якому основоположні рішення не ухвалюються, виступи учасників не розголошуються, а стенограми зберігаються в Секретаріаті ООН в єдиному примірнику. Робочий формат означає скликання так званого консультативного засідання РБ у спеціальній кімнаті, де присутні лише представники держав – членів Ради та Секретаріату (по чотири-п'ять осіб від кожної країни, п'ять-шість – від головуючої держави та від Секретаріату, тобто загалом близько вісімдесяти осіб); саме цей формат застосовується в діяльності Ради найширше.

У певних випадках – як це було, наприклад, під час різкого загострення ситуації на Близькому Сході, у Східному Тиморі та Косові – брифінг проводить особисто Генеральний секретар ООН. Доволі часто перед членами Ради виступають його заступники з політичних питань і з миротворчості, спеціальний представник (особливо коли йдеться про поточну операцію), а також спеціальні та особисті посланці Генерального секретаря¹⁴.

Через резолюції РБ започатковує операції з підтримання миру, визначає їхній мандат, зокрема всі необхідні зміни та продовження строку дії, санкціонує розгортання контингентів, а також їх збільшення чи зменшення відповідно до вимог ситуації. Першу резолюцію з цього приводу виносять на голосування РБ, до складу якої входять п'ятнадцять держав; у її проєкті йдеться про принципову згоду Ради на проведення операції та про прохання до Генерального секретаря надати детальний план і орієнтовну оцінку витрат.

Операцію не може бути схвалено простою більшістю голосів, оскільки кожен із п'яти постійних членів РБ – Росія, США, Китай, Франція та Велика Британія – має право вето. Якщо першу резолюцію затверджено, Генеральний

¹⁴ Примітка. Різниця між спеціальним представником і спеціальним посланцем Генерального секретаря полягає в тому, що перші постійно перебувають у конфліктних регіонах, а другі відвідують відповідні регіони з регулярними візитами

секретар скеровує на місце подій одну або кілька експертних груп, а згодом подає Раді доповідь із можливими варіантами дій та рекомендаціями. Після цього відбувається голосування щодо другої резолюції (мандата), унаслідок якого ухвалюють увесь запропонований план або його частину й надають формальний дозвіл на проведення місії.

На практиці робота розгортається одразу в кількох напрямках. По-перше, Генеральний секретар надсилає державам-членам пропозицію подавати заявки на участь в операції шляхом виділення національних контингентів – військових, поліцейських, цивільних – і розпочинає переговори про укладення відповідних угод (так звана угода про статус сил, SOFA – Status of Forces Agreement). По-друге, розробляється схема мандата майбутньої операції, тобто перелік завдань місії: їх коло може бути обмеженим (приміром, лише спостереження за дотриманням припинення вогню) або масштабним – аж до сприяння у створенні нових державних інститутів; залежно від узгоджених цілей формулюють «Правила застосування сили» (Rules of Engagement). По-третє, держави – члени РБ виробляють спільний політичний підхід до врегулювання конкретного конфлікту з урахуванням національних позицій, оцінок регіональних організацій та думок зацікавлених сторін, водночас окреслюючи своєрідний розподіл обов'язків між учасниками (ООН, міжнародні фінансові установи, регіональні механізми). Після затвердження мандата профільний департамент Секретаріату оцінює, чим та чи інша держава здатна допомогти місії, зважаючи на потрібну кількість військ, їхню боєготовність і географічне розташування.

До компетенції РБ належить також (у співпраці з Секретаріатом) розроблення мандата чи внесення змін до чинних операцій, відстеження їхнього перебігу та ухвалення рішень щодо досягнення поставлених завдань. Із цією метою Генеральний секретар періодично подає Раді доповіді про реалізацію мандата, після обговорення яких ухвалюються відповідні резолюції. Жодного автоматизму між його рекомендаціями та рішеннями РБ не існує, а загальним правилом під час редагування мандата є отримання згоди уряду країни, де проводиться операція, на ті чи інші зміни.

Однією з новітніх форм інституційного забезпечення миротворчості ООН стало повніше інформування РБ про всі можливі аспекти конфлікту. Саме ця потреба дала поштовх появі робочої схеми, відомої як «формула Арріа» (Arria formula). Авторство нововведення належить колишньому постійному представникові Венесуели при ООН Дієго Арріа, а його суть полягає в тому, що члени РБ дістають змогу зустрітися з державними діячами та політиками, обізнаними з певними аспектами конфлікту, але які з різних причин не можуть або не бажають з'являтися до Ради – насамперед тому, що така особа є високопосадовцем сусідньої держави. Тоді зустріч проводять поза офіційною програмою Ради: представники держав-членів присутні особисто, а перебіг розмови не документують. «Формула Арріа» уможливорює інтерактивний обмін думками між членами РБ та обізнаними з конфліктом особами; інакше кажучи, цей захід формально не асоціюється з Радою, проте завдання інформування її членів у такий спосіб виявляється виконаним.

Ще однією активною формою діяльності РБ є спеціальні місії Ради в «гарячі точки» та в райони майбутніх або чинних миротворчих операцій. Їхнє значення полягає не лише в політичному впливі на учасників конфлікту, а й у формуванні адекватної картини стану справ, що, своєю чергою, стає важливим чинником під час ухвалення рішень.

Більшість «блакитних касок» надають у розпорядження ООН країни, що розвиваються. За задумом, їхній склад має відображати розмаїття країн і культур міжнародного співтовариства, однак профільний департамент визнає, що залучити достатню кількість військовослужбовців із розвинених держав непросто. ООН виділяє кошти урядам, які беруть участь в операціях, а ті, своєю чергою, оплачують працю своїх військових і поліцейських залежно від звання та належного окладу; заробітну плату, дотації та додаткові виплати фахівцям визначає Генеральна Асамблея за єдиними стандартами [187].

Центральною постаттю виконавчого контуру цієї системи є Генеральний секретар ООН – символ ідеалів Організації та виразник інтересів народів світу, який поєднує ролі дипломата і захисника прав, громадського службовця і

головного представника ООН. Він є головною адміністративною посадовою особою Організації та призначається Генеральною Асамблеєю за рекомендацією Ради Безпеки.

Концепція Статуту полягає в тому, що мир має забезпечуватися колективними діями в межах РБ і ГА; тому укладачі Статуту вбачали в Генеральному секретареві передусім головного адміністратора, відповідального за виконання ухвалених рішень. Водночас ст. 98 наголошувала, що він може виконувати й інші функції, покладені на нього головними органами ООН, а ст. 99 уповноважувала його на самостійні дії, надаючи право доводити до відома РБ будь-які обставини, що, на його думку, здатні загрожувати підтриманню міжнародного миру й безпеки [187].

За усталеною практикою Генерального секретаря не обирають із представників держав – постійних членів РБ. Його обирають на п'ять років із можливістю переобрання; хоча обмежень на кількість п'ятирічних термінів немає, досі ніхто не обіймав цю посаду більш ніж двічі [50, с.70].

У сфері підтримання міжнародного миру і безпеки Генеральний секретар виконує кілька функцій: привертає увагу РБ до будь-якої проблеми, що, на його погляд, може загрожувати миру; пропонує Генеральній Асамблеї чи іншим державам-членам питання для обговорення; діє як «арбітр» у спорах між державами-членами. Ці положення окреслюють повноваження особи, яка обіймає посаду, заразом забезпечуючи їй широкі можливості для діяльності. Генеральний секретар не впорався б зі своїми обов'язками, якби не зважав на інтереси держав-членів, проте він має підтримувати й цінності та моральний авторитет ООН, виступаючи на захист міжнародного миру і безпеки навіть тоді, коли це означає ризик не погодитися з позицією окремих держав. Практика засвідчила, що навіть такі скромні на перший погляд повноваження давали змогу здійснювати не лише адміністративні, а й важливі політичні функції та робити істотний внесок у миротворчі зусилля ООН [50, с.77].

Манільська декларація орієнтувала на зміцнення ролі Генерального секретаря у розв'язанні конфліктних ситуацій, наголошуючи, що він покликаний

повною мірою використовувати надані Статутом повноваження, а також виконувати інші функції за дорученням РБ або ГА [2, с.31].

Генеральний секретар бере участь у засіданнях органів ООН, проводить консультації зі світовими лідерами, державними діячами та представниками урядів, подорожує світом, щоб підтримувати контакти з населенням держав-членів і вивчати широке коло питань міжнародного миру і безпеки, які турбують спільноту і стоять на порядку денному Організації. Щороку він подає доповідь про роботу ООН, де оцінює її миротворчу діяльність і окреслює пріоритети на майбутнє. Генеральний секретар також головує в Координаційній раді керівників системи ООН, яка збирається двічі на рік.

Одним із найважливіших напрямів його діяльності є «добрі послуги» у сфері миротворчості, які він надає як публічно, так і конфіденційно – спираючись на власну незалежність, безсторонність і сумлінність – задля відвернення виникнення, ескалації чи поширення міжнародних спорів. До того ж кожен Генеральний секретар розкриває свою роль відповідно до періоду перебування на посаді.

На основі положень Статуту роль Генерального секретаря в підтриманні миру еволюціонувала впродовж повоєнного періоду, збагатившись новими вимірами: це й добрі послуги, і тиха дипломатія, і превентивна дипломатія, і керівництво операціями з підтримання миру, і координація миротворчих зусиль РБ, ГА та інших органів. Завершення «холодної війни» і курс на співпрацю великих держав створили умови для зміцнення цієї ролі [2, с.19-20].

Якщо Генеральний секретар уособлює адміністративно-виконавчий вимір системи, то її осердям залишається Рада Безпеки – найважливіший постійно діючий орган, на який покладено головне завдання підтримання міжнародного миру і безпеки; виконуючи ці обов'язки, РБ діє від імені всіх членів Організації (ст. 24) [35, с.313-314; 52]. До її складу входять п'ять постійних членів – Росія, США, Велика Британія, Франція та Китай – і десять непостійних, обраних за принципом справедливого географічного представництва на дворічний строк без

права негайного переобрання; у роботі Ради можуть брати участь (без права голосу) й інші держави-члени [32, с.52].

РБ ухвалює рішення двох видів – рекомендації та власне рішення, причому останні мають обов’язкову юридичну силу. Коли до Ради надходить скарга у зв’язку із загрозою миру, вона передусім рекомендує сторонам дійти згоди мирними засобами; подеколи сама проводить розслідування й виступає посередником, може призначати спеціальних представників або доручати це Генеральному секретареві, а також визначати принципи мирного врегулювання.

Якщо ж конфлікт переростає в бойові дії, Рада прагне якомога швидше їх припинити. У багатьох випадках вона дає вказівки про припинення вогню, що відіграють важливу роль у відверненні ескалації, а також скеровує миротворчі сили ООН для послаблення напруженості, роз’єднання військ конфліктуючих сторін і створення обстановки, сприятливої для пошуку мирного врегулювання. РБ може ухвалювати рішення про примусові заходи – запровадження економічних санкцій (приміром, торговельного ембарго) чи здійснення колективних воєнних дій [169, с.22].

За рекомендацією РБ Генеральна Асамблея може призупиняти здійснення тією чи іншою країною її прав і привілеїв як члена ООН, якщо Рада вжила щодо неї превентивних або примусових заходів; державу, яка систематично порушує закріплені в Статуті принципи, Асамблея може виключити з ООН за рекомендацією РБ. Держава, що не є членом Ради, може без права голосу брати участь в обговоренні, коли Рада вважає порушеними її інтереси; так само країни – члени Організації та держави, що не входять до неї, запрошують до участі в обговореннях без права голосу, якщо вони не є сторонами конфлікту.

РБ уповноважена розслідувати будь-які спори чи ситуації, здатні спричинити міжнародні тертя, аби визначити, чи не загрожує їх продовження підтриманню миру; рекомендувати процедури або методи врегулювання таких спорів; розробляти плани створення системи регулювання озброєнь; констатувати наявність загрози миру чи акту агресії і рекомендувати заходи реагування; надавати рекомендації щодо прийому нових членів та виключення з

ООН, умов приєднання держав до Статуту Міжнародного Суду й призначення Генерального секретаря; разом із ГА обирати членів Міжнародного Суду; здійснювати функції ООН з опіки у «стратегічних районах»; подавати щорічні та спеціальні доповіді Генеральній Асамблеї [78, с.145-146].

Система колективної безпеки ООН ґрунтується на принципі єдності дій постійних членів РБ. За Статутом рішення Ради щодо застосування примусових засобів (санкцій) ухвалюються голосами дев'яти членів, зокрема збіжними голосами всіх постійних членів. Варто зважити й на застереження: член РБ, який є стороною спору, має утриматися від голосування під час ухвалення рішення на підставі глави VI. У практиці Ради відсутність постійного члена або його утримання не вважаються негативним ставленням і не перешкоджають ухваленню рішення; перешкодою є лише негативний голос постійного члена – саме тому це правило дістало назву права вето. Отже, система колективної безпеки фактично здатна діяти лише за умови єдності постійних членів РБ [168].

Гостра дискусія навколо права вето точиться протягом усього існування ООН і не вщухає донині. Головні аргументи противників принципу одностайності зводяться до такого: право вето порушує принцип рівноправності членів ООН; означає «диктатуру» великих держав; спричиняє неефективність Організації, ускладнюючи ухвалення рішень РБ; нарешті, володіння ним лише п'ятьма державами не відповідає сучасним реаліям, оскільки не враховує місця й ролі таких держав, як Німеччина, Японія та інші [2, с.16].

Утім, ці аргументи не завжди враховують усі грані сутності права вето, яке навряд чи варто розглядати лише як привілей великих держав – це передусім особлива відповідальність за збереження миру [189]. Безперечно, вето не раз зривало ухвалення важливих рішень, проте в інших випадках блокувало рішення, що суперечили інтересам загальної безпеки й відповідали лише національним інтересам окремих держав. За часів «холодної війни» західні засоби масової інформації наголошували на «зловживанні» вето з боку СРСР, однак об'єктивна реальність свідчить, що цим правом користувався не лише Радянський Союз [33, с.267-268].

Загалом до 31 травня 1990 р. право вето було застосовано 279 разів, після чого настав період відмови від нього, зумовлений докорінним поліпшенням відносин між Сходом і Заходом наприкінці «холодної війни» [118]. Щоправда, у подальші десятиліття застосування вето відновилося, а напружені відносини між великими державами призвели до його активного використання: лише впродовж 2024 р. постійні члени наклали вісім вето – найбільше з 1986 р. [165]. Водночас слід враховувати, що вето не було й не є глобальним: його застосування фактично обмежене питаннями примусових заходів проти агресії, членства в ООН, обрання Генерального секретаря та деякими іншими функціями і не поширюється на процедурні питання головних органів Організації. Якщо ж зважити, що економічні й соціальні проблеми не належать до компетенції РБ, теза про «диктатуру» постійних членів втрачає підставу.

Поряд із Радою Безпеки важливою ланкою механізму колективної безпеки ООН є Генеральна Асамблея (ГА), створена 1945 р. згідно зі Статутом. Це головний дорадчий, директивний і представницький орган Організації, що об'єднує всі 193 держави-члени [202] і слугує форумом для багатостороннього обговорення всього спектра міжнародних питань, а також відіграє вагомую роль у встановленні та кодифікації норм міжнародного права. Асамблея збирається на чергову щорічну сесію з вересня по грудень, а за потреби й пізніше; окрім регулярних, вона може проводити спеціальні та надзвичайні спеціальні сесії. Кожна держава представлена делегацією щонайбільше з п'яти осіб і має один голос; зазвичай країну репрезентує дипломат високого рангу, проте сесії час від часу відвідують міністри закордонних справ і навіть глави держав. Рішення з окремих важливих питань – як-от рекомендації щодо миру і безпеки чи вибори членів РБ – ухвалюються більшістю у дві третини держав-членів, а з решти питань – простою більшістю голосів [68].

ГА має право обговорювати будь-яке питання в межах компетенції ООН, зокрема загальні принципи міжнародної співпраці у підтриманні миру і безпеки та проблему роззброєння. Проте будь-яке питання, що потребує дій, до або після

обговорення в Асамблеї має бути передане РБ як єдиному органу, уповноваженому ухвалювати рішення про такі дії [189].

Згідно зі Статутом, до функцій і повноважень ГА належать: розгляд загальних принципів співпраці у підтриманні миру і безпеки, зокрема в питаннях роззброєння, з відповідними рекомендаціями; обговорення будь-яких питань підтримання миру і безпеки (окрім тих, що перебувають на розгляді РБ); організація досліджень і підготовка рекомендацій задля сприяння міжнародній політичній співпраці, розвитку та кодифікації міжнародного права, реалізації прав людини й основних свобод, а також співпраці в економічній, соціальній, гуманітарній, культурній, освітній сферах та у сфері охорони здоров'я; рекомендування заходів мирного залагодження ситуацій, що можуть порушити дружні стосунки між націями; отримання й розгляд доповідей РБ та інших органів; розгляд і затвердження бюджету ООН та встановлення розміру внесків держав-членів; обрання непостійних членів РБ і членів інших органів, а за рекомендацією Ради – призначення Генерального секретаря [2, с.18]. Роботу Асамблеї забезпечують допоміжні органи: Генеральний комітет, Комітет з перевірки повноважень і низка комітетів, серед яких шість головних – з питань роззброєння і міжнародної безпеки; економічних і фінансових; соціальних, гуманітарних і культурних; спеціальних політичних питань і деколонізації; адміністративних і бюджетних; правових, – а також комісії, агентства, ради й робочі групи.

Як головний політичний орган ООН, ГА є майданчиком, де представники держав формулюють пропозиції та шукають прийнятні шляхи врегулювання міжнародних проблем; її рішення мають рекомендаційний характер, проте значний морально-політичний авторитет [32, с.49]. Хоча Асамблея може обговорювати будь-які питання миру й безпеки та надавати рекомендації, головну відповідальність за підтримання миру Статут покладає саме на Раду Безпеки – єдиний орган, що ухвалює обов'язкові рішення; до того ж ГА не може давати рекомендацій щодо конфлікту, який розглядає РБ [118].

У листопаді 1950 р. Асамблея ухвалила резолюцію «Єдність на користь миру», згідно з якою, коли РБ через брак єдності постійних членів неспроможна діяти в умовах порушення миру чи акту агресії, ГА може негайно розглянути питання й рекомендувати державам-членам колективні заходи, аж до застосування збройних сил задля підтримання або відновлення миру [2, с.19]. Так, 1956 р., під час англо-франко-ізраїльської агресії проти Єгипту та Суецької кризи, саме ГА ухвалила рішення про операцію з підтримання миру; ситуація в Раді спонукала Асамблею взяти під свій контроль і війська ООН у Конго 1960 р. Подібно до РБ, ГА уповноважувала й підтримувала миротворчі зусилля Генерального секретаря під час Фолклендської війни, в Афганістані, Ірано-іракській війні, у Південній Африці, на Кіпрі, у Палестині, Лівані та в інших конфліктах [221]. На основі цієї резолюції було скликано дев'ять надзвичайних спеціальних сесій ГА, присвячених конфліктам; ще п'ять із шістнадцяти спеціальних сесій також стосувалися ситуацій, що могли загрожувати міжнародному миру і безпеці [111]. Отже, у миротворчих діях ООН Асамблея подеколи відігравала вирішальну роль, виходячи за межі статутних положень, які відводять їй лише обговорення конфліктів і вироблення рекомендацій.

Втілення політичних рішень РБ і ГА у практичну площину забезпечує спеціалізований оперативний орган Секретаріату. У березні 1992 р., з огляду на зростання кількості та зміну характеру завдань, було створено Департамент операцій з підтримання миру (Department of Peacekeeping Operations, DPKO); у межах реформи 2019 р. його реорганізовано в Департамент мирних операцій (Department of Peace Operations, DPO), а функції забезпечення передано окремому Департаменту операційної підтримки¹⁵. Це основний оперативний орган Генерального секретаря, що відповідає за планування, підготовку і проведення польових операцій з підтримання та встановлення миру, надання гуманітарної допомоги, сприяння в організації виборів і відновленні органів влади тощо.

¹⁵ Примітка. Перейменування здійснено в межах реформи системи миру і безпеки ООН (резолюція ГА A/RES/72/262 С). Див.: [191].

Одне з основних завдань департаменту – готувати доповіді Генерального секретаря для РБ або ГА про перебіг польових операцій. На нього покладено й відповідальність за коригування концепції постійних збройних сил ООН і порядку їх застосування, розроблення програм і рекомендацій з підготовки військовослужбовців та цивільного персоналу. Керівництво й підрозділи департаменту беруть активну участь у формулюванні засад нової концепції ООН щодо планування та проведення польових операцій.

Департамент допомагає Генеральному секретареві розв'язувати оперативні питання управління польовими операціями, виконуючи роль сполучної ланки між центральними установами ООН і керівництвом операцій на місцях. Він взаємодіє з іншими підрозділами Секретаріату: з департаментом політичних питань – щодо організації переговорів, консультацій та інших дипломатичних акцій задля мирного врегулювання; з департаментом гуманітарних питань – щодо координації гуманітарної діяльності; з департаментом адміністрації та управління – щодо фінансування операцій і безпеки персоналу.

Свого часу в департаменті налічувалося близько 270 співробітників, зокрема 100 професійних військових, причому 80 з них працювали на тимчасовій основі (до шести місяців без укладення контракту). Цивільний персонал призначають за встановленими ГА правилами для Секретаріату, дотримуючись принципу регіонального представництва (по 25 % – від країн Африки та Азії, 50 % – від держав Америки та Європи), причому вагу має й ступінь участі держави в операціях. Згодом, із розширенням масштабів миротворчості, департамент суттєво зріс: нині під його орудою перебуває переважна частина персоналу польових місій ООН [197].

Очолює департамент один із заступників Генерального секретаря, який координує його роботу, особисто консультує Генерального секретаря й допомагає йому виконувати обов'язки з підтримання миру, а за дорученням відповідає за низку інших питань, очолюючи, приміром, спеціальний політичний комітет ГА. До основних підрозділів належать адміністративна канцелярія,

центр спостереження за обстановкою, три регіональні відділи (Африканський; Європи та Латинської Америки; Азії та Близького Сходу), відділ управління польовими операціями і матеріально-технічного забезпечення та військовий відділ.

Розглядається також можливість створення в межах департаменту координаційного органу для сприяння постійним представництвам держав у зв'язках із Секретаріатом з питань миротворчих операцій, а також перспектива організації відділу допомоги у проведенні виборів. Загалом держави-члени підтримують зусилля з удосконалення структури департаменту задля зміцнення миротворчого потенціалу Організації, хоча не всі пропозиції Секретаріату дістають однозначну оцінку: зокрема, представники окремих країн висловлювали думку, що перебудова спрямована головно на посилення силового складника миротворчості й недостатньо враховує потребу розвивати всі її форми – від пошуку політичних шляхів врегулювання та гуманітарної допомоги до польових військових операцій.

Окреме місце в інституційній архітектурі ООН посідає Військово-штабний комітет – спеціалізований колегіальний орган, підпорядкований Раді Безпеки. Його створено на підставі ст. 47 Статуту для стратегічного керівництва збройними силами, наданими в розпорядження РБ; розроблення рекомендацій і надання Раді допомоги з усіх питань її військових потреб у підтриманні миру; застосування збройних сил і командування ними задля спільних примусових дій, а також регулювання озброєнь і можливого роззброєння [226, с.227-228].

Комітет покликаний також допомагати РБ у створенні системи регулювання озброєнь (ст. 26), надавати поради з усіх питань військових потреб Ради, використання переданих їй військ і командування ними (ст. 47), визначати чисельність і ступінь готовності контингентів військово-повітряних сил держав-членів та плани їхніх спільних дій (ст. 45), а також розробляти плани застосування збройних сил (ст. 46) [52]; [35, с.314-318]. За Статутом (ст. 7, п. 2) він є допоміжним органом РБ; до його складу входять начальники штабів або представники п'яти постійних членів Ради, а будь-який інший член Організації

запрошується до співпраці, якщо цього потребує ефективне виконання обов'язків комітету (ст. 47, п. 2) [52]; [35, с.318]. Резолюцією від 14 грудня 1957 р. ГА ООН включила цивільний персонал (секретарів) комітету до складу Секретаріату.

Перебуваючи в підпорядкуванні РБ, Військово-штабний комітет відповідає за стратегічне керівництво будь-якими наданими Раді збройними силами, тоді як питання командування ними мали бути врегульовані згодом. За дозволом РБ і після консультацій з відповідними регіональними органами комітет може засновувати регіональні підкомітети.

За своєю структурою комітет складається з двох головних відомств, кожне з яких очолює помічник Генерального секретаря, – Відомства дій та Відомства планування і підтримки місій. Відомство дій поділене на три регіональні відділи, які очолюють фахівці у політичній чи військовій сфері; цей підрозділ відповідає за щоденний миротворчий напрям операцій та інші сфери миротворчості ООН і має постійно підтримувати контакти зі сторонами конфлікту, державами – членами РБ та іншими зацікавленими державами [149, с.179]. Відомство планування і підтримки місій, створене в середині 1993 р., відповідає за матеріально-технічне постачання й фінансову підтримку місій і тісно співпрацює з іншими відділами Секретаріату, спеціалізованими агенціями та неурядовими організаціями [149, с.180].

Ще 1946 р. за дорученням РБ комітет почав розробляти пропозиції щодо власної структури, процедурних питань і загальних засад організації міжнародних збройних сил та командування ними. Однак брак консенсусу між постійними членами Ради завадив затвердити ці принципи, тож за часів «холодної війни» – через конфронтацію великих держав і розбіжності в їхніх підходах – діяльність комітету була значною мірою формальною, а передбачених Статутом функцій він фактично не виконував [203]. За сучасних умов роль комітету у сфері роззброєння перебрала Конференція з роззброєння, а в плануванні та проведенні воєнних дій під егідою ООН – військовий радник Генерального секретаря і профільний департамент Секретаріату. 1990 р., під час

кризи в Перській затоці, спричиненої агресією Іраку проти Кувейту, РБ спробувала поживити роботу комітету: резолюцією від 25 серпня 1990 р. вона закликала заінтересовані держави координувати дії, за потреби послуговуючись його механізмами [224].

Зростання потреби в миротворчості об'єктивно підвищило її значення питань, що стоять на порядку денному Ради. Завершення «холодної війни» започаткувало нову епоху її діяльності, і це має статистичне підтвердження: якщо за перші 44 роки існування ООН – від заснування до 1989 р. – Рада ухвалила трохи більше 600 резолюцій, то за наступні два десятиліття, до початку 2009 р., – ще близько тисячі; станом на кінець 2025 р. сукупна кількість ухвалених резолюцій перевищила 2800 [115].

Успіх згаданих заходів залежить насамперед від злагожденості та взаємодії держав – членів РБ і Секретаріату ООН. Характер цих взаємин визначається тим, що Генеральний секретар – не «всесвітній президент», а вища адміністративна посадова особа Організації, де вирішальний голос належить державам-членам, тоді як Секретаріат покликаний реалізовувати їхні рішення. Проте практика свідчить, що його співробітники нерідко діють із перевищенням повноважень і намагаються впливати на політичні рішення.

Цей феномен пояснюють тим, що склад Секретаріату не збалансований з погляду представництва держав-членів – побічний наслідок ситуації, за якої внески розвинених країн до бюджету ООН становлять не менш як 80 %, через що вони претендують на відповідну кадрову квоту. Унаслідок цього в Секретаріаті традиційно переважають громадяни західних держав за відчутного дефіциту представників інших країн, а в підготовлених ним проектах рішень замість потрібних Організації відкритості та плюралізму думок нерідко проглядає заангажованість на користь односторонніх підходів, зумовлених ментальністю націй, до яких належить більшість співробітників.

Практика Ради знає приклади як продуктивної взаємодії із Секретаріатом, так і майже відкритого протистояння. Так, під час підготовки до розгортання Тимчасової адміністрації ООН у Східному Тиморі та в ході самої операції, попри

безпрецедентну масштабність завдань, саме злагоджена робота держав-членів і функціонерів ООН дала змогу швидко й ефективно їх виконати. Натомість явним дисонансом виглядали спроби Секретаріату, всупереч думці більшості членів РБ, пролонгувати схему врегулювання конфлікту в Західній Сахарі, побудовану на позиції лише однієї сторони – Марокко, що закономірно викликало негативну реакцію Фронту ПОЛІСАРІО та Алжиру, який його підтримував; цей випадок може слугувати ілюстрацією апріорі запрограмованого підходу Секретаріату.

У міру розвитку миротворчості постає й інше нерозв'язане завдання – потреба створити нові форми співпраці між директивними органами (РБ і Генеральною Асамблеєю), з одного боку, та країнами – постачальниками контингентів, з іншого. Робота РБ щодо миротворчості поділяється на дві складові: ухвалення політичних рішень і затвердження військової частини мандатів. Політична робота відбувається за добре відпрацьованою схемою – розгляд доповідей Генерального секретаря, запит позицій столиць і отримання вказівок з оперттям на національні оцінки та розвідувальні дані, вироблення узгодженого рішення, зазвичай у вигляді резолюції.

Натомість у військовій складовій роль Ради не настільки вагома: бракує механізму вироблення спільного підходу до військового боку справи (на відміну від політичного), не повною мірою задіяно потенціал військових радників, а національні можливості використовуються вибірково. Унаслідок цього статутні вимоги не виконуються повністю, рівень військової експертизи РБ лишається недостатнім, і Рада нерідко ухвалює лише «проштамповані» рішення, підготовлені Секретаріатом, де ключові позиції належать провідним державам.

Отже, інституційне забезпечення миротворчості ООН є складною багаторівневою системою, що функціонує на перетині чітких процедурних регламентів і динамічних політичних чинників. Еволюційний характер формування миротворчих інструментів, зумовлений початковою відсутністю відповідних положень у Статуті, дав змогу пристосовувати міжнародні механізми до політичних потреб. Центральним елементом цієї архітектури є Рада Безпеки, яка через резолютивні механізми здійснює стратегічне керівництво,

визначає параметри мандатів і санкціонує розгортання місій. Паралельно операційно-адміністративний контур на чолі з Генеральним секретарем трансформувався з технічного органу в суб'єкта активного політичного впливу, що послуговується інструментарієм «добрих послуг» та превентивної дипломатії. Ефективність цієї моделі безпосередньо залежить від координації між політичними директивами РБ і виконавчою діяльністю Секретаріату, передусім Департаменту мирних операцій. Попри наявні структурні дисбаланси, обмежену залученість військової експертизи до ухвалення рішень і залежність від політичної кон'юнктури, інституційна гнучкість дає змогу ООН зберігати статус центрального механізму глобального врядування у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки.

2.2. Співробітництво ООН з іншими міжнародними організаціями з питань миротворчості

ООН зосереджує значну увагу на зміцненні співробітництва з регіональними організаціями. Статут ООН, насамперед глава VIII, та інші норми й принципи сучасного міжнародного права визнають можливість використання регіональних органів і угод для врегулювання конфліктів і підтримки миру та стабільності в регіоні. Стаття 52 Статуту ООН підтримує мирне вирішення спорів у рамках регіональних міжнародних організацій, що не виключає передання таких спорів РБ, якщо здійснені зусилля не привели до успіху. РБ може застосовувати примусові дії з використанням регіональних угод [35, с.319]. 9 грудня 1991 року ГА ООН прийняла Декларацію про вдосконалення співпраці між ООН і регіональними угодами чи органами в сфері підтримання міжнародного миру і безпеки, яка закликала Раду Безпеки співпрацювати з регіональними органами й організаціями в галузі мирного вирішення міжнародних спорів [26].

За минулі півстоліття понад 100 держав виділяли свої війська та інший персонал для участі в миротворчих операціях ООН, в 15 випадках – у тій або іншій формі ООН співпрацювала з регіональними або субрегіональними

організаціям. Зокрема, ця взаємодія включала: спільне розгортання миротворчих сил (Ліберія, Грузія, Боснія і Герцеговина), спільне розгортання в підтримку миру (Гаїті), оперативну підтримку (Східна Славонія) і дипломатичну підтримку (Камбоджа).

Після того, як закінчилася холодна війна, у світової спільноти з'явилася надія, що відповідні статті Статуту ООН, що стосуються ролі регіональних або субрегіональних організацій на підтримку міжнародного миру та безпеки, можуть ефективно використовуватися. Як було зазначено в «Порядку денному для світу», «регіональні дії з метою децентралізації, делегування повноважень або співробітництва з ООН могли б не тільки полегшити нішу РБ ООН, але й сприяти більш ефективнішій співучасті, формування консенсусу та демократизації в міжнародних питаннях, а якщо РБ прийме рішення уповноважити регіональні угоди або організацію, взяти на себе лідируючу роль у розв'язанні кризи у відповідному регіоні, це буде означати, що авторитет ООН підтверджує дієвість регіональних зусиль» [213].

3 травня 1994 р. РБ ООН [208] виступила на користь того, що одним із чинників, які повинні братися до уваги при розгляді питання про створення нових миротворчих операцій, є наявність регіональних, субрегіональних організацій або угод, а також їх готовність і здатність надати сприяння у врегулюванні конфліктів.

28 травня 1998 р. РБ ООН прийняла Резолюція 1170 [39] створити робочу групу для розгляду всіх рекомендацій, що стосуються міжнародного миру та безпеки.

Наступним кроком стала заява Глави РБ від 16 вересня 1998 р., яка підтвердила роль ООН у встановленні загальних стандартів миротворчості, Рада має бути повністю проінформована про миротворчу діяльності, що здійснюється або планується регіональними або субрегіональними організаціями, а також щоб Генсекретар встановив зв'язок між ООН і регіональними та субрегіональними організаціями [31].

18 вересня 1998 р. була прийнята Резолюція 1197 РБ ООН, в якій говорилося про необхідність підтримувати регіональні та субрегіональні ініціативи, а також зміцнювати координацію між ООН та цими організаціями в галузі попередження конфліктів та підтримання миру [40]. Крім того, в резолюції містилося прохання до Генерального секретаря продовжувати надавати сприяння державам-членам в подальшій розробці загальноприйнятої миротворчої доктрини.

У Заяві Голови РБ ООН від 30 листопада 1998 р. підкреслювалося все більш важливу роль регіональних угод та органів, а також коаліцій держав-членів у діяльності з підтримання міжнародного миру та безпеки [209]. Рада підтвердила, що така діяльність, яка здійснюється в рамках регіональних угод або регіональними органами, включаючи примусові заходи, повинна здійснюватися у відповідності зі ст. 52, 53 і 54 глави VIII Статуту ООН. Санкціонування Радою дій регіональних або субрегіональних організацій, або держав-членів, або коаліцій держав може бути одним з ефективних способів реагування на конфліктні ситуації.

Підтримка з боку ООН надає легітимність операціям, заснованих регіональними або субрегіональними організаціями, в той час як підтримка оонівських операцій з підтримки миру з боку регіональних або субрегіональних органів забезпечує більш ґрунтовну політичну базу. Така співпраця також дозволяє ООН бути в курсі справ, що здійснюються або плануються «регіональними лідерами».

Співпраця ООН з регіональними та субрегіональними організаціями може дозволити останнім сприяти у дипломатичних зусиллях по створенню механізмів мирного врегулювання конфліктів. У певних ситуаціях деякі конфліктуючі сторони можуть віддавати перевагу залученню ООН, а інші – навпаки. Таким чином, співпраця ООН з регіональними та субрегіональними організаціями, створює можливості для компромісу, за допомогою якого можуть бути подолані проблемні питання у врегулюванні конфліктів, або може стати стимулом для співпраці конфліктуючих сторін [188].

Регіональні організації можуть бути краще проінформовані про причини конфлікту, можуть краще знати особливості представників сторін і мати більше гнучкості у вишукувань коштів. Співпраця ООН з регіональними та субрегіональними організаціями може бути також корисною при розробці «стратегії виходу» в рамках підготовки до згорання миротворчої операції.

Упродовж 1990-х рр. миротворчі операції перестали бути прерогативою ООН: більше десяти операцій проведено регіональними організаціями, угодами або коаліціями держав, ще стільки ж проведені окремими державами або коаліціями держав на прохання ООН, але цілком самостійно, при власному фінансуванні, організації та управлінні.

Традиційно регіональними організаціями з точки зору того, як це записано в главі VIII Статуту ООН, вважалися континентальні міждержавні об'єднання типу Організації американських держав (ОАД), Африканського союзу (АС, раніше Організації африканської єдності), Організації з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ/ОБСЄ), Співдружність Незалежних Держав (СНД).

Питання про проведення миротворчих операцій (МТО) у межах СНД стало предметом активного міждержавного дискурсу з початку 1992 р., – фактично від початку інституалізації самої організації. Було прийнято низку документів, що визначали загальний механізм та ключові процедурні деталі миротворчих операцій, і їх доцільно класифікувати у три основні групи. До першої зараховуємо положення Статуту СНД, прийнятого у січні 1993 р., в якому окреслено принципові підходи до вирішення суперечок та засоби запобігання конфліктів між державами-членами. Друга група документів була присвячена конкретним питанням формування й активізації діяльності Колективних сил з підтримання миру, – сюди необхідно віднести і прийняту у 1996 р. Концепцію запобігання та врегулювання конфліктів на території СНД. Третя ж група визначала механізм прийняття рішень про проведення конкретних операцій, включаючи документи, що надавали можливість регулярно пролонгувати строк дії відповідних заходів.

Водночас, загальні підходи до проведення миротворчих операцій у межах СНД так і не були належним чином врегульовані. Співдружність була визнана ООН як регіональна організація, щоправда, з певними застереженнями, запропонованими низкою скандинавських і західноєвропейських держав, які заперечували право СНД самостійно здійснювати миротворчі операції. Однак поступово таке право почало визнаватися: показово, що у довіднику ООН «50 років миротворчості ООН» операції Колективних миротворчих сил СНД в Таджикистані та Грузії/Абхазії перелічувалися як приклади співпраці регіональних організацій з ООН у проведенні МТО. СНД розглядалася як регіональна організація, що здійснює миротворчі операції, поряд з ОАД, АС, ОБСЄ та НАТО, – тобто, принаймні позірно, набувала «рівноправного» статусу серед визнаних регіональних акторів безпеки.

Проте з урахуванням подій 2008–2026 рр. ця «рівноправність» виявляється радше деклараційною. Іманентна суперечність між задекларованими принципами колективного миротворення та реальною практикою, в якій гегемонійним актором незмінно виступала Російська Федерація, стала тим латентним структурним недоліком, що з часом трансформувався у системну кризу як самої Співдружності, так і її безпекової архітектури.

З'ясуємо цей аспект детальніше. Якщо розглядати доктринальну й практичну сторони операцій СНД у конфліктних регіонах, зауважимо, що політичне рішення про операцію (мандат) приймалося власним рішенням Ради глав держав СНД, хоча передбачалася і можливість дії з мандата ООН. Принцип ухвалення рішень зводився до так званого «м'якого» консенсусу або «консенсусу зацікавлених країн», за якого деякі країни-члени організації не брали участі в угоді про операцію, але й не блокували її проведення зацікавленими сторонами. Суб'єктами проведення операцій могли бути *ad hoc* коаліції з визначених країн-членів СНД, при цьому допускалася участь недержавних суб'єктів-сторін конфлікту, скажімо, політичних і військових сил Абхазії. Ця особливість, – залучення до «миротворчих» операцій контингентів самих конфліктуючих сторін, – є нетиповою для міжнародної практики і, на нашу думку, суттєво

підважує онтологічний статус відповідних операцій саме як «миротворчих» *per se*.

Фінансування операцій здійснювалося переважно за рахунок бюджету Росії, з нерегулярними внесками окремих країн СНД, а політична субординація належала Раді глав держав. Військова субординація залишалася за міжнародним Штабом з координації військової співпраці держав-учасниць СНД (ШКВС). Взаємодія з ООН мала непрямий характер: здійснювалося загальне інформування Генерального секретаря ООН про перебіг операцій, тоді як наглядові місії ООН у тих же регіонах – UNMOT у Таджикистані та UNOMIG у Грузії/Абхазії – працювали самостійно й окремо, без оперативної взаємодії з операціями СНД. Таким чином, можемо стверджувати про поєднання і взаємодоповнення двох типів міжнародних МТО: операцій за мандатом ООН із наглядовими функціями та регіональних МТО СНД із функціями роз'єднання конфліктуючих сторін та стабілізації ситуації. Водночас, ця «взаємодоповнюваність» мала позірний характер, – реальна координація була мінімальною, а «паралельність» механізмів фактично маскувала домінування російського чинника.

Переломною подією у «миротворчій» історії пострадянського простору стала російсько-грузинська війна серпня 2008 р., коли Росія, – формально виступаючи «захисником» осетинського населення та «своїх миротворців», – здійснила повномасштабну військову інтервенцію на територію суверенної Грузії, а згодом визнала «незалежність» Південної Осетії та Абхазії. Грузія, як відомо, вийшла зі складу СНД у 2009 р., і цей вихід став першим, але далеко не останнім свідченням структурної неспроможності Співдружності як миротворчого актора. Саме після 2008 р. стало остаточно зрозуміло, що «миротворчі» операції на пострадянському просторі слугували механізмом інструменталізації конфліктів з боку Москви задля утримання геополітичного впливу.

Подальша динаміка лише підтвердила цю тенденцію. Анексія Криму Росією у 2014 р. та розв'язання збройного конфлікту на Донбасі поклали край

навіть формальній участі України у структурах СНД: Київ припинив участь у статутних органах Співдружності, а у 2018 р. формально вийшов з її інституційних рамок. Показово, що СНД як організація не спромоглася хоча б на декларативному рівні кваліфікувати дії Росії щодо України, що де-факто означало мовчазну легітимацію агресії одного члена організації проти іншого. Ця «мовчазна співучасть» виявила глибинну суперечність між декларованим рівноправним статусом держав-членів та реальною ієрархічною структурою Співдружності, в якій Росія займала позицію «першої серед нерівних».

Водночас, окремої аналітичної уваги заслуговує операція ОДКБ у Казахстані у січні 2022 р., коли під час масових протестів (так званого «Кривавого січня») переважно російські контингенти ОДКБ були оперативно введені на територію Казахстану за запитом президента К.-Ж. Токаєва. З одного боку, ця операція стала першою реальною бойовою місією ОДКБ і формально продемонструвала «дієздатність» організації; з іншого ж, – вона засвідчила глибоко інструментальний характер «колективної безпеки» під егідою Москви, яка функціонує лише тоді, коли це відповідає інтересам Росії.

Провал російської миротворчої місії у Нагірному Карабаху є, мабуть, найбільш красномовним прикладом системних вад та вибірковості пострадянської «миротворчості». У листопаді 2020 р. близько 2000 російських миротворців були розгорнуті в регіоні за результатами московського тристороннього перемир'я, що завершило 44-денну війну між Азербайджаном та Вірменією. Проте вже з грудня 2022 р. азербайджанська сторона фактично заблокувала Лачинський коридор – єдину сполучну артерію між Нагірним Карабахом та Вірменією. У вересні 2023 р. Азербайджан провів блискавичну військову операцію, що призвела до повної реінтеграції регіону та масового виходу понад 100 тисяч етнічних вірмен. Самопроголошена «Республіка Арцах» припинила існування з 1 січня 2024 р.

Наголосимо на принциповій відмінності: у 2008 р. загибель російських миротворців у Південній Осетії стала *casus belli* для повномасштабної війни з Грузією; натомість у 2023 р. – коли під час азербайджанського наступу загинули

кілька російських миротворців, включаючи заступника командувача, – Москва обмежилася прийняттям вибачень з боку Баку. Цей різкий контраст засвідчує, що «захист миротворців» є для Кремля не принципом, а інструментом, що активується вибірково залежно від геополітичної кон'юнктури. У квітні 2024 р. було підтверджено початок виведення російських миротворців з Карабаху, яке завершилося до червня того ж року.

Відтак, Вірменія – країна, що традиційно вважалася найбільш лояльним союзником Росії на Південному Кавказі здійснила безпрецедентні кроки з перегляду власної безпекової орієнтації. У лютому 2024 р. прем'єр-міністр Н. Пашинян заявив про «заморожування» участі Вірменії в ОДКБ, а наприкінці 2024 р. – про «точку неповернення» у відносинах з цією структурою. Паралельно Єреван активізував зближення із Заходом, зокрема з ЄС, який розгорнув цивільну наглядову місію в Вірменії ще у 2022 р.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. радикально прискорило відцентрові процеси у Співдружності та остаточно підірвало її і без того хисткий «миротворчий» авторитет. Парадоксальність ситуації полягає у тому, що держава, яка позиціонувала себе як гарант стабільності на пострадянському просторі та головний «миротворець» у регіоні, розв'язала найбільшу війну в Європі з часів Другої світової, – і саме проти однієї зі співзасновниць Співдружності.

Інституційні наслідки виявилися значними. Молдова, на території якої перебуває невирішений придністровський конфлікт із «миротворчою» присутністю Росії, послідовно скорочувала свою участь у структурах СНД починаючи з 2022 р. У грудні 2023 р. Кишинів оголосив про намір повністю вийти зі складу організації, а у березні–квітні 2026 р. парламент Молдови проголосував за денонсацію Угоди про створення СНД, Алма-Атинського протоколу та Статуту Співдружності. Таким чином, процес розпаду СНД набув незворотного характеру: з організації послідовно вийшли або фактично припинили участь Грузія (2009), Україна (2014/2018) та Молдова (2022–2026) –

тобто саме ті держави, на територіях яких Росія здійснювала «миротворчі» операції або підтримувала сепаратистські утворення.

Узагальнюючи й до певної міри систематизуючи виявлені тенденції, виокремимо ключові системні суперечності, що визначали й продовжують визначати «миротворчу» діяльність на пострадянському просторі:

1. Суперечність між «колективністю» та «гегемонією». Формально миротворчі операції СНД здійснювалися на підставі колективних рішень Ради глав держав, однак реальна військова та фінансова участь зазвичай обмежувалася Росією й сторонами конфлікту. «Плаваючий» консенсус, за якого низка держав СНД на різних етапах то підтримувала, то дистанціювалася від операцій, де-факто означав відсутність справжньої колективної волі та відповідальності.

2. Суперечність між «нейтральністю» та геополітичною зацікавленістю. Принцип «рівновіддаленості» від сторін конфлікту (фундаментальний для міжнародної миротворчої практики) систематично порушувався у пострадянських МТО. Випадки переважної підтримки миротворчим контингентом цілей однієї зі сторін конфлікту фіксувалися на різних етапах операцій у Грузії/Абхазії, Грузії/Південній Осетії та Молдові/Придністров'ї.

3. Суперечність між миротворенням та «заморожуванням» конфліктів. Як переконливо засвідчує практика, жоден із «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі не було вирішено за допомогою миротворчих механізмів СНД чи Росії. Натомість, ці конфлікти або «розморожувалися» з катастрофічними наслідками (Нагірний Карабах 2020 р., 2023 р.; Південна Осетія 2008 р.), або залишалися у стані невирішеності, слугуючи інструментом геополітичного тиску на відповідні держави (Придністров'я, Донбас до 2022 р.).

4. Суперечність між доктриною та інституційною спроможністю. Прийняті документи – Концепція запобігання та врегулювання конфліктів, Положення про Колективні сили – залишалися значною мірою декларативними, тоді як реальні механізми прийняття рішень, фінансування та командування операціями зберігали виразно «росієцентричний» характер. Розрив між політичною та

військовою складовими операцій, недостатня інформованість парламентських структур та громадськості, відсутність належної політичної координації – усе це свідчило про інституційну незрілість СНД як миротворчого актора.

Підсумовуючи, наголосимо на найважливішому нормативному висновку: досвід пострадянської «миротворчості» демонструє принципову обмеженість будь-яких регіональних безпекових механізмів, в яких одна держава є водночас і панівним актором, і основним джерелом загроз для інших учасників. Така конфігурація іманентно суперечить самій ідеї миротворення, яка передбачає нейтральність «третьої сили», рівновіддаленість від сторін конфлікту та підпорядкованість універсальним нормам міжнародного права. Повномасштабна агресія Росії проти України у 2022 р. остаточно зруйнувала навіть позірну легітимність російського «миротворення» та поставила під сумнів саму можливість конструктивної миротворчої діяльності у будь-яких інституційних рамках, де РФ є ключовим актором.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) є, мабуть, найбільш парадоксальним утворенням у сучасній архітектурі європейської безпеки. З одного боку, це єдина структура, що об'єднує на засадах формальної рівності 57 держав-учасниць – від Північної Америки через усю Європу до Центральної Азії, включаючи Росію, – і ґрунтується на комплексному підході до безпеки, що охоплює не лише військово-політичний, але й людський та економіко-екологічний виміри. З іншого боку, – і це є центральною суперечністю, що потребує проблематизації, – ОБСЄ залишається утворенням *sui generis*, позбавленим повноцінної міжнародної правосуб'єктності, зобов'язальних рішень та ефективного механізму їхньої імплементації. Принцип консенсусу, що лежить в основі ухвалення рішень ОБСЄ, перетворився – особливо після 2022 р. – з інструменту інклюзивності на механізм системного блокування, яким Росія послуговується для паралізації організації зсередини.

Доктринальна основа миротворчого арсеналу ОБСЄ/ОБСЄ формувалася поступово, відображаючи загальну трансформацію цього утворення від серії конференцій і консультацій до інституалізованої (хоча й специфічної)

організації. Паризька хартія НБСЄ, прийнята у листопаді 1990 р., знаменувала собою важливий крок від консультативного статусу до обговорення кризових ситуацій, – зокрема, було створено Центр ОБСЄ із запобігання конфліктам. Подальший розвиток миротворчої доктрини відбувався через низку послідовних кроків: процедури мирного врегулювання суперечок (Ла-Валетте, 1991 р.), механізм консультацій у надзвичайних ситуаціях (Берлін, 1991 р.), постановка завдання розробки правил участі НБСЄ в миротворчих операціях (Прага, 1992 р.).

Кульмінаційним моментом став Хельсінський документ 1992 р. «Виклики змін», в якому країни-учасниці проголосили НБСЄ структурою регіональної угоди відповідно до Глави VIII Статуту ООН, – тим самим створивши правову передумову для здійснення регіональних миротворчих операцій. Принципово важливим було доктринальне положення, згідно з яким «дії НБСЄ з підтримки миру можуть бути здійснені у випадках конфліктів як усередині, так і між країнами-учасницями» – тобто визнавалося право організації на втручання у внутрішні конфлікти, що було новацією для структури, створеної в умовах протистояння блоків та жорсткого дотримання принципу невтручання. Водночас документ встановлював суворі обмежувальні умови: миротворчі операції НБСЄ не могли включати примусові дії, вимагали документованої згоди сторін, забезпечення повної безсторонності та рекрутування персоналу з країн, що не мають інтересів у регіоні конфлікту.

Ці обмеження, – досить точно відповідаючи принципам підтримки миру за VI главою Статуту ООН, – водночас демонстрували іманентну суперечність миротворчої доктрини ОБСЄ. Зайвий «класицизм» прийнятої доктринальної схеми, як переконливо засвідчив невдалий досвід формування мандата на операцію в Нагірному Карабаху, «паралізував» організацію щоразу, коли реальні умови в регіоні конфлікту виявлялися відмінними від «ідеальних» параметрів, закріплених як принципи миротворчості НБСЄ. Операція в Карабаху, що передбачала поетапне направлення до 600 озброєних спостерігачів, так і не була реалізована через загострення ворожості, сповільненість підготовки та

затягування з фінансуванням – тобто через ті самі чинники, що повторювалися і у подальших невдачах організації.

Попри доктринальні обмеження, НБСЄ/ОБСЄ здійснила низку місій різного формату, що становлять значний практичний досвід. Серед них – превентивно-дипломатичні місії до Косова, Санжаку і Воєводини (1992–1993 рр.), до Естонії та Латвії (1993 р.); місії зі змішаним мандатом до Скоп'є (1992 р.), Грузії (з 1992 р.), Молдови (з 1993 р.); місії для організації виборів у Боснії-Герцеговині відповідно до Дейтонських угод (1995–1996 рр.); місія для моніторингу мирних угод у Таджикистані (1997 р.); місія постконфліктного врегулювання в Косові (1999 р.). Зауважимо, що переважна більшість цих місій мала наглядово-спостережний, а не силовий характер. Тобто ОБСЄ утверджувалася у тій ніші миробудівництва, де акцент робився на політичній і гуманітарній, а не на військовій стороні операцій.

Водночас, практичний досвід виявив і системні обмеження цього підходу. Місія ОБСЄ в Грузії, що функціонувала з 1992 р., була закрыта у 2009 р. після російсько-грузинської війни 2008 р. – Росія заблокувала подовження її мандату, фактично скориставшись правом вето. Місія ОБСЄ в Молдові – єдина на сьогодні «конфліктна» місія, що залишається операційною, – функціонує в умовах постійної невизначеності: Москва погоджується на подовження її мандату лише на шестимісячні інтервали. Ці приклади засвідчують, що ефективність місій ОБСЄ є структурно залежною від волі (або відсутності волі) тієї самої держави, що нерідко є стороною або каталізатором конфлікту. У цих випадках – РФ.

Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні (СММ), розгорнута у березні 2014 р. після анексії Криму та початку конфлікту на Донбасі, стала найбільшою цивільною моніторинговою операцією поза рамками ООН та – принаймні на початковому етапі – вважалася «модельною» місією, що демонструвала спроможність ОБСЄ у сфері моніторингу дотримання перемир'я. СММ включала близько 700 спостерігачів з 53 держав-учасниць, використовувала сучасне технічне обладнання – безпілотні літальні апарати,

стаціонарні камери – та публікувала щоденні звіти, що забезпечувало безпрецедентний рівень транспарентності.

Проте СММ функціонувала в контексті, за якого політичний процес (Мінські домовленості) поступово зайшов у глухий кут, а одна зі сторін конфлікту (Росія) – була водночас учасником Тристоронньої контактної групи, що формально шукала врегулювання, та фактичним агресором, що підтримував сепаратистські утворення на Донбасі. Місія зафіксувала понад 1,5 мільйона порушень перемир'я між 2016 та 2021 рр., але ці документовані порушення не мали жодних наслідків, позаяк ОБСЄ не мала ні мандату, ні інструментів для примусового реагування. Місія систематично стикалася з обмеженням доступу на контрольованих сепаратистами територіях та з електронним придушенням своїх безпілотників. Таким чином, СММ перетворювалася на «свідка», що ретельно документував ескалацію, але був позбавлений будь-яких засобів її зупинити.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. поклало кінець навіть цій обмеженій функції. Евакуація місії, як засвідчив внутрішній звіт ОБСЄ, була «хаотичною» – плани евакуації виявилися неактуальними, частина документів не була евакуйована, одна українська співробітниця загинула. 31 березня 2022 р. Росія заблокувала подовження мандату СММ, і місія була офіційно закрита у квітні. Три українські співробітники були захоплені проросійськими силами та засуджені за «шпигунство»; станом на 2026 р. вони продовжують перебувати в ув'язненні. Провал СММ став, на наш погляд, переломним етапом: він остаточно продемонстрував, що моніторингова модель ОБСЄ – за відсутності примусових механізмів та за умови, що одна з ключових держав-учасниць є агресором – не здатна виконувати навіть базові наглядові функції.

Наслідки повномасштабної агресії Росії проти України для ОБСЄ виявилися не менш руйнівними, ніж для самої України, – хоча й у принципово іншій площині. Росія, послуговуючись правом вето, заблокувала не лише мандат СММ, але й річний бюджет організації – з 2021 р. ОБСЄ функціонує без

затвердженого бюджету, отримуючи лише щомісячні асигнування на рівні 2021 р. (прибл. 138 млн євро), що не враховують інфляцію та фактично означають поступову деградацію операційної спроможності. Москва заблокувала кандидатуру Естонії на головування в ОБСЄ у 2024 р., змусивши західні держави погодитися на компроміс із Мальтою; заблокувала переобрання чотирьох вищих посадових осіб організації – Генерального секретаря, Верховного комісара у справах національних меншин, Представника з питань свободи ЗМІ та директора БДІПЛ, погодившись лише на дев'ятимісячне продовження їхніх повноважень замість стандартних трьох років. Посада Генерального секретаря залишалася вакантною протягом трьох місяців у 2024 р., доки у грудні не було призначено нового керівника.

Росія фактично перетворила принцип консенсусу (центральный інституційний елемент ОБСЄ) на інструмент «повільного знищення» організації зсередини. Водночас, західні демократії виявили певну інституційну креативність: було активізовано позабюджетні механізми фінансування, зокрема Програму підтримки України (SPU), а також задіяно Московський механізм – інструмент, що не потребує консенсусу, – для документування порушень прав людини з боку Росії. Проте ці «обхідні маневри», хоча й засвідчують життєздатність організації, не вирішують фундаментальної проблеми: ОБСЄ залишається заручницею держави, що систематично порушує всі принципи, на яких організація ґрунтується.

Підсумовуючи, наголосимо на кількох принципових аспектах. По-перше, ОБСЄ станом на 2026 р. перебуває у стані екзистенційного випробування, що ставить під сумнів саму можливість функціонування організації, заснованої на консенсусі, за умов, коли одна з ключових держав-учасниць є агресором та свідомо використовує інституційні механізми для руйнування організації зсередини. По-друге, миротворчий потенціал ОБСЄ виявився значно меншим, аніж дозволяла сподіватися доктрина. Організація не здійснила жодної повноцінної миротворчої операції «класичного» формату; її місії залишалися переважно наглядовими та консультативними; а єдина масштабна моніторингова

операція (СММ в Україні) завершилася невдачею через структурну неможливість здійснення ефективного моніторингу за умов, коли потенційний агресор має право вето на саме існування місії. По-третє, дискусії про майбутню роль ОБСЄ у миробудівництві, зокрема у контексті можливого постконфліктного врегулювання в Україні, вимагають визнання того, що без реформування принципу консенсусу або, щонайменше, без розширення «обхідних» механізмів (на кшталт Московського механізму чи позабюджетних програм) організація не здатна виконувати вагому миротворчу функцію. Водночас, ОБСЄ зберігає низку унікальних переваг, що не мають аналогів в інших структурах: універсальне регіональне представництво, політичний імідж відносної безсторонності, десятиліттями сформовану систему раннього виявлення конфліктогенних ситуацій, мережу міжурядових контактів. Ці переваги роблять ОБСЄ (за умови її інституційної адаптації) потенційно незамінним ресурсом регіональної миротворчості, однак реалізація цього потенціалу залишається «позірною» доти, доки фундаментальна суперечність між інклюзивністю та дієздатністю не буде розв'язаною остаточно.

Формування спільної зовнішньої, безпекової та оборонної політики держав ЄС є, мабуть, одним із найбільш суперечливих і нелінійних процесів у сучасній історії європейської інтеграції. Від перших доволі обережних кроків у Маастрихтському договорі, що передбачали Спільну зовнішню та безпекову політику (CFSP) як окремий «стовп» Союзу, через тривале з'ясування відносин у трикутнику ЄС–ЗЄС–НАТО, до формалізації Спільної безпекової та оборонної політики (СБОП/CSDP) Лісабонським договором. Цей шлях засвідчує глибинну напруженість між двома конкуруючими ідентичностями ЄС: з одного боку, – ідентичністю «цивільної потуги» (англійською *civilian power*), що надає перевагу дипломатичним, економічним та нормативним інструментам впливу; з іншого, – щораз настійнішою вимогою стратегічної автономії, що передбачає здатність до самостійних військових дій у кризових ситуаціях.

Зауважимо, що первинна концепція безпекового виміру ЄС зазнала істотних трансформацій ще до того, як набула нинішньої інституційної форми.

На першому етапі – під час трансформації Європейського Співтовариства в ЄС, передбачалося створення Європейської структури з безпеки та оборони (ESDI, European Security and Defense Identity), яка мала стати певною альтернативою НАТО: по-перше, через інший склад держав-членів; по-друге, через орієнтацію не на колективну оборону, а на колективну безпеку з функціями запобігання та врегулювання конфліктів. Однак внутрішній спротив ідеї автономної безпекової структури ЄС, а також активність НАТО та Західноєвропейського союзу (ЗЄС) у «перехопленні» безпекових функцій, призвели до компромісної формули, за якою ESDI розглядалася як структура, що поступово формується у взаємодії з НАТО (через механізм Берлін+), а ЗЄС – як «проміжна ланка» між ЄС та Альянсом.

ЗЄС, у свою чергу, розвинув власну концепцію миротворчих операцій, що суттєво відрізнялася від «м'якої» доктрини ОБСЄ. На відміну від ОБСЄ, ЗЄС визнавав прийнятність використання військової сили для досягнення поставлених мандатом завдань; допускав можливість дій за відсутності згоди конфліктуючих сторін; передбачав операції у «ворожому оточенні». Концепція ЗЄС містила чотири підстави для операцій: резолюція РБ ООН, резолюція ОБСЄ, запит ЄС та запит держави або групи держав. При чому у двох останніх випадках ЗЄС міг самостійно сформулювати мандат. Однак практичний досвід ЗЄС обмежувався здебільшого «демонстративними» операціями – поліцейським контингентом у колишній Югославії (1994, 44 офіцери), окремими функціями підтримки ВМФ, – що засвідчувало розрив між доктринальними амбіціями та реальною операційною спроможністю. Лісабонський договір 2009 р. фактично поклав край окремому існуванню ЗЄС, інтегрувавши безпекові функції до СБОП ЄС.

Починаючи з 2003 р., коли були запущені перші місії СБОП, ЄС поступово нарощував операційну присутність: станом на 2026 р. було здійснено понад 40 місій та операцій на трьох континентах, з яких 21 є чинною (12 цивільних, 8 військових, 1 гібридна). Серед найбільш значущих операцій – Artemis у ДР Конго (2003 р.), що стала першою автономною військовою операцією ЄС поза

Європою; EUFOR Althea в Боснії (з 2004 р.); EUNAVFOR Atalanta – антипіратська операція біля Африканського Рогу (з 2008 р.); численні навчальні та консультативні місії в Сахелі, Сомалі, ЦАР. Глобальна стратегія ЄС 2016 р. заклала основи для подальшого розвитку СБОП, зокрема через механізм Постійного структурованого співробітництва (PESCO).

Водночас практичний досвід СБОП виявив низку системних обмежень. По-перше, переважна більшість місій мала невоєнний, консультативно-навчальний характер, що відповідало «цивільній» ідентичності ЄС, але обмежувало його здатність до дієвого реагування в ситуаціях збройних конфліктів. По-друге, досвід у Сахелі – де ЄС витратив понад 600 млн євро за десятиліття на цивільні та військові місії, навчивши близько 30 000 представників силових структур та 18 000 військовослужбовців засвідчив, що кількісні показники не гарантують якісних результатів: ситуація з безпекою в регіоні не покращилася, а присутність приватних військових формувань (зокрема групи Вагнера) додатково ускладнила ситуацію. По-третє, процес прийняття рішень у СБОП вимагає одностайності всіх держав-членів, що створює значні затримки та компроміси, особливо тоді, коли інтереси держав-членів суттєво розходяться.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. радикально прискорило безпекову трансформацію ЄС, каталізувавши процеси, які за інших обставин могли б тривати десятиліттями. Стратегічний компас ЄС, ухвалений лише через місяць після початку вторгнення (березень 2022 р.), передбачив створення Сил швидкого реагування (Rapid Deployment Capacity) чисельністю до 5 тис. осіб, розширення можливостей Військового штабу планування та управління, а також регулярні навчання у всіх доменах. Європейський фонд миру (EPF), створений у 2021 р. як позабюджетний інструмент, став головним каналом військової підтримки України: між 2022 та 2024 рр. ЄС виділив через EPF 11,1 млрд євро на підтримку Збройних сил України, включаючи летальне озброєння (надане вперше в історії Союзу).

Наголосимо на безпрецедентності декількох кроків, здійснених ЄС у цей період. Місія з військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine), започаткована у листопаді 2022 р., стала першою навчальною місією ЄС з підтримки держави, яка перебуває у стані повномасштабної війни; станом на лютий 2025 р. у межах цієї місії пройшли навчання 75 тис. українських військовослужбовців. Операція EUNAVFOR Aspides, що розпочалася у лютому 2024 р. для захисту судноплавства в Червоному морі, продемонструвала здатність ЄС до оперативного реагування на виклики за межами європейського простору. Місія ЄС у Вірменії (EUMA), створена у 2023 р. як цивільна наглядова місія, стала відповіддю на вакуум безпеки, спричинений наслідками російської «миротворчості» на Південному Кавказі, та водночас засвідчила готовність ЄС заповнювати безпекові ніші, з яких Росія «виходить» або де її присутність стає контрпродуктивною. Окремо слід згадати про скасування з боку Данії власного opt-out із СБОП на референдумі у червні 2022 р., що стало прямо продемонструвало «зсуву парадигми» у ставленні європейських суспільств до питань власної оборони. Нарешті, у березні 2025 р. Єврокомісія представила план ReArm Europe/Readiness 2030, що передбачає збільшення оборонних витрат на 800 млрд євро, створення механізму позик на 150 млрд євро та інтеграцію оборонних зусиль. Разом із Білою книгою з оборони ЄС (2025 р.) ці кроки засвідчують, що мілітаризація безпекового дискурсу ЄС набуває системного характеру.

Таким чином, генералізація безпекового дискурсу ЄС, що спостерігається упродовж 2022–2026 рр., – від EPF до ReArm Europe, від EUMAM Ukraine до обговорення можливої миротворчої місії, засвідчує, що Союз рухається у напрямку «гібридного» актора, здатного поєднувати нормативні та силові інструменти. Водночас цей рух залишається суперечливим, нерівномірним і залежним від зовнішніх чинників – передусім від еволюції трансатлантичних відносин та від готовності США продовжувати відігравати роль безпекового гаранта в Європі.

Тому перспективи ЄС у площині миротворчості визначатимуться, на наш погляд, передовсім через здатність Союзу вирішити іманентні системні суперечності: між нормативністю та силою, між автономією та залежністю, між амбіціями та спроможністю, між інституційною повільністю та безпековою нагальністю. Як свідчить досвід 2022–2026 рр., ЄС демонструє спроможність до значної адаптації й істотної перебудови під тиском обставин, що склалися, однак питання про те, чи йдеться про стійку трансформацію, чи про ситуативну реакцію, залишається досі відкритим.

Організація Північноатлантичного договору є, безсумнівно, найбільш інституалізованою та операційно спроможною міжнародною структурою у сфері оборони та безпеки в сучасному світі. Заснована Вашингтонським договором 1949 р.¹⁶ як організація колективної оборони¹⁷, НАТО протягом понад семи десятиліть існування пройшла через низку радикальних трансформацій – від «щита» проти радянської загрози через період «пошуку ідентичності» після завершення холодної війни до ери кризового реагування «поза зоною відповідальності» (Балкани, Афганістан, Лівія) і, нарешті, до повернення до первинної функції колективної оборони після 2014 р. та особливо з 2022 р. Ця динаміка ставить перед дослідником принципове питання: яким є онтологічний статус НАТО як актора миробудівництва – чи є миротворча функція іманентною характеристикою Альянсу, чи лише ситуативною надбудовою, що активізується в певних історичних обставинах і «деактуалізується», коли традиційні загрози повертаються у світову політику?

Розпочнемо з того, що Статут ООН надає невід’ємне право на індивідуальну або колективну самооборону гарантується усім країнам-членам організації, а особливо Статтею 51. Вона санкціонує дії, до яких вони можуть вдаватися для використання цього права, аж доки РБ ООН вживе необхідних заходів для збереження міжнародного миру й безпеки. Крім того, у статті

¹⁶ Примітка. Північноатлантичний договір підписаний у Вашингтоні 4 квітня 1949 р. Стаття 5 закріплює принцип колективної оборони, а стаття 51 Статуту ООН – право на індивідуальну чи колективну самооборону.

¹⁷ Примітка. Ми свідомо розрізняємо колективну оборону (collective defence, ст. 5 Вашингтонського договору) та колективну безпеку (collective security, система ООН). НАТО є організацією колективної оборони, хоча після 1990-х рр. значно розширило функції у сфері кризового реагування.

передбачено, що дії країн-членів відповідно до її положень негайно доводяться до відома РБ ООН і ніяким чином не впливають на повноваження та зобов'язання РБ вживати заходів, які вона вважає доцільними для збереження або відновлення міжнародного миру й безпеки.

Таким чином, актуальність Статуту ООН в контексті Північноатлантичного альянсу обумовлюється двома чинниками. По-перше, цей документ заклав правову основу для створення Альянсу, а по-друге, він забезпечує загальну відповідальність РБ ООН за міжнародний мир та безпеку. Ці два фундаментальні принципи було зафіксовано в Північноатлантичному договорі, підписаному у Вашингтоні 4 квітня 1949 р. В преамбулі Договору чітко зазначається, що Статут ООН є рамковим документом, в межах якого діє Альянс. У перших рядках вступної частини Договору члени Альянсу підтверджують свою відданість цілям та принципам Статуту. В Статті 1 вони також беруть зобов'язання врегульовувати міжнародні спори мирними засобами відповідно до цілей статуту і утримуватись від погрози силою чи застосування сили будь-яким способом, який не є сумісним з цілями ООН. Стаття 5 Договору містить безпосереднє посилання на Статтю 51 Статуту і закріплює право країн-членів Альянсу вдаватися до індивідуальних чи колективних дій, які вони вважають необхідними для самозахисту, включаючи використання збройних сил. Тією ж статтею члени Альянсу зобов'язуються припинити застосування збройних сил для відновлення та підтримки безпеки в Північноатлантичному регіоні, якщо РБ ООН вживатиме необхідних заходів для відновлення та підтримки міжнародного миру та безпеки [51].

Ще одне посилання на статут ООН міститься в Статті 7 Північноатлантичного договору, яка звертає увагу країн, що його підписали, на їх права та обов'язки відповідно до Статуту і підтверджує першочергову відповідальність РБ ООН за збереження миру й безпеки. Окрім цього, до Статті 12, було включено положення, що дозволяє перегляд Договору через десять років на запит будь-якої країни-члена. Передбачається, що перегляд може здійснюватись у світлі нових обставин, які впливають на мир і безпеку в

Північноатлантичному регіоні, включаючи створення глобальних та регіональних систем за Статутом ООН.

Доктринальне оформлення участі НАТО у миротворчих операціях формувалося поступово. Поворотним пунктом стали конфлікти в колишній Югославії у 1990-х рр., коли Альянс вперше вийшов за межі виключно оборонних функцій. У липні 1992 р. кораблі НАТО розпочали в Адріатиці операції нагляду за виконанням ембарго ООН; у грудні того ж року Рада НАТО підтвердила «готовність підтримувати, на вибірковій основі, операції з підтримання миру під керівництвом РБ ООН». Пряма воєнно-командна взаємодія з ООН склалася у 1994 р. через механізм «безпосередньої авіаційної підтримки», що функціонував за принципом «подвійного узгодження» – жодного автоматичного підпорядкування, але координація через «подвійний ключ». Кульмінацією стали операції IFOR/SFOR у Боснії (з 1995 р.) та KFOR у Косові (з 1999 р.) на підставі резолюцій РБ ООН.

Водночас, саме косовська операція 1999 р. (здійснена без мандату РБ ООН) стала прецедентом, що радикально змінив доктринальний ландшафт втручання. Самостійне ініціювання мандату Радою НАТО, що розглядалося як «виняток», поступово призвело до формування нового паттерну операцій, у якому Альянс набув різної суб'єктності: як самостійний ініціатор, як голова ad hoc коаліції, як «субконтрактор» ООН. Наступна практика – передусім операція в Афганістані (ISAF, 2001–2014 рр.)¹⁸ та операція в Лівії (Unified Protector, 2011 р.)¹⁹, засвідчила тенденцію до розширення «сфери життєвих інтересів» НАТО далеко за межі Північноатлантичного регіону і до зростання автономності у формуванні мандатів.

Стратегічна концепція НАТО (2010 р.), ухвалена на Лісабонському саміті, зафіксувала тріаду завдань: колективна оборона, кризове реагування, кооперативна безпека. Примітно, що період 2010–2014 рр. став, мабуть, апогеем

¹⁸ Примітка. Операція ISAF в Афганістані (2001–2014 рр.) стала найбільшою та найтривалішою військовою операцією в історії НАТО. Після виведення військ та повернення Талібану до влади у серпні 2021 р. операцію вважали невдалою.

¹⁹ 19 Примітка. Операція НАТО в Лівії (Unified Protector, 2011 р.) здійснювалася на основі резолюцій РБ ООН 1970 р. та 1973 р. Критики вказують на перевищення мандату та дестабілізацію, що стала наслідком інтервенції.

і водночас початком кризи парадигми кризового реагування, як центральної функції Альянсу. Афганська операція ISAF, що тривала тринадцять років і була найбільшою в історії НАТО, завершилася у 2014 р. виведенням основних бойових контингентів, а у серпні 2021 р. – хаотичною евакуацією та поверненням Талібану до влади, що *de facto* означало крах державотворчої місії Альянсу. Лівійська операція 2011 р., хоча й досягла безпосередньої військової мети (зміна режиму Каддафі), призвела до тривалої дестабілізації держави та регіону, ставши хрестоматійним прикладом розриву між військовою ефективністю та неспроможністю до миробудівництва.

Ці невдачі мали далекосяжні доктринальні наслідки. Стало очевидним: НАТО є ефективним інструментом «жорсткої» безпеки, але не миробудівництва *per se*; спроби поєднати функції ведення бойових дій із державотворенням у межах однієї операції є структурно суперечливими. Водночас анексія Криму з боку Росії у лютому 2014 р. та початок конфлікту на Донбасі радикально змінили фокус: від операцій «поза зоною» увага переключилася на загрози в самому євроатлантичному просторі. Вельський саміт (вересень 2014 р.)²⁰ ухвалив Заходи з підвищення готовності (RAP) та встановив орієнтир оборонних витрат у 2% ВВП, ознаменувавши тим самим початок «повернення до витоків» – пріоритизації колективної оборони з боку НАТО.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. стало, за влучним визначенням ПА НАТО, «тектонічним зсувом у міжнародних відносинах», що фундаментально змінив безпековий ландшафт. Стратегічна концепція 2022 р., ухвалена на Мадридському саміті, визначила Росію як «найзначнішу і пряму загрозу безпеці союзників та миру і стабільності в євроатлантичному просторі». Вперше в документі було згадано Китай як виклик інтересам та цінностям Альянсу, що сигналізувало про розширення безпекового горизонту НАТО від регіонального до глобального виміру.

Наслідки для інституційної архітектури Альянсу виявилися безпрецедентними. Фінляндія та Швеція – держави, що десятиліттями

²⁰ Примітка. Саміт НАТО у Вельсі (вересень 2014 р.) ухвалив Заходи з підвищення готовності (RAP) та встановив орієнтир оборонних витрат у 2% ВВП у відповідь на анексію Криму Росією.

культивували позаблокову ідентичність, подали заявки на вступ; Фінляндія стала 31-м членом НАТО у квітні 2023 р., а Швеція – 32-м у березні 2024 р.²¹ На Вільнюському саміті (2023) було затверджено нові регіональні оборонні плани та нову Модель сил НАТО²², яка передбачає значно більший пул виділених бойових сил. Вона замінила попередню концепцію NATO Response Force. На Вашингтонському саміті (2024) союзники створили багатонаціональні Союзницькі сили реагування (Allied Reaction Force). Нарешті, на Гаазькому саміті (2025)²³ держави-члени Альянсу зобов'язалися інвестувати 5% ВВП на оборону до 2035 р. – цифра, що ще нещодавно видавалася б політично неможливою (у 2014 р. лише 3 із 28 союзників виконували 2%-й орієнтир; станом на 2025 р. усі союзники очікувано досягають або перевищують цей поріг). Данія скасувала свій opt-out із оборонної політики ЄС. Отож, як зазначають дослідники, війна «революціонізувала» військову стратегію НАТО, перемістивши фокус від кризового реагування до «стримування через недопущення» (deterrence by denial) реалізації цілей супротивника.

Водночас, консенсус щодо підтримки України та жорсткої позиції щодо Росії зазнав випробувань після повернення Д. Трампа на посаду президента США у січні 2025 р. Позиція другої адміністрації Трампа, що характеризувалася антипатією до НАТО, скептицизмом щодо підтримки України та проросійськими сигналами, поставила під сумнів стійкість трансатлантичного консенсусу, сформованого після 2022 р. Ця ситуація виявила фундаментальну вразливість Альянсу: диспропорційну залежність європейської безпеки від Сполучених Штатів, яку війна в Україні одночасно як підтвердила, так і проблематизувала.

Зауважимо, що НАТО функціонує не у вакуумі, а в складній мережі взаємодій з іншими міжнародними та регіональними організаціями. Неспроможність РБ ООН, спричинена систематичним застосуванням Росією (і

²¹ Примітка. Фінляндія стала 31-м членом НАТО 4 квітня 2023 р., Швеція – 32-м членом 7 березня 2024 р. Обидва вступили стали прямим наслідком російської агресії.

²² Примітка. На Вільнюському саміті (липень 2023 р.) було затверджено нові регіональні оборонні плани та нову Модель сил НАТО (NATO Force Model), що замінила попередню NATO Response Force.

²³ Примітка. На Гаазькому саміті (червень 2025 р.) союзники зобов'язалися інвестувати 5% ВВП на оборону до 2035 р., з яких щонайменше 3,5% – на основні оборонні потреби.

почасти Китаєм) права вето, дедалі більше маргіналізує ООН як інституцію колективної безпеки і створює вакуум, який заповнюють регіональні організації – передусім НАТО та ЄС. Водночас, як переконливо засвідчує наш попередній аналіз, ані ОБСЄ (паралізована Росією зсередини), ані СНД (що перебуває в стані занепаду), ані навіть ЄС (що лише формує операційну спроможність), не здатні забезпечити альтернативу НАТО у сфері «жорсткої» безпеки. Африканський Союз, Ліга арабських держав, ОАД – усі ці організації, володіють у край обмеженою спроможністю швидко відреагувати на потребу в операції на користь миру, і нерідко, розгорнувши операцію, звертаються по допомогу до ООН або НАТО.

Підсумовуючи, наголосимо на двох висновках. По-перше, НАТО пройшла значну еволюцію від організації, що на початку 1990-х рр. лише формувала доктринальні засади участі у миротворчих операціях, до структури, що здійснила понад два десятиліття масштабних операцій кризового реагування (від Боснії до Афганістану, від Косова до Лівії), а нині повертається до первинної функції колективної оборони та стримування. Цей циклічний рух засвідчує, що миротворча функція НАТО є не іманентною характеристикою, а ситуативною, зумовленою конкретним безпековим контекстом.

По-друге, повномасштабна агресія Росії проти України остаточно зруйнувала парадигму «євроатлантичного миру», на якій ґрунтувалася Стратегічна концепція НАТО 2010 р. та весь постбіполярний дискурс європейської безпеки. Сучасна НАТО перебуває в процесі найглибшої трансформації з часів закінчення холодної війни: розширення (32 члени), безпрецедентне нарощування оборонних витрат (зобов'язання 5% ВВП до 2035 р.), нові оборонні плани, нова модель сил. Усе це свідчить, що Альянс прийняв жорстку реальність та адаптується до нового безпекового середовища.

Як уже йшлося, Глава VIII Статуту ООН²⁴ закріпила роль регіональних організацій як компліментарних акторів у підтриманні міжнародного миру та безпеки, – створивши інституційне середовище, що передбачає субсидіарність,

²⁴ Примітка. Глава VIII Статуту ООН (статті 52–54) визначає роль регіональних організацій у підтриманні міжнародного миру та безпеки, зокрема зобов'язує інформувати РБ ООН про заходи примусового характеру.

взаємодоповнюваність та підпорядкованість регіональних механізмів РБ ООН. Ця модель, що сформувалася у 1940-х рр. і набула практичного змісту лише після завершення холодної війни, ґрунтувалася на двох ключових припущеннях: по-перше, що регіональні організації мають компаративну перевагу у розумінні місцевих конфліктів та доступі до сторін; по-друге, що ООН зберігає «головну відповідальність» за міжнародний мир та безпеку і здатна ефективно координувати дії регіональних акторів. Обидва припущення, зазнали суттєвої ерозії протягом 2010–2026 рр.: регіональні організації продемонстрували як значний потенціал, так і системні обмеження, тоді як ООН – передусім через функціональну неспроможність РБ, спричинену систематичним застосуванням права вето Росією та Китаєм, дедалі більше втрачала здатність виконувати координаційні функції.

Серед усіх регіональних організацій «глобального Півдня» Африканський Союз є, безсумнівно, найбільш амбіційним та інституційно розвинутим актором у сфері миробудівництва. Установчий акт АС (2000 р.) містить безпрецедентне положення – ст. 4(h)²⁵, що закріплює право організації на інтервенцію в державу-члена у випадках скоєння воєнних злочинів, геноциду та злочинів проти людяності. Ця норма, що не має аналогів у статутних документах жодної іншої регіональної організації, свідчить про доктринальну готовність АС до «жорсткого» миробудівництва, включаючи примусові дії. Практичний досвід АС охоплює низку масштабних операцій: AMISOM/ATMIS у Сомалі (з 2007 р.)²⁶, UNAMID – гібридна місія ООН-АС у Дарфурі (2007–2020 рр.)²⁷, швидкі розгортання в Бурунді (2003 р.), Судані (2004 р.), Малі (2012 р.), ЦАР (2013 р.). Рамкова угода про партнерство ООН-АС у сфері миру та безпеки (2017 р.)

²⁵ Примітка. Установчий акт Африканського Союзу (2000) містить ст. 4(h), що закріплює право АС на інтервенцію в державу-член у випадках воєнних злочинів, геноциду та злочинів проти людяності – новація, що не має аналогів у статутних документах інших регіональних організацій.

²⁶ Примітка. AMISOM (African Union Mission in Somalia) функціонувала з 2007 р.; у 2022 р. була трансформована в ATMIS (African Union Transition Mission in Somalia), мандат якої передбачав поступове виведення до кінця 2024 р.

²⁷ Примітка. UNAMID (United Nations-African Union Hybrid Operation in Darfur) функціонувала з 2007 по 2020 р. і стала першою та досі єдиною гібридною місією ООН-АС.

інституалізувала співпрацю, а ухвалення резолюції РБ ООН 2719 (2023 р.)²⁸ створило механізм фінансування операцій АС за рахунок бюджету ООН.

Водночас, практичний досвід реалізації засвідчив наявність системних обмежень. По-перше, йдеться про фінансову залежність: операції АС хронічно потерпають від дефіциту ресурсів, будучи переважно орієнтованими на зовнішнє фінансування (ЄС у випадку Сомалі, ООН у випадку Дарфуру). По-друге, – про операційну нестійкість: більшість операцій АС є короткостроковими і нерідко передаються під управління ООН протягом декількох місяців після розгортання (Бурунді, Малі, ЦАР). По-третє, – і це, мабуть, найсерйозніша проблема 2020-х рр., – хвиля військових переворотів у Сахелі (Малі, Буркіна-Фасо, Нігер)²⁹ та примусове виведення місії ООН з Малі (MINUSMA)³⁰ засвідчили ерозію легітимності як ООН, так і регіональних механізмів в очах місцевих урядів, що обирають співпрацю з Росією (група Вагнера/«Африканський корпус») замість міжнародної миротворчості.

Громадянська війна в Судані, що розпочалася у квітні 2023 р., стала найбільш красномовним прикладом обмеженості регіональних механізмів: ані АС, ані субрегіональна IGAD не спромоглися запобігти конфлікту чи забезпечити ефективне посередництво, тоді як ООН – через функціональну неспроможність РБ, не змогла розгорнути миротворчу місію. Конфлікт спричинив одну з найбільших гуманітарних катастроф у світі, ставши свідченням того, що навіть найбільш інституалізована регіональна організація «глобального Півдня» залишається безпорадною перед масштабними збройними конфліктами за відсутності зовнішньої підтримки та політичної волі власних держав-членів.

Ліга арабських держав (ЛАД), заснована 22 березня 1945 р., є однією з найстаріших регіональних організацій у світі, проте її миротворча спроможність

²⁸ Примітка. Резолюція РБ ООН 2719 (2023 р.), ухвалена одногосно 21 грудня 2023 р., створила рамковий механізм фінансування операцій АС з підтримання миру за рахунок бюджету ООН – результат понад 15 років переговорів.

²⁹ Примітка. Військові перевороти: Малі (2020, 2021), Буркіна-Фасо (2022), Нігер (2023). Усі три країни призупинили членство в ЕКОВАС та створили Альянс держав Сахелю (вересень 2023).

³⁰ Примітка. MINUSMA (UN Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali) була закрита у 2023 р. на вимогу військового уряду Малі. Це був один із найбільш небезпечних контекстів для миротворчості ООН.

залишається, мабуть, найбільш обмеженою серед усіх структур, які ми розглядали. Палестинська проблема була «центральною» в діяльності ЛАД з початку її існування, та залишається такою й досі. Інший практичний досвід миротворчої діяльності ЛАД охоплює посередницькі місії в Сомалі (1992 р.), дипломатичні ініціативи в Боснії (1990-ті рр.), спостережну місію в Сирії (2011–2012 рр.)³¹, які засвідчили системну перевагу «м'яких» інструментів (дипломатія, посередництво) за повної відсутності силових засобів.

Динаміка 2010–2026 рр. лише підтвердила і загострила ці обмеження. Спостережна місія ЛАД у Сирії, розгорнута у грудні 2011 р., виявилася повністю неефективною – близько 165 спостерігачів не мали ані мандату, ані інструментів для припинення масового насильства; місію було відкликано вже через місяць після початку. «Арабська весна» та її наслідки засвідчили глибинну суперечність організації, що об'єднує держави з принципово різними, часто конфліктними інтересами та типами режимів. Війна Ізраїлю та Хамасу, що розпочалася 7 жовтня 2023 р., поновила увагу до палестинського питання: ЛАД неодноразово засуджувала дії Ізраїлю, але не мала жодних реальних інструментів впливу на конфлікт, що лише підкреслило «перформативний» характер її миротворчої діяльності: організація здатна продукувати декларації та резолюції, але позбавлена операційної спроможності для їхньої імплементації. Відтак, ЛАД можна визначити як організацію з наявним, але нереалізованим миротворчим потенціалом.

Організація американських держав (ОАД), заснована Статутом американських держав 1948 р., має розвинуту доктринальну базу мирного врегулювання спорів – IV розділ Статуту, Міжамериканський договір про взаємну допомогу (1947 р.), Американська конвенція з прав людини. Динаміка 2010–2026 рр. засвідчила, що ОАД зосередилася переважно на захисті демократії та спостереженні за виборами³², а не на «класичному» миробудівництві з силовим компонентом. Організація направляла спостережні місії на вибори у

³¹ Примітка. ЛАД направила спостережну місію до Сирії у грудні 2011 р. (близько 165 спостерігачів), яка була відкликана вже у січні 2012 р. через ескалацію насильства та обвинувачення у неефективності.

³² Примітка. ОАД направляла спостережні місії на вибори у Гаїті, Болівії, Гватемалі та інших країнах. У 2019–2020 рр. ОАД зазнала критики за позицію щодо болівійської кризи.

десятках держав Латинської Америки, однак її здатність реагувати на збройні конфлікти залишалася мінімальною.

Водночас, ОАД зіткнулася з кризою легітимності: обвинувачення у «проамериканській» упередженості, критика позиції щодо болівійської кризи (2019–2020 рр.), дедалі відвертіше дистанціювання низки латиноамериканських країн (передусім лівих урядів) від організації, – поставили під сумнів спроможність ОАД виконувати навіть обмежені миротворчі функції. У порівняльній перспективі, ОАД є, мабуть, найменш «мілітаризованою» з регіональних організацій, про які йшлося: її миротворчий арсенал обмежується переважно дипломатичними та правовими інструментами, що є одночасно і перевагою (відповідність «м'якій» моделі миробудівництва), і обмеженням (нездатність реагувати на ситуації, що вимагають силового компонента).

Підсумовуючи, наголосимо на декількох принципових аспектах. По-перше, регіональні організації «глобального Півдня» (АС, ЛАД, ОАД) зберігають важливу, однак обмежену роль у системі міжнародного миробудівництва. Їхній внесок полягає передусім у порівняльних перевагах «першого реагування» (АС), дипломатичного посередництва (ЛАД, ОАД), спостереження за виборами та захисту демократії (ОАД), – тобто у тих сегментах миробудівництва, що не потребують масштабних силових ресурсів. Проте, за відсутності «держави-лідера» або зовнішньої підтримки ці організації не здатні ані до швидкого розгортання, ані до ефективного проведення повноцінної миротворчої операції.

По-друге, модель «взаємодоповнюваності» ООН та регіональних організацій, що визначала миротворчий дискурс 1990–2010-х рр., перебуває у стані глибокої кризи. Функціональна неспроможність РБ ООН, ерозія легітимності міжнародних місій в очах місцевих урядів (Сахель), геополітична конкуренція, що інструменталізує миробудівництво, усе разом свідчить, що архітектура регіонального миробудівництва, закладена Главою VIII Статуту ООН, потребує фундаментальної реконцептуалізації. Ухвалення резолюції 2719 (2023 р.) є першим кроком у цьому напрямі, але його реальні наслідки ще

належить оцінити. Водночас, слід погодитися з переконанням, що альтернативи регіональним організаціям у системі миробудівництва не існує: якщо вони не спроможні ефективно реагувати на конфлікти, то інших акторів, готових і здатних це робити, за винятком НАТО та ЄС у їхніх специфічних контекстах, фактично не існує.

2.3. Участь міжнародних неурядових організацій у гуманітарних місіях та операціях під егідою ООН

Під час холодної війни та відразу після її завершення, збройний конфлікт зазвичай розглядали крізь призму відносно усталених аналітичних категорій: як результат класичного силового суперництва між державами, як антиколоніальну чи антиімперіалістичну боротьбу за самовизначення або як традиційний політико-ідеологічний партизанський рух. Ці категорії, – сформовані переважно у рамках реалістичної та ліберально-інституціоналістської парадигм, передбачали певну аналітичну ясність конфлікту: ідентифікованих акторів (переважно державних), зрозумілу логіку ескалації, відносно чіткі межі між станами «миру» та «війни». Проте динаміка 2010–2026 рр. засвідчує, що ці аналітичні рамки щораз менше відповідають дійсності, та потребують фундаментальної реконцептуалізації.

Сучасний безпековий ландшафт характеризується небаченою гетерогенністю загроз та їхнім «переплетенням» – тобто істотно тіснішим поєднанням локальних, регіональних і глобальних чинників, що впливають на ситуацію збройних конфліктів. Повномасштабна агресія Росії проти України³³ – масштабний міждержавний конфлікт, що поєднує конвенційні бойові дії з кібератаками³⁴, масованим використанням БПЛА³⁵, енергетичним шантажем та

³³ Примітка. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну (24.02.2022 р.) стало першим з 1945 р. випадком масштабної міждержавної агресії в Європі з використанням повного спектру конвенційних засобів.

³⁴ Примітка. Кіберскладова сучасних конфліктів включає атаки на критичну інфраструктуру (енергосистеми, водопостачання), дезінформаційні кампанії та шпигунство. Україна стала «полігоном» для кібервійни з 2014 р.

³⁵ Примітка. Бойові безпілотні літальні апарати (БПЛА) радикально змінили характер бойових дій: від турецьких Bayraktar TB2 в Карабаху (2020 р.) та Україні до масового використання FPV-дронів обома сторонами російсько-українського конфлікту.

інформаційними операціями, співіснує з громадянською війною в Судані³⁶, джихадістським повстанням у Сахелі, де приватні військові компанії³⁷ витіснили міжнародних миротворців, тривалим конфліктом у Ємені, війною Ізраїлю та Хамасу, ескалацією на сході ДР Конго та десятками інших конфліктів різної інтенсивності. Ця одночасність криз, що кількісно та якісно стала безпрецедентною для постбіполярного періоду, піддає сумніву здатність міжнародної системи адекватно реагувати на загрози миру та безпеці.

Узагальнюючи тенденції, що визначають трансформацію збройних конфліктів у 2010–2026 рр., виокремимо декілька ключових трендів, що суттєво модифікують попередні паттерни конфліктності:

1. Повернення суперництва могутніх акторів як структуроутворюючого чинника конфліктності. Якщо на рубежі 1990–2000-х рр. панівним типом були внутрішньодержавні конфлікти («нові війни» у термінології М. Калдор), то 2020-ті рр. засвідчили повернення до міждержавного суперництва: повномасштабна війна Росії проти України, ескалація напруженості навколо Тайваню, конфронтація Ірану та Ізраїлю, формування «осі авторитаризму» (Росія–Китай–Іран–КНДР). Це не означає, що внутрішньодержавні конфлікти зникли – навпаки, вони тривають у Судані, Ємені, Сахелі, М'янмі, однак вони щораз більше інструменталізуються великими державами як засіб опосередкованого (proxу) суперництва.

2. «Гібридизація» конфліктів як новий паттерн.³⁸ Сучасні збройні конфлікти дедалі рідше вкладаються у дихотомію «міждержавний vs внутрішній» або «конвенційний vs нерегулярний». Натомість формується гетерогенний тип конфлікту, що поєднує конвенційні бойові дії з кібератаками на критичну інфраструктуру, масованим використанням безпілотних систем (від стратегічних БПЛА до FPV-дронів), інформаційними та дезінформаційними

³⁶ Примітка. Війна Ізраїлю та Хамасу (з 7.10.2023 р.), громадянська війна в Судані (з 15.04.2023 р.), ескалація в Сахелі, конфлікт на сході ДР Конго – приклади одночасних масштабних криз 2023–2026 рр.

³⁷ Примітка. Групу Вагнера/«Африканський корпус» слід розглядати як приватну військову компанію, інструменталізовану Росією для проекції впливу в Африці (Малі, Буркіна-Фасо, Нігер, ЦАР, Лівія, Судан).

³⁸ Примітка. Під «гібридними» конфліктами розуміємо збройні зіткнення, що поєднують конвенційні, нерегулярні, кібернетичні, інформаційні та економічні інструменти ведення війни, – стираючи межу між станами «миру» та «війни».

операціями, економічним тиском (санкції, енергетичний шантаж) та залученням недержавних акторів (приватні військові компанії, ополчення, терористичні угруповання). Війна в Україні є хрестоматійним прикладом такої «гібридизації», але аналогічні паттерни спостерігаються і в конфліктах на Близькому Сході та в Африці.

3. Технологічна трансформація поля бою. Якщо наприкінці 1990-х рр. відбулася зміна характеру миротворчих операцій – від «легкої стрілецької зброї» до готовності застосувати силу, то 2020-ті рр. засвідчили якісно новий етап: масове використання БПЛА, супутникових систем розвідки та зв'язку, штучного інтелекту у прийнятті рішень, кіберзброї. Війна в Карабаху (2020 р.) продемонструвала ефективність безпілотних систем проти конвенційних оборонних заходів; війна в Україні – масштаб їхнього застосування у повномасштабному конфлікті. Ці технологічні зміни мають безпосередні наслідки для миротворчої діяльності: традиційні моніторингові місії стикаються з електронним придушенням власних БПЛА, а «поле бою» виходить далеко за межі фізичного простору, охоплюючи кіберпростір та інформаційне середовище.

4. Зростання ролі недержавних збройних акторів. Сьогодні не лише зберігається, а й радикально посилюється тенденція з вимушеного пошуку підходів щодо взаємодії з великою кількістю недержавних формувань: від джихадістських угруповань у Сахелі та Сомалі (Аль-Шабаб, JNIM, ISWAP) через приватні військові компанії (група Вагнера/«Африканський корпус» як інструмент проекції російського впливу в Африці), квазідержавні утворення (Хамас у Газі, хусити в Ємені, Хезболла в Лівані) до транснаціональних кримінальних мереж, що зрощуються з повстанськими рухами. Спектр акторів, з якими мусять взаємодіяти як миротворці, так і гуманітарні організації, є безпрецедентно широким і традиційні кроки, орієнтовані на переговори з «урядами» та «організованими повстанськими рухами», щораз частіше виявляються непридатними.

Паралельно з трансформацією конфліктів глибоких змін зазнає і сама парадигма миротворчої діяльності. Тенденції, які сформувалися упродовж 1990–

2000-х рр. (розширення кола заходів, підвищення готовності до застосування сили, змішування цивільних і військових ролей, готовність до втручання без згоди сторін тощо) хоч і зберігаються, проте станом на 2026 р. доповнюються принципово новими викликами, що ставлять під сумнів спроможність «класичної» моделі миротворчості.

По-перше, кількість миротворчих операцій ООН скоротилася³⁹, причому не через зменшення потреби, а через зростання опору з боку приймаючих держав та через недієздатність РБ ООН⁴⁰. Примусове виведення MINUSMA з Малі (2023 р.), складне виведення MONUSCO з ДР Конго, завершення UNAMID у Дарфурі (2020 р.) – усі ці випадки засвідчують ерозію легітимності та ефективності миротворчості ООН в очах місцевих урядів і населення. Доповідь Генерального секретаря ООН «Нова програма миру» (2023 р.)⁴¹ хоч і наголосила на кризі традиційної моделі та вказала на напрям необхідних реформ, проте реальна імплементація цих намірів залишається досі невизначеною.

По-друге, формується нова модель взаємодії між міжнародними, регіональними та приватними акторами безпеки. Ухвалення резолюції РБ ООН 2719 (2023)⁴², що створила механізм фінансування операцій АС за рахунок бюджету ООН, засвідчує визнання того, що ООН не здатна самотійно забезпечити миротворчу присутність в усіх конфліктних зонах і потребує «субсидіарних» партнерів. Водночас, у низці африканських країн роль «миротворця» фактично перебирають приватні військові компанії (група Вагнера/«Африканський корпус»), що діють не за гуманітарною логікою, а реалізують геополітичні сценарії, витісняючи як ООН, так і регіональні організації. Це, поза сумнівом, є тривожною тенденцією з погляду глобальної миротворчої діяльності.

³⁹ Примітка. Станом на 2024 р. ООН проводила 63 активні миротворчі операції – на одну менше, ніж попереднього року. Загальна чисельність персоналу миротворчих операцій ООН скоротилася порівняно з піковими значеннями 2015 р.

⁴⁰ Примітка. З 2011 по 2025 рр. Росія наклала вето на понад 25 резолюцій, Китай – на понад 15 (включаючи спільні вето з Росією), переважно щодо Сирії, України та Ізраїлю/Палестини.

⁴¹ Примітка. Доповідь Генерального секретаря ООН «Наш спільний порядок денний. Нова програма миру» (A New Agenda for Peace, 2023 р.) визнала кризу традиційної моделі миротворчості ООН та запропонувала реформу, зокрема посилення превентивної дипломатії.

⁴² Примітка. Резолюція РБ ООН 2719 (2023 р.) створила рамковий механізм фінансування операцій АС з підтримання миру за рахунок бюджету ООН.

По-третє, повномасштабна агресія Росії проти України виявила фундаментальну обмеженість миротворчого інструментарію в ситуації, коли агресором є держава – постійний член РБ ООН. Жодна з «класичних» моделей – спостереження за перемир'ям, роз'єднання сторін, постконфліктне державотворення, не може бути застосовною до конфлікту такого масштабу та такої конфігурації. Дискусії 2024–2025 рр. про можливу міжнародну миротворчу місію в Україні засвідчили, що навіть найбільш потужні військові блоки (НАТО, ЄС) стикаються з фундаментальними труднощами у проєктуванні заходів, здатних забезпечити ефективне стримування ядерної держави – РФ.

Складність конфлікту сама може стати чинником, що визначає успіх чи невдачу стороннього втручання, або зусиль миротворців [83]. Тільки у миротворчих операціях або складних надзвичайних ситуаціях, об'єднуються військовослужбовці, дипломати, лікарі, міжнародні організації та неурядові організації (НУО), щоб зупинити бойові дії і захистити невинних.

Особливе значення у запобіганні та розгортанні конфлікту відграють військовослужбовці та НУО, але відіграють вони дуже різні ролі в операціях з підтримання миру. Перед військовими стоїть завдання, як правило, які ставлять окремі держави або міжурядової організації, такі як ООН, щодо збереження та забезпечення миру, у той час як НУО повинні реагувати на політичні, соціальні, а часом і економічні наслідки конфлікту.

Деякі дослідники вважають НУО, приватними організаціями, які працюють над реалізацією заходів щодо полегшення страждань, відстоювання інтересів бідних верств населення, захисту навколишнього середовища, надання основних соціальних послуг, та проведення всіх заходів задля розвитку суспільства [140, с.13]. В світі відбувається швидке зростання НУО, як за кількістю, так і за характером діяльності. Наприклад, більшість британських, канадських та американських НУО, керує Рада опікунів, в залежності від установчих актах. Члени Ради мають юридичну відповідальність за діяльність неурядових організацій та несуть відповідальність за виконання своєї місії і фінансових зобов'язань. Інші створюються і розвиваються в залежності від їхніх

власних національних законів і традицій. Деякі схожі на американські НУО, окремі з них є квазіурядовими структурами, які повністю фінансуються і, по суті, управляються державою та мають політичний характер. Бюджети таких організацій можуть коливатися від десятків тисяч до кількох сотень мільйонів доларів, кошти надходять з державних і приватних джерел, в результаті чого багато з організацій, покладаються виключно на приватну доброчинність [104, с.25].

Що стосується штатних працівників, то деякі міжнародні неурядові організації працюють з місцевими співробітниками, інші складаються майже виключно з групи зовнішніх експертів, які працюють з групами місцевого населення, деякі міжнародні правозахисні організації використовують людей з усього світу. З іншого боку, ці міжнародні правозахисні організації нерідко працюють у тісній взаємодії з місцевими правозахисними групами і виконують життєво важливі функції щодо гласності результатів цих невеликих організацій, які в іншому випадку не змогли б вийти на міжнародну арену.

Неурядові організації загалом прийнято поділяти на три великі групи: НУО з прав людини, НУО з розв'язання конфліктів та гуманітарні НУО, кожен з яких мають свої завдання та методи взаємодії з конфліктуючими сторонами.

Організації, що діють у сфері прав людини відрізняються від інших НУО через їхню діяльність та вплив. Їхня мета полягає в тому, щоб шукати, досліджувати та вирішувати конкретні питання щодо порушення прав людини. Для ефективнішої роботи, більшість правозахисних організацій не фінансуються з державних джерел, щоб не було тиску з боку урядів.

Найбільшими правозахисними організаціями є Міжнародна Амністія та Human Rights Watch, які займаються збором інформації з питань прав людини, відвідують вразливі райони, в якості спостерігачів, збирають інформацію з місцевих неурядових організацій, церков, громадських груп активістів, фахівців та інших джерел, що стосуються цього питання. В результаті дослідження, вони інформують громадськість та чиновників щодо долі окремих жертв, як фізичних осіб, так і цілих груп населення [61, с.720-758]. Якими б не були позиції

експертів, цілком очевидно, що діяльність правозахисних НУО не завжди є стабілізуючим чинником у конфліктній ситуації і суперечать, принаймні в короткостроковій перспективі, миротворчим зусиллям. При виконанні своєї задачі, вони можуть як зміцнити, так і підірвати процес врегулювання конфліктів. Однак, вони залишаються ключовими гравцями в конфліктних і постконфліктних ситуаціях. Їхній внесок у врегулювання конфліктів, залежить, зокрема, від їхньої здатності впливати і від готовності працювати разом з іншими миротворцями, у тому числі військовими. Характер та масштаби цього співробітництва може стати одним з ключових чинників у визначенні майбутнього успіху будь-яких зусиль міжнародного посередництва в конфлікті.

НУО з розв'язання конфліктів зосереджуються на запобіганні криз за допомогою превентивних заходів, або діючи в якості посередника у конфлікті. При цьому вони працюють з протиборчими сторонами, сприяють переговорам, і допомагають приймати та дотримуватись рішень. У деяких випадках вони ініціюють та активізують діалог між сторонами, а в інших випадках вони просто контролюють та прискорюють його.

Більшість з цих організацій представляють свій, особливий підхід до врегулювання конфліктів, багато з яких пов'язані з розробкою заходів, щоб учасники усвідомлювали свою власну роль у конфлікті, а також надають їм інструменти для врегулювання або, принаймні для поліпшення ситуації. Під цими заходами лежать багато різних програм у врегулюванні конфліктів, починаючи з курсів з підвищення навичок ведення переговорів до вивчення стратегії з метою виявлення та усунення причин, що лежать в основі конфлікту [65].

Деякі приклади ілюструють різні підходи, до організації і врегулювання конфліктів. Перший підхід був розроблений Роджером Фішером і Вільямом Уру з Гарвардського університету, в основні якого лежали переговори, розвиток навичок та звичок, які дозволять користувачеві успішно вийти з переговорного процесу [98]. Одним з основних елементів є розробка аналітичних та стратегічних здібностей сторонами в конфлікті.

Другий підхід до вирішення конфліктів був розроблений Дж. П. Ледерахом [138]. Замість того щоб зосередитись на безпосередніх цілях, визначенні потреб та інтересів прив'язаних до конкретних обставин, Ледерах зосереджується на примиренні конфліктуючих сторін. Мета полягає в тому, щоб сприяти примиренню в суспільстві, в якому довіра і відчуття спільної мети, були зруйновані військовими бойовими діями.

Професор Гарвардського університету Г. Келман метою вирішення проблеми бачить у збільшенні взаємопорозуміння кожної зі сторін, розуміння становища, обставин, і визначення прийняття рішень щодо врегулювання конфлікту [132, с.501-19].

Використовуючи ці та інші методи вирішення конфліктів, НУО намагається звернути увагу на різні верстви населення та різних груп. Деякі працюють майже винятково на низькому рівні (безпосередньо із населенням), інші з лідерами країни або потенційно з вибухонебезпечними елементами у суспільстві.

Крім того, деякі з НУО розуміють і те, що можуть створити нові вогнища напруженості або змінювати старі відносини. Тому варто підходити для участі у відносинах зі зміцнення громадянського суспільства та зміцнення шляху до миробудівництва добре обізнаними у конфлікті, а особливо специфіку сторін, які беруть у ньому участь.

Ще однією проблемою залишається відсутність довгострокових зобов'язань сторін, які дозволили б врегулювати конфлікт та опиратися один на одного. Також спрощений підхід та методи засновані на західних принципах і цінностях, не завжди є дієвими та неефективними у вирішенні світових конфліктів [173].

Крім того, розв'язання конфліктів можуть являти собою загрозу для існуючої влади і стати об'єктом негативних відповідей з боку приймаючого уряду та інших органів влади. Особи, які працюють на врегулювання конфлікту не маючи великих ресурсів, гуманітарної допомоги, великих фондів, або захист

провідних установ ООН, можуть бути легко залякані або закриті політичними силами приймаючої країни [134].

Гуманітарні НУО займаються довгостроковими проектами, які допомагають забезпечити сталий розвиток соціальних, економічних і політичних структур країни. Допомога в цілях розвитку часто поступає задовго до кризи, розвивається і працює до тих пір, поки не буде достатньо місцевого потенціалу достатньо, щоб побудувати безпечне та здорове суспільство. Допомога зосереджена на розвитку життєво важливих компонентів суспільства: сільське господарство, освіта, розвиток інфраструктури, зайнятість населення. Також в їхні обов'язки входить доставка продовольства, питної води, санітарно-технічне обладнання для населення, створення притулку для бездомних, а також запобігання, стримування і розвиток небезпечних для життя захворювань. Основну увагу в роботі з надання надзвичайної допомоги зосереджено на порятунку життя людей, а не управління конфліктами. Однак, багаторічний досвід показує, надання допомоги та рятувальні заходи можуть і посилити конфлікт [153].

Захисту прав вимушених переселенців, є не менш важливою частиною роботи гуманітарних НУО [171]. Біженці включають в себе людей, проти яких можуть бути вчинені злочини, порушення прав людини та здійснюється геноцид. Надання допомоги ні в чому не винних людей, може потягти за собою непередбачену підтримку у конфлікті, і призвести до виникнення серйозних проблем, не останньою з яких є забезпечення безпеки для справжніх біженців та іноземної допомоги.

Як показує досвід гуманітарні НУО займають нейтральну позицію в конфліктах. Ці та інші фактори послаблюють можливості гуманітарних агентств для врегулювання конфліктів, і підривають їх здатність виконувати свою гуманітарну місію. Гуманітарне співтовариство цілком усвідомлює свої проблеми, в результаті була зроблена спроба їх усунення, зокрема через створення кодексів поведінки і зроблені певні обмеження в області гуманітарної діяльності. Марі Андерсон, розвиває ідею про те, що гуманітарні неурядові

організації повинні, хоча б, виконувати клятву Гіппократа, що в першу чергу може не нашкодити під час їх роботи [63].

У межах міжнародної спільноти, гуманітарних організацій є найбільше: Міжнародний Комітет Червоного Хреста, CARE, «Оксфам», Міжнародний комітет порятунку, «Уорлд Віжн», Лікарі без кордонів, Католицька служба допомоги. Деякі з цих організацій, спеціалізуються у боротьбі з гуманітарними кризами, а деякі розподіляють свої зусилля і ресурси між надзвичайної допомогою і зусиллями в області розвитку.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) є, безсумнівно, найбільш унікальним актором у системі міжнародного миробудівництва – організацією *sui generis*⁴³, що поєднує ознаки приватної неурядової установи з пільгами та імунітетами міжурядової організації, мононаціональний склад (виключно громадяни Швейцарії) з глобальним характером діяльності, принципову нейтральність⁴⁴ з активною присутністю у найбільш небезпечних збройних конфліктах. Мандат МКЧХ, закріплений у чотирьох Женевських конвенціях 1949 р.⁴⁵ та Додаткових протоколах 1977 р., наділяє організацію правами та функціями, що не мають аналогів у жодній іншій неурядовій структурі: відвідування військовополонених, розшук зниклих безвісти, організація обміну кореспонденцією між розлученими родинами, нагляд за дотриманням міжнародного гуманітарного права (МГП) [99, с.693]. Право гуманітарної ініціативи⁴⁶ – можливість пропонувати послуги сторонам конфлікту без попереднього запиту, довершує цю унікальну конфігурацію повноважень.

Водночас, онтологічний статус МКЧХ як актора миробудівництва *per se* є дискусійним. МКЧХ не є миротворчою організацією у класичному розумінні: його місія визначається не припиненням конфлікту чи врегулюванням

⁴³ Примітка. МКЧХ було засновано у 1863 р. з ініціативи А. Дюнан.

⁴⁴ Примітка. Ми свідомо розрізняємо «нейтральність» (*neutrality*) як принцип непідтримки жодної сторони конфлікту та «безсторонність» (*impartiality*) як принцип надання допомоги виключно на основі потреб.

⁴⁵ Примітка. Чотири Женевські конвенції 1949 р. та два Додаткових протоколи 1977 р. складають ядро міжнародного гуманітарного права (МГП). Усі 196 держав світу є сторонами Женевських конвенцій.

⁴⁶ Примітка. Стаття 5 Статуту МКЧХ закріплює право гуманітарної ініціативи – можливість пропонувати послуги сторонам конфлікту без попереднього запиту.

суперечок, а захистом і допомогою жертвам конфліктів. Проте, діяльність МКЧХ іманентно вбудована в миробудівничий процес як його гуманітарна складова: забезпечуючи дотримання «меж війни», організація сприяє обмеженню ескалації, збереженню каналів комунікації між ворогуючими сторонами та формуванню передумов для постконфліктного відновлення.

Доктринальна основа діяльності МКЧХ є тришаровою. Перший шар – Женевські конвенції та Додаткові протоколи – визначає правовий мандат організації [29] під час міжнародних збройних конфліктів (захист поранених, хворих, військовополонених, цивільного населення). Другий шар – стаття 3, спільна для чотирьох Конвенцій, та Додатковий протокол II – поширює мандат на неміжнародні збройні конфлікти, надаючи МКЧХ право пропонувати послуги сторонам конфлікту. Третій шар – стаття 5 Статуту МКЧХ – закріплює право гуманітарної ініціативи у ситуаціях внутрішніх безладів та насильства, що не досягають порогу збройного конфлікту. Ця тришарова конструкція забезпечує МКЧХ максимально широкий доктринальний простір для діяльності – від масштабних міждержавних конфліктів до локальних епізодів насильства.

Інституційна архітектура МКЧХ поєднує централізоване управління з високим рівнем децентралізації оперативної діяльності. Організація підтримує глобальну мережу делегацій та представництв, що забезпечує «максимальну близькість» до територій, які потребують допомоги. Статус спостерігача при ГА ООН⁴⁷, отриманий у 1990 р., інституалізував зв'язок з системою ООН, – при цьому МКЧХ послідовно дистанціюється від інтеграції у систему ООН, зберігаючи автономію та «тришарову» структуру гуманітарного співтовариства: сегмент ООН, сегмент НУО та сегмент Червоного Хреста/Червоного Півмісяця. Показово, що МКЧХ відхилив роль «провідної установи» у гуманітарному секторі, запропоновану у рамках реформи ООН, – обґрунтовуючи це принципами нейтральності та незалежності, що унеможливлюють підпорядкування чи звітність перед іншими організаціями.

⁴⁷ Примітка. МКЧХ має статус спостерігача при ГА ООН з 1990 р. – рішення, ухвалене з урахуванням особливої ролі організації та мандату Женевських конвенцій.

МКЧХ діє головним чином під час міждержавних збройних конфліктів, внутрішніх заворушень та напруженості. Захищаючи та надаючи допомогу жертвам конфліктів як серед цивільного населення, так і серед військовослужбовців. Його роль визначається наступними складовими сторони:

1. МКЧХ є автором і пропагандистом Женевських конвенцій, в яких кодифіковані правила поведінки конфліктуючих сторін з противником, що потрапив у полон, і, таким чином, сприяє покращенню становища жертв війни в правовому відношенні;

2. Між державами, що мають певні зобов'язання і жертвами війни, що мають певні права, необхідний посередник. І саме в цій ролі МКЧХ розгортає свою діяльність [122, с.202-204].

Під час міждержавних збройних конфліктів, внутрішніх заворушень або в ролі нейтрального посередника між конфліктуючими сторонами МКЧХ здійснює миротворчу діяльність зазвичай спільно з ООН. Такою діяльністю займаються делегати МКЧХ на місцях, спостерігаючи, наприклад: чи поважається цивільне населення, тобто чи надається йому захист від воєнних дій; чи дотримуються у поводженні з військовополоненими положення Женевської конвенції; чи забезпечується задовільне постачання продовольством населення окупованих територій.

У випадку порушення цих норм МКЧХ спонукає держави до прийняття вже в мирний час практичних заходів, спрямованих на дотримання гуманітарного права під час війни.

МКЧХ є виключно нейтральною і незалежною установою і посередником. З часу виникнення МКЧХ став називати себе Комітетом, тобто органом, що складається з обмеженої кількості членів, які мають певні повноваження неупередженої гуманітарної організації. Таке визначення МКЧХ формулюється Женевськими конвенціями:

- організація є мононаціональною за складом і міжнародною за характером діяльності;

- приватна організація, офіційно уповноважена здійснювати суспільно корисну діяльність.

МКЧХ, послідовно займаючи незалежну позицію, в той же час співпрацює з багатьма міжнародними організаціями. Якщо вони вирішують ті ж гуманітарні проблеми, що й МКЧХ, то слід уникати дублювання, координуючи дії з урахуванням мандату, отриманого МКЧХ від міжнародного співтовариства. МКЧХ інколи звертається до організацій, що не працюють на місцях, за дипломатичною підтримкою, яка може полегшити виконання його гуманітарних завдань [7, с.255].

Прикладом цьому може слугувати співробітництво МКЧХ, що володіє статусом спостерігача при ГА ООН, з Департаментом ООН з гуманітарних питань і участь як спостерігач в роботі Постійного комітету з переговорів з міжурядовими організаціями з метою координації своєї діяльності, зокрема з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців, Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), Світовою продовольчою організацією (ФАО), Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ).

Як спостерігач МКЧХ бере участь у роботі інших міжнародних регіональних організацій. МКЧХ співпрацює, зокрема, з Радою Європи, Організацією з безпеки та співробітництва в Європі, Африканським Союзом, Організацією ісламська конференція та Рухом неприєднання.

Головним же завданням для МКЧХ, у великій мірі для національних товариств, в майбутній період буде задоволення різноманітних потреб населення, порушеного вкрай різноманітними ситуаціями конфлікту і насильства, а також швидке та ефективне реагування на нові виклики [161, с.291-3].

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. стало найсерйознішим випробуванням для МКЧХ з часів Другої світової війни і, мабуть, першою з часів холодної війни ситуацією, в якій організація опинилася у епіцентрі масштабного міждержавного збройного конфлікту за участю великої

ядерної держави. Україна стала найбільшою операцією МКЧХ у світі⁴⁸: понад 750 (на піку – понад 900) співробітників, бюджет ~196 млн швейцарських франків (2024 р.), присутність у семи локаціях по обидва боки лінії фронту – Київ, Одеса, Харків, Львів, Дніпро, Донецьк, Луганськ. Організація здійснювала доставку продовольства, води та медичної допомоги; відвідувала військовополонених (близько 2400 відвідувань з обох боків); сприяла евакуації цивільних з Маріуполя, включаючи завод «Азовсталь»; виконувала посередницьку роль у поверненні тіл загиблих та репатріації вразливих осіб; зареєструвала понад 46 200 справ зниклих безвісти⁴⁹.

Водночас діяльність МКЧХ в Україні супроводжувалася безпрецедентною кризою сприйняття та легітимності. Фотографії зустрічі президента МКЧХ П. Маурера з міністром закордонних справ РФ С. Лавровим у перші тижні війни спричинили хвилю обурення в Україні: нейтральність організації була сприйнята значною частиною українського суспільства не як прагматичний інструмент доступу до жертв, а як «байдужість» або навіть «співучасть». Нездатність МКЧХ отримати доступ до місця масового вбивства військовополонених в Оленівці⁵⁰, обмежений доступ до місць утримання полонених на окупованих територіях, публічне мовчання щодо численних порушень МГП з боку Росії – усе це підірвало довіру до організації в країні, що є найбільшим «реципієнтом» її допомоги. Волонтери Українського Червоного Хреста (пов'язаної, але незалежної національної організації) повідомляли про «кризу ідентичності», відчуваючи неможливість дотримуватися принципу нейтральності в умовах, коли одна зі сторін конфлікту систематично порушує МГП.

Зміна керівництва МКЧХ (вступ М. Споляріч на посаду президента у жовтні 2022 р.) та поступова інтенсифікація оперативної діяльності частково пом'якшили кризу, але не вирішили фундаментальної проблеми: в умовах, коли одна зі сторін конфлікту демонстративно ігнорує норми МГП, а «дискретна

⁴⁸ Примітка. Бюджет МКЧХ на операцію в Україні та Росії становив ~196 млн швейцарських франків у 2024 р., з яких понад 167 млн спрямовано безпосередньо на діяльність в Україні. Україна залишається найбільшою операцією МКЧХ у світі.

⁴⁹ Примітка. Подано станом на січень 2025 р.

⁵⁰ Примітка. Інцидент в Оленівці (29 липня 2022 р.) – вибух у бараку з українськими військовополоненими в окупованій Донецькій області, що забрав життя понад 50 осіб. МКЧХ не отримав доступу до місця.

дипломатія» МКЧХ не дає видимих результатів, організація опиняється у структурній пастці – будь-яка публічна критика ризикує закрити доступ до жертв, у той час як мовчання підриває легітимність та суспільну підтримку.

Підсумовуючи, слід вказати на низку важливих аспектів. По-перше, МКЧХ залишається унікальним і незамінним актором у системі міжнародного миробудівництва – організацією, що завдяки своєму мандату, імунітетам та глобальній мережі здатна діяти там, де жоден інший гуманітарний актор не має доступу. Досвід 2022–2026 рр. – від евакуації з Маріуполя до репатріації полонених та пошуку зниклих, підтверджує цю унікальність. По-друге, повномасштабна агресія Росії проти України виявила глибинну кризу «нейтральної» моделі гуманітарного реагування в умовах, коли одна зі сторін конфлікту є великою державою, що систематично порушує МГП та інструменталізує гуманітарний простір. Принцип «навіть у війни є межі», що є доктринальним підґрунтям діяльності МКЧХ, стикається з реальністю, в якій ці «межі» систематично ігноруються, а організація, покликана їх захищати, є позбавленою будь-яких примусових інструментів. Ця суперечність не є новою – вона супроводжує МКЧХ від часів Другої світової війни, однак у контексті війни Росії проти України – набуває особливої гостроти.

По-третє, перспективи МКЧХ як актора миробудівництва залежать, на наш погляд, від здатності організації адаптувати свої робочі методи до реалій ХХІ ст.: «дискретна дипломатія» потребує доповнення більш активною публічною комунікацією; координація з ООН – поглиблення без втрати автономії; принцип нейтральності – чіткішого розмежування між «непідтримкою жодної сторони» та «байдужістю до порушень права». Водночас, ці адаптації мають власні ризики: надмірна «публічність» може закрити доступ; надмірна координація – підрвати незалежність; надмірна «активність» – поставити під сумнів нейтральність. Баланс між цими вимогами і визначатиме майбутнє МКЧХ як актора миробудівництва у дедалі складнішому та конфліктнішому світі.

Отже, ООН була і залишається одним з найефективніших механізмів врегулювання міжнародних конфліктів, миротворча діяльність ООН запобігла

багатьом конфліктам та порушення миру на нашій планеті. Проте, зазвичай операції по підтриманню включають колективну дію як самої ООН, так і інших міжнародних організацій. Колективна миротворча діяльність організацій сприяє скорішому та вчасному виявленню чи придушенню конфлікту на певній стадії його розвитку.

У сучасних умовах загострення соціальних, політичних, економічних, етнічних, культурних суперечностей, що породжують небезпечні конфлікти, загроза миру і безпеці може створюватися навіть без збройного нападу однієї держави на іншу. Тому необхідно зміцнювати співпрацю організацій щодо колективної безпеки заради відвернення масштабних конфліктів та страждань мирного населення.

Висновки до розділу 2

Інституційне забезпечення миротворчої діяльності ООН слід розуміти як складну багаторівневу систему, що поєднує нормативно-правові засади з політично обумовленими механізмами прийняття рішень. Відсутність чіткої кодифікації миротворчих операцій у Статуті організації не стала перешкодою для формування комплексної інституційної логіки, яка еволюціонувала у відповідь на практичні виклики з підтримання миру. Ефективність же усієї системи з підтримання миру ООН визначається, насамперед, якістю політичних рішень і здатністю інституцій адаптуватися до змінного безпекового середовища, не лише формалізованими процедурами.

Ключовим елементом політичного виміру миротворчості залишається РБ ООН, яка формує мандати операцій і визначає їхні стратегічні параметри. Водночас інститут права вето зумовлює амбівалентність системи: з одного боку, він ускладнює досягнення консенсусу, а з іншого – інституціоналізує особливу відповідальність провідних держав за підтримання міжнародної стабільності.

Операційно-адміністративний компонент миротворчості реалізується через діяльність Секретаріату ООН та Департаменту операцій з підтримання миру, що забезпечують планування, координацію та імплементацію місій.

Зростання політичної ролі Генерального секретаря ООН свідчить про трансформацію його функцій від адміністративних до дипломатично-посередницьких.

Водночас, інституційний механізм ООН демонструє іманентну суперечність між адміністративно-операційною спроможністю та політичною зумовленістю прийняття рішень. Інститут права вето, задуманий як інструмент «особливої відповідальності», трансформувався у механізм системного блокування колективних дій з боку окремих держав. Це стало логічним наслідком рішень 1945 р., за якими ефективність системи безпеки залежить від доброї волі акторів, що можуть бути потенційними джерелами загроз. Відтак реформа РБ набуває екзистенційного значення, оскільки йдеться про принципову можливість функціонування усієї системи в умовах, коли її «гаранти» перетворюються на порушників миру.

Аналіз регіонального співробітництва підтверджує гетерогенність миротворчих моделей та їхню структурну неспроможність у кризових ситуаціях. Доктрина «взаємодоповнюваності», закладена Главою VIII Статуту ООН, нівелюється операційною слабкістю регіональних структур або їхньою інструменталізацією гегемонійними акторами. Найбільш виразно це проявилось на пострадянському просторі, де механізми СНД та ОДКБ використовувалися для консервації конфліктів та утримання геополітичного впливу. Водночас функціональна неспроможність ОБСЄ та повернення НАТО до функцій колективної оборони свідчать про необхідність докорінної перебудови архітектури регіональної безпеки відповідно до нових стратегічних реалій.

Специфічна «гуманітарна складова» миробудівництва, представлена міжнародними неурядовими організаціями, також стикається з латентними суперечностями. Зокрема досвід МКЧХ в Україні засвідчив «структурну пастку» традиційної «дискретної дипломатії» в умовах тотальної війни, де нейтральність і мовчання сприймаються як позірна байдужість або співучасть. Це вимагає переосмислення ролі МНУО як автономних суб'єктів, здатних діяти ефективно,

коли одна зі сторін конфлікту систематично ігнорує міжнародно-правові обмеження.

Таким чином, міжнародне миробудівництво перебуває сьогодні у своєрідній «точці біфуркації», адже жоден із наявних механізмів не здатний самостійно забезпечити ефективну відповідь на виклики сучасності. Вирішення дихотомії між інклюзивністю діалогу та дієздатністю механізмів примусу визначатиме життєздатність майбутнього міжнародного порядку, що поєднував би інституційну спадкоємність із реальною відповідальністю акторів й адаптацією нормативних засад 1945 р. до ускладнених умов ХХІ ст.

РОЗДІЛ 3.

ПОТЕНЦІАЛ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ ООН: АКТУАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІТАРНИХ ЗАВДАНЬ

3.1. Оптимізація ефективності гуманітарної діяльності ООН

Трансформація архітектури глобальної безпеки та інтенсифікація збройних конфліктів сучасності зумовлюють критичну необхідність переосмислення механізмів реалізації гуманітарних операцій ООН [67]. В умовах ерозії основних принципів міжнародного права та сек'юритизації допомоги⁵¹, ефективність гуманітарного реагування перестає бути лише категорією логістичного менеджменту. Вона перетворюється на складний результат взаємодії політичних мандатів, режимів доказовості та інституційних моделей координації, що розгортаються в межах часто неоднозначного «гуманітарного простору».

Центральною аналітичною проблемою є подолання структурних суперечностей багатомандатності ООН, в контексті яких гуманітарний імператив неупередженості часто потрапляє в антагонізм із політичною доцільністю стабілізаційних місій та безпековими режимами санкційного комплаєнсу. Оптимізація операційної діяльності в такому контексті вимагає запровадження моделі узгодження низки аспектів, яка давала би змогу зберігати стратегічну автономію гуманітарних акторів при одночасному забезпеченні синергії зусиль через кластерну архітектуру та взаємодію між окремими агентами.

Особливого значення набуває також перехід до парадигми доказового врядування, у межах якого об'єктивізацію потреб та прозорість алгоритмів пріоритизації слід розглядати як ключові запобіжники проти інструменталізації допомоги. Аналіз фінансової архітектури операцій крізь призму врахування політичних здобутків та економічних втрат дає змогу ідентифікувати шляхи

⁵¹ Примітка. Концепція сек'юритизації розглядається як процес, у межах якого питання переводяться у площину безпекових загроз, що легітимізує надзвичайні заходи. Див.: [71].

мінімізації транзакційних збитків та впровадження гнучких інструментів фінансування, що є критичним з погляду забезпечення своєчасності реагування [114]. Таким чином, зосередимося на розгляді цілісної концептуальної рамки, у межах якої інституційна спроможність ООН розглядається через легітимність та адаптивність її операційних стратегій.

Розпочнемо з проблеми стратегічної узгодженості мандатів, яка в контексті гуманітарних операцій ООН часто зводиться до питань адміністративної ефективності: мінімізації дублювання функцій, синхронізації планування та координації міжвідомчої діяльності. Проте в межах академічного дискурсу міжнародних відносин це явище є, насамперед, проблемою політичної влади та легітимності в умовах збройних конфліктів та порушеного суверенітету [41]. ООН майже ніколи не функціонує в ізольованому «виключно гуманітарному» середовищі. Вона одночасно є як дипломатичною платформою, нормативним арбітром (через механізми РБ та міжнародного права), суб'єктом безпекових інтервенцій (миротворчість, санкційні режими), так і з огляду на власний гуманітарний компонент – постачальницею життєво важливих послуг. Така багатофункціональність породжує фундаментальну напруженість, пов'язану із потребою узгодити різні, частково протилежні мандати, за необхідності уникнути їхнього деструктивного впливу на гуманітарну діяльність. Адже «гуманітарний простір» не є нейтральним середовищем для операцій: це соціально та політично сконструйована умова доступу до постраждалого населення, що базується на сприйнятті, практиках та постійних переговорних процесах [80]. Тому оптимізація гуманітарної ефективності передбачає ретельну конфігурацію відносин між гуманітарною, політичною та безпековою логіками в конкретному міжнародному контексті.

Концептуалізація «гуманітарного простору» традиційно спирається на чотири засадничі принципи: гуманність, нейтральність, неупередженість та незалежність. В операційній діяльності ці категорії мають не лише морально-етичний статус, а й виконують прагматичну функцію інструментів доступу. Нейтральність і незалежність покликані переконати сторони конфлікту в тому,

що гуманітарний актор не є провідником інтересів супротивника, у той час як неупередженість легітимізує розподіл допомоги виключно на основі об'єктивних потреб. Таким чином, «простір» функціонує як режим, за якого суб'єкти конфлікту та громади визнають відокремленість гуманітарної діяльності від воєнно-політичних цілей [170].

Водночас, з перспектив критичних студій безпеки, гуманітарний простір постійно зазнає тиску сек'юритизації – трансформації гуманітарних питань у категорію загроз та об'єктів контролю. Коли допомога перетворюється на інструмент стабілізації, контртерористичної діяльності чи міграційного менеджменту, її політична складова зазнає докорінних змін. За таких умов гуманітарні принципи перетворюються на декларативні гасла, поступаючись безпековій доцільності. Це неминуче призводить до звуження доступу, зростання безпекових ризиків для персоналу та посилення практик маніпуляції допомогою з боку озброєних акторів [93].

Інституційна архітектура ООН є поліцентричною за своєю природою: гуманітарні агенції (Всесвітня продовольча програма, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, ЮНІСЕФ, ВООЗ), координаційні структури (Управління з координації гуманітарних питань), програми з розвитку, правозахисні органи та миротворчі місії функціонують у різних нормативних і бюрократичних процедурах. Виникає інституційний парадокс, коли РБ може одночасно уповноважувати миротворчу місію на підтримку державних сил, запроваджувати санкції та закликати до забезпечення гуманітарного доступу. Водночас, зовнішні суб'єкти (держава, влада де-факто чи збройні угруповання) часто сприймають ООН не як сукупність автономних агенцій, а як інтегрований пакет інструментів впливу, у якому гуманітарний компонент є складовою загальної політичної стратегії [152].

Найбільш виразно проблема узгодженості виникає в моделі інтегрованих місій, що передбачають об'єднання безпекових, політичних та гуманітарних напрямів під єдиним стратегічним керівництвом. Незважаючи на очікувану синергію та єдність у плануванні, з практичного погляду цей підхід веде до

неоднозначності. Адже гуманітарні рішення починають інтерпретуватися крізь призму політичної доцільності (наприклад, підтримки визначеного уряду чи стабілізації ситуації). Іншими словами – йдеться про конфлікт між «логікою наслідків» (logic of consequences), що домінує у політичному секторі, де пріоритетом є владний результат, та «логікою відповідності» (logic of appropriateness) гуманітарного сектора⁵², у якому приматом є діяльність, заснована на принципах [141, с.943-969]. Без інституційного розмежування цих аспектів, гуманітарний простір перетворюється у побічний продукт політичної стратегії, що нівелює його самостійну цінність.

Особливо деструктивним є переплетення гуманітарної діяльності з режимами санкцій та контртероризму. Попри існування формальних гуманітарних винятків, у практичній площині виникає явище «надмірної відповідності» (over-compliance): фінансові установи блокують транзакції, а логістичні оператори відмовляються від роботи на певних територіях через правові ризики. Це трансформує базовий принцип «потреба визначає допомогу» на правило «дозвіл визначає допомогу». Крім того, криміналізація контактів із суб'єктами, котрі перебувають під санкціями, ускладнює переговори про доступ, змушуючи гуманітарних акторів або втрачати оперативність, або вдаватися до використання політичних каналів, що остаточно підриває їхню незалежність.

Зауважимо, що ефективність операцій в умовах високої небезпеки часто залежить від підтримки з боку військових структур (розмінування, логістика). Однак асоціація з військовими операціями перетворює гуманітарні конвої на легітимні цілі для супротивників. Тому для збереження гуманітарного простору критично важливо розрізняти координацію (деконфліктинг) та інтеграцію (спільність цілей).

Аналогічні ризики притаманні концепції Nexus – інтегрованому підходу до гуманітарної допомоги, розвитку та миробудування (Humanitarian-Development-Peace Nexus) [147]. Якщо гуманітарні програми стають інструментом

⁵² Примітка. Поняття «logic of consequences» та «logic of appropriateness» – центральні категорії неоінституціоналізму, запроваджені Дж. Марчем та Й. Олсеном, що описують два типи раціональності в ухваленні рішень.

державотворення, вони втрачають нейтральний статус [119]. Тому оптимальним підходом є «модульність»: узгодження за збереження автономії інструментів. Адже стратегічна узгодженість має вибудовуватися за принципом «керованого сусідства» мандатів, а не шляхом їхнього злиття.

Академічно обґрунтована оптимізація в цій сфері базується на концепції «керування межами» (boundary management) між різними інституційними логіками, що охоплює чотири виміри:

1. Інституційні межі: чітка диференціація ролей і підзвітності між тими, хто визначає потреби, і тими, хто веде політичні переговори.
2. Операційні межі: розмежування процедур доступу та вибору партнерів для запобігання впливу політичних критеріїв на гуманітарні рішення.
3. Комунікаційні межі: підтримка чіткої публічної ідентичності, заснованої на мові прав людини та потреб, а не стабілізації.
4. Епістемічні межі: захист гуманітарних даних від використання з метою політичного контролю чи розвідки.

Практична спроможність гуманітарної операції визначається наявністю «соціальної ліцензії» на присутність – тобто загального визнання з боку міжнародних, державних та локальних суб'єктів. Невдача на будь-якому з рівнів легітимності унеможливорює доступ до роботи з населенням. Однак саме локальні актори (громади, муніципалітети, професійні мережі та волонтерські структури) є базовими «надавачами» цієї ліцензії, адже вони формують довіру до критеріїв розподілу допомоги та забезпечують культурну узгодженість комунікації. Водночас, громадську довіру слід розглядати також і як першу «лінію безпеки» для персоналу місії.

У межах гуманітарних операцій ООН координація є засадничим механізмом трансформації розрізнених акторів, мандатів і ресурсів у цілісну систему реагування на кризові явища. З позиції теорії міжнародних відносин зазначений процес є класичною проблемою колективної діяльності, що розгортається у специфічному середовищі, де: а) потреби характеризуються невідкладністю та багатовимірністю; б) ресурси є обмеженими й політично

детермінованими; в) учасники зберігають автономію, конкуруючи за фінансування, територіальний доступ та репутаційні переваги; г) централізована влада (у розумінні ієрархічного примусу) залишається слабкою або фрагментованою.

Тому гуманітарна архітектура скидається не стільки на бюрократичну вертикаль, скільки на мережеву форму врядування (*network governance*). Координаційні органи є переважно позбавленими директивних повноважень, проте наділеними функціями з розробки стандартів, формування спільних стратегічних пріоритетів, створення інформаційних і фінансових стимулів, а також арбітражу щодо розподілу сфер відповідальності окремих акторів. Отже, ефективність координації визначається здатністю системи коригувати поведінку автономних учасників через поєднання легітимності, процедурної чіткості, аналізу даних та дизайну розподілу ресурсів.

У межах гуманітарних реформ середини 2000-х рр. з'явився «кластерний підхід» (*cluster approach*) [199], спрямований на розв'язання задавненої проблеми, пов'язаної із відсутністю єдиного координаційного ядра в окремих секторах під час масштабних криз [146]. Кластери функціонують як галузеві платформи (водопостачання, санітарія та гігієна (WASH), охорона здоров'я, забезпечення житлом, продовольча безпека, захист тощо) із визначеними лід-агенціями. Останні відповідають за залучення учасників, нормотворення, узгоджену оцінку потреб, планування заходів з реагування, менеджмент інформації та підтримку мобілізації ресурсів [121].

Лід-агенція зазвичай не має формальних важелів примусу для зміни географії втручання інших організацій, перерозподілу їхніх бюджетів чи обмеження конкурентної поведінки. Це створює внутрішню неузгодженість: підзвітність за секторний результат розмивається, оскільки виконавці підпорядковуються різним донорам і керуються власними інституційними імперативами – мандатами, процедурами комплаєнсу та внутрішніми показниками ефективності (KPI). Тому оптимізація кластерної координації потребує сприйняття кластерів як інституційних майданчиків, з допомогою яких

відбувається узгодження пріоритетів в умовах асиметрії ресурсів і різного рівня політичного впливу [174].

У практичній площині гуманітарна координація часто слабшає не через брак розуміння важливості співпраці, а з огляду на системні стимули, що винагороджують відокремлену діяльність. Можна виокремити декілька структурних чинників, які підривають координаційні зусилля:

1. Конкуренція за фінансування. Чинна грантова архітектура часто заохочує індивідуальні «видимі» результати та брендовану присутність, тоді як інвестиції у спільні системи (бази даних, логістику, координаційний персонал) розглядаються як непрямі витрати й фінансуються за залишковим принципом.
2. Фрагментація звітності. Організації спрямовують значну частину операційної спроможності на підготовку паралельних звітів для різних донорів, що знижує здатність підтримувати єдині індикатори та здійснювати реалістичну пріоритизацію між окремими секторами.
3. Репутаційні та юридичні ризики. В умовах жорсткого комплаєнсу та публічної уваги актори можуть уникати прозорості щодо проблем доступу або визнання невдач, що перешкоджає колективному навчанню та сприяє виникненню «координації на папері». Як наслідок, кластерна система часто перетворюється на майданчик з обміну інформацією, не функціонуючи як механізм реального впливу на алокацію ресурсів. Цю ситуацію можна описати як невідповідність між координацією як процесом та координацією як владою над розподілом допомоги.

Взаємодія всередині ООН ускладнюється наявністю в агентств відмінних джерел фінансування (добровільні внески, цільові кошти), специфічних мандатів, різних часових горизонтів (екстрене реагування проти довготривалих програм), а також власних політик управління ризиками. З позиції теорії організацій така структура нагадує коаліцію бюрократій, де єдність системи є результатом постійних переговорів, а не директивного управління.

Ефективна координація в таких умовах залежить від наявності інституційних механізмів, здатних: 1) мінімізувати транзакційні витрати

взаємодії через уніфікацію наборів даних та індикаторів; 2) виробляти спільні пріоритети на основі прозорих і легітимних критеріїв; 3) забезпечувати узгодженість між стратегічним плануванням на рівні документів (HNO/HRP) та польовою реальністю субнаціональних кластерів. Без таких інструментів координація ризикує перетворитися на формальну рутину зустрічей, тоді як ключові рішення прийматимуться поза межами кластерного процесу.

Емпіричні дослідження фіксують регулярний розрив між стратегічним (національним) та операційним (субнаціональним) рівнями координації [60]. Національні кластери можуть продукувати високоякісні аналітичні карти потреб, проте їхня реальна ефективність залежить від того, чи враховують ці рамки локальну динаміку конфлікту, територіальну нерівність доступу, динаміку руху населення та фактичну спроможність партнерів. Оптимізація системи полягає в інституційному посиленні субнаціональних структур, делегуванні їм повноважень і ресурсів, а також у створенні дієвих механізмів зворотного зв'язку з метою оперативного коригування пріоритетів [117].

Найбільш критичні втрати гуманітарної ефективності виникають здебільшого не всередині окремих секторів, а на їхніх «швах». Належна організація окремих кластерів не є гарантією того, що конкретна громада отримає комплексне рішення (наприклад, житло одночасно з водопостачанням та медичною допомогою). Тому оптимізація має передбачати перехід від суто секторної логіки до просторово-орієнтованих підходів (area-based approaches), у межах яких головним критерієм є інтегрований результат для населення в конкретній локації. Це вимагає створення міжкластерних структур, здатних приймати спільні рішення про послідовність втручань.

Діяльність кластерів ґрунтується на інформаційному менеджменті: картах присутності («хто-що-де» або 4W/5W), узгоджених оцінках потреб та моніторингу охоплення. Проте дані в гуманітарному полі мають подвійну природу: як аналітичний ресурс вони підтримують раціональну пріоритизацію, а як політичний – використовуються для захисту інституційних позицій та конкуренції за ресурси. Це генерує ризики «інфляції даних» та вибору

індикаторів за критерієм їхньої донорської привабливості. Оптимізація потребує переходу до колективного сенсотворення (collective sense-making), що передбачає спільні аналітичні припущення, тріангуляцію джерел та управління невизначеністю в зонах обмеженого доступу.

З погляду інституційної легітимності кластерний підхід часто критикують за відтворення асиметрії між міжнародними та місцевими акторами. Локальні неурядові організації нерідко залишаються лише об'єктами консультацій, а не суб'єктами пріоритизації. Це має негативні операційні наслідки: без залучення локального знання координація стає менш точною, а допомога – більш конфліктогенною [220]. Оптимізація передбачає впровадження механізмів реальної участі місцевих акторів через мовну та процедурну доступність платформ, фінансову підтримку їхньої участі та посилення ролі субнаціональних координаційних структур.

Координація неминуче перетинається з питаннями безпеки та взаємодії з військовими структурами. У контекстах, де присутні миротворчі місії або національні збройні сили, кластери можуть опинитися під тиском «інтегрованої» логіки, що розмиває гуманітарну відокремленість. Для збереження гуманітарного простору необхідно забезпечити чіткий поділ між обміном інформацією для деконфліктингу та передачею даних, що можуть бути використані у військових цілях, а також уникати ситуацій, коли безпекові міркування домінують над гуманітарними потребами.

Оцінювання кластерної координації має виходити за межі процесних метрик (кількість зустрічей чи планів) і зосереджуватися на результативних показниках, а саме: 1) скороченні географічних та секторальних прогалин у покритті потреб; 2) підвищенні комплементарності зусиль та зменшенні дублювання; 3) швидкості адаптації до змін в операційному середовищі; 4) якості міжсекторної узгодженості та інклюзивності процесів; 5) зниженні транзакційних витрат для учасників. Окрім того, оптимізація цієї системи вимагає узгодження фінансових стимулів із колективними пріоритетами, посилення субнаціональної ланки, етичного управління даними та інституційної

локалізації. Лише за таких умов кластерна архітектура забезпечуватиме не просто керованість екосистеми, а максимізацію результатів для населення, що перебуває у стані кризи.

У межах гуманітарних операцій ООН концепт «доказовості» (evidence-based action) нерідко зводиться до суто технічних аспектів: визначення переліку індикаторів, вибору методології оцінки потреб та підвищення точності таргетування допомоги. Проте в академічному дискурсі міжнародних відносин доказовість розглядається як значно ширший феномен – специфічний режим ухвалення рішень у системі глобального врядування. У цій моделі дані виконують одночасно три засадничі функції: когнітивну (опис та інтерпретація об’єктивної реальності), управлінську (забезпечення пріоритизації та алокації ресурсів) і легітимаційну (обґрунтування стратегічного вибору перед донорами, державами та бенефіціарами).

Доказовість у гуманітарному секторі функціонує в умовах перманентної структурної суперечності. З одного боку, існує імператив оперативного реагування, а з іншого – зростають вимоги щодо раціональності, прозорості та підзвітності. У межах цієї дихотомії дані перетворюються із нейтрального відображення потреб на специфічну інституційну «валюту». Саме вона детермінує, які кризові ситуації здобуватимуть міжнародну увагу, які соціальні групи класифікуватимуться як пріоритетні та які інтервенції вважатимуться легітимними чи, навпаки, недостатньо обґрунтованими [145].

Оцінка потреб у ситуаціях гуманітарних криз ускладнюється багатовимірністю самої категорії «потреба». Аналітично цей концепт доцільно розглядати як конгломерат щонайменше чотирьох принципових складових:

- Гостроти (severity), як рівня інтенсивності загроз життю та безпеці, що вимірюється показниками смертності, захворюваності, поширення голоду та масштабів насильства.
- Масштабу (magnitude), як загальної чисельності постраждалого населення та географічного охоплення кризи.

- Вразливості (vulnerability), як сукупності соціально-політичних умов (вік, гендерні ризики, інвалідність, правовий статус), що обмежують здатність певних груп протистояти кризовим явищам.
- Спроможності та доступу (coping capacity & access), як наявності внутрішніх ресурсів для відновлення та реальних бар'єрів (безпекових, адміністративних чи санкційних), що перешкоджають доставці допомоги.

З огляду на це, пріоритизація на основі даних не може бути виключно математичним розрахунком. Це завжди нормативно навантажений вибір між різними стратегічними цілями: максимізацією кількості врятованих життів, нівелюванням структурних відмінностей чи підтримкою систем життєзабезпечення. Дані лише структурують поле прийняття рішень, однак не усувають його ціннісного ядра.

У сучасній практиці ООН оцінка потреб інтегрована в цикл гуманітарного програмування, що втілюється у стратегічних документах, таких як Огляд гуманітарних потреб (Humanitarian Needs Overview) та План гуманітарного реагування (Humanitarian Response Plan). Прагнення до стандартизації в цій сфері є спробою подолати інституційну фрагментацію та забезпечити порівнюваність даних між різними секторами.

Однак процес стандартизації має суттєві обмеження. По-перше, виникає ризик домінування «адміністративної раціональності», за якої відповідність до встановлених процедур стає важливішою за глибину розуміння контексту. Уніфіковані шкали можуть нівелювати специфіку різних типів криз – наприклад, відмінності між урбанізованими територіями та сільською місцевістю або між активними бойовими діями та ситуацією окупації. По-друге, стандартизація стимулює «управління за показниками», коли пріоритет надається результатам, що легко піддаються вимірюванню, тоді як критично важливі, але складні аспекти (захист, психічне здоров'я, соціальна згуртованість) залишаються поза увагою аналітиків.

Збір даних у зонах конфліктів відбувається в умовах високих безпекових ризиків та етичних викликів. Традиційно використовуються такі інструменти:

польові оцінки та опитування домогосподарств (висока контекстність при ризиках репрезентативності); адміністративні дані реєстрів (операційна зручність при загрозі «упередження присутності»); дистанційне зондування (спутникові дані); ринкові індикатори та якісні методи (фокус-групи).

Дані не генерують рішення автоматично, а лише структурують вибір між альтернативами з різною моральною вагою. Зокрема, виникає дилема між гостротою потреб та досяжністю: зосередження на легкодоступних районах веде до ігнорування найбільш уразливих груп у важкодоступних місцевостях. Інша дилема стосується вибору між принципом рівності та максимізацією сумарного ефекту.

Дані в гуманітарній сфері функціонують як політико-економічний інструмент. Конкретні цифри використовуються для легітимації запитів перед донорами, обґрунтування транскордонних механізмів перед державами та створення медійного резонансу. Це породжує ризик виникнення «політики показників», коли методологія підлаштовується під очікування фінансових донорів. Як наслідок, з'являється феномен «невидимих криз»: території, де збір даних ускладнений, отримують менше ресурсів через їхню слабку представленість у статистичній звітності. Це вимагає створення інституційних гарантій незалежної верифікації даних та відокремлення аналітичної функції від фандрейзингової діяльності [88].

Сучасний гуманітарний сектор дедалі активніше впроваджує логіку оцінки результативності (what works). Проте застосування класичних експериментальних методів у гуманітарних умовах обмежене етичними та операційними чинниками. Більш продуктивним підходом є поєднання квазіекспериментальних дизайнів із реалістичним оцінюванням (realist evaluation), що дає змогу з'ясувати не лише факт ефективності інтервенції, а й механізми її реалізації в конкретному соціально-політичному контексті [151].

Таким чином, доказовість у гуманітарних операціях ООН є фундаментальним чинником ефективності, який слід розглядати як багатовимірний режим врядування. Якісна оцінка потреб та пріоритизація

вимагають методологічної тріангуляції, прозорих алгоритмів ухвалення рішень, інституційних запобіжників проти політизації показників та суворого дотримання етичних стандартів.

У дискурсі щодо ефективності гуманітарних операцій ООН фінансування нерідко інтерпретують у межах лінійної логіки: обсяг ресурсів прямо пропорційний результативності. Проте насправді фінансування є, насамперед, своєрідною інституційною архітектурою, що окреслює «межі можливого». Вона, зокрема, визначає часові горизонти реагування, структуру стимулів для виконавців, ступінь автономії ухвалення рішень та формат взаємодії між ООН, державами-донорами, країнами-реципієнтами й локальними суб'єктами. З цього погляду фінансова проблематика стосується не лише кількісних показників, а й якісних параметрів: ступеня гнучкості коштів, їхньої своєчасності та рівня «адміністративної фрикції» (*administrative friction*), що виникає під час їхньої мобілізації та розподілу.

Ключова дилема полягає в антагонізмі між двома нормативними вимогами: операційною оперативністю (необхідністю негайного реагування) та підзвітністю (потребою контролювати ризики й звітувати перед парламентами та платниками податків). У гуманітарній сфері ця суперечність загострюється політичною обумовленістю фінансування: пріоритети донорів формуються не лише об'єктивними потребами, а й з огляду на їхні геополітичні інтереси та медійну видимість криз.

Системною перешкодою для адаптивності є також висока частка цільового (*earmarked*) фінансування, за якого донор жорстко регламентує сектор, географію, категорії бенефіціарів, а іноді й конкретні параметри втручання. Часто донори прагнуть мінімізувати агентські ризики через деталізацію умов. Проте на системному рівні це призводить до деструктивних наслідків, як низька адаптивність (швидша зміна потреб, ніж проєктних рамок), фрагментація відповіді (виконання специфічних умов замість інтегрованого реагування), викривлення пріоритетів (спрямування ресурсів на «видимі» та «політично безпечні» види діяльності) тощо [107]. Тому пріоритетним завданням є

створення інституційних форм довіри, за яких донор фінансує «портфель результатів», базуючись на принципах неупередженості [142].

У гуманітарних кризах час є критичним ресурсом, еквівалентним до кількості збережених життів. Академічна література описує це через логіку превентивної ефективності: раннє фінансування є доцільнішим з економічних та гуманітарних міркувань, порівняно з пізньою ліквідацією наслідків. Тим не менше, своєчасність фінансування часто підринається щорічними бюджетними циклами донорів, апеляційною моделлю фандрейзингу (appeals), яка діє постфактум, та схильністю до надмірного уникнення ризиків у комплаєнс-процедурах. Оптимізація вимагає впровадження інструментів, що здатні «купувати час»: механізмів швидкого реагування (rapid response), випереджувального фінансування (anticipatory action) та багаторічних зобов'язань, які зменшують залежність від ситуативної мобілізації коштів⁵³.

Транзакційні витрати, що охоплюють час і ресурси на звітування, аудит та юридичні перевірки, виконують роль «невидимого податку» на допомогу. У системі з множинними принципалами, де кожна агенція ООН чи неурядова організація звітує перед десятками донорів за різними стандартами, значна частка потенціалу спрямовується в адміністративний режим, що підміняє увагу до результатів зосередженням на процедурах. Вихід з цієї ситуації знаходиться у площині гармонізації та взаємного визнання (mutual recognition) процедур й уніфікації вимог. Окрім того, інвестиції у спільні системи моніторингу дають змогу зменшити дублювання та підвищити адаптивність системи.

Важливим інструментом підвищення гнучкості є пулінгові фонди (pooled funds), зокрема Центральний фонд реагування на надзвичайні ситуації (CERF) та Спільні фонди на рівні держав (CBPF) [76]. Їхня функція полягає у зміні управлінської структури фінансування: CERF діє як стратегічний буфер для старту операцій до повної мобілізації внесків, а CBPF посилює контекстну чутливість, фінансуючи пріоритети на місцях.

⁵³ Примітка. Концепція «anticipatory action» передбачає вивільнення фінансування на основі прогнозних тригерів до настання кризи, що принципово відрізняється від реактивної моделі апеляцій.

Сучасні кризи дедалі частіше набувають затяжного характеру, що вимагає відходу від короткострокової проєктної логіки. Багаторічне фінансування дає змогу інвестувати в системні рішення (інфраструктуру, первинну медицину), зменшує адміністративні витрати на постійні перезапуски програм та забезпечує можливість сценарного планування. Це працює як фінансова форма адаптивності, що не підміняє собою програми розвитку, а створює умови для стійкого гуманітарного реагування.

Вивільнення коштів на основі прогностичних тригерів (*anticipatory action*) зумовлює трансформацію гуманітарного режиму від реактивної моделі до інституціалізованого передбачення. Це вимагає нових стандартів підзвітності – забезпечення доказів того, що дії на випередження запобігли погіршенню ситуації. Такий підхід потребує розвитку аналітичних методів оцінювання результатів у межах сценарного аналізу.

Локалізація допомоги часто обмежується багатоступеневими фінансовими «каскадами» (донор – агенція ООН – міжнародна організація – локальний партнер), де кожен рівень збільшує транзакційні витрати. Оптимізація передбачає спрощення субгрантингу, впровадження пропорційного (*risk-based*) комплаєнсу та прямі інвестиції у фінансову спроможність місцевих акторів, які часто мають вищу легітимність та кращий доступ до постраждалих.

У сучасному гуманітарному дискурсі ООН поняття «локалізація» часто інтерпретується як прагматична відповідь на операційні обмеження: місцеві актори перебувають ближче до постраждалого населення, демонструють вищу швидкість реагування, краще орієнтуються у специфіці соціального контексту та мають стабільніші канали доступу за нижчих витрат. Проте з академічної перспективи міжнародних відносин локалізація є значно ширшою категорією – це фундаментальна реконфігурація влади, ресурсів та авторитету в межах системи гуманітарного врядування [66, с.147-163]. Йдеться не лише про суб'єкта реалізації проєкту, а про те, хто визначає стратегічні пріоритети, чия оцінка потреб визнається релевантною, хто бере на себе безпекові ризики та хто отримує інституційне визнання.

У цьому контексті локалізація є багатограним феноменом, що одночасно є нормативним проєктом, спрямованим на забезпечення справедливості, підзвітності перед постраждалими та деколонізацію практик надання допомоги; управлінською реформою, орієнтованою на підвищення ефективності, забезпечення сталості результатів та мінімізацію транзакційних витрат; політичною стратегією, що гарантує легітимність присутності ООН та збереження гуманітарного простору в умовах оскаржуваного суверенітету. Саме тому локалізація є одним із найбільш складних напрямів оптимізації, оскільки вона зачіпає засадничі інтереси організацій, донорські режими комплаєнсу та ієрархії знання. Це зумовлює виникнення «інституційної інерції» та «залежності від траєкторії попереднього розвитку» (path dependence), що стримують системні зміни.

Попри декларативну підтримку локалізації, на практиці гуманітарна система часто відтворює модель, за якої місцеві організації виступають виключно субпідрядниками, а не співавторами стратегій реагування. Така ситуація зумовлена структурою стимулів та механізмів контролю. По-перше, донорський комплаєнс та прагнення уникати ризиків створюють високі бар'єри. Умови фінансування, зумовлені санкційними режимами та контртерористичними обмеженнями, змушують донорів віддавати перевагу великим міжнародним агенціям із розвиненою аудиторською та юридичною інфраструктурою. Локальні актори часто неспроможні відповідати цим вимогам не через брак компетенцій, а з огляду на інституційну нерівність у стартових умовах [66, с.147-163]. По-друге, «економіка видимості» стимулює міжнародні організації зберігати прямий контроль над результатами та власним «брендом», задля підтримання політичної легітимності. Це зміцнює вертикальні ланцюги субгрантингу, у яких внесок місцевих партнерів стає менш помітним і складніше конвертується у майбутні ресурси. По-третє, наявні епістемічні рамки заздалегідь задають валідність даних – через універсалізовані індикатори та англомовні інструменти оцінки. Локальні знання, які є контекстуальними та часто неформалізованими, сприймаються як менш надійні, хоча саме вони є

вирішальними для розуміння конфліктних ліній та механізмів доступу. У результаті локальні організації потрапляють у структурну пастку: вони є незамінними для забезпечення доступу, але найменш здатними пройти крізь глобальні режими контролю без посередників.

Згідно з теоріями легітимності в міжнародних відносинах, ефективність гуманітарної операції залежить від наявності «соціальної ліцензії» на діяльність. Локальні актори – громади, муніципалітети, професійні мережі та волонтерські структури є провідниками цієї ліцензії. Вони формують довіру до критеріїв розподілу допомоги, забезпечують культурну адекватність комунікації та здійснюють «тонке налаштування» програм відповідно до реальних практик виживання населення.

Таким чином, локалізація функціонує як механізм легітимаційної стабілізації: участь визнаних місцевих інституцій нівелює сприйняття допомоги як інструменту зовнішнього впливу. Це особливо важливо в умовах політичної поляризації або недовіри до міжнародних інституцій. Водночас важливо враховувати, що локальні партнери самі можуть бути залучені в патронажні мережі або дискримінаційні практики. Тому локалізація потребує конфліктно чутливого аналізу, щоб підсилення спроможностей не поглиблювало наявні розколи.

Зауважимо, що в академічному вимірі слід розрізняти локалізацію як делегування виконання (*delivery through locals*) та локалізацію як перерозподіл управлінських функцій (*shared governance*). Якщо перша модель залишає стратегічне планування за міжнародними центрами, то друга – передбачає повноцінну участь місцевих акторів в оцінці потреб, дизайні програм, управлінні ризиками та розподілі гнучкого фінансування.

Інституційна реалізація співврядування можлива через посилення ролі місцевих організацій у кластерних платформах, комітетах спільних фондів (*pooled funds*) та через перехід від короткострокових проєктів до довгострокових партнерств із реальними інвестиціями в інституційну стабільність партнерів.

Важливим, проте часто ігнорованим аспектом локалізації є розподіл ризиків. Коли міжнародні організації скорочують фізичну присутність з огляду на політику безпеки, переходячи до дистанційного менеджменту (remote management), основний тягар небезпеки перекладається на локальних партнерів. Місцеві актори несуть більші ризики переслідувань або насильства, не маючи при цьому доступу до еквівалентних ресурсів захисту чи механізмів евакуації [62].

З етичної та правової точок зору локалізація не повинна перетворюватися на «аутсорсинг безпеки». Оптимізація цього процесу вимагає впровадження спільних рамок ризик-менеджменту, фінансування безпекових витрат партнерів, пропорційного масштабам організації комплаєнсу та механізмів спільної відповідальності за наслідки операцій.

Зауважимо, що локалізація нерідко перетинається з питанням зміцнення державного суверенітету. Підтримка державних служб, міністерств та муніципалітетів підвищує сталість систем охорони здоров'я чи соціального захисту. Проте в умовах конфлікту державні інституції можуть виступати стороною протистояння.

З цього погляду, академічно коректним є розрізнення двох підходів до розуміння локалізації: 1. Локалізація як суспільна вбудованість (орієнтація на громади, місцеві неурядові організації та мережі). 2. Локалізація як державоцентрична інституціоналізація (підсилення державних систем). Оптимальна конфігурація залежить від типу кризи, проте гуманітарні принципи неупередженості та незалежності не повинні розчинятися в логіці державного контролю.

Локальні актори володіють унікальним знанням про неформальні механізми виживання, локальні структури влади та культурні коди. Це знання часто не вписується у стандартні матриці індикаторів, але є критичним для реалізації принципу «не нашкодь» (do no harm). Без врахування цього контексту гуманітарні інтервенції можуть мимоволі спровокувати соціальну напругу або

посилити ризики для вразливих груп. Ефективне підсилення спроможностей місцевих акторів має включати чотири ключові елементи:

1. Передбачуване фінансування: перехід до багаторічних угод, збільшення частки гнучких коштів та прямий доступ до спільних фондів.
2. Інституційну інфраструктуру: розвиток систем фінансового менеджменту, аудиту, цифрової безпеки та захисту даних.
3. Операційну спроможність: вдосконалення логістики, ланцюгів постачання та систем моніторингу і підзвітності перед постраждалими (AAP).
4. Політичну та правову підтримку: юридична допомога, адвокація щодо зменшення адміністративних бар'єрів та захист гуманітарного простору.

Розвиток спроможностей повинен бути інтегрований у модель рівноправного партнерства, а не обмежуватися разовими тренінгами. Для аналізу прогресу в цій сфері доцільно використовувати критерії, що виходять за межі лише фінансових показників, серед яких:

- Структура фінансування: частка прямих коштів та кількість рівнів у фінансовому ланцюгу.
- Участь у врядуванні: реальне представництво локальних акторів у стратегічних групах та комітетах, де ухвалюються рішення.
- Розподіл ризиків: наявність спільних протоколів турботи про персонал (duty of care) та фінансування безпекових витрат партнерів.
- Якість програм: рівень довіри громад та точність таргетування допомоги.
- Стійкість: здатність місцевих мереж функціонувати після скорочення міжнародної присутності.

У межах гуманітарних операцій ООН системи моніторингу та оцінки (Monitoring & Evaluation) традиційно інтерпретуються як сукупність технічного інструментарію: індикаторів, логіко-структурних матриць, базових ліній та аудиторських звітів. Проте в академічному дискурсі міжнародних відносин ці процеси розглядаються як значно ширший феномен – специфічна «політика знання» в системі глобального врядування. Вона детермінує, які аспекти об'єктивної реальності стають видимими для інституцій, які цілі визнаються

досяжними, а також як розподіляється відповідальність між міжнародними структурами, донорами, виконавцями та постраждалими громадами.

В умовах збройних конфліктів та комплексних надзвичайних ситуацій моніторинг функціонує в режимі радикальної невизначеності, що є наслідком нестабільного доступу та фрагментації даних. Традиційна модель звітування за фіксованим планом часто стає контрпродуктивною: надмірна концентрація на формальних критеріях обмежує здатність системи оперативно адаптуватися до змін. Це зумовлює необхідність парадигмального зсуву від моніторингу як механізму відповідності (compliance) до моделі адаптивного управління (adaptive management). У такій системі пріоритетним результатом є не формальний звіт, а спроможність вчасно корегувати заходи на основі верифікованих доказів та аналізу побічних ефектів.

Структура підзвітності в гуманітарній системі ООН традиційно орієнтована «вгору» – на запити донорів, держав-членів та внутрішніх аудиторських служб. Це формує специфічну «звітну раціональність», за якої документальна відповідність та орієнтація на процес домінують над реальними результатами для населення. Основними проявами цієї тенденції є:

- індикаторний формалізм: акцент на кількісних показниках (кількість тренінгів чи розподілених наборів допомоги) за умови ігнорування якісних змін у стані безпеки чи захисту бенефіціарів;
- екстерналізація результатів через активності: підміна аналізу реальних трансформацій звітами про реалізовані заходи;
- стимулювання позитивної звітності: прагнення організацій мінімізувати репутаційні ризики, що призводить до селекції лише «вимірюваних» програм та небажання визнавати методологічні або операційні помилки.

З наукового погляду, критична проблема полягає в тому, що за відсутності дієвих механізмів інституційного навчання звітність перетворюється на самодостатню ціль, нівелюючи чесність аналізу та адаптивність системи.

Водночас, оптимізація процесів оцінювання вимагає зміщення фокусу з безпосередніх продуктів діяльності (outputs) на результати (outcomes) та

довгостроковий вплив (impact). Попри складність встановлення причинно-наслідкових зв'язків у нестабільних контекстах, такий перехід передбачає: виокремлення ключових індикаторів результативності на рівні добробуту населення (наприклад, динаміка продовольчої безпеки чи доступу до ресурсів); інтеграцію якісних параметрів (справедливість, безпечність та прийнятність допомоги); впровадження механізмів підзвітності перед постраждалим населенням (Accountability to Affected Populations) як невід'ємного компонента оцінки. Така модель не заперечує важливості кількісних показників, проте підпорядковує їх логіці реальних змін.

Зауважимо, що у гуманітарній системі існує стійка розбіжність між продукуванням аналітичного знання та його практичним застосуванням. Процес перетворення «засвоєних уроків» (lessons learned) на «застосовані уроки» (lessons applied) гальмується через низку структурних чинників: інституційну інерцію та залежність від попередніх траєкторій розвитку (path dependence), високу плинність кадрів, що руйнує інституційну пам'ять, а також донорську логіку коротких циклів, що не толерує інноваційні ризики. Оптимізація вимагає створення стимулів для чесної діагностики проблем та механізмів, які б автоматично інтегрували результати оцінок у наступні цикли планування.

Не підлягає сумніву, що гуманітарні операції розгортаються у складних адаптивних і динамічних системах, де політичні, воєнні та соціальні чинники не взаємодіють лінійно. Це унеможливорює використання класичних експериментальних методів оцінки впливу. Зокрема, збір персональної інформації в зонах конфлікту може створювати додаткові загрози для бенефіціарів, а надмірний моніторинг призводить до «втоми від оцінювання» (assessment fatigue) та підриває довіру громад. Тому адаптивна система моніторингу має базуватися на принципах мінімізації збору даних, їхньої анонімізації та неухильному дотриманні принципу «не нашкодь» (do no harm) [62]. Це особливо актуально в умовах цифровізації, за якої витік даних може мати серйозні безпекові наслідки.

Окрім того, фрагментація моніторингу між різними агенціями та кластерами створює надмірне навантаження на персонал та громади. Оптимізація має передбачати узгодження мінімального набору індикаторів на рівні Плану гуманітарного реагування (Humanitarian Response Plan), створення спільних платформ даних та взаємне визнання донорських вимог. Моніторинг має стати цілісною інфраструктурою системи, а не сукупністю паралельних бюрократичних практик. При цьому ключовими механізмами трансформації є впровадження порогових індикаторів (тригерів), що сигналізують про необхідність зміни програми, проведення регулярних оглядів після здійснення заходів (after-action reviews), використання адаптивних бюджетів та формування культури психологічної безпеки в організаціях, яка дає змогу відкрито повідомляти про помилки.

Підсумовуючи підкреслимо, що оптимізація гуманітарних операцій ООН є складним багатовекторним процесом, який виходить за межі суто адміністративного вдосконалення і потребує фундаментальної реконфігурації політико-правових та інституційних засад діяльності організації. Ключовим чинником ефективності є здатність системи підтримувати автономію «гуманітарного простору» в умовах інтенсивної сек'юритизації міжнародних відносин. Це вимагає впровадження моделі «керування межами», яка забезпечує функціональну диференціацію між політичними стратегіями стабілізації та гуманітарним імперативом надання допомоги виключно на основі потреб.

Аналіз інституційної архітектури свідчить, що перехід від ієрархічного управління до мережевого врядування через «кластерний підхід» став адекватною відповіддю на поліцентричність гуманітарної сфери. Проте для максимізації результативності необхідно подолати системну суперечність між секторною підзвітністю лід-агентств та автономією виконавців. Оптимізація координації має базуватися на посиленні субнаціональних структур та впровадженні інтерсекторальних підходів, що дають змогу трансформувати розрізнені галузеві втручання у цілісні рішення для постраждалого населення в конкретних локаціях.

Фундаментальне значення для сучасної гуманітарної практики має парадигма доказовості, яка трансформує дані з технічного ресурсу на засіб політичної легітимації рішень. Якість пріоритизації безпосередньо залежить від методологічної тріангуляції та здатності системи мінімізувати когнітивні викривлення, спричинені обмеженням доступу. Водночас етичне врядування даних та суворе дотримання принципу «не нашкодь» є обов'язковими умовами збереження довіри бенефіціарів та забезпечення безпеки операцій у цифровому середовищі.

Процес локалізації гуманітарної відповіді є необхідною інституційною трансформацією, що полягає у переході від моделі субпідряду до реального співврядування з місцевими акторами. Підсилення спроможностей національних партнерів повинно охоплювати не лише передачу ресурсів, а й справедливий розподіл безпекових ризиків та епістемічне визнання локального знання. Тільки за умови подолання ієрархічних бар'єрів у доступі до фінансування та процесів прийняття рішень локалізація може стати дієвим інструментом підвищення соціальної легітимності міжнародної присутності.

Реформування фінансової архітектури операцій має бути спрямоване на подолання ригідності цільового фінансування та мінімізацію «адміністративних перешкод». Впровадження інструментів випереджувального реагування та багаторічних зобов'язань дає змогу змістити фокус із ліквідації наслідків на превентивну ефективність. Гнучкість фінансових потоків у поєднанні з реалістичними режимами комплаєнсу є критичною передумовою для адаптивного управління, що дозволяє системі оперативно реагувати на цінові шоки та динамічні зміни в операційному середовищі.

На завершення слід констатувати, що стратегічна ефективність ООН у кризових ситуаціях визначається не лише обсягом акумульованих ресурсів, а й якістю інституційного навчання та здатністю до швидкої самокорекції. Перехід від культури формальної звітності до моделі адаптивного врядування, заснованої на безперервному моніторингу та інклюзивному аналізі, є безальтернативним шляхом розвитку. Удосконалена гуманітарна архітектура має функціонувати як

гнучка динамічна система, у якій координація, доказовість та локалізація інтегровані в єдиний контур підзвітності перед людьми, які потребують захисту та допомоги.

3.2. Виклики та тренди у реформуванні гуманітарного виміру миротворчих операцій ООН

Аналіз сучасного стану миротворчої діяльності дає змогу виокремити низку деструктивних чинників, що суттєво обмежують реалізацію гуманітарних завдань у зонах конфліктів [56]. Виклики реформування мають багатовекторний характер: від властивої для місій нормативної напруги між політичними цілями та аполітичними гуманітарними принципами до критичної ерозії безпеки персоналу й задовненого розриву між обсягом мандатів і наявними ресурсами. Системна ідентифікація цих перешкод є необхідною передумовою для розуміння обмежень у сучасній архітектурі безпеки та обґрунтування напрямів її функціональної модернізації [113].

Розпочнемо з нормативної напруги між гуманітарними принципами та політичною природою миротворчих операцій ООН, яка є іманентною характеристикою архітектури сучасного управління конфліктами. Ця суперечність відображає фундаментальне зіткнення двох частково несумісних логік [141, с.943-969]. Зокрема, гуманітарна парадигма ґрунтується на принципах гуманності, нейтральності, неупередженості та незалежності, кодифікованих у резолюції ГА ООН 46/182 [41] та регламентах Міжвідомчого постійного комітету. Натомість миротворча діяльність (peacekeeping) за своєю онтологією є політичним інструментом, детермінованим рішеннями РБ, що спрямовується на підтримку конкретних політичних процесів через механізми примусу, стримування та інституційного будівництва [213].

Гуманітарні принципи виконують критичну операційну функцію: вони забезпечують доступ до постраждалого населення та мінімізують безпекові ризики в умовах, коли насильство є засобом досягнення політичних цілей. У цьому контексті нейтральність і незалежність є не «етичною розкішшю», а

функціональним механізмом збереження гуманітарного простору як автономної сфери, у межах якої допомога надається виключно на основі потреб [80]. Водночас миротворчість ООН неминуче вбудовується у глобальну конфігурацію влади. Навіть базові засади миротворчості, як згода сторін та невикористання сили, є політичними категоріями, що підтримують певну модель державності чи архітектуру перехідного періоду. Виникає парадокс: гуманітарний сектор прагне дистанціюватися від політичних проєктів задля збереження статусу нейтрального актора, тоді як миротворча місія є безпосереднім інструментом політичного регулювання.

Джерелом суттєвих суперечностей є розбіжність у трактуванні терміна «неупередженість» (impartiality). У гуманітарному дискурсі вона передбачає пріоритетність потреб і відмову від будь-якої дискримінації бенефіціарів. Натомість у миротворчій доктрині неупередженість часто інтерпретується як рівновіддаленість від сторін конфлікту під час виконання мандату, що не виключає готовності місії реагувати на порушення мирних домовленостей. Отже, миротворча операція може залишатися «неупередженою» у виконанні функцій, але вона апріорі не є нейтральною щодо політичного чи конституційного порядку, який вона покликана захищати.

Ця асиметрія безпосередньо впливає на гуманітарний компонент місії. Залучення гуманітарних акторів до спільних політичних наративів – таких як «стабілізація», «відновлення державної присутності» або «підтримка уряду» – нівелює їхню спроможність бути сприйнятими як нейтральні суб'єкти [170]. У фрагментованих конфліктах за множинного залучення недержавних озброєних формувань, подібна інституційна афіліація з миротворчою місією підвищує ризики відмови у доступі, нападів на персонал та інструменталізації допомоги з боку сторін протистояння [93].

Еволюція мандатів РБ, зокрема запровадження концепції захисту цивільних (Protection of Civilians – PoC), сприяла посиленню нормативної напруженості [96]. Сучасним операціям дедалі частіше делегуються інклюзивні функції: від реформи сектору безпеки до сприяння виборчим процесам. У певних

контекстах це доповнюється логікою «стабілізації», яка передбачає, що військовий компонент бере активну участь у подоланні спроможностей тих груп, котрі ідентифікуються як такі, що перешкоджають мирному процесу.

За таких умов гуманітарні принципи вступають у гострий конфлікт із політичною природою місії. Якщо операція застосовує силу або надає підтримку національним силам безпеки, вона фактично стає стороною конфлікту в уявленні місцевих акторів. Це призводить не лише до репутаційних втрат, а й до радикальної зміни поля ризиків, обмежуючи можливості діалогу з усіма сторонами з метою надання допомоги.

У межах реформування системи ООН інтеграція компонентів місії часто подається як технологічна перевага, що оптимізує ресурси та стратегічну єдність. Проте для гуманітарного виміру така конвергенція має високу нормативну ціну. Системні переваги політичної місії – єдине керівництво та вертикальна підзвітність можуть загрожувати автономії гуманітарних рішень, що потребують гнучкості та неполітичного характеру.

Доцільно артикулювати цю проблему через дилему «coherence vs. acceptance»: прагнення стратегічної узгодженості між політичними та гуманітарними інструментами може суттєво знижувати рівень прийнятності гуманітарної присутності збройними групами та місцевими громадами. В умовах сучасних конфліктів, де інформаційні операції та криміналізація контактів є поширеними практиками, навіть обмежене зближення гуманітарних і миротворчих сегментів може бути використане для делегітимації допомоги як «інструменту зовнішньої політики».

Ключовий висновок щодо реформування гуманітарного виміру полягає в тому, що нормативну напругу неможливо усунути адміністративними заходами. Вона відтворюється автоматично при включенні гуманітарних аспектів у політичний проєкт розбудови постконфліктного порядку. Тому вектор реформи має зміститися від ідеалізованої повної інтеграції до практик «керування межами» (boundary management): науково обґрунтованим підходом є не пошук ілюзорної гармонізації, а розробка стійких механізмів, які створять можливості

для підтримки політичних рамок врегулювання, зберігаючи при цьому гуманітарного простіру як автономного каналу для захисту людської гідності.

Проблема функціонування «інтегрованих місій» (integrated missions) та взаємодії між миротворчими структурами ООН і гуманітарними суб'єктами становить один із найбільш складних вузлів інституційного реформування гуманітарного компонента операцій із підтримання миру. Зазначена суперечність зумовлена не стільки дефіцитом механізмів координації, кількість яких є значною, скільки фундаментальною конкуренцією раціональностей. Політико-безпекова логіка миротворчої діяльності потребує монолітної єдності стратегічного управління, тоді як гуманітарна логіка базується на автономії ухвалення рішень, принциповості та забезпеченні прийнятності (acceptance) з боку всіх сторін конфлікту. У цьому контексті «інтеграція» постає не як нейтральний управлінський алгоритм, а як нормативно та операційно навантажений інструмент, здатний як оптимізувати узгодженість дій системи ООН, так і критично звужувати гуманітарний простір [68].

Концепція інтегрованих місій сформувалася як реакція на досвід 1990-х – початку 2000-х рр., коли різні компоненти системи ООН функціонували паралельно [64]. Політичні офіси, військові контингенти, програми розвитку та гуманітарні агенції мали відмінні часові горизонти, мандати та лінії підзвітності. Прагнення до «єдності зусиль» (unity of effort) було зумовлене двома ключовими чинниками. По-перше, РБ дедалі частіше наділяла місії багатовимірними мандатами, де завдання із захисту цивільного населення, підтримки державних інституцій, сприяння виборчим процесам та забезпечення гуманітарного доступу перепліталися в єдиному документі. По-друге, вимоги держав-донорів щодо візуалізації результатів та «раціоналізації» витрат призвели до утвердження інтеграції як управлінської ортодоксії, що передбачає єдиний стратегічний план, уніфікований політичний дискурс та представлення «державної команди ООН» як консолідованого інституційного фасаду.

Проте гуманітарна архітектура ООН (зокрема через діяльність Управління з координації гуманітарних питань – ОСНА, Міжвідомчого постійного комітету

– IASC, кластерного підходу та ролей гуманітарних координаторів) історично розбудовувалася навколо іншого нормативного ядра. Воно передбачає збереження незалежності гуманітарних рішень, спроможність вести переговори про доступ із широким колом акторів та мінімізацію асоціацій із військово-політичними цілями [67]. Таким чином, стратегія інтеграції від самого початку містила внутрішню суперечність: вона обіцяла підвищення ефективності для ООН як глобальної системи, водночас створюючи суттєві ризики для гуманітарної діяльності як принципової практики.

У теоретичному вимірі центральною є дилема між стратегічною узгодженістю (coherence) та рівнем прийнятності (acceptance). Інтегрована місія спрямована на синхронізацію політичного процесу, безпекового забезпечення, відновлення державності та допомоги населенню в межах єдиного ланцюга впливу (theory of change). Водночас ефективність гуманітарної діяльності в умовах конфлікту критично залежить від довіри та сприйняття нейтральності суб'єкта з боку озброєних акторів і місцевих громад, які можуть ідентифікувати структури ООН як сторону конфлікту або союзника уряду.

Звідси випливає засаднича теза реформування: проблема інтегрованих місій полягає не лише в організаційній схемі, а в трансформації перцепцій. Навіть за умови формального збереження мандатної автономії гуманітарними агенціями, використання спільного бренду ООН, спільне розташування офісів, залучення охорони чи логістики місії, а також публічні комунікації, що пов'язують гуманітарні здобутки з політичною легітимацією уряду чи мирного процесу, можуть трактуватися як доказ інструменталізації допомоги. Це особливо гостро проявляється в асиметричних конфліктах та в умовах фрагментованого суверенітету, коли доступ є об'єктом політичного торгу, а дезінформація – інструментом ведення війни. У такому середовищі «інтегрована присутність» може підвищувати операційні ризики для гуманітарного персоналу та знижувати готовність сторін допускати нейтральних посередників до цивільного населення.

Практична реалізація інтегрованих місій часто призводить до плутанини в лініях підзвітності. Типовий дизайн передбачає домінуючу роль Спеціального представника Генерального секретаря (SRSG) як очільника місії та головного політичного суб'єкта ООН у країні. Паралельно функціонують гуманітарні лінії управління, де Гуманітарний координатор (HC) має забезпечувати принциповість дій, ґрунтуючи рішення на об'єктивній оцінці потреб. У багатьох контекстах ці ролі поєднуються (феномен «подвійного» або «потрійного капелюшництва» – RC/HC/DSRSG), що створює зручну для штаб-квартири єдність керівництва, проте в польових умовах підсилює підозри щодо підпорядкування гуманітарної координації політичним аспектам місії.

Внаслідок цього процес координації ризикує трансформуватися в ієрархічну структуру: гуманітарні пріоритети (географія, реципієнти та методи надання допомоги) можуть стати похідними від політичних цілей, таких як демонстрація присутності, розширення територіального контролю або підтримка лояльних партнерів у межах врегулювання. Навіть обмежені прояви такого зміщення пріоритетів руйнують довіру серед неурядових гуманітарних організацій та місцевих акторів, послаблюючи координаційну роль ОСНА та галузевих кластерів.

Отже, проблема інтегрованих місій полягає в тому, що інституційне прагнення до монолітної «єдності ООН» може суперечити умовам реалізації гуманітарної діяльності. З огляду на це, реформа має бути спрямована на розробку гнучкої, контекстуально чутливої моделі взаємодії, яка мінімізує асоціативні ризики та зберігає гуманітарні принципи як автономний операційний актив.

Феномен мандатної інфляції та пов'язаний із ним розрив між мандатом і ресурсами (mandate–means gap) є одним із найбільш стійких інституційних вад сучасних миротворчих операцій ООН, а у гуманітарному вимірі – одним із головних чинників як операційної неефективності, так і нормативної ерозії довіри [159]. У загальному вигляді проблема полягає в тому, що РБ дедалі частіше наділяє місії широкими й багатовимірними завданнями (захист

цивільних, сприяння доступу гуманітарної допомоги, підтримка державного управління, реформування сектору безпеки, підтримка виборів, протидія насильству щодо цивільних тощо), але не забезпечує пропорційних ресурсів, політичної підтримки та правил пріоритетування, необхідних для їхнього реалістичного виконання. Через це «мандат» перетворюється на каталог очікувань, тоді як «засоби» – на компроміс між бюджетними обмеженнями, небажанням держав-членів ризикувати персоналом і геополітичними розбіжностями у самій РБ.

Інфляція мандату є свідченням глибокого розриву між нормативними претензіями ООН (захист прав людини, запобігання масовим злочинам) та реальною готовністю держав-членів інвестувати матеріальні ресурси й брати на себе безпекові ризики. Це відображає еволюцію миротворчості від класичного моніторингу за режимом припинення вогню до комплексного управління конфліктними трансформаціями, що відбувається без належної модернізації ресурсної бази та структур командування.

Мандатна інфляція деформує гуманітарний вимір операцій не лише через кількісний дефіцит ресурсів, а й через зміну якісної взаємодії миротворчих та гуманітарних суб'єктів. По-перше, декларативне розширення завдань із гуманітарними маркерами (забезпечення доступу, підтримка репатріації, стабілізаційні проєкти) формує символічні обіцянки, які місія об'єктивно не спроможна виконати через брак мобільності, розвідданих або політичного впливу. Це спричиняє делегітимацію ООН у сприйнятті постраждалих громад. По-друге, дефіцит ресурсів стимулює інструменталізацію гуманітарної діяльності. Керівництво місій може надавати пріоритет заходам із високим візуальним чи комунікаційним ефектом (демонстративні конвої, акцентування на присутності держави) на шкоду реальним потребам, визначеним у межах незалежних гуманітарних оцінок. По-третє, широкі мандати розмивають межі відповідальності. Виникає ситуація інституційної «сірої зони», у якій гуманітарні організації очікують від місії гарантій безпеки, а місія покладає на

гуманітарний сектор обов'язок нівелювати наслідки криз, які вона не здатна попередити.

Найбільш виразно *mandate–means gap* експлікується в мандатах на захист цивільного населення. Концепція РоС потребує високого рівня оперативних спроможностей: від предиктивної аналітики загроз до авіаційної мобільності та політичної стратегії стримування агресорів [95]. За відсутності зазначених умов РоС трансформується в «обіцянку без забезпечення», що породжує два деструктивні ефекти: 1) ризик моральної небезпеки (*moral hazard*), який полягає у тому, що цивільне населення може ухвалювати ризиковані рішення, хибно розраховуючи на захисний потенціал ООН; 2) інституційну делегітимацію, тобто неспроможність реалізувати заявлений захист, що підживлює наративи про неефективність ООН, ускладнюючи тим самим подальше політичне посередництво та гуманітарний доступ.

Отож, мандатна інфляція є проблемою не лише прагматичної ефективності, а передусім легітимності та відповідальності ООН. Успішна реформа гуманітарного виміру миротворчості вимагає політичної дисципліни при формуванні мандатів: відмови від декларативної універсальності на користь реалістичної пріоритетизації, забезпечення необхідних спроможностей та встановлення підзвітності за стратегічний вибір в умовах обмежених ресурсів.

Узгодження гуманітарної допомоги з перехідними стратегіями – те, що в політичних документах та аналітичних дебатах позначається як *peacebuilding–humanitarian–development nexus* (часто також «*triple nexus*») – є однією з найвпливовіших рамок з реформування міжнародного реагування на сучасні конфлікти [147]. У контексті миротворчих операцій ООН *nexus* подається як спосіб подолати хронічну циклічність криз: перейти від короткострокового «пожежогасіння» до стратегій, спрямованих на зменшення ризиків повторного насильства, відновлення базових інституцій і забезпечення довготривалої стійкості громад. Зауважимо, що концепція *nexus* виникла як рефлексія на системну неефективність традиційного сектору міжнародної допомоги в умовах затяжних конфліктів. Насамперед, практичний досвід останніх десятиліть

засвідчив неспроможність лінійної моделі реагування (послідовний перехід від гуманітарної допомоги до розвитку та миробудівництва) забезпечити стійкі результати. Адже здебільшого гуманітарні кризи набувають хронічного характеру, в той час як ініціативи з розвитку часто деградують через рецидиви насильства та інституційну слабкість держав [138].

У межах миротворчих операцій ООН підхід *pexus* пропонує відмову від короткострокового «кризового менеджменту» на користь синхронізованої стратегії: одночасний порятунок життів, зміцнення національних систем (охорони здоров'я, освіти, інфраструктури) та усунення структурних причин конфлікту. При цьому, центральною суперечністю реалізації *pexus* є зіткнення аполітичних гуманітарних принципів (нейтральності, неупередженості, незалежності) з інструментальною природою перехідних стратегій. Якщо гуманітарний сектор орієнтується виключно на об'єктивні потреби населення, то стратегії миробудівництва спрямовуються на досягнення конкретних політичних результатів: зменшення ризиків насильства, відновлення легітимності інституцій та підтримку постконфліктного порядку.

У миротворчому середовищі це призводить до політичної селективності допомоги. Пріоритетність надається «стабільним» регіонам або проєктам, що легітимізують присутність держави, на шкоду важкодоступним або політично «незручним» зонам. Така трансформація логіки реагування від *needs-based* до *outcome-based* створює загрозу для гуманітарного доступу, оскільки нейтральність актора часто є єдиною передумовою взаємодії з населенням.

З іншого боку, намагання здійснити швидкий перехід від гуманітарної допомоги до стадії відновлення може спровокувати феномен «передчасної нормалізації» (*premature normalization*). Актори починають діяти в ілюзорній парадигмі стабілізованого порядку, перекладаючи відповідальність за соціальні сервіси на слабкі або корумповані державні інституції без належних безпекових гарантій. У конкурентних політичних середовищах це нерідко призводить до відтворення конфліктної динаміки. Наприклад, відновлення державних послуг може інтерпретуватися як експансія контролю однієї зі сторін, а програми

репатріації переміщених осіб можуть набувати примусового характеру заради поліпшення політичної статистики як свідчення «стабільності». Миротворчі місії, зацікавлені в демонстрації прогресу для підтримання легітимності мандату, часто стають каталізаторами такої перехідної динаміки, що суперечить принципам чутливості в умовах конфлікту.

Не підлягає сумніву, що узгодження гуманітарної допомоги з перехідними стратегіями є об'єктивною необхідністю в умовах затяжних криз, де суспільство потребує відновлення функціональних систем. Проте в контексті миротворчості ООН *nexus* слід розглядати не як універсальну управлінську формулу, а як простір керованої напруженості між різними режимами підзвітності та часовими горизонтами [60]. Стратегічним завданням реформи є уникнення крайнощів: закріплення стану залежності від допомоги, з одного боку, та передчасної, політизованої нормалізації, що підриває гуманітарні принципи й провокує нові хвилі насильства, з іншого.

Фундаментальним ресурсом гуманітарних операцій є соціальна прийнятність (*acceptance*) – стан, за якого присутність актора схвалюється місцевою спільнотою, що забезпечує безперешкодний доступ та мінімізує загрози безпеці. У багатьох сучасних конфліктах рівень прийнятності формується не стільки через безпосередній досвід взаємодії з громадами, скільки опосередковано – через цифрові інформаційні потоки: соціальні мережі, месенджери, регіональні медіа та лідерів думок. За таких обставин цілеспрямована інформаційна атака на гуманітарний суб'єкт може мати більш деструктивні наслідки, ніж локальний інцидент, оскільки вона характеризується масштабованістю, повторюваністю та високою резистентністю до спростувань.

Для миротворчих місій ООН зазначена проблема посилюється політичною природою їхнього мандата. Опоненти місії мають стійку мотивацію інтерпретувати присутність Організації як інструмент зовнішнього контролю. Гуманітарні агенції, попри їхню декларативну нейтральність, ризикують бути ототожненими з військово-політичним компонентом місії через спільну символіку, логістику та публічну комунікацію. Отже, інформаційне середовище

є простором, де гуманітарний нейтралітет піддається перманентним випробуванням через інструменталізацію різних стратегій. Ефективність останніх, зокрема дезінформації, зумовлюється не лише спотворенням фактів, а й інтеграцією маніпулятивних меседжів у локальні наративи, що базуються на історичних травмах та соціальній недовірі.

Одночасно з поширенням дезінформації зростає вага цифрових ризиків, пов'язаних із обробкою даних. Діджиталізація гуманітарних операцій – використання біометрії, цифрових реєстрів, мобільних платежів та геопросторового моніторингу створює нові зони вразливості від ризиків ідентифікації та переслідування з боку комбатантів, несанкціонованого обміну даними, до цифрової ексклюзії, коли з допомоги можуть позбавлятися найбільш уразливі верстви населення, які не мають засобів зв'язку чи відповідних навичок.

У миротворчих місіях ці виклики посилюється через політичний тиск щодо демонстрації результатів. Надмірна публічність, зокрема використання фотоматеріалів та геоміток для комунікаційних кампаній, може підвищувати ризики для партнерів та бенефіціарів. Отже, прозорість у гуманітарному вимірі не є абсолютною цінністю; вона має бути контекстуально обмеженою та підпорядкованою принципам безпеки даних.

Отож, інформаційна та цифрова площини трансформують онтологію гуманітарної діяльності в миротворчих операціях. Гуманітарна нейтральність і безпека персоналу тепер залежать не лише від переговорних процесів, а й від спроможності акторів діяти в умовах інформаційної конкуренції та цифрового стеження. За таких обставин цифрова відповідальність стає органічною частиною гуманітарних принципів: управління даними є таким же етичним питанням, як і розподіл ресурсів першої потреби, оскільки некоректне поводження з інформацією може спричинити пряму фізичну шкоду.

Попри наявні виклики, еволюція миротворчості ООН супроводжується формуванням нових стратегічних орієнтирів, що визначають перспективні контури гуманітарного виміру. Пріоритетними трендами є посилення інтеграції цивільних і військових компонентів, цифровізація управлінських процесів та

акцентування уваги на психосоціальному відновленні постраждалих спільнот. Зазначені тенденції маркують перехід до людиноцентричної парадигми, у межах якої успіх миротворчої діяльності оцінюється через здатність забезпечити тривале «зцілення» соціальної тканини та подолання травматичного досвіду сторін конфлікту.

Зауважимо, що траєкторія миротворчої діяльності ООН демонструє чітке зміщення фокусу з безпеки державних кордонів на безпеку індивідів [75]. Утвердження концепції захисту цивільного населення (Protection of Civilians) слід розглядати як найбільш вагоме нормативне та операційне зрушення в архітектурі міжнародної безпеки за останні десятиліття.

Імпульсом до зазначеної трансформації слугували катастрофічні невдачі міжнародної спільноти в середині 1990-х рр., зокрема геноцид у Руанді (1994 р.) та трагедія у Сребрениці (1995 р.) [85]. Ці події увиразнили моральну й операційну неспроможність класичної доктрини миротворчості, яка тривалий час базувалася на «тріаді принципів»: згоді сторін, неупередженості та незастосуванні сили (за винятком самооборони). Стало очевидним, що суворе дотримання нейтралітету в умовах асиметричного насильства проти цивільних осіб перетворює миротворців на пасивних спостерігачів за гуманітарними катастрофами.

Реагуючи на ці виклики, РБ ООН, починаючи з мандата місії у Сьєрра-Леоне (UNAMSIL, 1999 р.) [179], почала систематично впроваджувати положення про захист цивільного населення в операційну діяльність місій, апелюючи до Глави VII Статуту ООН. Це дало змогу юридично закріпити право, а згодом і обов'язок «блакитних шоломів» застосовувати «всі необхідні засоби» для захисту цивільних осіб, які перебувають під безпосередньою загрозою фізичного насильства.

Попри нормативну консолідацію, практичне впровадження концепції захисту цивільних породжує глибоку напругу між мандатом та реальністю, що визначається як «розрив між очікуваннями та можливостями» (expectations-sarabilities gap). Насамперед, виникає дилема неупередженості. Активний захист

цивільних осіб часто вимагає від миротворчого контингенту вступу в конфронтацію з однією зі сторін конфлікту – нерідко з урядовими силами або афілійованими з ними парамілітарними формуваннями. Це де-факто перетворює ООН на сторону конфлікту, що суттєво ускладнює гуманітарний доступ, оскільки спеціалізовані агенції втрачають статус нейтральних суб'єктів в очах сторін, що воюють.

Додатковим чинником, що ускладнює ситуацію є хронічний дефіцит ресурсів. Виконання мандатів із захисту цивільного населення потребує сучасного технологічного оснащення, зокрема, засобів розвідки, мобільності та авіаційної підтримки, а також специфічної підготовки персоналу. Проте країни-контрибутори військових контингентів, які часто є державами, що розвиваються, не завжди демонструють готовність ризикувати особовим складом заради захисту іноземного цивільного населення. Це зумовлює виникнення феномену «уникнення ризику» (risk aversion) на тактичному рівні, що нівелює оперативну ефективність місій.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що інституціоналізація концепції «захисту цивільного населення» докорінно трансформувала гуманітарний вимір миротворчих операцій ООН. У сучасних умовах легітимність миротворчої діяльності прямо залежить від здатності інституції убезпечити найбільш вразливі верстви населення. Це засвідчує остаточний відхід від вестфальської догми невтручання у внутрішні справи на користь космополітичного імперативу захисту засадничих прав людини в зонах збройних конфліктів.

Інтеграція гендерної перспективи в миротворчість трансформувалася з питання політичної декларативності у прагматичний інструмент підвищення оперативної ефективності гуманітарного реагування. Прийняття Резолюції РБ ООН 1325 (2000 р.) [180] створило своєрідний нормативний «вододіл», що позначив завершення епохи «гендерно сліпої» (gender-blind) миротворчості. Проте протягом тривалого періоду імплементація принципів порядку денного «Жінки, мир, безпека» (WPS) у гуманітарний вимір залишалася переважно

формальною, обмежуючись кількісними показниками представництва жінок у складі національних контингентів.

Академічна рефлексія досвіду останніх десятиліть свідчить, що ігнорування гендерної специфіки конфлікту неминуче призводить до стратегічної неефективності місій. Оскільки деструктивний вплив війни на чоловіків і жінок є диференційованим – від характеру травматизації до трансформації соціальних ролей, де жінки дедалі частіше перебирають функції голів домогосподарств. Планування допомоги потребує врахування цих особливостей. Останнє стосується як архітектурних рішень у таборах для біженців (зокрема, розміщення санітарних вузлів та освітлення для превенції насильства), так і розробки протоколів розподілу ресурсів.

Ключовим теоретичним зрушенням у доктрині є відмова від есенціалістської репрезентації жінки як пасивного об'єкта захисту, що тривалий час легітимізувало патріархальні моделі міжнародної опіки. Сучасна парадигма наголошує на принципі «участі» (Participation), що передбачає визнання жінок активними суб'єктами миробудування. У практичній площині це реалізується через залучення локальних жіночих організацій як стратегічних партнерів у процесах моніторингу та розподілу гуманітарних ресурсів. Жінки в зонах конфлікту часто володіють унікальним соціальним капіталом та знаннями про приховану динаміку громад, неформальні маршрути переміщення та латентні осередки напруженості на мікрорівні. Використання цього ресурсу дає змогу трансформувати миротворчу діяльність із формалізованого процесу «для жінок» у партисипативну модель взаємодії «разом із жінками», що робить гуманітарне реагування більш адресним та інклюзивним.

На оперативно-тактичному рівні реформа втілюється у впровадженні змішаних груп взаємодії (Mixed Engagement Teams – METs) у військовому та поліційному компонентах місій. Зазначений інструментарій має прямий вплив на якість гуманітарного доступу, особливо в соціокультурно консервативних середовищах (наприклад, у межах місій UNAMA в Афганістані чи MINUSMA в Малі). У таких контекстах традиційні патріархальні норми часто

унеможливлують пряму комунікацію чоловіків-миротворців із жіночою частиною населення. Відсутність гендерного балансу в патрулях створює значні інноваційні та інформаційні «сліпі зони», охоплюючи лише половину постраждалого населення. Інтеграція жінок-військовослужбовців дає змогу подолати ці бар'єри, забезпечуючи доступ до закритих сегментів соціуму для збору даних про специфічні потреби та випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (CRSV). Таким чином, порядок денний WPS стає дієвим механізмом забезпечення високого рівня ситуаційної обізнаності місії.

Реформування гуманітарного виміру крізь призму WPS є також критично важливим у контексті подолання кризи легітимності ООН, спричиненої випадками сексуальної експлуатації та наруги (Sexual Exploitation and Abuse – SEA) з боку миротворчого персоналу [181]. Порядок денний WPS вимагає впровадження жорстких протоколів внутрішнього комплаєнсу та захисту бенефіціарів допомоги [164]. Попри певні дискусії щодо ризику покладання надмірної відповідальності на жінок-миротворців за «етизацію» військових колективів, емпірична статистика демонструє стійку кореляцію між гендерною збалансованістю місій та зниженням рівня дисциплінарних порушень. Зростання частки жінок у компонентах місії сприяє відновленню довіри з боку місцевого населення та зміцненню морального авторитету міжнародної присутності.

У межах реформування гуманітарного виміру миротворчих операцій ООН стійкою тенденцією можна вважати парадигмальний перехід від екзогенних моделей зовнішнього втручання до ендогенних практик формування стійкості (resilience) в контексті так званого «локалізаційного повороту» [66, с.147-163].

Зауважимо, що протягом десятиліть гуманітарна архітектура миротворчих операцій базувалася на західній ліберальній епістемології. В академічному середовищі вона часто ставала об'єктом критики як форма «м'якого імперіалізму» [152], адже передбачала, серед іншого, що міжнародні експерти апріорі володіють універсальними знаннями (techne), необхідними для реконструкції так званих «держав, що занепали» (failed states). У межах такого

підходу місцеве населення розглядалося переважно як пасивний об'єкт гуманітарного адміністрування, позбавлений власної агентності.

Натомість сучасний «партисипативний поворот» (participatory turn) ґрунтується на визнанні неможливості імпорту або зовнішнього нав'язування сталого миру. Тому реформування гуманітарного виміру акцентує на концепції «місцевої афіляції» (local ownership) в оновленій інтерпретації: йдеться не про формальну передачу відповідальності національним урядам, які часто є сторонами конфлікту, а про безпосередню взаємодію з інститутами громадянського суспільства, неформальними лідерами та локальними спільнотами. На практичному рівні ця тенденція втілюється у зобов'язаннях «Великої угоди» (Grand Bargain) [142], ініційованої на Всесвітньому гуманітарному саміті 2016 р. [107]. Ці зобов'язання передбачають, зокрема, реконфігурацію фінансових потоків шляхом перенаправлення значної частки ресурсів безпосередньо місцевим неурядовим організаціям, оминаючи ланцюги міжнародних посередників.

Локалізація у контексті діяльності миротворчих місій (зокрема, досвіду UNMISS у Південному Судані), означає інституційне визнання та підтримку наявних місцевих механізмів виживання (coping mechanisms). Замість розбудови «паралельних інституційних світів» у вигляді ізольованих оонівських таборів, реформований підхід спрямований на посилення здатності громад до автономного вирішення ресурсних конфліктів через залучення традиційних інститутів медіації. Отже, гуманітарний вимір трансформується з моделі «доставки допомоги» (delivery of goods) на парадигму «розбудови спроможностей» (capacity building). Визнається, що місцеві актори, як «агенти первинного реагування» (first responders), мають безперечну перевагу у доступі до територій, закритих для міжнародного персоналу, та володіють унікальним культурно-контекстуальним розумінням ситуації.

З наукової точки зору все ж необхідно критично оцінювати ризики «романтизації локального». Місцевий контекст не є апріорі демократичним чи інклюзивним: він часто структурований внутрішніми ієрархіями влади,

патріархальними нормами та фракційними інтересами. Тому вказана реформа зіштовхується з викликами «гібридного політичного порядку» (hybrid political order), у межах якого державні інституції тісно переплетені з традиційними структурами домінування. Відтак гуманітарні актори ООН змушені вирішувати складні етичні дилеми щодо доцільності співпраці з ефективними, проте неліберальними місцевими лідерами задля забезпечення доступу до постраждалого населення. Паралельно, партисипативний підхід вимагає від персоналу місій глибокої «політичної антропології», спрямованої на ідентифікацію реальних отримувачів підтримки та запобігання поглибленню існуючих ліній суспільного розлому.

Критичний аналіз виявляє латентний, більш прагматичний бік зазначеного тренду. В умовах ескалації асиметричних загроз та терористичної активності проти персоналу ООН, локалізація нерідко трансформується у стратегію «управління ризиками через дистанціювання» (bunkerization and remote management). Західний персонал дедалі частіше відступає у захищені компаунди, делегуючи найбільш небезпечні польові завдання місцевим партнерам. Це створює гостру етичну асиметрію: локальні гуманітарні працівники беруть на себе основний тягар фізичних ризиків (від поранень до викрадень) за відсутності належного соціального захисту, страхування та політичної підтримки, притаманної міжнародним колегам. У такому світлі «партисипативний поворот» ризикує перетворитися на механізм «субпідряду ризиків», де риторика про розширення прав і можливостей (empowerment) приховує фактичний трансфер відповідальності за життя та скорочення операційних витрат.

Таким чином, локалізація та «партисипативний поворот» є невід'ємною тенденцією реформування гуманітарного виміру ООН, що відображає занепад гегемонії західних моделей державотворення. Однак успіх цієї трансформації безпосередньо залежить від прозорості діалогу: чи готова міжнародна спільнота до реального розподілу влади та ресурсів, чи лише до делегування ризиків. Справжня локалізація потребує глибокої деколонізації системи допомоги, визнання епістемологічної рівності місцевого знання та відмови від

патерналістської ролі «рятівника» на користь статусу фасилітатора природних процесів відновлення.

Посилення підзвітності та політика «нульової толерантності» спрямована на подолання культури безкарності в гуманітарному середовищі відображають тренд із трансформації механізмів внутрішнього контролю ООН у відповідь на систематичні випадки сексуальної експлуатації та наруги (SEA).

Зауважимо, що у науковому дискурсі з міжнародних відносин проблема злочинів, скоєних персоналом миротворчих місій, кваліфікується не лише як дисциплінарне порушення, а як екзистенційна загроза самій парадигмі миротворчості. Коли суб'єкти, наділені мандатом захисту вразливих верств населення, самі стають джерелом загрози, відбувається ерозія морального авторитету ООН. Це прямо суперечить засадничому принципу «не нашкодь» (*do no harm*), на якому ґрунтується вся архітектура міжнародної допомоги.

Ключовою перешкодою на шляху реформування системи залишається так званий «розрив безкарності» (*impunity gap*). Він зумовлений специфікою правової конструкції миротворчих операцій: попри те, що ООН здійснює адміністративний контроль над місією, кримінальна юрисдикція стосовно військового персоналу залишається виключною прерогативою держав-контрибуторів військ (*Troop Contributing Countries – TCCs*). Історично така правова асиметрія призводила до того, що особи, звинувачені у тяжких злочинах або обміні гуманітарної допомоги на сексуальні послуги, уникали правосуддя через репатріацію без подальшого кримінального переслідування в державах походження.

Політика «нульової толерантності», ініційована К. Аннаном та радикалізована А. Гутеррешем, трансформувалася з політичного гасла у систему жорстких операційних стандартів. Реформування гуманітарного виміру в цьому контексті базується на кількох інноваційних механізмах:

1. Політиці прозорості та механізмах публічного осуду (*Naming and Shaming*): ООН відмовилася від анонімізації національної приналежності правопорушників. Систематичне оприлюднення звітів із зазначенням

конкретних держав, чий контингенти причетні до злочинів, створює суттєвий репутаційний тиск на національні уряди, стимулюючи їх до проведення реальних розслідувань.

2. Фінансових важелях та колективній відповідальності: Резолюція Ради Безпеки ООН 2272 (2016 р.) закріпила прецедент колективної відповідальності. У випадку системного характеру порушень та відсутності належної реакції з боку держави, ООН наділена правом репатріювати весь національний підрозділ (як це було реалізовано щодо контингенту Республіки Конго в Центральноафриканській Республіці). Паралельно впроваджено механізм призупинення фінансових відшкодувань країні-контрибутору до моменту завершення слідчих дій.

3. Віктимцентричному підході (Victim-Centered Approach): Дана трансформація змістила акцент із бюрократичного захисту інституційної репутації на захист прав постраждалих осіб. Запровадження інституту Адвоката з прав жертв (Victim's Rights Advocate) дало змогу створити трастові фонди для надання комплексної медичної, юридичної та психосоціальної допомоги, а також розробити процедури встановлення батьківства для дітей, народжених унаслідок сексуальної експлуатації.

Наукова об'єктивність вимагає заразом вказати на чинники, що обмежують ефективність зазначених реформ. Передусім ідеться про політико-економічну складову миротворчої діяльності: ООН критично залежить від військового ресурсу держав Глобального Півдня. Тому надмірний тиск на держави-контрибутори створює ризик відкликання контингентів, що загрожує операційним колапсом місій. Це призводить до цинічного компромісу між потребою у кількісному забезпеченні операцій та якістю дотримання дисциплінарних стандартів.

Додатковою проблемою є неоднозначність дефініції «експлуатації» в умовах екстремальної бідності. У зонах збройних конфліктів межа між примусом та «сексом заради виживання» (survival sex) – коли стосунки з миротворцями стають для місцевого населення способом отримання продовольства чи

медикаментів, залишається вкрай нечіткою. Водночас чинна політика «нульової толерантності» радикально криміналізує будь-які сексуальні контакти з бенефіціарами допомоги, виходячи з презумпції неможливості вільної згоди в умовах критичного дисбалансу влади.

Цифровізацію гуманітарного реагування (Data-Driven Peacekeeping) можна вважати «технологічним поворотом» у практиці миротворчості ООН, що був нормативно закріплений у «Стратегії цифрової трансформації миротворчої діяльності».

Зауважимо, що традиційні операції з підтримання миру історично характеризувалися дефіцитом інформаційних потужностей, функціонуючи в умовах класичного «туману війни» за Клаузевіцом. За таких обставин, гуманітарне реагування мало здебільшого реактивний характер: надання допомоги розпочиналося постфактум, коли криза вже набувала критичних масштабів. Процеси цифровізації докорінно змінюють епістемологію миротворчої місії, спосіб сприйняття та інтерпретації конфліктного середовища.

Впровадження концепції Data-Driven Peacekeeping [182] передбачає інтеграцію гетерогенних потоків даних: супутникових знімків, сигнальної розвідки (SIGINT), метаданих мобільних операторів щодо міграції населення та аналізу тональності соціальних мереж (sentiment analysis) для ідентифікації проявів мови ворожнечі. Зазначений інструментарій дає змогу сформувати «спільну оперативну картину» (Common Operating Picture), у межах якої гуманітарні потреби «візуалізуються» у режимі реального часу. Стратегічною метою ООН є перехід від моделі екстреного реагування до парадигми «раннього попередження» (early warning), де предиктивні алгоритми спроможні прогнозувати спалахи насильства або дефіцит продовольства за кілька тижнів до їхнього фактичного виникнення.

Найрепрезентативнішим проявом поточної реформи на операційному рівні стало застосування безпілотних літальних апаратів (UAVs), започатковане в межах місії MONUSCO в Демократичній Республіці Конго. Попри початкові дискусії щодо суверенітету держав, безпілотні системи довели власну

ефективність для гуманітарного виміру: вони забезпечують моніторинг руху внутрішньо переміщених осіб у важкодоступних регіонах, дистанційно фіксують руйнування критичної інфраструктури та документують доказову базу воєнних злочинів без ризику для життя персоналу.

Паралельно з цим розвивається сегмент цифрового картографування (*crisis mapping*) із залученням механізмів краудсорсингу. Платформи, подібні до Ushahidi, дають змогу місцевому населенню повідомляти про інциденти за допомогою мобільного зв'язку, що сприяє створенню динамічної карти актуальних загроз. Це сприяє демократизації процесу збору інформації, трансформуючи цивільне населення з пасивних об'єктів спостереження на активних суб'єктів гарантування власної безпеки.

Водночас технологія постає у ролі «фармакона» – одночасно засобом порятунку та джерелом нових ризиків. Зокрема, до латентних загроз цифровізації, часто зараховують так званий «технократичний солюціонізм» – переконання у можливості розв'язання складних політичних суперечностей виключно інструментами програмного коду. У цьому контексті центральною проблемою є захист персональних даних (*Data Protection*). Миротворчі місії акумулюють масиви надчутливої інформації, зокрема біометричні дані біженців (наприклад, сканування райдужної оболонки ока для верифікації отримувачів продовольства). В умовах вразливості систем кіберзахисту такі бази даних стають пріоритетною мішенню для зловмисників. Несанкціонований доступ до цієї інформації з боку авторитарних режимів чи терористичних угруповань може мати фатальні наслідки для гуманітарних працівників та місцевих партнерів [62]. Відтак класичний принцип «не нашкодь» трансформується в імператив «не нашкодь у цифровому просторі» (*do no digital harm*).

Цифровізація несе також ризик поглиблення соціальної дистанції між персоналом місій та місцевим населенням. Надмірна орієнтація на дистанційні сенсори та аналітику великих даних може спричинити «бункеризацію свідомості», коли стратегічні рішення щодо розподілу ресурсів ухвалюються у штаб-квартирах на основі алгоритмічних висновків, відірваних від польової

реальності. Крім того, алгоритми штучного інтелекту, що базуються на неповних або упереджених вибірках даних, можуть репродукувати наявні форми дискримінації. Наприклад, якщо система моніторингу фокусується виключно на аналізі повідомлень поширеними мовами (англійською чи французькою), вона ігноруватиме сигнали про загрози в середовищі етнічних меншин. Це, у свою чергу, призводитиме до нерівномірного та несправедливого розподілу захисних ресурсів. Тому успішна реалізація реформи потребує розробки цілісної нормативної рамки цифрової етики, яка гарантуватиме пріоритетність права на приватність та забезпечить сприйняття цифрових інструментів як доповнення, а не як заміну безпосередньої політичної взаємодії та людської емпатії.

Концептуалізація ментального здоров'я та психосоціальної підтримки (Mental Health and Psychosocial Support – MHPSS) як невід'ємної складової сучасного гуманітарного мандата ООН, є черговим важливим інноваційним трендом [120]. Зауважимо, що тривалий час гуманітарний імператив миротворчої діяльності функціонував у межах біополітичної парадигми (у розумінні М. Фуко та Д. Агамбена), зосереджуючись виключно на збереженні біологічного виміру життя – «зое» [59]. Ефективність місії за такої логіки верифікувалася кількісними показниками: тоннажем доставленого продовольства, обсягами вакцинації та кількістю розгорнутих тимчасових поселень. Психологічний стан постраждалого населення розглядався як категорія «надлишкового ресурсу», доступного лише після завершення фази повної стабілізації.

На противагу цьому, сьогодні визнають, що в умовах сучасних збройних конфліктів, під час яких терор проти цивільних (зокрема сексуальне насильство як тактика війни, примусове вербування неповнолітніх та етнічні чистки) набуває інструментального характеру, психологічне руйнування особистості стає стратегічною метою агресора. Відтак включення MHPSS до базових гуманітарних стандартів (згідно з директивами Міжвідомчого постійного комітету – IASC) ґрунтується на розумінні того, що без ментальної реабілітації

індивід позбавлений спроможності до повноцінної економічної активності чи участі у громадянському житті.

З позицій досліджень миру (Peace Studies), реформування сектору МНПСС базується на вивченні прямої кореляції між індивідуальною травмою та архітектурою колективної безпеки. Непропрацьована травма має властивість до трансгенераційної передачі та політичної інструменталізації. Соціуми, уражені колективним посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), демонструють високу схильність до радикалізації, реваншистських настроїв та спалахів міжетнічної ворожнечі.

Особливого значення цей чинник набуває у межах програм роззброєння, демобілізації та реінтеграції (DDR). Колишні комбатанти, зокрема діти-солдати, не можуть бути інтегровані в мирне середовище виключно шляхом вилучення зброї. Без глибинної психосоціальної корекції та подолання соціальної стигматизації вони залишаються латентним джерелом дестабілізації. З огляду на це, сучасні миротворчі мандати інтегрують психологів та соціальних працівників у пункти збору екс-комбатантів, розглядаючи такий крок як критичну безпекову необхідність.

Реформований підхід ООН акцентує увагу на соціальній екології відновлення. Замість патологізації страждань (кваліфікації природних реакцій на екстремальні події як психічних розладів), пріоритет надається зміцненню ендогенних механізмів підтримки всередині громад. Це передбачає взаємодію з традиційними інститутами медіації, релігійними лідерами та використання локальних ритуалів примирення. Гуманітарний вектор МНПСС трансформується у створення «безпечних просторів» (safe spaces) для жінок і дітей, відновлення освітніх процесів та стимулювання групової солідарності.

Важливою складовою реформи є визнання проблеми вторинної травматизації миротворців та гуманітарного персоналу. Тривале перебування у зонах екстремального насильства призводить до професійного вигорання, емоційного цинізму та ерозії емпатії, що є прямою передумовою для дисциплінарних порушень та неправомірних дій щодо місцевого населення.

Впровадження обов'язкового психологічного скринінгу (на етапах передмісійної підготовки та післямісійної реабілітації), а також залучення штатних консультантів з питань стресу (Staff Counsellors) у польових офісах стає загальноприйнятим стандартом. Фактично турбота про ментальне здоров'я персоналу перейшла з категорії приватної справи особи у площину інституційного обов'язку ООН, що забезпечує підтримання оперативної спроможності місій.

Інтеграція психосоціальної підтримки як базового стандарту свідчить про визнання багатовимірності людської природи в умовах збройного конфлікту. Це маркує перехід від механістичного розуміння «відновлення миру» (як фізичної відбудови інфраструктури) до гуманістичної парадигми «зцілення миру» (healing of memories). Зазначена тенденція підтверджує, що в сучасному гуманітарному дискурсі ментальне здоров'я розглядається не лише як медична категорія, а як фундаментальний аспект прав людини та базис національної безпеки постконфліктних держав.

Підсумовуючи слід зазначити, що реформування гуманітарного виміру миротворчих операцій ООН відображає фундаментальні зрушення у міжнародній парадигмі управління конфліктами. Цей процес вимагає не лише технічної модернізації місій, а й глибокого переосмислення етичних засад міжнародної присутності в зонах насильства [57]. Успіх трансформаційних процесів критично залежить від здатності ООН подолати мандатну інфляцію та забезпечити функціональну автономію гуманітарного простору. Визнання інституційного обов'язку щодо підтримки ментального здоров'я персоналу місій є вагомим кроком до зміцнення загальної оперативної спроможності. У підсумку, життєздатність оновленої архітектури миротворчості визначатиметься здатністю ООН гармонізувати геополітичні імперативи безпеки із безумовним пріоритетом захисту людської гідності та прав людини.

3.3. Трансформація гуманітарних аспектів взаємодії України з ООН в умовах російсько-української війни

Зміна функціонального статусу України в системі ООН з огляду на повномасштабну збройну агресію Росії, є унікальним кейсом для сучасної політичної науки та теорії міжнародних відносин. Поєднання Києвом ролей пріоритетного реципієнта міжнародної допомоги та стратегічного донора глобальної стабільності актуалізує потребу у комплексному (пере)осмисленні наявних парадигм взаємодії державних акторів з міжнародними інституціями [145].

З історичного погляду, роль України в архітектурі ООН визначалася переважно її функцією як активного контрибутора миротворчих зусиль. Протягом десятиліть наша держава забезпечувала операційну спроможність місій ООН у Демократичній Республіці Конго, Ліберії та Судані, надаючи військовий персонал та авіаційні ресурси. Однак повномасштабна війна спричинила виникнення унікального для глобальної політики феномену «дуальної суб'єктності».

З структурно-функціонального погляду, Україна поєднує сьогодні дві ролі, які зазвичай є взаємовиключними. З одного боку, вона виступає як пріоритетний об'єкт міжнародного гуманітарного реагування та найбільший реципієнт допомоги в системі ООН (координованої через Управління з координації гуманітарних питань (ОСНА) та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR). З іншого боку, попри критичне навантаження на власну державну систему, Україна не втратила статусу активного суб'єкта-донора. Навіть перебуваючи у стані протидії екзистенційній загрозі з боку Росії наша держава продовжує функціонувати як гарант глобальної продовольчої безпеки, ініціюючи масштабні гуманітарні проєкти (зокрема програму «Grain from Ukraine») [106].

Така конфігурація є нехарактерною для міжнародних відносин. Історичний досвід свідчить, що держави, перебуваючи в умовах конфлікту, схожого за інтенсивністю до російсько-української війни, переходять зазвичай у категорію

пасивних реципієнтів допомоги або стикаються з руйнуванням міжнародної правосуб'єктності. Український кейс демонструє збереження державної спроможності: здатність одночасно поглинати зовнішню підтримку з метою стабілізації внутрішнього фронту та генерувати гуманітарні імпульси для підтримки глобальної стабільності [223]. У такий спосіб Україна не лише інтегрується в гуманітарну архітектуру як бенефіціар, а й структурно утримує роль важливого елемента забезпечення світового порядку.

Водночас, розглядаючи участь України в гуманітарній та безпековій архітектурі ООН, необхідно виокремити іншу визначальну особливість, що стосується трансформації ресурсного внеску нашої держави. Йдеться, насамперед, про безпрецедентний крок у миротворчості ООН, пов'язаний із масштабною репатріацією національного контингенту (2022 р.): рішення вищого політичного керівництва України щодо відкликання українських підрозділів (зокрема, 18-го окремого вертолітного загону з Місії ООН зі стабілізації у ДР Конго (MONUSCO) було вимушеним, адже диктувалося потребою захисту власного державного суверенітету. З погляду політичної науки та теорії міжнародного права, цей прецедент ілюструє жорстку ієрархізацію державних пріоритетів, за якої інтереси національної безпеки та реалізація права на самооборону (*jus ad bellum*) безумовно домінують над міжнародними зобов'язаннями в межах колективних операцій.

Репатріація українських активів спричинила суттєву трансформацію матеріально-технічного та логістичного забезпечення місій ООН на Африканському континенті. Український авіаційний компонент, що характеризувався унікальним досвідом експлуатації техніки в екстремальних кліматичних умовах та високою мобільністю, тривалий час виконував роль критичного вузла в системі оперативної підтримки MONUSCO. Відсутність українських вертольотів створила «логістичний вакуум», який міжнародна спільнота наразі не здатна повноцінно компенсувати через дефіцит аналогічних високоспеціалізованих ресурсів у інших країн-контрибуторів.

З академічної точки зору, цей кейс демонструє феномен «кризової де-інституціоналізації» внеску: ситуацію, за якої держава, перебуваючи в стані екзистенційної загрози, змушена вилучати належні їй спроможності з міжнародної системи для забезпечення власного виживання. Це підкреслює критичну залежність миротворчої архітектури ООН від спеціалізованих активів окремих держав. Тому вихід України з низки операцій як активного донора матеріально-технічних ресурсів не лише актуалізував питання дефіциту авіаційних засобів в африканських місіях, а й став наочним підтвердженням того, що в умовах глобальної нестабільності національний суверенітет залишається найвищим політичним імперативом, навіть з перспективи тих акторів, які були і залишаються традиційно віддані багатостороннім ініціативам.

З іншого боку, використання Україною власного аграрного потенціалу як засобу стабілізації міжнародної продовольчої безпеки завдяки імплементації стратегії «зернової дипломатії», стало релевантним інструментом гуманітарного впливу [71]. Попри систематичну блокаду глибоководних портів та цілеспрямовані руйнування з боку Росії логістичної інфраструктури, Україна зберігає статус критично важливого партнера Всесвітньої продовольчої програми (WFP) ООН. Ця синергія дає змогу забезпечувати безперебійне постачання аграрної продукції до регіонів, які стикаються з екзистенційною загрозою голоду, зокрема до Ефіопії, Ємену та Сомалі.

Центральним елементом вказаної стратегії є ініціатива Grain from Ukraine, яка, з погляду політичної теорії, є класичним втіленням концепції «м'якої сили» (soft power) [144]. Унікальність цього кейсу полягає в тому, що держава, яка перебуває у стані збройного конфлікту високої інтенсивності та сама потребує гуманітарної підтримки, діє в ролі гаранта виживання для інших суб'єктів міжнародних відносин. Це парадигмальне зрушення дає змогу Києву зміцнювати власну дипломатичну суб'єктність у державах Глобального Півдня, для яких продовольче питання є ключовим чинником політичної стабільності.

Аргументація на користь «зернової дипломатії» виходить за межі виключно економічної доцільності. Через надання допомоги нужденним наша

держава демонструє високий рівень глобальної відповідальності та відданості гуманітарним цінностям ООН. У такий спосіб Україна формує стійкий наратив моральної переваги, нівелюючи спроби опонентів ізолювати її у межах власного регіонального контексту. Таким чином, продовольча допомога трансформується у вагомий політичний капітал, що сприяє розширенню кола союзників та утвердженню України як незамінного елемента світової системи гуманітарної безпеки.

У цьому контексті важливим напрямом трансформації української зовнішньої політики є успішна «сек'юритизація» гуманітарної сфери, що дала змогу перенести питання ресурсного забезпечення з периферії міжнародної уваги в центр глобального безпекового порядку денного. Українська дипломатія здійснила якісний перехід у позиціонуванні гуманітарних викликів, який можна описати з допомогою теоретичного інструментарію Копенгагенської школи (зокрема концепції Б. Бузана та О. Вейвера) [75]: продовольча безпека, доступ до водних ресурсів та енергетична стабільність перестали розглядатися як вузькоспеціалізовані технічні питання виживання (сфера *low politics*) і набули статусу чинників екзистенційної загрози (сфера *high politics*).

Розуміння цього процесу ґрунтується на стратегічному конструюванні взаємозалежностей. Ключовим кейсом є Чорноморська зернова ініціатива («Зернова угода»), реалізація якої стала можливою завдяки ефективному дискурсивному зв'язку: Україна успішно артикулювала загрозу масового голоду в державах Глобального Півдня як прямий і неминучий наслідок російської воєнної агресії. У такий спосіб безпека Києва була концептуально поєднана з безпекою Каїра, Лагоса чи Аддіс-Абеби. Гуманітарна криза в Україні була представлена не як локальний конфлікт, а як тригер системної дестабілізації світового укладу, що загрожує соціальним вибухом у віддалених регіонах.

Таким чином, сек'юритизація гуманітарної сфери сприяла виходу України за межі статусу пасивного реципієнта допомоги, перетворивши нашу державу на активного суб'єкта, що формує безпекові пріоритети ООН. Це підтверджує тезу про те, що в сучасних міжнародних відносинах здатність актора до успішної

мобілізації дискурсу сек'юритизації є потужним інструментом впливу, який змушує міжнародні інституції діяти рішучіше з огляду на загрози, які раніше вважалися виключно технічними.

Тісно пов'язаною із проблематикою сек'юритизації є деконструкція з боку України пасивної ролі «агента»⁵⁴, яка традиційно зводилася до простого виконання агентами волі міжнародних донорів. Всупереч цій тенденції наша держава діє де-факто як «принципал», диктуючи гуманітарний порядок денний на регіональному рівні. Ця інверсія стала можливою завдяки поєднанню Україною інструментів публічного дипломатичного тиску та апелювання до морального авторитету. У такий спосіб Київ змушує глобальні інституції діяти значно активніше та виходити за межі їхніх стандартних бюрократичних протоколів, які часто виявлялися малоефективними в умовах війни високої інтенсивності.

Аргументація на користь цієї тези базується на розвиненій спроможності України контролювати ключові наративи та визначати пріоритети гуманітарного реагування. Замість того, щоб адаптуватися до темпів ООН, українські національні інституції нав'язують міжнародним агенціям власну логіку процесів, перетворюючи їх на допоміжні інструменти реалізації державної стратегії виживання. Це створює нову модель суб'єктності, у якій легітимність дій міжнародного бюрократа (ООН) починає на пряму залежати від його здатності відповідати на запити та очікування українського суспільства. Таким чином, український досвід спонукає до перегляду застарілих ієрархічних схем та змушує визнати можливість суб'єктного домінування держави в умовах асиметричного конфлікту.

Важливим аспектом взаємовідносин України з міжнародними інституціями є, водночас, увиразнення гострої кризи усталеного принципу нейтральності, що тривалий час слугував фундаментом для діяльності ООН [41]. Зауважимо, що у межах класичної парадигми гуманітарні операції базуються на

⁵⁴ Примітка. Термінологію запозичено з теорії «принципала–агента» (principal-agent theory), що описує відносини між суб'єктом, який делегує повноваження (принципал), та виконавцем (агент).

тріаді принципів: гуманності, нейтральності та неупередженості [170]. Проте українська дипломатія в умовах повномасштабної агресії проти України з боку Росії піддала цей підхід жорсткій ревізії, аргументуючи, що збереження нейтралітету в ситуації очевидного неспровокованого нападу та системних воєнних злочинів є не лише анахронічним, а й морально неприйнятним.

Така позиція Києва призводить до перманентної напруги у відносинах із Секретаріатом ООН, який намагається зберегти статус «чесного брокера» заради доступу до окупованих територій та підтримання каналів комунікації з усіма сторонами конфлікту. З погляду політичної науки, дії України спрямовані на те, щоби змусити гуманітарні місії відмовитися від евфемізмів і називати події «своїми іменами» – чітко ідентифікуючи агресора та жертву. Це фактично веде до політизації гуманітарного мандата, що в контексті українського спротиву є необхідною й обґрунтованою стратегією національного виживання, а не деструктивним чинником.

Аргументи на користь такої трансформації вибудовуються на тому, що гуманітарна допомога не може бути відокремлена від правового та морального контексту війни. Адже ігнорування політичної відповідальності агресора під прикриттям «нейтральності» лише сприяє безкарності та поглиблює гуманітарну катастрофу. Україна висуває обґрунтовану вимогу до провідних гуманітарних інституцій – зокрема Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ) та профільних агенцій ООН, переглянути традиційну доктрину абстрактного нейтралітету в ситуаціях, де йдеться про системне нівелювання засад людської цивілізації та вчинення актів абсолютного зла. Фактично системний тиск офіційного Києва на міжнародних гуманітарних операторів з вимогою чіткої атрибуції відповідальності за спричинені катастрофи докорінно змінює глобальний етичний ландшафт. Аргументація української сторони базується на постулаті, що в умовах конвенційної війни високої інтенсивності нейтральність не може бути тотожною байдужості або інституційній апатії. Відмова від ідентифікації агресора під прикриттям «неупередженості» фактично легітимізує

злочинні дії та підриває довіру до всієї системи міжнародного гуманітарного права.

Функціональна вага цієї стратегії полягає у формуванні нової суб'єктності гуманітарних місій. Україна наполягає на тому, що мандат таких організацій має містити не лише операційну допомогу, а й функцію морального свідчення. У такий спосіб гуманітарний сектор змушений еволюціонувати від ролі технічного виконавця до ролі активного захисника правопорядку. Цей процес політизації етики є необхідним кроком для збереження дієздатності міжнародних інституцій у XXI ст., оскільки він дає змогу уникнути кризи колективної відповідальності з огляду на безпрецедентні гуманітарні кризи.

Таким чином, український кейс створює прецедент для глобальної дискусії щодо необхідності еволюції гуманітарних стандартів ООН. Функціональна вага цієї стратегії полягає у формуванні нового етичного стандарту міжнародної допомоги, у якому захист людської гідності та підтримка міжнародного права отримують пріоритет над бюрократичним нейтралітетом [67].

Четвертим аспектом аналізу участі України в міжнародній системі є формування та подальша трансляція унікальних технологічних і методологічних компетенцій у сфері безпеки, що виникли як безпосередня реакція на масштабну деструкцію довкілля.

Паралельно взаємодія України з агенціями ООН демонструє фундаментальну трансформацію класичних підходів до надання допомоги. У межах структурно-функціонального аналізу цей процес можна визначити як перехід від традиційної ієрархічної схеми, у якій «ООН виступає безпосереднім виконавцем робіт», до інноваційної моделі, у межах якої Організація зосереджується на фінансовому та координаційному забезпеченні діяльності локальних суб'єктів [107]. Загалом, ця зміна відображає глобальний тренд до локалізації (Shift to Local Actors), однак саме в українському контексті вона зазнає виняткової інтенсифікації [66, с.147-163].

Насамперед, українське громадянське суспільство та розгалужені волонтерські мережі продемонстрували настільки високий рівень адаптивності

та оперативної ефективності, що міжнародні структури ООН опинилися перед необхідністю інтеграції у вже наявні національні системи допомоги, а не навпаки. Традиційна модель, за якої міжнародні організації створюють паралельні структури управління, виявилася малоефективною порівняно з гнучкістю горизонтальних зв'язків українського соціуму. Як наслідок, спостерігається інверсія ролей: локальні актори стають стратегічними архітекторами гуманітарної відповіді, а глобальні інституції – провайдерами необхідних ресурсів та стандартів. Свідченням переваг такої моделі є її значно вища функціональна стійкість. Формування принципу «місцевого лідерства за підтримки глобального фінансування» (local leadership supported by global funding) створює життєздатну матрицю для майбутніх гуманітарних операцій у всьому світі. Такий підхід дає змогу уникнути інституційного патернізму та сприяє зміцненню внутрішньої спроможності держави, що є критично важливим аспектом для забезпечення сталого розвитку після завершення гострої фази конфлікту [64].

Отож український кейс пропонує ООН нову еталонну модель ефективності. Вона доводить, що інтеграція міжнародних ресурсів у потужну національну активістську роботу дає синергетичний ефект, який неможливо досягти виключно завдяки зовнішнім зусиллям. Це не лише зміцнює гуманітарну безпеку всередині держави, а й закладає підвалини для реформування всієї глобальної гуманітарної архітектури, роблячи її більш інклюзивною та орієнтованою на кінцевого бенефіціара [62]. Функціональна вага цього процесу полягає водночас у зміні статусу локальних організацій: із субпідрядників міжнародних агенцій вони перетворюються на самостійних стратегічних партнерів. Таким чином, досвід України слугує каталізатором глобальної реформи гуманітарного сектору, змушуючи міжнародні інституції визнати пріоритетність локальних агентів та адаптувати власні фінансові й операційні моделі до вимог мережевого суспільства [142].

Сприятливим чинником участі України в глобальній гуманітарній архітектурі є безпрецедентна інтеграція цифрових інструментів державного

управління в процесі надання міжнародної допомоги. Фактично йдеться про перехід від традиційних методів розподілу ресурсів до високотехнологічної моделі цифрового врядування (Digital Governance)⁵⁵, що кардинально змінює архітектуру взаємодії між донором та реципієнтом.

На відміну від класичних сценаріїв гуманітарного реагування в зонах тривалих конфліктів (як для прикладу в Ємені чи Сирії), де діяльність міжнародних агенцій зазвичай обмежена через занепад державних інституцій та інфраструктурний колапс, український кейс вибудовується на наявності розвиненої цифрової інфраструктури. Центральним елементом цієї системи є екосистема «Дія», яка дала змогу синхронізувати державні реєстри з операційними потребами міжнародних організацій. Зокрема, співпраця з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) та Дитячим фондом ООН (UNICEF) щодо реалізації програм грошових виплат (cash assistance) через цифрові платформи є революційним прецедентом для глобальної практики ООН [185].

Значення українського досвіду полягає у формуванні нової глобальної стратегії – direct-to-beneficiary. Україна де-факто виступає «лабораторією майбутнього» для гуманітарних операцій світу, у яких цифрова ідентифікація та верифікація потреб творитимуть фундамент для прозорості та оперативності реагування. У такий спосіб наша держава не лише абсорбує зовнішню допомогу, а й пропонує міжнародній спільноті готову технологічну матрицю, що здатна трансформувати бюрократичні механізми ООН у гнучкі та високоефективні цифрові сервіси.

Традиційна операційна парадигма ООН та її спеціалізованих агенцій значною мірою базується на досвіді роботи в умовах інституційного колапсу (failing states), коли міжнародні структури фактично заміщують собою державні органи у забезпеченні базових життєвих потреб населення. Проте український кейс продемонстрував фундаментальну невідповідність цієї моделі реаліям

⁵⁵ Примітка. Екосистема «Дія» — цифрова платформа державних послуг України, запущена у 2020 р., що інтегрує понад 120 державних сервісів.

держави з високим рівнем адміністративної стійкості та розвиненими соціальними інститутами [60].

В Україні структурам ООН довелося мати справу з потужними національними акторами, такими як АТ «Укрзалізниця», Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) та Міністерство охорони здоров'я (МОЗ), які зберегли повну функціональність та продемонстрували здатність до оперативного реагування у кризових ситуаціях. Більше того, логістична та організаційна ефективність українських інституцій у багатьох аспектах випереджала громіздкі бюрократичні протоколи міжнародних організацій. Україна виразно довела, що національні інституції здатні самостійно ідентифікувати потреби та забезпечувати логістику, тоді як міжнародна спільнота має зосередитися на ресурсному підсиленні та наданні вузькоспеціалізованої експертизи. Це створює безпрецедентний виклик для всієї операційної архітектури Управління з координації гуманітарних справ (ОСНА). Український досвід вимагає перегляду засадничих принципів координації допомоги, децентралізації механізмів фінансування та посилення ролі національних урядів як ключових операторів гуманітарного процесу. Він демонструє, що у конфліктах, які відбуваються в розвинених країнах із високою державною спроможністю, роль міжнародних структур має трансформуватися з керівної (директивної) на допоміжну (сервісну).

Руйнування греблі Каховської ГЕС стало переломним моментом, що зумовив необхідність докорінного переосмислення меж гуманітарної діяльності [183]. Цей прецедент перевів співпрацю України з Програмою ООН з довкілля (UNEP) та Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ) у розряд критично важливих елементів національної та глобальної безпеки [105]. Ключовою особливістю цього етапу є активне введення українською стороною в міжнародний науковий та правовий дискурс поняття «екоцид» як невід'ємного складника комплексної гуманітарної катастрофи [175].

Обґрунтування такого підходу базується на визнанні нерозривного зв'язку між станом екосистеми та можливістю підтримання людського життя. Україна

послідовно обґрунтовує тезу, що цілеспрямоване нищення довкілля є методом ведення війни, спрямованим на підірив біологічного та економічного фундаменту виживання нації⁵⁶. Це, у свою чергу, створює нормативний тиск на інституції ООН, змушуючи їх розширювати традиційні мандати гуманітарних місій. Функціональна зміна полягає у переході від короткострокових стратегій порятунку населення до довгострокового моніторингу та відновлення екологічної безпеки. Включення екологічних злочинів до гуманітарного порядку денного дає змогу кваліфікувати знищення природних ресурсів не як побічний ефект бойових дій, а як навмисне створення умов, непридатних для життя. У такий спосіб українська дипломатія формує новий стандарт для міжнародних гуманітарних операцій, за яким екологічна реабілітація територій визнається базовою передумовою для повернення біженців та постконфліктного відновлення.

У цьому контексті звернемо увагу ще на такий аспект: масштаби забруднення території України вибухонебезпечними предметами наразі визначаються як безпрецедентні в сучасній історії, що перетворює нашу державу на найбільш заміновану країну світу [217]. Такий стан справ спричинив явище «екзогенно детермінованої професіоналізації»: під тиском екзистенційної загрози український безпековий сектор змушений швидко розробляти і впроваджувати нові стандарти та протоколи гуманітарного розмінування. Відтак, незважаючи на той факт, що сьогодні Україна є активним реципієнтом допомоги та експертної підтримки з боку Служби ООН з протимінної діяльності (UNMAS), логіка та темпи розвитку національних спроможностей вказують на неминучу інверсію цієї ролі нашої держави в середньостроковій перспективі. Очікується, що в майбутньому архітектура гуманітарних місій ООН у зонах постконфліктного врегулювання по всьому світу спиратиметься значною мірою саме на українські технологічні рішення та операційні стандарти. Адже акумульований досвід роботи з атиповими комбінаціями мінних загороджень, імплементація інноваційних рішень у сфері дистанційного зондування та

⁵⁶ Примітка. Стаття 441 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за екоцид.

цифровізація мап ризиків потенційно перетворюють Україну на головного глобального донора верифікованої експертизи з гуманітарного відновлення.

Загалом же екологічний вимір гуманітарної діяльності України в системі ООН пришвидшує інтеграцію екологічної безпеки в загальну парадигму захисту цивільного населення. Це не лише збагачує міжнародне гуманітарне право новими категоріями (як для прикладу – екоцид), а й створює прецедент для притягнення держави-агресора до відповідальності за злочини проти довкілля, що мають транскордонний та довготривалий характер впливу.

Водночас, використання міжнародних форумів для артикуляції наслідків масштабних гуманітарних катастроф – таких як облога Маріуполя чи руйнування греблі Каховської ГЕС, дає змогу Києву не лише фіксувати факти порушень, а й системно актуалізувати питання про глибоку кризу інституційної дієздатності РБ ООН. Українська сторона послідовно доводить, що наявність права вето у держави-агресора блокує саму можливість реалізації статутних цілей ООН щодо захисту прав людини та забезпечення миру. Аргументація на користь реформування РБ ООН базується на очевидній суперечності: міжнародне право, що має захищати цивільне населення, стає заручником інституційної архітектури, яка дає змогу агресору уникати відповідальності. Висвітлюючи гуманітарні наслідки війни, Україна використовує правові інструменти як засіб делегітимізації статусу РФ у системі ООН, демонструючи несумісність дій агресора із засадами міжнародного гуманітарного права.

Таким чином, у сучасному міжнародно-політичному дискурсі Україна задає новий стандарт функціонального використання гуманітарної дипломатії. Гуманітарна сфера тут виступає не лише об'єктом допомоги, а й потужним нормативним важелем, спрямованим на подолання анахронічних елементів глобального управління. Це перетворює кейс України на прецедент, у якому гуманітарна катастрофа стає юридичним та моральним підґрунтям для вимоги фундаментальної перебудови світового порядку.

Важливим напрямом участі України в міжнародній гуманітарній діяльності є захист та консервація культурного надбання, що в умовах тотальної

війни набуває значення інструменту збереження національної ідентичності та протидії соціоциду [184]. Активне залучення України до співпраці з Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) спрямована на реалізацію дворівневої стратегії: фізичного захисту пам'яток архітектури та системної цифровізації (архівування) об'єктів культурної спадщини. Ці заходи є необхідною відповіддю на загрозу «культурного стирання» (cultural erasure) – навмисного знищення символічного простору нації, що в межах міжнародного права кваліфікується як одна з ознак геноцидальних намірів агресора.

Зауважимо, що знищення музеїв, бібліотек та історичних центрів міст не є побічним наслідком бойових дій, а частиною стратегії з нівелювання суб'єктності українського народу. У цьому контексті Україна виступає в системі ООН не лише як реципієнт технічної допомоги, а як проактивний «архіваріус» та захисник європейської ідентичності. Наша держава генерує нові підходи до моніторингу пошкоджень за допомогою супутникових технологій та розробляє протоколи екстреної евакуації музейних фондів. Цей український досвід може стати еталонним для майбутніх міжнародних місій.

Функціональне значення цієї діяльності полягає в інтеграції культурної безпеки в загальний гуманітарний ландшафт. Захист культурного ландшафту розглядається як фундамент для майбутньої соціальної реабілітації та повернення громад, оскільки саме тяглість культури забезпечує психологічну стійкість населення. Таким чином, взаємодія з ЮНЕСКО дає змогу Україні не лише зберігати матеріальні артефакти, а й утверджувати власну приналежність до цивілізаційного простору Заходу, перетворюючи захист пам'яток на акт політичного спротиву та утвердження суверенного права на власну історію.

Попри безпрецедентні безпекові виклики, Україна зберігає відданість стратегічному курсу на імплементацію Резолюції РБ ООН 1325, що становить основу міжнародного порядку денного «Жінки, мир, безпека». Феноменальний рівень залучення жінок до лав Збройних Сил України, а також їхнє лідерство у волонтерських мережах та органах місцевого самоврядування створюють

унікальний емпіричний матеріал для вдосконалення глобальних стандартів ООН. Український кейс демонструє міжнародній спільноті, що гендерна рівність та інклюзія не є «додатковою опцією» або атрибутом виключно мирного часу. Навпаки, рівноправна участь жінок у процесах прийняття рішень та безпосередньому веденні оборонних операцій є критичним елементом мобілізаційної здатності суспільства. Це дає змогу диверсифікувати стратегії реагування, підвищити адаптивність соціальних інститутів та забезпечити більш адресне надання гуманітарної допомоги постраждалим верствам населення.

Функціональний зміст українського досвіду для системи ООН полягає в деконструкції стереотипних уявлень про жінку як виключно «пасивну жертву» конфлікту. Україна пропонує нову суб'єктну модель, у якій жінка є активним провайдером безпеки та архітектором соціальної стабільності. Такий підхід змушує міжнародні інституції переглядати протоколи миротворчих та гуманітарних місій, акцентуючи увагу на важливості жіночого лідерства як передумови тривалого й сталого миру.

Таким чином, Україна сьогодні не лише демонструє здатність до виживання, а й генерує унікальні моделі адаптації державних та суспільних інститутів до умов екзистенційних загроз. Тому в межах сучасного дискурсу ООН відбулася радикальна реконфігурація сприйняття української державності: від прогнозованого статусу «неспроможної держави» (failed state) у лютому 2022 р. до ролі провідної глобальної лабораторії системної стійкості (resilience).

Стратегічна співпраця України з Програмою розвитку ООН (ПРООН/UNDP) на сучасному етапі акцентує увагу на впровадженні інструментів раннього відновлення (early recovery) безпосередньо під час воєнного конфлікту, що триває. Такий підхід є новаторським для міжнародної практики, оскільки він заперечує лінійну логіку «спочатку мир, а потім реконструкція». Україна впроваджує натомість парадигму безперервного відновлення критичної інфраструктури, енергетичної системи та соціальних зв'язків, що дає змогу підтримувати життєдіяльність нації попри перманентний деструктивний вплив агресора.

Концептуалізація цього підходу полягає на конструюванні образу держави, орієнтованої на майбутнє. Здатність планувати та реалізовувати проекти відновлення в умовах активних бойових дій виступає потужним психологічним і політичним сигналом для міжнародної спільноти. Це свідчить про високий рівень інституційної впевненості та соціальної згуртованості, що перетворює українську резильєнтність на універсальний стандарт для інших демократій, які можуть зіткнутися з подібними викликами.

Перспективи повоєнного устрою та реконфігурації міжнародних інституцій нерозривно пов'язані з якісною зміною статусу України як суб'єкта миротворчих процесів. Завершення активної фази бойових дій означатиме наявність в Україні найбільш досвідченого у світі військового контингенту та корпусу кризових менеджерів. Тому можна з певністю припустити неминучу реінтеграцію України в систему миротворчих операцій ООН, проте на принципово нових функціональних засадах.

Якщо в попередні десятиліття участь України в місіях ООН сприймалася переважно крізь призму надання кількісних ресурсів – піхотних підрозділів чи авіаційних загонів, то в майбутньому наша держава виступатиме як носій унікального досвіду ведення конвенційної війни високої інтенсивності. Цей досвід охоплює не лише тактичні аспекти бойових дій, а й комплексні стратегії управління гуманітарними кризами колосального масштабу, що виникають в умовах руйнування критичної інфраструктури та масових переміщень населення. Тому функціональна трансформація полягатиме у переході України від ролі «постачальника сили» до ролі «архітектора безпекових рішень». Українські фахівці володітимуть компетенціями у сфері протидії гібридним загрозам, захисту кіберпростору, координації цивільно-військового співробітництва (CIMIC) та подолання наслідків застосування сучасних систем озброєння. Така експертиза стане фундаментом для розробки нових протоколів ООН щодо постконфліктного врегулювання та стабілізації регіонів, які перебувають у стані занепаду державних інститутів. Це не лише зміцнить позиції

України у межах міжнародної гуманітарної архітектури, а й дасть змогу активно впливати на реформування методів і засобів миротворчої діяльності ООН.

Узагальнюючи наголосимо на виразній трансформації ролі України в системі гуманітарної діяльності ООН від традиційного контріб'ютора миротворчих зусиль до унікального суб'єкта «дуальної природи». Фактично, поєднання нашої державою функцій найбільшого реципієнта міжнародної допомоги та водночас активного донора глобальної продовольчої безпеки маркує виникнення нової моделі державної агентності (agency). Цей феномен спростовує класичні уявлення про втрату суб'єктності під впливом екзистенційних загроз і демонструє здатність національної системи не лише абсорбувати зовнішні ресурси, а й генерувати стабілізаційні імпульси для світового порядку. У підсумку, український кейс слугує каталізатором неодмінної перебудови усієї глобальної гуманітарної архітектури, у напрямі до більшої інклюзивності, технологічності та орієнтованості на кінцевого бенефіціара.

Висновки до розділу 3

Оптимізацію гуманітарної діяльності ООН у сучасних конфліктних середовищах не можливо звести виключно до технічного вдосконалення процедур або екстенсивного збільшення ресурсів, оскільки вона потребує системної реконфігурації основ функціонування гуманітарного режиму. Тому пріоритетним завданням є розробка такої моделі врядування, яка забезпечить стійкий баланс між політичною доцільністю, безпековими обмеженнями та нормативними засадами діяльності, що є критично важливим для підтримання легітимності інституції та гарантування безперешкодного доступу до постраждалого населення.

Фундаментальною проблемою залишається поліцентричність системи ООН, яка, створюючи потенціал для комплексного реагування, демонструє водночас глибокі структурні суперечності у процесах координації. Попри інституційну виправданість кластерної архітектури, конкуренція між акторами

часто нівелює результативність розподілу ресурсів та перешкоджає визначенню спільних пріоритетів. У цьому контексті концепція «керування межами» (boundary management) набуває статусу ключового аналітичного інструментарію, покликаного мінімізувати деструктивний вплив багатомандатності шляхом чіткого окреслення ролей та інституціоналізації принципу модульності. Водночас інформаційні масиви та фінансові потоки формують специфічну «політику знання», яка функціонує як безпосередній носій владного впливу. Відтак модернізація операційних процесів передбачає створення інституційних запобіжників проти політизації зазначених механізмів шляхом гармонізації процедур і забезпечення прозорості алгоритмів при прийнятті рішень.

Реформування гуманітарного виміру миротворчих операцій слід концептуалізувати як складний процес управління онтологічною суперечністю між гуманітарними засадами та політичною природою миротворчої діяльності. Замість механічної уніфікації складових, найбільш адекватною відповіддю на сучасні виклики є інституціоналізація «контрольованої фрагментації», що мінімізує ризики взаємного послаблення різних функціональних логік. Результати аналізу свідчать, що легітимність ООН підривають мандатна інфляція та системний розрив між програмними зобов'язаннями й ресурсною базою, перетворюючи задекларовані цілі у абстрактні конструкції. Оптимізація діяльності потребує переходу до режиму стратегічної пріоритизації завдань, узгодження очікувань із наявними спроможностями та запровадження реальної звітності під час реалізації мандатів.

Удосконалення гуманітарної архітектури безпосередньо корелює з переосмисленням локалізації як процесу суб'єктного перерозподілу влади. Запровадження концепції nexus, цифровізація та локалізаційний поворот, попри загрози політизації, створюють умови для розбудови адаптивної та контекстуально чутливої моделі оперативного реагування. У її межах показники ефективності детермінуються якістю взаємодії із соціальним середовищем та спроможністю інтегрувати локальні знання задля здобуття «соціальної ліцензії» на гуманітарну присутність. У кінцевому підсумку, реформування повинне

спрямовуватися на перехід до людиноцентричної парадигми безпеки, згідно з якою захист цивільного населення та етична бездоганність діяльності міжнародних суб'єктів є стрижнем трансформації глобального порядку.

Досвід взаємодії України з ООН у контексті повномасштабної російсько-української війни засвідчує розвиток феномену «дуальної суб'єктності», у межах якого держава одночасно є як реципієнтом міжнародної допомоги так і активним донором глобальної стабільності. Окрім того, український кейс не лише демонструє інституційну інертність наявної архітектури ООН, а й формує водночас прецедент проактивного лідерства з боку держави-бенефіціара, яка володіє спроможністю до імплементації власної функціональної логіки в діяльність міжнародних інституцій. Поширення інноваційних стандартів – від локалізації управлінських процесів до цифрових інструментів прямої підтримки (direct-to-beneficiary) та концептуалізації екоциду, позиціонує Україну як ініціатора перспективних практик, придатних до масштабування на глобальному рівні. Це закладає підвалини оновленої моделі світового порядку, у якій гуманітарна дипломатія та стратегії правової війни (lawfare) набувають значення визначальних чинників забезпечення міжнародної безпеки XXI ст.

ВИСНОВКИ

Миротворча діяльність ООН, що формувалася як адаптивна відповідь на обмеження статутних механізмів колективної безпеки й еволюціонувала від ситуативних рішень часів холодної війни до складної багаторівневої системи інституційного забезпечення, є вартісним предметом для наукового вивчення, особливо з огляду на турбулентні зміни у сучасному безпековому середовищі. Повномасштабна агресія Росії проти України 24 лютого 2022 р. – перший з 1945 р. випадок масштабної міждержавної агресії в Європі з використанням повного спектру конвенційних засобів, здійснений постійним членом РБ проти держави-співзасновниці ООН, – остаточно зруйнувала легітимність безпекових механізмів, у яких агресор є ключовим інституційним актором, та засвідчила онтологічну кризу концептуальних засад миробудівництва, сформованих у постбіполярний період. Окрім того, характер збройних конфліктів у 2020-х рр. зазнав якісної трансформації, що стосується самої «онтології» конфлікту: стирання меж між міждержавними та внутрішніми зіткненнями, між конвенційними та «гібридними» формами ведення війни, між фізичним та кіберпростором, між «миром» та «війною». Показово, що повномасштабна війна Росії проти України співіснує з громадянською війною в Судані (з квітня 2023 р.), джихадістським повстанням у Сахелі, де приватні військові компанії (група Вагнера/«Африканський корпус») витіснили міжнародних миротворців, тривалим конфліктом у Ємені, війною Ізраїлю та Хамасу (з жовтня 2023 р.) та ескалацією на сході ДР Конго. Це паралельне розгортання криз у часі є безпрецедентним для постбіполярного періоду. Водночас з 2011 по 2025 рр. Росія наклала вето на понад 25 резолюцій РБ ООН, Китай – на понад 15, що де-факто свідчить про структурну неспроможність сучасної системи колективної безпеки.

Наведені тенденції переконливо вказують на те, що як теоретики, так і практики миробудівництва повинні зосередитися на формуванні нових аналітичних рамок, здатних охопити безпрецедентну гетерогенність сучасних загроз. Поглиблене розуміння сутності та динаміки миротворчої діяльності ООН,

її гуманітарного виміру, механізмів взаємодії з регіональними та неурядовими акторами, а також перспективних шляхів вдосконалення – сприяє формуванню необхідного цілісного уявлення щодо можливостей і обмежень сучасного міжнародного миробудівництва, що має неперехідне значення для української науки та практики.

Результати дослідження можна узагальнити в таких положеннях:

1. З'ясовано стан вивчення миротворчості у сучасній політичній науці та розкрито концептуальні межі миротворчої діяльності. Узагальнення історико-теоретичної еволюції ідей миру та практик його забезпечення дає підстави стверджувати, що сучасна миротворчість є результатом тривалого процесу інституціоналізації колективних підходів до безпеки. Від ранніх філософських концепцій і перших проєктів міждержавних союзів до формалізованих механізмів Ліги Націй і ООН простежується поступовий перехід від нормативно-ціннісного осмислення миру до його практичного адміністрування. Водночас жоден із історичних форматів не забезпечив універсальної та стабільної моделі гарантування миру, що свідчить про структурну обмеженість як колективної безпеки, так і міждержавної кооперації в умовах суперечливих інтересів міжнародних акторів.

Еволюція теоретичних підходів до миротворчості відображає міждисциплінарний характер цієї проблематики та водночас засвідчує відсутність цілісної концептуальної моделі. Серед експланативних підходів сучасної теорії міжнародних відносин спостерігається відсутність консенсусу щодо природи та ефективності миротворчих операцій, з огляду на відмінність аксіоматичних припущень у межах основних дослідницьких парадигм. У цьому контексті проведений аналіз дав змогу виокремити чотири ключові тренди, що суттєво модифікують попередні (постбіполярні) паттерни конфліктності: повернення суперництва великих держав як структуроутворюючого чинника (формування «осі авторитаризму» Росія–Китай–Іран–КНДР); «гібридизація» конфліктів, що поєднує конвенційні бойові дії з кібератаками, масованим використанням БПЛА (від стратегічних Bayraktar TB2 до FPV-дронів),

інформаційними операціями та енергетичним шантажем; технологічна трансформація поля бою, що продемонструвала війна у Карабаху (2020 р.) та повномасштабна війна в Україні; зростання ролі недержавних збройних акторів – від джихадістських угруповань у Сахелі (Аль-Шабаб, JNIM, ISWAP) до квазідержавних утворень (Хамас, хусити, Хезболла) та транснаціональних кримінальних мереж. Відтак миротворчість трансформується з військово-політичного інструменту у багатовимірний механізм кризового управління, що вимагає «кроспарадигмального» підходу до проблем підтримання миру.

2. Здійснено аналіз нормативно-правової бази миротворчої діяльності ООН як багаторівневої системи, центральним елементом якої є Статут ООН, що закріплює фундаментальні принципи міжнародного права та визначає загальні параметри підтримання міжнародного миру і безпеки. Глава VIII Статуту (статті 52–54) визначає роль регіональних організацій, зокрема стаття 52 підтримує мирне вирішення спорів у межах регіональних організацій, не виключаючи передання їх на розгляд РБ. Аналіз змісту Статуту засвідчує, що його нормативна конструкція не є вичерпною і передбачає як експліцитне, так і імпліцитне закріплення принципів. Частина з них, зокрема принцип поваги прав людини чи територіальної цілісності, набувають нормативного значення завдяки системному тлумаченню положень Статуту. Це зумовлює необхідність їхнього подальшого розвитку у вторинних джерелах міжнародного права, зокрема у Гельсінському заключному акті (1975 р.) та інших документах.

Показано, що обмеженість статутної регламентації компенсується активною нормотворчою діяльністю органів ООН, насамперед ГА та РБ. Зокрема, 9 грудня 1991 р. ГА ООН прийняла Декларацію про вдосконалення співпраці між ООН і регіональними угодами, резолюція РБ 1170 (1998 р.) створила робочу групу з питань міжнародного миру, а резолюція 1197 (1998 р.) наголосила на необхідності зміцнення координації між ООН та регіональними організаціями. Доповідь Генерального секретаря «Нова програма миру» (A New Agenda for Peace, 2023 р.) визнала кризу традиційної моделі миротворчості ООН та запропонувала реформу, зокрема посилення превентивної дипломатії.

Показово, що резолюція РБ ООН 2719 (2023 р.), ухвалена одногосно 21 грудня 2023 р., створила рамковий механізм фінансування операцій АС за рахунок бюджету ООН. Загалом сучасна міжнародно-правова основа миротворчих операцій має фрагментарний і еволюційний характер, поєднуючи положення Статуту, акти органів ООН, норми міжнародного гуманітарного права та прав людини, що свідчить про необхідність подальшого інституційного вдосконалення нормативної бази миротворчості.

3. Окреслено зміст гуманітарного виміру миротворчості ООН, причому доведено, що гуманітарна складова миротворчих операцій є результатом тривалої еволюції міжнародної безпекової парадигми, у межах якої відбулося поступове зміщення акценту від державоцентричного розуміння безпеки до антропоцентричного підходу, зорієнтованого на захист людської гідності та базових прав особи. Формування концепту «гуманітарної безпеки» відображає інституціоналізацію нової логіки міжнародних відносин, за якою безпека індивіда розглядається як самодостатня цінність і водночас як передумова стабільності міжнародної системи. Наголошено, що нормативно-правове підґрунтя гуманітарної складової формується на перетині положень Статуту ООН, чотирьох Женевських конвенцій 1949 р. та двох Додаткових протоколів 1977 р. (сторонами яких є усі 196 держав світу), а також міжнародних стандартів захисту прав людини, – що разом визначають складний режим регулювання гуманітарної діяльності.

Доведено, що сучасні миротворчі операції характеризуються якісною трансформацією функціонального змісту, що проявляється у зростанні ролі гуманітарної складової та її інтеграції у комплексні багатовимірні мандати. В умовах поширення «комплексних надзвичайних ситуацій гуманітарного характеру» гуманітарна діяльність набуває системного значення, охоплюючи не лише надання екстреної допомоги, а й функції захисту, моніторингу, попередження та постконфліктного відновлення. Водночас принципово важливим є збереження функціональної автономії гуманітарної діяльності від військово-політичних інструментів, оскільки змішування гуманітарних і силових

практик, як засвідчив досвід операцій у Сомалі та колишній Югославії, призводить до делегітимації гуманітарних акторів. Ефективність гуманітарної складової визначається сукупністю чинників, серед яких ключове значення мають дотримання принципів гуманності, неупередженості, нейтральності та незалежності, забезпечення безпеки персоналу, а також належний рівень цивільно-військової координації. За таких умов гуманітарна складова слугує не лише допоміжним елементом миротворчості, а функціонує як самостійний структурний вимір, здатний забезпечувати стабілізацію кризових середовищ і створювати передумови для довгострокового миробудівництва.

4. Досліджено особливості втілення гуманітарних цілей у миротворчій діяльності ООН, зокрема через взаємодію з іншими міжнародними акторами. Підтверджено, що інституційне забезпечення миротворчості ООН формується як складна багаторівнева система, ключова роль у якій належить РБ. Вирішальний вплив на прийняття рішень у Раді справляє інститут права вето, що, з одного боку, ускладнює досягнення консенсусу, а з іншого – відображає особливу відповідальність постійних членів. За минулі півстоліття понад 100 держав виділяли війська для участі в миротворчих операціях ООН, у 15 випадках ООН співпрацювала з регіональними або субрегіональними організаціями, зокрема через спільне розгортання миротворчих сил (Ліберія, Грузія, Боснія і Герцеговина), спільне розгортання в підтримку миру (Гаїті), оперативну підтримку (Східна Славонія) та дипломатичну підтримку (Камбоджа).

Розгляд співробітництва ООН з регіональними та субрегіональними організаціями засвідчує наявність глибинної, іманентної суперечності між доктринальною моделлю «взаємодоповнюваності», закладеною Главою VIII Статуту ООН, та реальною практикою міжнародного миробудівництва. Досвід пострадянського простору (СНД, ОДКБ) засвідчив, що миротворчі механізми, в яких одна держава є водночас і панівним актором, і основним джерелом загроз, іманентно суперечать самій ідеї миротворення, перетворюючись на інструмент інструменталізації конфліктів та утримання геополітичного впливу. ОБСЄ виявилася «заручницею» принципу консенсусу, який Росія перетворила на

механізм «повільного знищення» організації зсередини. ЄС продемонстрував значну адаптивність, однак його рух у напрямку «гібридного» актора залишається суперечливим і залежним від еволюції трансатлантичних відносин. НАТО, як найбільш операційно спроможна структура, виявила принципову обмеженість силового підходу до миробудівництва.

Аналіз участі міжнародних неурядових організацій засвідчує фундаментальну суперечність між доктринальними засадами гуманітарного реагування (нейтральністю, безсторонністю та незалежністю) і реаліями сучасного безпекового ландшафту. Досвід МКЧХ – організації *sui generis*, що поєднує ознаки приватної неурядової установи з імунітетами міжурядової структури та глобальним мандатом, закріпленим Женевськими конвенціями 1949 р., виразно демонструє цю суперечність. Повномасштабна агресія Росії проти України, що зумовила проведення найбільшої операції МКЧХ у світі, спричинила водночас безпрецедентну кризу сприйняття та легітимності організації: її принципова нейтральність була негативно сприйнята значною частиною українського суспільства.

5. Визначено перспективні шляхи вдосконалення миротворчої діяльності ООН з огляду на ключові аспекти її ефективності. Наголошено, що оптимізацію гуманітарної діяльності ООН у сучасних конфліктних середовищах неможливо звести лише до технічного вдосконалення процедур чи екстенсивного нарощування ресурсної бази. Принциповою проблемою визначено поліцентричний характер системи ООН: кластерна архітектура, попри її інституційну обґрунтованість, демонструє істотні обмеження як інструмент перерозподілу ресурсів та узгодження пріоритетів в умовах конкуренції між окремими акторами. З цього погляду засадничого аналітичного та практичного потенціалу набуває концепція «керування межами» (*boundary management*). Іншим вузьким місцем є мандатна інфляція (декларативне розширення функцій без належного ресурсного забезпечення), яка трансформує гуманітарні зобов'язання у символічні конструкції: кількість миротворчих операцій ООН скоротилася порівняно з піковими значеннями 2015 р. через зростання опору з

боку приймаючих держав, а не завдяки зменшенню потреби у їхньому проведенні. Примусове виведення MINUSMA з Малі (2023 р.), складне виведення MONUSCO з ДР Конго, завершення UNAMID у Дарфурі (2020 р.) – усі ці випадки є свідченням своєрідної ерозії легітимності миротворчості ООН.

Реформування гуманітарного компонента доцільно концептуалізувати як процес управління структурними суперечностями, а не як намагання їх повністю усунути. Саме інституціоналізація контрольованої фрагментації, а не примусова уніфікація, є найбільш виваженою відповіддю на виклики динамічних конфліктних середовищ. Окремий вектор трансформації пов'язаний із впровадженням концепції *nexus* (зв'язок між гуманітарною допомогою, розвитком та миробудівництвом), цифровізацією та локалізаційним поворотом. Стратегічна траєкторія реформування полягає у переході до людиноцентричної парадигми безпеки, за якою захист цивільного населення, гендерна інклюзивність та підзвітність стають основними критеріями інституційної спроможності. Миробудівництво XXI ст. вимагає комплексного підходу, що поєднує стримування та колективну оборону (НАТО), «м'яку» та «жорстку» безпеку (ЄС), моніторинг та превентивну дипломатію (ОБСЄ), гуманітарний захист (МКЧХ, ООН), регіональне реагування (АС), а також кіберзахист, протидію дезінформації та контроль над новітніми технологіями ведення війни.

6. Розглянуто головні детермінанти співпраці України з ООН після початку російсько-української війни. Трансформація гуманітарних аспектів взаємодії України з ООН засвідчує глибинну реконфігурацію класичних моделей мультилатералізму. Український кейс демонструє унікальне поєднання ролей реципієнта допомоги та донора глобальної стабільності, що концептуалізується через феномен «дуальної суб'єктності». Така інверсія традиційних позицій формує нову парадигму взаємодії з міжнародними інституціями. Показово, що Україна не лише інтегрується в систему глобального реагування, а й проактивно впливає на її зміст: місія ЄС у Вірменії (EUMA, 2023 р.) стала відповіддю на вакуум безпеки, спричинений наслідками російської «миротворчості» на Південному Кавказі; Данія скасувала opt-out із СБОП ЄС на референдумі у

червні 2022 р.; Фінляндія та Швеція – держави, що десятиліттями культивували позаблокову ідентичність, – стали 31-м та 32-м членами НАТО (квітень 2023 р. та березень 2024 р. відповідно). У березні 2025 р. Єврокомісія представила план ReArm Europe/Readiness 2030, що передбачає збільшення оборонних витрат на 800 млрд євро та створення механізму позик на 150 млрд євро, – ці безпрецедентні кроки є прямим наслідком безпекового «пробудження» Європи, каталізованого саме російською агресією проти України та засвідчують неперехідну роль нашої держави як каталізатора трансформації європейської безпекової архітектури.

Разом із тим, репатріація миротворчих активів, сек'юритизація гуманітарного дискурсу та інверсія моделі «принципал–агент» свідчать про перехід України до моделі проактивного лідерства у глобальному контексті. Український кейс визначає, зокрема, нові функціональні стандарти гуманітарної діяльності через формування моделі «local leadership supported by global funding», впровадження цифрових інструментів direct-to-beneficiary та концептуалізацію екоциду як складової гуманітарного порядку денного.

Стратегічне значення українського досвіду полягає у трансформації гуманітарної сфери на дієвий інструмент нормативного та політичного впливу. Використання гуманітарної дипломатії у поєднанні зі стратегіями lawfare, просуванням порядку денного реформування ООН та експортом практик резильєнтності дає змогу Україні переходити від статусу об'єкта міжнародної підтримки до ролі ініціатора і творця нових правил глобальної взаємодії. Це закладає підвалини для формування оновленої моделі світового порядку, у якій гуманітарний вимір стає визначальним елементом забезпечення міжнародної безпеки XXI ст.

Грунтовне розуміння особливостей миротворчої діяльності ООН, її гуманітарного виміру та механізмів взаємодії з регіональними й неурядовими акторами у динамічному безпековому контексті дає змогу вдосконалити зовнішньополітичні й безпекові підходи України. Збалансована реалізація останніх у межах сучасної міжнародної політики слугує утвердженню стабільної

правової Української держави, – надійного партнера й гаранта міжнародного миру та стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болгов О. Нова глобальна ситуація і реформа ООН. *Право України*. 1998. № 9.
2. Бруз В. С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів : навч. посіб. Київ : Либідь, 1995.
3. Бурдяк В., Бондаренко Л.-О. Використання аналітичних інструментів у емпіричному дослідженні. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2023. Т. 12. С. 23–46. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.12.23-46>.
4. Бурдяк В., Федорчак Т. Взаємодія політичних інститутів України та Вишеградської четвірки в роки повномасштабної війни. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2025. Т. 17. С. 227–246. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2025.17.227-246>.
5. Бурдяк В., Федорчак Т. Чеська ініціатива щодо боєприпасів України – суттєва допомога для перемоги над росією. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2024. Т. 14. С. 383–398. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.14.383-398>.
6. Бутрос-Галі Б. The World Today. *Спостерігач*. 1993. № 31–32 (квітень–травень). Vol. 49. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=489>
7. Гайдуков Л. Ф., Кремень В. Г., Губерський Л. В. Міжнародні відносини та зовнішня політика 1980–2000 роки. Київ : Либідь, 2001. 622 с.
8. Гогоша О., Кучик О. Вплив глобалізаційних процесів на трансформацію механізмів здійснення миротворчих операцій ООН в 1990-х рр. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. Львів, 2007. Вип. 20. С. 28–36.
9. Гогоша О. І. Гуманітарна складова миротворчих операцій ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. Львів, 2013. Вип. 32. С. 104–109.

10. Гогоша О. І. Дипломатичні аспекти миротворчої діяльності ООН. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : зб. наук. праць. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, ІМВ, 2008. Вип. 74, ч. І. С. 88–94.
11. Гогоша О. І. Діалектика миротворчості у міжнародних відносинах. *Дослідження світової політики* : зб. наук. праць. Київ : ІСЕМВ, 2011. Вип. 3 (56). С. 162–168.
12. Гогоша О. І. Політико-правові аспекти миротворчих операцій ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. Львів, 2007. Вип. 21. С. 9–17.
13. Гогоша О. І. Проблеми і перспективи миротворчої діяльності ООН. *Євронаука* : зб. наук. праць молодих учених України. Київ : Вид-во Європейського університету, 2011. Вип. 8, ч. 1. С. 95–101.
14. Гогоша О. І. Миротворча діяльність українсько-польського батальйону. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. Львів, 2007. Вип. 23. С. 16–24.
15. Гогоша О. І. Участь Збройних сил України у миротворчих операціях ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. Львів, 2007. Вип. 22. С. 16–27.
16. Гогоша О. І. Участь МКЧХ у гуманітарних місіях та операціях ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. Львів, 2012. Вип. 31. С. 95–103.
17. Гогоша О. І. Фінансове, матеріально-технічне та соціальне забезпечення діяльності українських миротворчих контингентів. *Міжнародні відносини: теорія і практика* : зб. наук. праць ЛНУ імені Івана Франка. Львів, 2011. Вип. 1. С. 54–60.
18. Гогоша О. І. Формування поняття і принципів миротворчої діяльності ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. Львів, 2012. Вип. 30. С. 121–127.

19. Гогоша О. І., Кучик О. С. Участь неурядових організацій у гуманітарних місіях та операціях ООН. *Дослідження світової політики* : зб. наук. праць. Київ : ICSEMB, 2010. Вип. 3 (52). С. 163–169.
20. Гогоша О. Трансформація гуманітарної взаємодії України з ООН в умовах російсько-української війни. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. Вип. 22. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19969590>
21. Гогоша О., Кучик О. Геополітичні виміри військово-політичних інтересів РФ у російсько-українському конфлікті. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. Львів, 2016. Вип. 39. С. 46–52. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vir.2016.39.0.6347>
22. Гогоша О., Кучик О. Концепція «гуманітарної операції» в теорії міжнародних відносин. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. Львів, 2015. Вип. 37 (3). С. 28–34. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vir.2015.37-3.3.151>
23. Гогоша О., Кучик О. Політико-правові елементи участі ОБСЄ у системі миротворчості Організації Об'єднаних Націй. *European Political and Law Discourse*. 2014. Vol. 1 (6). Р. 161–169.
24. Гогоша О., Хімяк А. Розміщення миротворців ООН на сході України: проблеми і перспективи. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. Львів, 2017. Вип. 43. С. 171–182. DOI: [10.30970/vir.2017.43.0.9413](http://dx.doi.org/10.30970/vir.2017.43.0.9413)
25. Гогоша О., Хімяк А. Роль ФРН у врегулюванні російсько-українського конфлікту. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. Львів, 2017. Вип. 41. С. 171–182. DOI: <https://doi.org/10.30970/vir.2017.41.0.7633>
26. Декларація про встановлення фактів для виконання функцій, пов'язаних з підтриманням миру і безпеки від 9 грудня 1991 р. URL: <http://www.un.org/russian/document/gadocs/convres/r46-59.pdf>
27. Доповідь Брахімі. Документ A/55/305–S/2000/809. URL: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/a_55_305_e_brahimi_report.pdf

28. Дронговський О. С. Правове регулювання участі Збройних Сил України в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки. *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 89-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2013_5_12.
29. Дюнан А. Міжнародний Комітет Червоного Хреста. URL: <http://eu.prostir.ua/catalogue/672.html>
30. Загальна декларація прав людини. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
31. Заява Голови Ради Безпеки ООН від 16 вересня 1998 р. URL: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/080/97/PDF/N9508097.pdf>
32. Кучик О. С. Міжнародні організації. Київ, 2007.
33. Кучменко Е. М., Кучменко Б. А. Історія міжнародних відносин першої половини XX ст. : історико-політичний огляд. Київ, 2007.
34. Лук'янов А. Сучасна миротворчість: військові операції невоєнного типу. URL: <http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=massmedia&sub=read&id=12103>
35. Мальський М. З., Мороз Ю. М. Міжнародні відносини. Історія. Теорія. Економіка. Львів, 2002.
36. Манджола В., Білоусов М., Гайдуков Л. Міжнародні відносини та зовнішня політика. Київ : Либідь, 2003.
37. Полтораков О. Політика безпеки: воєнно-політичні та соціально-гуманітарні пріоритети. URL: <http://www.euroatlantica.info/index.php?id=472>
38. Правове поле миротворців. URL: <http://www.atp.mil.gov.ua/number/14/127.htm>
39. Резолюція 1170 Ради Безпеки ООН від 28 травня 1998 р. URL: <http://www1.umn.edu/humanrts/resolutions/SC98/R1170SC98.html>
40. Резолюція 1197 Ради Безпеки ООН від 18 вересня 1998 р. URL: <http://www.un.org/russian/documen/scresol/res1998/res1197.htm>

41. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 46/182 (1991). Зміцнення координації надзвичайної гуманітарної допомоги Організації Об'єднаних Націй.
42. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 43/131 від 8 грудня 1988 р., схвалена III Комітетом 22 листопада 1988 р. (A/43/877) на основі проекту 35 держав (A/C.3/43/L.38/Rev.1).
43. Резолюція Ради Безпеки ООН 688 (1991). Ситуація в Іраку. URL: [https://undocs.org/S/RES/688\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/688(1991))
44. Резолюція Ради Безпеки ООН 767 (1992). Ситуація в Сомалі. URL: [https://undocs.org/S/RES/767\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/767(1992))
45. Резолюція Ради Безпеки ООН 794 (1992). Ситуація в Сомалі. URL: [https://undocs.org/S/RES/794\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/794(1992))
46. Резолюція Ради Безпеки ООН 814 (1993). Ситуація в Сомалі. URL: [https://undocs.org/S/RES/814\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/814(1993))
47. Резолюція Ради Безпеки ООН 819 (1993). Ситуація в Боснії і Герцеговині. URL: [https://undocs.org/S/RES/819\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/819(1993))
48. Резолюція Ради Безпеки ООН 836 (1993). Ситуація в Боснії і Герцеговині. URL: [https://undocs.org/S/RES/836\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/836(1993))
49. Ржевська Н., Клименко О. Трансформація військової дипломатії в контексті російсько-української війни. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2026. Вип. 65. С. 481–488. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2026.65.54>.
50. СІПРІ 2002 : щорічник: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека / Стокгольмський міжнар. ін-т дослідж. миру ; Укр. центр екон. і політ. дослідж. ім. О. Разумкова ; редкол.: А. Гриценко (голов. ред.) та ін. Київ : Заповіт, 2003.
51. Співпраця НАТО з ООН. Довідник НАТО. URL: <http://www.nato.int/docu/other/ukr/handbook/2001/hb1501.htm>
52. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>

53. Україна в системі міжнародної безпеки : монографія / Національний інститут проблем міжнародної безпеки. Київ : НІПМБ. 2005. 352 с.
54. Чумак Ю. 60-річчя Загальної декларації прав людини: дотримання прав людини – пріоритет держави та суспільства. URL: <http://www.lawngo.net/index.php?itemid=674>
55. Abi-Saab G. The United Nations Operation in the Congo 1960–1964. *International Crises and the Role of Law*. Vol. 4. Oxford : Oxford University Press, 1978.
56. Action for Peacekeeping (A4P). Declaration of Shared Commitments on UN Peacekeeping Operations, 2018. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/action-for-peacekeeping-a4p>
57. Action for Peacekeeping Plus (A4P+). Implementation Strategy for 2021–2023, 2021. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/action-peacekeeping>
58. African Charter on Human and Peoples’ Rights, adopted on June 27, 1981. URL: <http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/Text/Banjul%20Charter.pdf>
59. Agamben G. Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life. Stanford : Stanford University Press, 1998.
60. ALNAP. The State of the Humanitarian System. ALNAP Study. London : ODI/ALNAP, 2022.
61. An Attempt to Institutionalize Applied Interdisciplinary Social Science. *Journal of Conflict Resolution*. 1991. Vol. 35, No. 4. P. 720–758.
62. Anderson M. B. Do No Harm: How Aid Can Support Peace – or War. Boulder : Lynne Rienner Publishers, 1999.
63. Anderson M. Do No Harm: Supporting Local Capacities for Peace through Aid. Cambridge : The Collaborative for Development Action, 1996.
64. Autesserre S. Peaceland: Conflict Resolution and the Everyday Politics of International Intervention. Cambridge : Cambridge University Press, 2014.

65. Babbitt E. F. The Contribution of Training to Conflict Resolution. In: Zartman I. W., Rasmussen J. L. (eds.) *Peacemaking in International Conflict*. Washington, DC : U.S. Institute of Peace, 1997.
66. Barakat S., Milton S. Localisation Across the Humanitarian-Development-Peace Nexus. *Journal of Peacebuilding & Development*. 2020. Vol. 15, No. 2. P. 147–163.
67. Barnett M., Weiss T. G. *Humanitarianism Contested: Where Angels Fear to Tread*. London : Routledge, 2011.
68. Bellamy A. J., Williams P. D., Griffin S. *Understanding Peacekeeping*. 2nd ed. Cambridge : Polity Press, 2010.
69. Bellamy A., Williams P. Peace Operations and Global Order. *International Peacekeeping*. 2004. Vol. 11, No. 1.
70. Bennett A. L. *International Organisations: Principles and Issues*. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall International, 1988.
71. Black Sea Grain Initiative, 2022. Підписана 22 липня 2022 р. за посередництва ООН та Туреччини. UN Security Council, S/PV.9258.
72. Blair R., Di Salvatore J., Smidt H. When Do UN Peacekeeping Operations Implement Their Mandates? *American Journal of Political Science*. 2021. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdfdirect/10.1111/ajps.12650>
73. Boutros-Ghali B. Empowering the United Nations. *Foreign Affairs*. 1993. P. 93–94.
74. Braithwaite J. M., Campbell S. Who Keeps the Peace?: Reconceptualizing Peacebuilding Through Networks of Influence and Support. Knowledge Platform Security & Rule of Law, 2020. URL: https://www.kpsrl.org/sites/default/files/2020-12/Braithwaite_Campbell_112020.pdf
75. Buzan B., Waever O., de Wilde J. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder : Lynne Rienner Publishers, 1998.
76. CERF. Central Emergency Response Fund. Established by General Assembly Resolution 60/124, 2005. URL: <https://cerf.un.org/about-us/who-we-are>

77. Charter for European Security, adopted on November 18–19, 1999. URL: http://www.ena.lu/charter_european_security_istanbul_november_1999-020302521.html
78. Clark I. *Legitimacy in International Society*. Oxford : Oxford University Press, 2005.
79. Clayton G. (ed.), Kathman J., Beardsley K. et al. The Known Knowns and Known Unknowns of Peacekeeping Data. *International Peacekeeping*. 2017. Vol. 24, No. 1. P. 1–62.
80. Collinson S., Elhawary S. *Humanitarian Space: A Review of Trends and Issues*. HPG Report 32. London : Overseas Development Institute, 2012.
81. Coulon J. *Soldiers of Diplomacy: The United Nations, Peacekeeping and the New World Order*. Toronto : University of Toronto Press, 1998.
82. Covenant of the League of Nations, adopted on June 28, 1919. URL: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp
83. Crocker C. A., Hampson F. O., Aall P. (eds.) *Herding Cats: Multiparty Mediation in a Complex World*. Washington, DC : U.S. Institute of Peace Press, 1999.
84. Daase C. Spontaneous Institutions: Peacekeeping as an International Convention. In: Haftendorn H., Keohane R. J., Wallander C. A. (eds.) *Imperfect Unions: Security Institutions over Time and Space*. New York : Oxford University Press, 1999.
85. Dallaire R. *Shake Hands with the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda*. Toronto : Random House Canada, 2003.
86. Damrosch L. F. Politics Across Borders: Nonintervention and Nonforcible Influence over Domestic Affairs. *American Journal of International Law*. 1989. Vol. 42, No. 3. P. 1–50.
87. Davenport C. Human Rights and the Democratic Proposition. *Journal of Conflict Resolution*. Vol. 43(1). 1999. P. 92–116.
88. Development Initiatives. *Global Humanitarian Assistance Report 2023*, 2023. URL: <https://devinit.org/resources/global-humanitarian-assistance-report-2023/>

89. Di Salvatore J. Peacekeeping and Postwar Violence. In: Dorussen H. (ed.) *Handbook on Peacekeeping and International Relations*. Cheltenham; Northampton : Edward Elgar Publishing, 2022. 420 p. P. 286–299.
90. Diehl P. F., Balas A. *Peace Operations*. 2nd ed. Cambridge : Polity Press, 2014.
91. Diehl P. F., Druckman D. Multiple Peacekeeping Missions: Analysing Interdependence. *International Peacekeeping*. 2018. Vol. 25, No. 1. P. 28–51.
92. Diehl P., Druckman D., Wall J. International Peacekeeping and Conflict Resolution: A Taxonomic Analysis with Implications. *Journal of Conflict Resolution*. 1998. Vol. 42, No. 1. P. 35–55.
93. Donini A. *The Golden Fleece: Manipulation and Independence in Humanitarian Action*. Sterling : Kumarian Press, 2012.
94. Doyle M. W., Sambanis N. *Making War and Building Peace: United Nations Peace Operations*. Princeton; Oxford : Princeton University Press, 2006.
95. DPO. *DPO Handbook on Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping*. New York : Department of Peace Operations, 2020.
96. DPO. Policy on the Protection of Civilians in United Nations Peacekeeping. Ref. 2023.13, 2023. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/protection-of-civilians-mandate>
97. Duffield M. *Global Governance and the New Wars*. London : Zed Books, 2001.
98. Fisher R., Ury W., Patton B. *Getting to YES: Negotiating Agreement without Giving In*. New York : Penguin, 1991.
99. Forsythe D. P. Humanitarian Protection: The International Committee of the Red Cross and the United Nations High Commissioner for Refugees. *International Review of the Red Cross*. 2001. No. 843.
100. Fortna V. P. *Does Peacekeeping Work? Shaping Belligerents' Choices After Civil War*. Princeton; Oxford : Princeton University Press, 2008.
101. Frantzen H.-A. *NATO and Peace Support Operations, 1991–1999: Policies and Doctrines*. New York : Frank Cass, 2005.
102. Gągor F., Paszkowski K. *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP*. Warszawa, 1998.

103. Global Policy Forum. UN Security Council Overview. URL: <http://www.globalpolicy.org/security-council.html>
104. Gordenker L., Weiss T. Pluralizing Global Governance: Analytical Approaches and Dimension. In: Weiss T. G., Gordenker L. (eds.) NGOs, the UN, and Global Governance. Boulder : Lynne Rienner, 1996.
105. Government of Ukraine, United Nations. Post Disaster Needs Assessment: Kakhovka Dam Disaster, 2023. URL: <https://ukraine.un.org/en/248860>
106. Grain from Ukraine. Гуманітарна продовольча програма, ініційована Президентом України 26 листопада 2022 р. URL: <https://mfa.gov.ua/en/grain-ukraine>
107. Grand Bargain. The Grand Bargain – A Shared Commitment to Better Serve People in Need. World Humanitarian Summit, Istanbul, May 2016.
108. Greig J. M., Owsiak A., Diehl P. F. International Conflict Management. Cambridge : Polity Press, 2019.
109. Gutteridge J. The Geneva Conventions of 1949. *British Yearbook of International Law*. 1949. Vol. 26. P. 299–301.
110. Hague Conference of 1899 Documents & Correspondence. URL: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/lawwar.asp
111. Hanhimäki J. M. The United Nations: A Very Short Introduction. Oxford : Oxford University Press, 2015.
112. Harbottle M., Egge B. The Thin Blue Line: International Peacekeeping and its Future. New Haven : Yale University Press, 1974.
113. High-Level Independent Panel on Peace Operations (HIPPO). Uniting Our Strengths for Peace: Politics, Partnership and People. A/70/95–S/2015/446, 2015.
114. High-Level Panel on Humanitarian Financing. Too Important to Fail: Addressing the Humanitarian Financing Gap. Report to the Secretary-General, 2016.

115. Highlights of Security Council Practice 2025. URL: <https://main.un.org/securitycouncil/en/content/highlights-2025>. Станом на листопад 2025 р. Рада ухвалила резолюцію 2803 (2025).
116. Hultman L., Kathman J. D., Shannon M. *Peacekeeping in the Midst of War*. Oxford; New York : Oxford University Press, 2019.
117. Humphries V. Improving Humanitarian Coordination: Common Challenges and Lessons Learned from the Cluster Approach. *The Journal of Humanitarian Assistance*. 2013.
118. Hurd I. *International Organizations: Politics, Law, Practice*. Cambridge : Cambridge University Press, 2017.
119. IASC. IASC Guidance on the Humanitarian-Development-Peace Nexus. Inter-Agency Standing Committee, 2020.
120. IASC. IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. Geneva : Inter-Agency Standing Committee, 2007.
121. IASC. Reference Module for Cluster Coordination at the Country Level. Inter-Agency Standing Committee, 2012.
122. Ignatieff M. International Committee of the Red Cross (ICRC). In: Gutman R., Rieff D. (eds.) *Crimes of War: What the Public Should Know*. New York : W. W. Norton, 1999. P. 202–204.
123. International Committee of the Red Cross. Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field, adopted on August 22, 1864. URL: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/full/120?opendocument>
124. International Committee of the Red Cross. Geneva Conventions of 12 August 1949. Geneva : ICRC, 1949. URL: <https://www.icrc.org/en/publication/0173-geneva-conventions-august-12-1949>
125. International Committee of the Red Cross. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), adopted on June 8, 1977. URL: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/7c4d08d9b287a42141256739003e636b/f6c8b9fee14a77fdc125641e0052b079>

126. International Committee of the Red Cross. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), adopted on June 8, 1977. URL: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/7c4d08d9b287a42141256739003e636b/d67c3971bcff1c10c125641e0052b545>
127. International Court of Justice. Certain Expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter). Advisory Opinion of 20 July 1962. ICJ Reports 1962. URL: <https://www.icj-cij.org/case/49>
128. International Review of the Red Cross. 1993. No. 804. P. 548–554.
129. James A. Peacekeeping in International Politics. Basingstoke : Macmillan for the IISS, 1990.
130. Jett D. C. Why Peacekeeping Fails. New York : St. Martin's Press, 1999. 237 p.
131. Johansson E. The Role of Peacekeepers in the 1990s: Swedish Experience in UNPROFOR. Armed Forces & Society. 1997. Vol. 23, No. 3. P. 452–455.
132. Kelman H. C. The Interactive Problem-Solving Approach. In: Crocker C. A., Hampson F. O., Aall P. (eds.) Herding Cats: Multiparty Mediation in a Complex World. Washington, DC : U.S. Institute of Peace Press, 1999. P. 501–519.
133. Khadka P. B., Phayal A. The Political Economy of Peacekeeping: Unemployment, Violence, and Trust towards Peacekeepers. Evidence from Somalia. In: Dorussen H. (ed.) Handbook on Peacekeeping and International Relations. Cheltenham; Northampton : Edward Elgar Publishing, 2022. 420 p. P. 327–342.
134. Kristol I. Conflicts That Can't Be Resolved. *The Wall Street Journal*. 1997. 5 September.
135. Kuchyk O., Hohosha O., Hud B., Malyk I., Hud R. UN-NATO Partnership in Peacekeeping Missions: Joint Reform Prospects for Global Security. *Multidisciplinary Science Journal*. 2026. Vol. 8. Article 2026454. DOI: <https://doi.org/10.31893/multiscience.2026454>
136. Kuchyk O., Hohosha O., Shalenna N., Kut M., Kushta O. Effectiveness of the Decision-Making Process in International Security Organizations in the Context

- of International Crises. *Pakistan Journal of Criminology*. 2024. Vol. 16 (2). P. 231–246. DOI: <https://doi.org/10.62271/pjc.16.2.231.246>
137. Last D. From Peacekeeping to Peacebuilding. *OJPCR: The Online Journal of Peace and Conflict Resolution*. 2003. Vol. 5, No. 1. P. 1–8. URL: www.trinstitute.org/ojpcr/5_1last.htm
 138. Lederach J. P. *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. Washington, DC : United States Institute of Peace Press, 1997.
 139. Lindberg Bromley S. Hazards of Peacekeeping: Peacekeepers as Targets of Violence. In: Dorussen H. (ed.) *Handbook on Peacekeeping and International Relations*. Cheltenham; Northampton : Edward Elgar Publishing, 2022. 420 p. P. 300–313.
 140. Malena C. *Working with NGOs: A Practical Guide to Operational Collaboration between the World Bank and Non-governmental Organizations*. Washington : Operations Policy Department, World Bank, 1995.
 141. March J. G., Olsen J. P. The Institutional Dynamics of International Political Orders. *International Organization*. 1998. Vol. 52, No. 4. P. 943–969.
 142. Metcalfe-Hough V. et al. *Grand Bargain Annual Independent Report 2023*. London : ODI/HPG, 2023.
 143. Modderno F. The Growing Clout of NGOs. *Foreign Service Journal*. 1995. July. P. 34–37.
 144. Nye J. S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York : Public Affairs, 2004.
 145. OCHA. *Global Humanitarian Overview 2024*, 2024. URL: <https://www.unocha.org/publications/report/world/global-humanitarian-overview-2024>
 146. OCHA. *OCHA on Message: The Cluster Approach*, 2012. URL: <https://www.unocha.org/publications/report/world/ocha-message-cluster-approach-enar>

147. OECD DAC. DAC Recommendation on the Humanitarian-Development-Peace Nexus. OECD/LEGAL/5019, 2019. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-5019>
148. Organization of American States. American Convention on Human Rights (Pact of San José, Costa Rica), adopted 22 November 1969. URL: <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/b-32.html>
149. Otunnu O. A., Doyle M. W. (eds.) Peacemaking and Peacekeeping for the New Century. Boston : Rowman & Littlefield Publishers, 1998. 352 p.
150. Paris R. Broadening the Study of Peace Operations. *International Studies Review*. 2000. Vol. 2, No. 3. P. 27–44.
151. Pawson R., Tilley N. Realistic Evaluation. London : SAGE Publications, 1997.
152. Pouligny B. Peace Operations Seen from Below: UN Missions and Local People. London : Hurst & Company, 2006.
153. Prendergast J. Frontline Diplomacy: Humanitarian Aid and Conflict in Africa. Boulder : Lynne Rienner, 1996.
154. Pugh M. Peacekeeping and IR Theory: Phantom of the Opera? *International Peacekeeping*. 2003. Vol. 10, No. 4. P. 104–112.
155. Rikhye I. J. The Theory and Practice of Peacekeeping. New York : St. Martin's Press ; London : Hurst, 1984.
156. Rogan E. L., Shlaim A. (eds.) The War for Palestine: Rewriting the History of 1948. Cambridge : Cambridge University Press, 2001.
157. Rzhavska N. F., Borotkanych N. P. International experience in conflict resolution: US–China conflict of interests. *Revista Científica General José María Córdova*. 2022. Vol. 20, No. 38. P. 307–321. DOI: <https://doi.org/10.21830/19006586.897>.
158. Rzhavska N., Moroz A. In search of effective scenarios for peacekeeping operations for UN and NATO. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2022. Vol. 5, No. 3. URL: https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1660482724.pdf.

159. Santos Cruz Report. Improving Security of United Nations Peacekeepers: We Need to Change the Way We Are Doing Business. New York : United Nations, 2017.
160. Sarooshi D. The United Nations and the Development of Collective Security. Oxford : Oxford University Press, 2000.
161. Sassoli M., Bouvier A. A. How Does Law Protect in War? Geneva : ICRC, 1999. P. 291–293.
162. Schroeder U. C., Chappuis F., Kocak D. Security Sector Reform and the Emergence of Hybrid Security Governance. *International Peacekeeping*. 2014. Vol. 21, No. 2. P. 214–230.
163. Schweisfurth T. Operations to Rescue Nationals in Third States Involving the Use of Force in Relation to the Protection of Human Rights. *German Yearbook of International Law*. 1980. Vol. 23.
164. Secretary-General's Bulletin: Special Measures for Protection from Sexual Exploitation and Sexual Abuse. ST/SGB/2003/13.
165. Security Council Report. In Hindsight: The Security Council in 2024. URL: <https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2025-01/>.
166. Segal D. Five Phases of United Nations Peacekeeping: An Evolutionary Typology. *Journal of Political and Military Sociology*. 1995. Vol. 22, No. 2. P. 65–79.
167. Seidelman R. Disenchanted Realists: Political Science and the American Crisis. Albany : State University of New York Press, 1985. 295 p.
168. Simma B. et al. The Charter of the United Nations: A Commentary. Oxford : Oxford University Press, 2024.
169. Sitkowski A. Peacekeeping: Myth and Reality. London, 2006. 185 p.
170. Slim H. Humanitarian Ethics: A Guide to the Morality of Aid in War and Disaster. London : Hurst & Company, 2015.
171. Smock D. Humanitarian Assistance and Conflict in Africa. Washington : U.S. Institute of Peace Press, 1996.

172. Sommaruga C. Strengthening the Coordination of Emergency Humanitarian Assistance. *International Review of the Red Cross*. 1995. No. 304.
173. Sorbo G. M., Macrae J., Wohlegemuth L. NGOs in Conflict – An Evaluation of International Alert. Bergen : Chr. Michelsen Institute, 1997.
174. Steets J., Grünewald F., Binder A. et al. IASC Cluster Approach Evaluation 2 : Synthesis Report. Groupe URD ; Global Public Policy Institute, 2010.
175. Stop Ecocide International. Kakhovka Dam Destruction Branded "Ecocide", 2023. URL: <https://www.stopecocide.earth/>
176. Suy E. Commentary: Humanitarian Intervention. Between Sovereignty and Human Rights. *Transaktie*. 1992. Vol. 4. P. 317–322.
177. The Commission on Global Governance. Our Global Neighbourhood. Oxford : Oxford University Press, 1995. P. 4.
178. The European Convention on Human Rights, adopted on November 4, 1950. URL: <http://www.hri.org/docs/ECHR50.html>
179. UN Security Council Resolution 1265 (1999). Protection of Civilians in Armed Conflict. S/RES/1265.
180. UN Security Council Resolution 1325 (2000). Women, Peace and Security. S/RES/1325.
181. UN Security Council Resolution 2272 (2016). Sexual Exploitation and Abuse by UN Peacekeepers. S/RES/2272.
182. UN Strategy for the Digital Transformation of UN Peacekeeping. New York : Department of Peace Operations, 2021.
183. UNEP. Rapid Environmental Assessment of Kakhovka Dam Breach, Ukraine, 2023, 2023. URL: <https://www.unep.org/resources/report/rapid-environmental-assessment-kakhovka-dam-breach-ukraine-2023>
184. UNESCO. Damaged Cultural Sites in Ukraine Verified by UNESCO, 2023. URL: <https://www.unesco.org/en/ukraine-war/damaged-cultural-sites>
185. UNHCR Ukraine. Cash Assistance Programme, 2023. Програма грошових виплат реалізується у співпраці з Урядом України через цифрові платформи.

186. United Nations. An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping. Report of the Secretary-General. UN Doc. A/47/277–S/24111. 17 June 1992.
187. United Nations. Basic Facts about the United Nations. New York : UN Department of Public Information. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/765263/files/2f2bf498-en.pdf>
188. United Nations. Chapter VIII of the UN Charter and Cooperation with Regional Organizations. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-8>
189. United Nations. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. San Francisco, 1945. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>
190. United Nations. Civil-Military Coordination (UN-CMCoord) Policy. OCHA, 2008. URL: <https://www.unocha.org/publications/report/world/civil-military-coordination-officer-field-handbook>
191. United Nations. Civil-Military Guidelines and Reference for Complex Emergencies. OCHA, 2008. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/697614?ln=en>
192. United Nations. Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations and Specialized Agencies, adopted on February 13, 1946. URL: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/cpiun-cpisa/cpiun-cpisa.html>
193. United Nations. Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel, adopted on December 9, 1994. URL: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/csunap/csunap.html>
194. United Nations. Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples — Resolution 1514 (XV), adopted on December 14, 1960. URL: <http://www.un.org/Depts/dpi/decolonization/declaration.htm>
195. United Nations. Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States, adopted on December 9, 1981. URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/36/a36r103.htm>

196. United Nations. Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, adopted on December 18, 1992. URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r135.htm>
197. United Nations. Department of Peace Operations. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/departament-of-peace-operations>
198. United Nations. General Assembly of the United Nations Administrative and Budgetary — Fifth Committee. URL: <http://www0.un.org/ga/fifth/pkofinancing.shtml>
199. United Nations. Humanitarian Response Review. New York : United Nations, 2005.
200. United Nations. International Covenant on Civil and Political Rights, adopted on December 16, 1966. URL: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&lang=en
201. United Nations. Manila Declaration on the Peaceful Settlement of International Disputes, adopted on November 15, 1982. URL: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/mdpsid/mdpsid.html>
202. United Nations. Member States. URL: <https://www.un.org/en/about-us/member-states>. Кількість держав — членів ООН зросла до 193 після вступу Південного Судану 14 липня 2011 р.
203. United Nations. Multidisciplinary Peacekeeping: Lessons From Recent Experience. New York : DPKO, Lessons Learned Unit, 2000. URL: <http://www.un.org/Depts/dpko/view.htm>
204. United Nations. Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law. Secretary-General's Bulletin, August 6, 1999. URL: http://www0.un.org/peace/st_sgb_1999_13.pdf
205. United Nations. Pact for the Future – Action 21. URL: <https://www.un.org/pact-for-the-future/en/action-21f>

206. United Nations. Report of the Secretary-General on the Work of the Organization. 53rd Session of the General Assembly, 1998. UN Doc. A/53/1. URL: <https://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/53>
207. United Nations. Reports of the Special Political and Decolonization Committee (Fourth Committee). URL: http://www.un.org/en/peacekeeping/ctte/4_cmt.htm
208. United Nations. Statement by the President of the Security Council. UN Doc. S/PRST/1994/22. URL: <https://docs.un.org/en/S/PRST/1994/22>
209. United Nations. Statement by the President of the Security Council. UN Doc. S/PRST/1998/35. URL: <https://main.un.org/securitycouncil/en/content/statements-made-president-security-council-1998>
210. United Nations. United Nations General Assembly and Peacekeeping. URL: <http://www.un.org/en/peacekeeping/ctte/CTTEE.htm>
211. United Nations. United Nations General Assembly Resolution 377, adopted on November 3, 1950. URL: [http://www.undemocracy.com/A-RES-377\(V\).pdf](http://www.undemocracy.com/A-RES-377(V).pdf)
212. United Nations. United Nations Peacekeeping Background Note. URL: <http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/factsheet.pdf>
213. United Nations. United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines (Capstone Doctrine). New York : DPKO/DFS, 2008. URL: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/capstone_eng_0.pdf
214. United Nations. United Nations Peacekeeping Overview. URL: <http://www.un.org/en/peacekeeping/overview.shtml>
215. United Nations. United Nations Security Council Background. URL: http://www.un.org/Docs/sc/unsc_background.html
216. Universal Islamic Declaration of Human Rights, adopted on September 19, 1981. URL: <http://www.alhewar.com/ISLAMDECL.html>
217. UNMAS. Ukraine Mine Action, 2023. URL: <https://www.unmas.org/en/programmes/ukraine>
218. Van Creveld M. The Transformation of War. New York : The Free Press, 1991.

219. Verwey W. D. Humanitarian Intervention under International Law. Netherlands *International Law Review*. 1985. Vol. 32.
220. Wall I., Hedlund K. Localisation and Locally-Led Crisis Response: A Literature Review. L2GP / Local to Global Protection, 2016. URL: https://www.local2global.info/wp-content/uploads/L2GP_SDC_Lit_Review_LocallyLed_June_2016_final.pdf
221. Weiss T. G., Forsythe D. P., Coate R. A., Pease K. K. The United Nations and Changing World Politics. 7th ed. Boulder : Westview Press, 2014.
222. Weiss T. G., Minear L. Humanitarianism Across Borders: Sustaining Civilians in Times of War. Boulder : Lynne Rienner Publishers, 1993.
223. WFP. War in Ukraine: How a Humanitarian Tragedy Fed a Global Hunger Crisis, 2023. URL: <https://www.wfp.org/stories/war-ukraine-how-humanitarian-tragedy-fed-global-hunger-crisis>
224. Wimhurst D. Political Affairs Officer, UN Department of Peacekeeping Operations. URL: <http://www.un.org/russian/peace/pko/pko.htm>
225. Wiseman H. Peacekeeping: Appraisals and Proposals. New York : Pergamon Press, 1983.
226. Woodhouse T., Ramsbotham O. Peacekeeping and Conflict Resolution. London : Routledge 2000. 280 p.
227. Zapałowski L. Operacje pokojowe ONZ. Kraków, 1989. 289 s.

ДОДАТКИ

Додаток А. Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Гогоша О. Трансформація гуманітарної взаємодії України з ООН в умовах російсько-української війни. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. Вип. 22. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19969590>
2. Гогоша О., Хімяк А. Розміщення миротворців ООН на сході України: проблеми і перспективи. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2017. Вип. 43. С. 171–182. DOI: <https://doi.org/10.30970/vir.2017.43.0.9413>
3. Гогоша О., Хімяк А. Роль ФРН у врегулюванні російсько-українського конфлікту. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2017. Вип. 41. С. 171–182. DOI: <https://doi.org/10.30970/vir.2017.41.0.7633>
4. Гогоша О., Кучик О. Геополітичні виміри військово-політичних інтересів РФ у російсько-українському конфлікті. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2016. Вип. 39. С. 46–52. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vir.2016.39.0.6347>
5. Гогоша О. І. Гуманітарна складова миротворчих операцій ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2013. Вип. 32. С. 104–109.
6. Гогоша О. І. Участь МКЧХ у гуманітарних місіях та операціях ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2012. Вип. 31. С. 95–103.
7. Гогоша О. І. Формування поняття і принципів миротворчої діяльності ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2012. Вип. 30. С. 121–127.
8. Гогоша О. І. Діалектика миротворчості у міжнародних відносинах. *Дослідження світової політики : зб. наук. пр.* Київ : ІСЕМВ, 2011. Вип. 3

- (56). С. 162–168.
9. Гогоша О. І. Фінансове, матеріально-технічне та соціальне забезпечення діяльності українських миротворчих контингентів. *Міжнародні відносини: теорія і практика* : зб. наук. пр. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2011. Вип. 1. С. 54–60.
 10. Гогоша О., Кучик О. Участь неурядових організацій у гуманітарних місіях та операціях ООН. *Дослідження світової політики* : зб. наук. пр. Київ : ІСЕМВ, 2010. Вип. 3 (52). С. 163–169.
 11. Гогоша О. І. Дипломатичні аспекти миротворчої діяльності ООН. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : зб. наук. пр. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, ІМВ, 2008. Вип. 74, ч. І. С. 88–94.
 12. Гогоша О., Кучик О. Вплив глобалізаційних процесів на трансформацію механізмів здійснення миротворчих операцій ООН в 1990-х рр. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2007. Вип. 20. С. 28–36.
 13. Гогоша О. І. Політико-правові аспекти миротворчих операцій ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2007. Вип. 21. С. 9–17.
 14. Гогоша О. І. Участь Збройних сил України у миротворчих операціях ООН. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2007. Вип. 22. С. 16–27.
 15. Гогоша О. І. Миротворча діяльність українсько-польського батальйону. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2007. Вип. 23. С. 16–24.

Статті в закордонних періодичних виданнях

16. Kuchyk O., Hohosha O., Hud B., Malyk I., Hud R. UN-NATO partnership in peacekeeping missions: Joint reform prospects for global security. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, 4/2025, P. 191–206. DOI: 10.33067/SE.4.2025.9

17. Гогоша О., Кучик О. Політико-правові елементи участі ОБСЄ у системі миротворчості Організації Об'єднаних Націй. *European Political and Law Discourse*. 2014. Vol. 1 (6). P. 161–169.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

18. Гогоша О., Харченко Н. Кризовий менеджмент як механізм гарантування національної безпеки України: роль державних органів в умовах гібридної війни. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 16 трав. 2025 р.) / упоряд.: М. З. Мальський, Л. В. Лещенко, О. С. Кучик, Р. В. Вовк, Н. М. Стручок. Львів : Факультет міжнародних відносин ЛНУ імені Івана Франка, 2025. С. 62–67.
19. Гогоша О., Харченко Н. Переосмислення безпекових викликів сучасності й нова архітектура європейської безпеки в контексті російської агресії проти України. *Криза сучасної системи міжнародної безпеки: уроки російської агресії проти України : матеріали міжнар. наук. конф.* (Львів, 12 квіт. 2024 р.) / упоряд.: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2024. С. 173–179.
20. Гогоша О., Поліщук К. Вплив розвитку системи штучного інтелекту на цифрову дипломатію та міжнародні політичні процеси. *Криза сучасної системи міжнародної безпеки: українська формула миру : матеріали міжнар. наук. конф.* (Львів, 21 квіт. 2023 р.) / упоряд.: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2023. С. 98–102.
21. Гогоша О., Іжнін І., Харченко Н. Безпекові тренди першої чверті ХХІ століття. *Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва : матеріали міжнар. наук. конф.* (Львів, 16 груд. 2022 р.) / упоряд.: М. З. Мальський, О. С. Кучик, Р.

- В. Вовк. Львів : Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2022. С. 46–49.
22. Blazii A., Hohosha O. Military factor in the foreign policy of the Russian Federation. *Back to the future: a chance for global leadership in today's world : collection of scientific materials* (Lviv – Olsztyn, 23 April 2021) / Faculty of International Relations, Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2021. P. 18–22.
 23. Гогоша О. Виклики та загрози цифрової дипломатії. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 13–14 трав. 2021 р.) / упоряд.: М. З. Мальський, Л. В. Лещенко, О. С. Кучик, Р. В. Вовк. Львів : Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2021. С. 34–39.
 24. Гогоша О., Шаленна Н. Особливості становлення цифрової дипломатії України. *Криза сучасної системи безпеки: нова карта геополітичних протистоянь : матеріали міжнар. наук. конф.* (Львів, 16 квіт. 2021 р.) / упоряд.: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик, П. Байор. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. С. 35–40.
 25. Гогоша О., Шаленна Н. Російсько-турецькі відносини у військово-політичній сфері. *Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва : матеріали міжнар. наук. конф.* (Львів, 3 груд. 2021 р.) / упоряд.: М. З. Мальський, Л. В. Лещенко, О. С. Кучик, Р. В. Вовк. Львів : Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2021. С. 37–40.
 26. Блазій А., Гогоша О. Роль військового чинника у сучасній зовнішній політиці РФ. *Сучасні міжнародні конфлікти: від регіонального протистояння до глобального суперництва : матеріали міжнар. наук. конф.* (Львів, 18–19 груд. 2020 р.) / упоряд.: М. З. Мальський, Р. В. Вовк, О. С. Кучик. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 13–17.

27. Блазій А., Гогоша О. Російська тактика і стратегія інформаційної війни в Україні. *Україна-Європа: між політичними деклараціями та експертними оцінками : матеріали І міжнар. експерт. форуму* (Львів, 13 верес. 2019 р.). Львів, 2019. С. 66–68.
28. Гогоша О., Шаленна Н. Приватні військові компанії як інструмент міжнародного впливу Російської Федерації. *Криза сучасної системи безпеки: у пошуках нового міжнародного порядку : матеріали міжнар. наук. конф.* (Львів, 4–5 квіт. 2019 р.) / упоряд.: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик, П. Байор. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. С. 36–42.
29. Гогоша О., Шаленна Н. Сучасні тенденції військового співробітництва держав СНД. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 15–16 трав. 2019 р.) / упоряд.: М. З. Мальський, Л. В. Лещенко, Р. В. Вовк, О. С. Кучик. Львів : Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2019. С. 12–24.
30. Гогоша О. І. Взаємини України з НАТО в умовах російської агресії. *Безпекові виклики у геополітиці ХХІ століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 23–24 листоп. 2017 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2017. С. 17–21.
31. Гогоша О. І. Безпекова ситуація у Європі в контексті надання Україні безвізового режиму. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 23–24 трав. 2017 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2017. С. 105–106.
32. Гогоша О. І. Україна-НАТО: перспектива взаємовигідної співпраці. *Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний, гуманітарний та екологічний вимір : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 21 квіт. 2017 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2017. С. 48–51.

33. Гогоша О. І. Військово-політична стратегія РФ в контексті російсько-українського конфлікту. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 19 трав. 2016 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. С. 69–72.
34. Гогоша О. І. Російсько-український конфлікт як фактор транскордонної безпеки. *Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний та гуманітарний виміри : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 14 квіт. 2016 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. С. 74–77.
35. Гогоша О. І. Механізм прийняття рішень в Раді Безпеки ООН: проблеми та перспективи. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 15 трав. 2015 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. С. 74–77.
36. Гогоша О. І. Регламентація акцій гуманітарного характеру в діяльності ООН. *Міжнародні відносини: політичні, правові, економічні, лінгвокраїнознавчі аспекти : матеріали звіт. наук. конф. ф-ту міжнар. відносин ЛНУ ім. І. Франка* (Львів, 5–8 лют. 2010 р.). Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2010. С. 20–23.

Праці, що додатково відображають результати дослідження

37. Crisis Management: Practical Skills : handbook / O. Kuchyk, M. Titko, R. Urban et al. ; transl. by I. Byk, H. Kuchyk ; ed. by O. Kuchyk, N. Struchok. Electronic version. Lviv : Ivan Franko National University of Lviv, 2026. P. 105–137.
38. Kuchyk O., Hohosha O., Shalenna N., Kut M., Kushta O. Effectiveness of the Decision-Making Process in International Security Organizations in the Context of International Crises. *Pakistan Journal of Criminology*. 2024. Vol. 16 (2). P. 231–246. DOI: <https://doi.org/10.62271/pjc.16.2.231.246>

39. Hohosha O., Shalenna N. Military and Political Cooperation of the CIS States in 2004–2018. *Global and Regional Dimensions of International Security* / eds. M. Malskyy, R. Vovk, P. Bajor. Lviv : Ivan Franko National University of Lviv, 2020. P. 86–113.
40. Гогоша О., Кучик О. Концепція «гуманітарної операції» в теорії міжнародних відносин. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2015. Вип. 37 (3). С. 28–34. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vir.2015.37-3.3.151>